antologie de proză scurtă românească

«Dacă am înfățișa într-o diagramă istoria nuvelei românești, coordonatele valorii artistice ne-ar da nu o linie curbă, urcîndă, ci una dreaptă, orizontală. Pe linia aceasta, la distanțe diferite, după anii apariției lor, s-ar înscrie *Alexandru Lăpușneanul*, *Sărmanul Dionis*, *Popa Tanda*, *Hanul lui Mînjoală*, *Niculăiță Minciună*, *Păcat boieresc*, *Fefeleaga*, *Gloria Constantini*, *Vedenia* de Gib Mihăiescu, *Pe cine a iubit Alisia* de Hortensia Papadat-Bengescu — fiecare din acestea reprezentînd, în felul său, o realizare rotundă, întreagă, originală. Enumerarea n-are pretenția unicității. Lipsesc, și din cei vechi și din cei noi, nume remarcabile. Sînt însă convins că cele pomenite vor putea fi citate la orice comemorare a nuvelei românești.»

LIVIU REBREANU
Centenarul nuvelei românești, 1943

editura minerva

Vol. I-IV, lei 20

991

antologie de proză scurtă românească

antologie de proză scurtă românească

de la constantin negruzzi la pavel dan

★★

Ilustrația copertei : *Victor Vl. Ciobanu*

antologie de proză scurtă românească de la constantin negruzzi la pavel dan

★★

EDIȚIE ÎNGRIJITĂ ȘI NOTE DE
NICOLAE CIOBANU

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1979
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

ION CREANGĂ

(1837—1889)

După propria mărturisire *(Fragment de autobiografie)*, se naşte la 1 martie 1837 „în satul Humuleştii, judeţul Neamţului, Plasa de Sus, din părinţi români : Ştefan a lui Petrea Ciubotariul din Humuleşti şi soţia sa Smaranda, născută David Creangă, din satul Pipirig, judeţul Neamţului". Înaintaşii dinspre mamă sînt ardeleni, din părţile Maramureşului, veniţi în Moldova la sfîrşitul veacului al XVIII-lea. Fără a dispune de documentele necesare, G. Călinescu înclină a crede că şi pe linie paternă înaintaşii sînt ardeleni, ajunşi pe versantul moldovenesc al Carpaţilor în aceeaşi perioadă. Cel dintîi născut al soţilor Petrea şi Smaranda Ciubotariul dobîndeşte primele cunoştinţe la învăţătură de la dascălul bisericii din sat, Vasile a Vasilicăi, urmat, pentru foarte scurt timp, de un altul, dascălul Iordache. Este dus apoi de bunicul său David Creangă, al cărui nume îl va purta din 1855, la începutul anului 1849, în comuna Broşteni, judeţul Suceava, unde urmează cursurile şcolii primare („pensionul" lui Alecu Baloş), avîndu-l învăţător pe Nicolai Nanu. Datorită cunoscutelor împrejurări povestite în *Amintiri...*, numai după cîteva luni părăseşte Broştenii, pentru a-şi relua învăţătura de-abia în iarna următoare (1849—1850), fiind dat în grija lui Simion Fosa, psaltul Bisericii Adormirea din Tîrgu-Neamţ, căruia tatăl îi plăteşte trei „husăşi" pe lună. După o

întrerupere de aproape trei ani, este înscris la noua școală ce se deschide în Tîrgu-Neamț (în clasa a III-a, probabil), avînd învățător pe arhimandritul Isaia Teodorescu *(Popa Duhu)* și fiind coleg cu Vasile Conta. Între 1855—1858 urmează cursurile Seminarului Socola (Iași), la încheierea cărora și după căsătoria cu Ileana Grigoriu (în vîrstă, probabil, de 14—15 ani), este hirotonisit diacon. Slujește timp de patru ani la Biserica Patruzeci de Sfinți din Iași, împreună cu socrul său, mai ales. La 19 decembrie 1860 se naște fiul său, Constantin. În 1858 îi murise tatăl. Se înscrie și la Facultatea de teologie (anul școlar 1861—1862) pe care însă o abandonează. Nemulțumit de situația materială, se decide a urma (în 1864) cursurile Școlii normale Vasiliene condusă de T. Maiorescu. Fiind un elev strălucit, T. Maiorescu îl numește institutor la Școala primară Trei-Ierarhi înainte de încheierea studiilor. Din 1866 datează primele apariții în viața politică, fiind membru al „fracțiunii libere și independente", adversară a Junimii, episod surprins și de Iacob Negruzzi, în ciclul *Electorale* din *Còpii de pe natură*, unde Creangă apare sub porecla Popa Smîntînă. Între 1867 și 1880 publică, în colaborare cu alți institutori, prețuitele manuale didactice, din seria cărora menționăm *Învățătorul copiilor* (1871), unde apar *Prostia omenească, Inul și cămeșa, Acul și barosul*. Acuzat de încălcarea disciplinei preoțești (merge la teatru, își taie părul, e reclamat că trage cu pușca în curtea bisericii Golia și că trăiește despărțit de soție), în 1871 leapădă vestmintele preoțești, fiind totodată destituit și din funcția de institutor. Rămas fără mijloace de trai, deschide un debit de tutun. În 1873 divorțează și se mută, împreună cu Tinca Vartic, în „bojdeuca" din strada Țicăului-de-Sus. Redevenit ministru la Instrucțiuni Publice, în 1874, Titu Maiorescu îl reintegrează în postul de institutor. În calitatea sa de revizor școlar, Eminescu îl cunoaște în 1875, între cei doi legîndu-se o mare și durabilă prietenie. Scriind la îndemnul lui Eminescu primele povestiri, în toamna lui 1875 își face apariția la Junimea, citind *Soacra cu trei nurori* care apare în *Convorbiri literare* (oct. 1975). Devenit unul dintre membrii statornici ai cercului, citește la ședințele de aici aproape întreaga sa operă, care, între 1875 și 1883, este publicată în *Convorbiri literare*. După 1880

boala de care avea să moară (accese de epilepsie) se agravează tot mai mult, motiv pentru care activitatea literară se diminuează treptat. În 1887 renunță la postul de institutor. Moare în același an cu Eminescu, la 31 decembrie 1889. Îndată după moartea scriitorului, fiul său, căpitanul Constantin Creangă, apelînd la serviciile unui comitet format din A. D. Xenopol (președinte), Eduard Gruber și Grigore I. Alexandrescu, scoate prima ediție a operelor sale în două volume (1890—1892). Recuperînd manuscrisele ce au mai putut fi găsite pe la diverși negustori din Iași și utilizînd copia lui Ed. Gruber, G. T. Kirileanu scoate primele ediții din opera lui Creangă în 1902 și 1906, urmate de ediția critică din 1939.

De consultat : 1. *Opere*, I—II, ediție îngrijită de Iorgu Iordan și Elisabeta Brîncuș, Editura Minerva, 1970. 2. G. Călinescu, *Ion Creangă, viața și opera*, ediție nouă revăzută, E.P.L., 1964 ; Zoe Dumitrescu-Bușulenga, *Ion Creangă*, E.P.L., 1963 ; Șerban Cioculescu, *În marginea lui „Moș Nichifor Coțcariul"*, în *Varietăți critice*, E.P.L., 1966 ; Vladimir Streinu, *Ion Creangă*, în *Clasicii noștri*, Editura Tineretului, 1969 ; Savin Bratu, *Ion Creangă*, Editura Tineretului, 1970 ; Jean Boutière, *Viața și Opera lui Ion Creangă* (versiunea românească), Editura Junimea, 1976 ; George Munteanu, *Introducere în opera lui Ion Creangă*, Editura Minerva, 1976.

MOȘ NICHIFOR COȚCARIUL

Moș Nichifor nu-i o închipuire din povești, ci e un om ca toți oamenii ; el a fost odată, cînd a fost, trăitor în mahalaua Țuțuienii din Tîrgul-Neamțului, dinspre satul Vînătorii Neamțului. Cam pe vremea aceea trăia moș Nichifor în Țuțuieni, pe cînd bunicul bunicului meu fusese cimpoiaș la cumătria lui moș Dediu din Vînători, fiind cumătru mare Ciubăr-vodă, căruia moș Dediu i-a dăruit patruzeci și nouă de mioare, oacheșe numai de cîte un ochi ; iară popă, unchiul unchiului mamei mele, Ciubuc

Clopotarul de la Monăstirea Neamţului, care făcuse un clopot mare la acea monăstire, cu cheltuiala lui, şi avea dragoste să-l tragă singur la sărbători mari ; pentru aceea îi şi ziceau Clopotarul. Tocmai pe acea vreme trăia şi moş Nichifor din Ţuţuieni.

Moş Nichifor era harabagiu. Căruţa lui, deşi era ferecată cu teie, cu curmeie, însă era o căruţă bună, încăpătoare şi îndemînatică. Un poclit de rogojini oprea şi soarele şi ploaia de a răzbate în căruţa lui moş Nichifor. De inima căruţei atîrnau păcorniţa cu feleştiocul şi posteuca, care se izbeau una de alta, cînd mergea căruţa, şi făceau : tronca, tranca ! tronca, tranca ! Iară în belciugul de la carîmbul dedesubt, din stînga, era aninată o bărdiţă, pentru felurite întîmplări. Două iepe, albe ca zăpada şi iuţi ca focul, se sprijineau mai totdeauna de oiştea căruţei ; mai totdeauna, dar nu totdeauna, căci moş Nichifor era şi geambaş de cai şi, cînd îi venea la socoteală, făcea schimb, ori vindea cîte-o iapă chiar la mijlocul drumului, şi atunci rămînea oiştea goală pe de-o parte. Îi plăcea moşneagului să aibă tot iepe tinere şi curăţele ; asta era slăbăciunea lui. Mă veţi întreba, poate : De ce iepe, şi totdeauna albe ? Vă voi spune şi aceasta : iepe pentru că moş Nichifor ţinea să aibă prăsilă ; albe, pentru că albeaţa iepelor, zicea el, îi slujea de fanar noaptea la drum.

Moş Nichifor nu era dintre aceia care să nu ştie „Că nu-i bine să te pui viziteu la cai albi şi slugă la femei" ; el ştia şi aceasta, dar iepele erau ale lui, şi cînd le grijea, grijite erau, iar cînd nu, n-avea cine să-i bănuiască.

Moş Nichifor fugea de cărăuşie, de-şi scotea ochii ; el se ferea de ridicături, pentru că se temea de surpătură.

Harabagia, zicea el, e mai bună, că ai a face tot cu marfă vie, care la deal se dă pe jos, la vale, pe jos, iar la popas, în căruţă. Moş Nichifor avea o biciuşcă de cele de cînepă, împletită de mîna lui şi cu şfichiul de mătasă, cu care

pocnea de-ţi lua auzul. Şi cu încărcat şi cu descărcat, la deal moş Nichifor se da pe jos şi trăgea de-a valma cu iepele. La vale iar se da jos, ca să nu se spetească iepele. Chirieşii, vrînd-nevrînd trebuiau să se deie şi ei, căci li era lehamite de morocăneala lui moş Nichifor, care îndată troncănea cîte una cam de aceste :

— Ia mai daţi-vă şi pe jos, căci calul nu-i ca dobitocul să poată vorbi.

Dacă ştiai să potriveşti din gît pe moş Nichifor, apoi era cît se poate de şăgalnic. De întîlnea vreun om călare, pe drum, întreba : „Departe ai lăsat pe vodă, voinice ?" Şi apoi îndată da biciu iepelor, zicînd :

Alba-nainte, alba la roate,
Oiştea goală pe de-o parte

Hii ! opt-un cal, că nu-s departe Galaţii, hii ! ! !

De întîlnea pe drum neveste şi fete mari, cînta cîntece şăgalnice, de-alde-aceste :

Cînd cu baba m-am luat,
Opt ibovnice-au oftat ;
Trei neveste cu bărbat
Şi cinci fete dintr-un sat ş.a.

Ei, ei ! Apoi zi că nu-ţi venea să porneşti la drum, mai ales în luna lui maiu, cu asemenea om vrednic şi de-a pururea vesel ! Cîteodată numai, cînd prin dreptul crîşmei te făceai niznai şi nu ştiai să potriveşti din gît pe moş Nichifor, nu-l prea vedeai în cheji buni dar şi atunci tot răpede mîna de la o crîşmă pînă la alta.

Mai ales într-un rînd, cînd îi picase lui moş Nichifor două iepuşoare, care mergeau de minune la drum. Dar la crîşmă, mort-copt, trebuia să steie, căci le cumpărase de la un popă, nefiind pe vremea aceea pojărnicii, de unde să cumpere altele, care să ţie fuga tot într-una !

Spunea tata că i-au spus şi lui bătrînii, care auziseră din gura lui moş Nichifor, că pe vremea aceea era bine

să fii harabagiu în Tîrgul-Neamţului, că te-apucau pe-a-minele. Cum ieşeai din Varatic, intrai în Agapia, şi cum ieşeai din Agapia, intrai în Varatic; apoi în Războieni, apoi pe la mitoace, şi aveai muşterei, de nu erai bucuros; ba să-i duci la Peatră, ba la Folticeni, ba pe la iarmaroace, ba la Mănăstirea Neamţului, ba la Secu, ba la Rîşca, ba în toate părţile, pe la hramuri.

Tot tata mai spunea că ar fi auzit de la bunicul bunicului meu că protopopul de la Neamţ, de pe vremea aceea, ar fi zis unor călugăriţe, care pribegeau în săptămîna mare prin tîrg:

— Maicelor!

— Blagosloveşte, cinstite părinte!

— De ce nu vă astîmpăraţi în monăstire şi să vă căutaţi de suflet, măcar în săptămîna patimilor?

— Apoi dă, cinstite părinte, cică ar fi răspuns ele cu smerenie, lîna asta ne mănîncă, păcatele noastre. Dar n-am mai veni noi căci, cum ştii sfinţia-ta, mai mult cu şeiacul ne hrănim, şi apoi, de nu curge, macar picură, şi cine mişcă tot pişcă.

Protopopul atunci, sărmanul, cic-ar fi oftat din greu, înghiţind noduri..., şi ar fi dat vina tot pe moş Nichifor, zicînd:

— De-ar crăpa odată să crape şi harabagiul care v-au adus! C-atunci ştiu că n-ar avea cine să vă mai cărăbănească aşa de des pe la tîrg.

Şi cică auzind moş Nichifor de aceasta, tare s-ar fi mîhnit în sufletul său şi s-ar fi jurat cu jurămînt ca să nu mai aibă a face cu parte duhovnicească cît a trăi el; căci, din păcate, era şi evlavios moş Nichifor şi tare se mai temea să nu cadă sub blăstămul preoţesc! De-aceea, cu fuga au alergat la schitul Vovidenia, la pusnicul Chiriac din Sfînta Agură, care-şi cănea părul şi barba cu cireşe negre, şi în Vinerea Seacă, preacuviosul cocea oul la lumînare, ca să mai uşureze din cele păcate. Şi apoi s-a

hotărît el ca de-acum înainte să aibă a face mai mult cu parte negustorească.

— Numai negustorul, zicea moş Nichifor, trăieşte din săul său şi pe seama lui. Cînd întrebai: „Pentru ce?“ moş Nichifor răspundea, tot glumeţ: „Pentru că n-are Dumnezeu stăpîn“.

De glumeţ, glumeţ era moş Nichifor, nu-i vorbă, dar, de multe ce dăduse peste dînsul, se făcuse cam hursuz.

Băbătia lui, de la o vreme încoace, nu ştiu ce avea, că începuse a scîrţîi; ba c-o doare ceea, ba c-o doare ceea, ba i-e făcut de năjit, ba că i-e făcut pe ursită, ba că i-e făcut de plînsori, şi tot umbla din babă în babă cu descîntece şi cu oblojele, încît lui moş Nichifor acestea nu-i prea veneau la socoteală, şi de-aceea nu-i erau acum mai niciodată b'ii acasă. Ba chiar se făcuse buclucaş, hărţăgos şi de tot hapsîn, cînd sta cîte două-trei zile pe lîngă casă, încît biata băbuşca lui era bucuroasă uneori şi răsbucuroasă în sufletul ei să-l vadă cum l-a vede urnit de-acasă.

Se vede lucru că şi moş Nichifor era făcut pe drumuri, căci cum ieşea afară la drum, parcă era altul; nu mai sta din pocnit cu biciul, de şuguit cu toţi drumeţii pe cîţi îi întîlnea şi de povestit despre toate locurile însemnate pe unde trecea.

Într-o dimineaţă, mercuri înainte de Duminica Mare, moş Nichifor deciocălase căruţa şi-o ungea: cînd numai iaca se trezeşte la spatele lui cu jupîn Ştrul din Tîrgul-Neamţului, negustor de băcan, iruri, ghileală, sulimineală, boia de păr, chiclazuri pentru vînătă, peatra silimanului sau peatră bună pentru făcut alifie de obraz, salcie, fumuri şi alte otrăvuri.

Pe vremea aceea nu era spiţerie în Tîrgul-Neamului, şi jupînul Ştrul aducea, pentru hatîrul călugărilor şi a călugăriţelor, tot ce li trebuia. Mai făcea el, nu-i vorbă, şi alte negustorii... În sfîrşit, nu ştiu cum să vă spun, era

mai mult decît dohovnicul, că fără de dînsul nu puteau monăstirile.

— **Muni** dimineață, moș Nichifor !

— Bună să-ți fie inima... jupîne Ștrul. Da' cu ce treabă ai venit pe la noi ?

— Ia, noră-mea vrea să meargă la Peatră. Cît să-ți dau ca să mi-o duci ?

— D-apoi a fi avînd chilotă multă, cum e treaba d-voastră, jupîne, zise moș Nichifor, scărpinîndu-se în cap ; numai nu-i vorbă că poate să aibă, căci și căruța mea e largă ; poate să încapă într-însa cît de mult. Apoi, fără să ne zbatem, jupîne Ștrul, mi-i da șesesprezece lei, un irmilic de aur, și ți-oi duce-o, știi colè, ca pe palmă ; că, după cum vezi, căruța acum am adus-o de la încălțat și i-am mai tras și o unsoare de cele a dracului, de are să meargă cum e sucala.

— Ai să lași cu nouă lei, moș Nichifor, și te-a mai cinsti și feciorul-meu la Peatră.

— Apoi dar, dă ! cu bine să dea Dumnezeu, jupîne Ștrul ! Mă bucur și eu că-i tocmai în dricul iarmarocului și poate mi-a pica ceva și cînd voi veni înapoi. Numai aș vrè să știu, cînd avem să pornim ?

— Și acuma, moș Nichifor, dacă ești gata.

— Gata, jupîne Ștrul, numai s-adăp iepușoarele aceste. Du-te și d-ta de-ți pune nora la cale, că acuș te-ajung și eu din urmă.

Și cum era moș Nichifor strădalnic și iute la trebile lui, răpede zvîrle niște coșolină în căruță, așterne deasupra o păreche de poclăzi, înhamă iepușoarele, își ia cojocul între umere și biciul în mînă și tiva, băiete ! N-apucase jupînul Ștrul a ajunge bine acasă, și moș Nichifor și trăsese căruța dinaintea ușei.

Malca — așa era numele nurorei lui jupîn Ștrul — a ieșit afară să-și vadă harabagiul. Ș-apoi, povestea cîntecului ; las', că era de la Piatră de locul ei, dar era și îmbojorată Malca... din pricina plînsului, că se desparte

de socri, pentru că întăiași dată venise ea la Neamț, de cale primară la socri, cum se zice la noi. Căci nu erau mai mult decît două săptămîni de cînd se măritase ea după Ițic, feciorul lui jupîn Ștrul, sau mai bine ar fi să zic, în voia cea bună, că se măritase Ițic după Malca ; căci el lăsase casa părintească, după cum li-i obiceiul, și la două săptămîni au adus pe Malca la Neamț, a încredințat-o în mîna părinților lui și s-a întors răpede la Piatră, să se gîndească pe negustorie.

— Da'te-ai ținut de cuvînt, moș Nichifor.

— Apoi dă, jupîne Ștrul, vorba-i vorbă ; eu nu mă ciosmolesc atîta, că la drum e bine să pornești cît de dimineață, iar sara să poposești devreme !

— Oare-i ajunge pînă desară la Piatră, moș Nichifor ?

— A... ra ! da' ce stai de vorbești, jupîne Ștrul ? Eu gîndesc, de mi-a ajuta Dumnezeu, pe după ameazi să-ți pun nora în Piatră.

— D-ta, moș Nichifor, ești om purtat, știi mai bine decît mine, dar tot te rog să mîi cu băgare de samă, ca să nu-mi prăvali nora !

— Dacă doar nu-s harabagiu de ieri de-alaltăieri, jupîne Ștrul ! Am mai umblat eu cu cucoane, cu maice boieroaice și cu alte fețe cinstite, și, slava Domnului ! nu s-au plîns de mîne... Ia, numai cu maica Evlampia, desăgărița din Varatic, am avut și eu odată oleacă de clenci ; că, oriunde mergea, avea obiceiu să-și lege vaca dinapoia căruței, pentru schivirnisală, ca să aibă lăptișor la drum ; și cu asta-mi aducea mare supărare, pentru că vaca, ca vaca, îmi irosea ogrinjii din căruță, ba cîteodată rupea leuca, ba la deal se smuncea, de era, într-un rînd, cît pe ce să-mi gîtuiască iepușoarele. Și eu, cum îi omul la necaz, îndrăzneam să zic : „Măicuță, de ce ești scumpă la tărîță și ieftină la făină ?“ Ea atunci se uita galiș la mine și-mi zicea cu glas duios : „Ia taci și d-ta, moș Nichifor, taci, nu mai striga atîta pe biata văcușoară, pentru că ea, mititica, nu-i vinovată cu nimic. Părinții pusnici din

Sfînta Agură mi-au dat canon să mănînc lapte numai de la o vacă, ca să nu îmbătrînesc degrabă ; și dă, ce să fac ? trebuie să-i ascultăm, că sfințiile lor știu mai bine decît noi, păcătoasele !“ Dacă am auzit așa, am zis și eu, în gîndul meu, că are întrucîtva dreptate maica desăgărița, și am lăsat-o în plata lui Dumnezeu, pentru că am văzut-o că este pidosnică și voiește cu orice chip să se adăpe de la un izvor. D-ta, jupîne Ștrul, cred că nu mi-i face necaz la drum și cu vaci. Și apoi, giupîneșica Malca, unde-a fi vale mare ori deal mare, s-a mai da și pe jos cîte-oleacă ; mai ales că acum e o frumuseță afară la cîmp, de turbă haita ! Da' ia să nu ne trecem vremea cu vorbele. Hai sus, giupîneșică Malcă, să te duc la bărbățel acasă ; știu eu cum îi treaba nevestelor celor tinere, cînd nu-s bărbații cu dînsele : fac zîmbre și trag acasă, cum trage calul la traista cu orz.

— Iaca, mă sui, moș Nichifor. !

Și odată încep cu toții a cărăbăni la saltele cu puf, perini moi, o legătură cu demîncare și alte mărunțușuri. Apoi Malca își ia ziua bună de la socri și se suie deasupra saltelelor, în fundul căruții. Iară moș Nichifor se azvîrle pe capră, dă biciu iepelor și lasă pe giupînul Ștrul și cu ai săi cu lacrimile pe obraz.

Prin tîrg, așa mîna de tare moș Nichifor, de ți se părea că zboară iepele, nu altăceva.

Prundul, satul și dealul Humuleștilor le-a trecut într-o clipă. De la Ocea pînă aproape de Grumăzești a ținut numai o fugă.

Dar de pe la Grumăzești încolo, moș Nichifor a tras o dușcă de rachiu din plosca lui cea de Brașov, și-au aprins luleaua și a început a lăsa iepele mai la voie.

— Doamne, giupîneșică, Doamne ! Vezi satul ista mare și frumos ? se cheamă Grumăzești. De-aș avè eu atîția gonitori în ocol și d-ta atîția băieți, cîți căzaci, căpcîni și alte lifte spurcate au căzut morți aici din vreme în vreme, bine-ar mai fi de noi !

— Să te-audă Dumnezeu, să am băieți, moș Nichifor !

— Asemenea și eu gonitori, giupîneșică... că de băieți nu mai trag nădejde, pentru că baba mea e o sterpătură ; n-a fost harnică să-mi facă nici unul, nu i-ar mai muri mulți înainte să-i moară ! De oi pune eu mînele pe pept, are să rămîie căruța asta de haimana și iepușoarele de izbeliște !

— Nu te supăra, moș Nichifor, zise Malca, că poate așa a fost să fie de la Dumnezeu ; pentru că așa scrie și la noi în cărți despre unii, că tocmai la bătrînețe au făcut copii !

— Ia lasă-mă, giupîneasă, cu cărțile cele a d-voastre, în pace, că eu știu ce știu eu : degeaba mai bați apa-n chiuă să s-aleagă unt, că nu s-a alege niciodată ! Am auzit și eu spunînd în biserică la noi că „Pomul care nu face roadă se taie și în foc se aruncă“. Apoi ce-ți trebuie mai bună vorbă decît asta ? Ba zău, încă mă mir c-am avut răbdare să țin casă cu baba pîn-acum. În privința asta, îi mai bună legea d-voastră, de-o mie de ori. Nu-ți face una copii, iei alta, nu face nici aceea, alta. Și de la o vreme trebuie să nimerești una blagoslovită de Dumnezeu ; da ! nu ca la noi, să fii nevoit să trăiești cu una beteagă pînă la sfîrșitul vieței, și copii, tufă ! Că doar Dumnezeu cel mare și puternic nu s-a răstignit numai pentru un om pe lumea asta ! Nu-i așa, giupîneșică ? Mai zi, dacă ai ce !

— Poate să fie ș-așa, moș Nichifor.

— Ba chiar așa-i, giupîneșică dragă, cum îți spun eu. Ptru ! ciii !... Da' bună bucată am mers ! Doamne, cum să iè omul la drum cu vorba și, cînd se trezește, cine știe unde au ajuns ; bun lucru a mai lăsat Dumnezeu sfîntul și tovărășia asta ! Hi ! ! ! zmeoaicele tatei, îndemnați înainte ! Iaca și codrul Grumăzeștilor, grija negustorilor și spaima ciocoilor. Hei ! giupîneșică, cînd ar avè codrul ista gură să spuie cîte a văzut, cumplită pătărnaie ne-ar mai auzi urechile ; știu că am avè ce asculta !

— Da' ce-a fost pe-aici, moş Nichifor ?

— Of ! giupîneşică, of ! Ce-a fost, să nu dea Dumnezeu să mai fie ! Dar avea cineva cap să treacă pe-aici, fără să fie jăfuit, bătut ori omorît ? Nu-i vorbă, că acestea se întîmplă mai mult noaptea decît ziua. Însă pe mine unul, de n-aş grăi într-un ceas rău, pînă acum, dă, m-a ferit Dumnezeu. Lupi şi alte dihănii mi-au ieşit înainte cîte-odată, dar nu le-am făcut nimica ; le-am dat bună pace, m-am făcut că nici nu-i văd, şi ei s-au dus în treaba lor.

— A...ra ! moş Nichifor, nu mai spune de lup, că tare mă tem !

V-am spus că era şăgalnic Moş Nichifor, şi, cînd spunea cîte una, ori te ţineai cu mîna de inimă, rîzînd, ori te făcea să-ţi sară inima din loc, de frică.

— Iaca un lup vine spre noi, giupîneşică !

— Vai de mine, moş Nichifor, unde să mă ascund eu ?

— Despre mine, ascunde-te unde ştii, că eu, unul, ţi-am spus că nu mă tem nici de-o potaie întreagă.

Atunci biata Malcă, de frică, s-a încleştat de gîtul lui moş Nichifor, şi s-a lipit de dînsul, ca lipitoarea. A şezut ea aşa cît a şezut şi apoi a zis tremurînd :

— Unde-i lupul, moş Nichifor ?

— Unde să fie ? Ia, a trecut drumul pe dinaintea noastră şi a intrat iar în pădure. Dar cît pe ce erai să mă gîtui, giupîneşică, şi-apoi, dacă scăpam iepele, ştiu că era frumos.

N-apucă a sfîrşi bine moş Nichifor, şi Malca zice cătinel :

— Să nu mai zici că vine lupul, moş Nichifor, că mă vîri în toate boalele !

— Nu că zic eu, da' chiar vine, iacătă-l-ăi !

— Valeu ! Ce spui ?

Şi iar se ascunde lîngă moş Nichifor.

— Ce-i tînăr, tot tînăr ; îţi vine a te juca, giupîneşică, aşa-i ? şi, după cum văd, ai noroc că eu îmi ţin firea, nu mă prea tem de lup ; dar să fie altul în locul meu...

— Nu mai vine lupul, moş Nichifor ?

— Apoi, na ! eşti de tot poznaşă şi d-ta ; prea des vrei să vie, că doar nu-i de tot copacul cîte un lup ! Ia, pe la Sfîntul Andrei umblă şi ei mai cîte mulţi la un loc. Ş-apoi, vînătorii ce păzesc ? La goană mare, crezi d-ta că puţini lupi dau cinstea pe ruşine, lăsîndu-şi peile zălog ? Să mai răsuflăm iepele oleacă. Iaca şi Dealul Bălaurului, giupîneşică ! Ia, aici a căzut odată un bălaur grozav de mare, care vărsa jăratic pe gură, şi cînd şuiera, clocotea codrul, gemeau văile, fiarele tremurau şi se băteau cap în cap, de spaimă, şi ţipenie de om nu cuteza să mai treacă pe aici.

— Valeu ! şi unde-i balaurul, moş Nichifor ?

— D-apoi mai ştiu eu, giupîneşică ? Pădurea-i mare, el ştie unde s-a fi înfundat. Unii spun că, după ce a mîncat foarte mulţi oameni şi a ros toată coaja copacilor din codru, ar fi crăpat chiar aici în locul acesta. De la unii am auzit spunînd că i-ar fi dat lapte de vacă neagră şi cu acesta l-ar fi făcut să se ridice iar la cer, de unde a căzut. Mai ştiu eu pe cine să cred ?... Că oamenii vorbesc vrute şi nevrute. Noroc numai că eu unul ştiu solomonii şi nu mă prea tem nici de balauri. Pot să prind şerpele din culcuş, cum ai prinde d-ta un puiu de găină din pătul.

— Da' ce-s acele solomonii, moş Nichifor ?

— Ei, giupîneşică dragă, asta nu se poate spune. Eu, babei mele, că merge pe douăzeci şi patru de ani, de cînd trăiesc cu dînsa, şi ce n-a făcut ea şi cît nu m-a cihăit de cap să-i spun şi tot nu i-am spus. Şi ea, din pricina asta are să moară, cînd a muri, de nu i-ar mai muri mulţi înainte ; că atunci mi-aş lua şi eu una tinerică, şi măcar trei zile să trăiesc în ticnă cu dînsa, cum ştiu eu, şi apoi să mor ! M-am săturat pînă-n gît de mucegaiul de babă, că hojma mă morocăneşte şi-mi scoate ochii cu cele tinere. Cînd gîndesc, amărîtul de mine, că am să mă întorc iar la dînsa acasă, îmi vine să turbez, să ieu cîmpii, nu altăceva.

— Ia lasă, lasă moș Nichifor, că așa sunteți d-voastră, barbații.

— Ei, ei ! giupîneșică, iată-ne și aproape de vîrful codrului ! Ia mai dă-te și d-ta oleacă pe jos, păn'vom sui dealul, că nu mi-i de alta, dar mă tem că-i înțepeni în căruță. Uite florile cele frumoase de prin marginea pădurii cum umplu văzduhul de mireznă ! Și d-ta să șezi ghemuită acolo, nu-i păcat de Dumnezeu ! ?

— Mă tem de lup, moș Nichifor, zise Malca, tremurînd.

— Ia ma sfîrșește odată cu lupul cela ! Altăceva n-ai de vorbit ?

— Stăi dară să mă dau jos !

— Ptru ! ciii !... Sai binișor, pe ici, pe crucea căruței. Ho... pa ! Ia, acum te văd și eu că ești voinică ; așa mi-e drag să fie omul : fătat, nu ouat.

Și pe cînd Malca culegea niște dumbravnic, să ducă lui Iţic, moș Nichifor stătuse pe loc și nu știu ce bichirea și cisluia prinprejurul căruței. Apoi răpede strigă :

— Gata ești, giupîneșică ? Hai, sui, și să pornim cu ajutorul lui Dumnezeu, că de-acum e tot vale mai mult.

Malca, după ce se suie, întreabă :

— Oare nu-i tîrziu, moș Nichifor ?

— D-apoi de acum suntem scapați deasupra nevoiei ; acuș te pun în Peatră. Ș-odată dă biciu iepelor, zicînd :

Alba-nainte, alba la roate,
Oiștea goală pe de-o parte.

Hii ! opt-un cal, că nu-s departe Galații, hii ! ! !

N-apucă a merge nici douăzeci de prăjini, și prrr ! se rupse un capăt !

— Na, asta încă-i una !

— Vai de mine, moș Nichifor, avem să înnoptăm în pădure !

— Ia nu mai meni a rău, giupîneșică, că doar n-am pățit eu asta numai o dată în viața mea. Pănă-i îmbuca

d-ta ceva, și iepele iestea ș-or șterge gura c-oleacă de coșolină, eu am și pus capătul.

Cînd se uită moș Nichifor la belciug, bărdița nicăiri !

— Apoi toate-au fost cum au fost, zise moș Nichifor, încrețind din sprincene și oțerindu-se, dar asta pică de coaptă. Bat-o Dumnezeu de babă s-o bată ! Iaca cum îngrijește ea de mine ! Așa-i că nu-i securea ?

Malca, sărmana, cînd mai aude și asta, începe a suspina și a zice :

— Moș Nichifor, ce facem noi ?

— Ia las', giupîneșică, nu te împuțina cu inima, că tot mai am oleacă de nădejde.

Ș-odată scoate bulicherul din teacă, îl dă pe amînar și începe a ciocîrti un gîrneț de stejar din anul trecut... L-a tăiat el cum l-a tăiat, apoi a început a cotrobăi prin chilna căruței, să găsească niște frînghie ; dar de unde să iei dacă n-ai pus ?

Dacă vede și vede, taie baierile de la traistă, mai căpețeala din capul unei iepe și face cum poate, de leagă gîrnețul unde trebuia ; pune roata la loc, vîră leuca, sucește lamba ș-o strînge la scară ; apoi își aprinde cioanca și zice :

— Iaca, giupîneșică dragă, cum învață nevoia pe om ce să facă... Cu moș Nichifor țuțuianul nu piere nimene la drum. De-acum, numai să te ții bine de carîmbi și de speteze, că am să mîn iepele iestea de au să scapere fugind. Da' să știi d-ta că babei mele n-are să-i fie moale cînd m-oiu întoarce acasă. Am s-o iau de cînepa dracului și am s-o învăț eu cum trebuie să caute altădată de bărbat ; că femeia nebătută e ca moara neferecată. Ține-te, giupîneșică ! Hi, ha ! ! !

Ș-odată încep iepele a fugi, de pîrîiau roatele și sărea colbul în naltul ceriului. La vro cîteva obrațuri, gîrnețul s-a înfierbîntat, s-a muiat și... foflenchiu ! iar sare roata !

— Bre ! c-anapoda lucru ; se vede că azi-dimineață mi-a ieșit înainte vrun popă, sau dracu știe ce !

— Moş Nichifor, ce facem noi ?

— Om face noi ce-om face, giupîneşică. Dar acum, deodată, linişteşte-te acolo şi taci molcom. Bine că nu s-a întîmplat asta în mijlocul cîmpului, undeva. Lemne, slavă Domnului, sunt deajuns şi di-ntrecut în pădure. Poate să ne-ajungă cineva din urmă ori să ne întîmpine cineva dinainte şi să-mi împrumute vreo secure. Şi cum vorbea, numai iaca că vede viind un om din urmă cu traista în băţ.

— Bun ajuns, om bun ! Aşă-i că s-a stricat drumul în mijlocul căruţei ?

— Ia las' şaga la o parte, măi omule, şi mai bine vin' de-mi ajută să pun capătul ista, că vezi că-mi crapă inima de necaz.

— D-apoi eu mă grăbesc să ajung la Oşlobeni. D-ta poţi să mîi astă noapte şi în pădure ; nu cred că-i muri de urît !

— Mă mir că nu ţi-e oarecum, să-ţi fie, zise Nichifor posomorît ; eşti un cheag zbîrcit, mai ca şi mine, şi iaca ce-ţi urlă prin cap.

— Da' nu-ţi fie cu bănat, om bun, că am şuguit şi eu. Bun rămas ! Te-a învăţa Dumnezeu ce să faci... şi s-a tot dus înainte.

— Vezi, giupîneşică, cîtu-i de-a dracului lumea asta ? Numai după pleşcuit umblă. Ia să fie un antal cu vin ori cu rachiu, şi să vezi atunci, ar şedè carul stricat atîta timp în mijlocul drumului ? Cum văd eu, tot moş Nichifor are să facă ce a face. Ia să mai fac o încercare.

Şi iar începe a tăie alt gîrneţ. Mocoşeşte el cît mocoşeşte până îl pune şi pe acela. Apoi dă bici iepelor şi iar mai trage un ropot ; cînd, numai iaca ce ajunge roata de-o teşitură, şi iar se rupe capătul.

— Acuma, giupîneşică, mai că-mi vine să zic şi eu ca omul cela, că are să ne fie masul în pădure.

— Vai de mine şi de mine, moş Nichifor, ce spui ?

— Ia spun şi eu ce văd cu ochii. Uită-te ! Nu vezi şi d-ta că dă soarele după deal, şi noi tot pe loc stăm ? Da' nu-i nimica, giupîneşică, să n-ai nici o grijă, că ştiu eu o poiană în pădure, chiar aici pe-aproape ; să tragem acolo, şi sîntem ca şi în casă la noi. Locul e ferit, şi iepele au ce paşte. D-ta te-i culca în căruţă, şi eu te-oiu străjui toată noaptea. Helbet, o noapte nu-i legată de gard, a trece ea cum a trece, dar a pomeni ea baba mea, cîte zilişoare o avè, de necazul acesta, că numai din pricina ei mi se trage.

— Apoi dar, fă cum ştii, moş Nichifor, numai să fie bine.

— Las', giupîneşică, nu-ţi face voie rea, că are să fie cît se poate de bine.

Ş-odată moş Nichifor apucă iepele de dîrlog, cîrneşte căruţa ş-o tîrăşte cum poate pînă la poiană.

— Iaca, giupîneşică, ca raiu a lui Dumnezeu e aici : să tot trăieşti, să nu mai mori ! Numai d-voastră nu sunteţi deprinşi cu ce-i frumos pe lume. Ia mai dă-te oleacă pe jos, până se mai vede, ca să strîngem nişte tîrşuri şi să facem toată noaptea foc, să fugă ţînţarii şi toate gîngăniile de pe lume !

Biata Malcă vede şi ea că tot de una îi e acum. Se dă jos şi începe a strînge la tîrşuri.

— Doamne ! Bine-ţi mai şede, giupîneşică ; parcă eşti una de-a noastră ! Nu cumva a ţinut vreodată tatăl d-tale orîndă în sat, undeva ?...

— Ba a ţinut mult timp ratoşul de la Bodeşti.

— Apoi mă miram eu de ce vorbeşti aşa de bine moldoveneşte şi aduci la mers cu de-a noastre. De-acum n-am să te mai cred că te temi de lup. Ei ! ei ! cum ţi se pare aici în poiană ? Aşă-i că erai să mori şi să nu ştii ce-i frumos pe lume ? Ia auzi privighitorile ce haz fac ! Ia auzi turturelele cum se îngînă !

— Moş Nichifor, oare n-om păţi ceva în noaptea asta ? Ce-a zice Iţic ?

— Iţic ? Lui Iţic i s-a părè c-a prins pe Dumnezeu de-un picior, cînd te-a vedè acasă. Da' ce crezi d-ta că Iţic ştie ce-i pe lume ? Cum sunt întîmplările la drum ? Aşa, numai să se mute de pe vatră pe cuptior, ştie şi hleabul de baba mea, de-acasă. Giupîneşică, ia să te vedem, ştii cum să faci focul ?

Malca aşează găteje, moş Nichifor scapără, şi îndată amundoi aţiţă focul. Apoi moş Nichifor zice :

— Vezi, giupîneşică, cum pîrîie de frumos găteje ?

— Văd, moş Nichifor, dar îmi tremură inima în mine de frică !

— A...ra ? Da' ce, Doamne iartă-mă, parcă eşti din neamul lui Iţic. Da' fii mai cu inimă oleacă ! Ori, dacă eşti aşa de fricoasă, apoi sui în căruţă şi te-aşterne pe somn, că noaptea-i numa un ceas ; acuş se face ziuă !

Malca, înbărbătată de moş Nichifor, se suie în căruţă şi se culcă. Iară moş Nichifor îşi aprinde luleaua, aşterne cojocul şi se pune într-o rîlă jos, lîngă foc ; şi pîc, pîc, pîc ! din lulea, cît pe ce era să-l prindă somnul, cînd numai iaca că-i sare o scînteie pe nas !

— Ptiu, drace ! asta trebuie să fie scînteie din gătejele culese de Malca, că tare m-a fript... Dormi, giupîneşică Malcă ?

— Parcă era să mă prindă somnul oleacă, moş Nichifor, dar mi-au venit o mulţime de năluciri prin cap, şi m-am trezit.

— Şi eu mai tot aşa am păţit ; mi-a sărit o scînteie pe nas, şi mi s-a spăriet somnul, de parcă am dormit o noapte întreagă. Las', că poate să mai doarmă cineva de râul nebunelor istor de privighetori ? parcă-şi fac de cap, nu altăceva ! Da' acum li-e şi lor vremea să se drăgostească... Dormi, giupîneşică ?

— Parcă iar era să mă prindă somnul, moş Nichifor.

— Ştii una, giupîneşică ? Mie-mi vine să sting focul, că tocmai acum, în durătul ista, mi-am adus aminte că dihania de lup adulmecă şi vine după fum.

— Stinge-l moş Nichifor, dacă-i aşa.

Atunci moş Nichifor, odată începe a turna la ţărnă peste foc şi-l înăduşă.

— De-acum, giupîneşică, dormi fără grijă, că acuş se face ziuă. Na, c-am stins focul şi am uitat să-mi aprind luleaua ! Dar las' că am scăpărători. Bată-vă pustia, privighitori, să vă bată, că ştiu că vă drăgostiţi bine !

Mai şede moş Nichifor aşa pe gînduri, până-şi găteşte de băut luleaua, apoi se scoală binişor şi se duce în vîrful degetelor lîngă căruţă. Malca începuse a horăi puţin. Moş Nichifor o clatină încetişor şi zice :

— Giupîneşică, giupîneşică !

— Aud, moş Nichifor, răspunse Malca tresărind spăimîntată.

— Ştii ce-am gîndit eu cît am stat lîngă foc ?

— Ce, moş Nichifor ?

— Ia, după ce-i adormi d-ta, să încalec pe o iapă şi să mă răped acasă la mine, să-mi aduc un capăt şi securea şi, cînd s-a zări de ziuă, sunt aici.

— Vai de mine, moş Nichifor, ce vorbeşti ? Vrei să mă găseşti moartă de frică cînd îi veni ?

— Ba să te ferească Dumnezeu, de una ca asta, giupîneşică ! Ia las', nu te spăiminta, că am zis şi eu ia aşa, o vorbă în vînt.

— Ba nu, moş Nichifor ! De-acum nici nu vreau să mai dorm ; mă dau jos şi am să şed toată noaptea lîngă d-ta.

— Ba păzeşte-ţi treaba, giupîneşică, şezi binişor unde şezi, că bine şezi.

— Ba iaca vin ; ş-odată se dă jos şi vine pe iarbă, lîngă moş Nichifor.

Şi ba unul una, ba altul alta, de la o vreme i-a furat somnul pe amundoi, şi-au adormit duşi, şi cînd s-au trezit, era ziulica albă !...

— Iaca, giupîneşică, şi sfînta ziuă ! Scoală-te şi hai să vedem ce-i de făcut. Vezi că nu te-au mîncat nimica ? Numai frica ţi-a fost mai mare.

Malca, în vorbele acestea, iar au adormit... Iar moș Nichifor, ca cel cu grija, s-a suit în căruță și a început a scormoni în toate părțile pe supt coșolină, și numai iaca că dă de secure, de-o funie și de un sfredelcac pe pomoștina căruței !

— Iaca, păcatele mele ! Cine-i cu pagubă, și cu păcat ; mă miram eu să nu se îngrijească biata babă de mine, până într-atîta. Pentru c-am năpăstuit-o chiar pe sfînta dreptate, am să-i duc un fes roș și un tulpan undelemniu, ca să-și mai aducă aminte din tinerețe. Eu se vede că m-am luat ieri cu luleaua. Dar biata baba mea, bună-rea cum este, tot a știut ce-mi trebuie la drum, numai nu le-a pus la locul lor... Dar ți-ai găsit să știe femeia trebile barbatului !

— Giupîneșică, giupîneșică !

— Ce-i, moș Nichifor ?

— Da' nu știi una ! Scoală-te, că am găsit și secure și frînghie, și sfredel, și tot ce-mi trebuie.

— Unde, moș Nichifor ?

— Ia, pe supt buclurile d-tale. Numai n-au avut gură să răspundă. Am pățit și noi ca un cerșitoriu care ședea pe comoară și cerea milostenie... Da' bine că s-au găsit și acum ; tot biata babă se vede că le-a pus.

— Vezi cît ești de avan moș Nichifor, cum îți încarci sufletul de păcate ?

— Apoi, dă, giupîneșică, văd și eu că am greșit, de-am ponegrit-o așa de tare către d-ta. Da' de-acum am să-i cînt și eu un cîntec de împăcare :

Sărmana băbușca mea !
Fie bună, fie rea,
Am să țin casă cu ea.

Ș-odată suflecă moș Nichifor mînecele, taie un stuhariu de fag și face un capăt minunat. Apoi îl așează cum trebuie, pune roata la loc, înhamă iepele, iese încet-încet la drum și zice :

— Sui, giupîneșică, și haidem să mergem de-acum !

Iepele, fiind hrănite și odihnite bine, pe la prînzul cel mare i-au pus în Piatră.

— Iaca te-ai văzut ș-acasă, giupîneșică !

— Slava lui Dumnezeu, moș Nichifor, că și-n pădure nu mi-a fost rău...

— Așa este, giupîneșică, nu-i vorbă, dar ca la casa omului nu-i nicăiurea.

Și, din vorbă în vorbă, au și ajuns la poarta lui jupîn Ițic. Ițic tocmai atunci venea de la școală, și, cînd a văzut pe Malca, nu mai știa ce să facă de bucurie. Dar cînd a mai auzit și despre întîmplarea ce-au avut, și cum i-a scăpat Dumnezeu din primejdie, nu știa cum să mulțămească lui moș Nichifor. Cu ce nu l-au dăruit ei ? Că se mira și el singur ce dăduse peste dînsul.

A doua zi, moș Nichifor a pornit înapoi cu alți mușterii. Și cînd au ajuns acasă, era foarte vesel, încît nu știa baba lui ce l-a găsit, de-i așa cu chef, cum nu mai fusese de multă vreme. După aceasta, tot la două-trei săptămîni, giupîneșica Malca venea în Neamț la socri și se întorcea acasă numai cu moș Nichifor, fără să se mai teamă de lup...

După un an, sau după mulți, moș Nichifor s-au răsuflat, la un pahar cu vin, către un prieten al său, despre întîmplarea din codrul Grumăzeștilor și frica ce a tras giupîneșica Malca... Prietenul lui moș Nichifor s-a răsuflat și el către alți prieteni ai săi, și de-atunci oamenii, cum sunt oamenii, ca să-i puie sînge rău la inimă... au început a porecli pe moș Nichifor și a-i zice : „Nichifor Coțcariul, Nichifor Coțcariul". Și poate acum a fi oale și ulcioare, și tot Nichifor Coțcariul i-a rămas bietului om numele și până în ziulica de astăzi.

(*Convorbiri literare*, an. X, 1 ianuarie 1877;
vol. *Opere*, I—II, 1890—1892.)

IACOB NEGRUZZI

(1842—1932)

Se naşte la Iaşi, în ziua de 31 decembrie 1842. Fiu al lui Constantin Negruzzi. Împreună cu fratele mai mare, Leon, prima învăţătură o primeşte în casa părintească, avînd profesor, între alţii, pe studentul în filosofie Karl Feiweger, pedagog al fiilor lui Kotzebue. Datorită unei subvenţii obţinută de tatăl său din partea Casei Şcoalelor, pleacă la Berlin unde timp de 11 ani — 1852-1863 — urmează cursurile unui pension francez şi apoi dreptul, luîndu-şi doctoratul. Întors în Iaşi, cunoaşte pe V. Pogor, T. Maiorescu şi Theodor Rosetti, organizînd împreună, cu începere de la 9 februarie 1864, „Prelecţiunile populare", apoi societatea literară Junimea. Cum singur spune în *Dicţionarul „Junimei"*, este „fondator, stîlp şi gazdă al Junimei. Director al *Convorbirilor literare* şi secretar perpetue al *Junimii*". Desfăşoară o îndelungată şi laborioasă carieră didactică : profesor la catedra de drept comercial a Universităţii din Iaşi încă din 1864, decan al facultăţii de drept ieşene (1860), profesor de drept comercial şi internaţional la Universitatea din Bucureşti (1884—1897). Începînd din 1871 va fi mai tot timpul deputat şi senator. În 1881 este ales membru al Academiei Române, for în cadrul căruia va desfăşura o rodnică activitate. Debutează în primul număr din *Convorbiri literare*, cu fragmentul *Galeria de tablouri din Iaşi*, semnînd totodată şi articolul program al revistei, scris împreună cu T. Maiorescu. Colaborarea la *Convorbiri literare* este neîntreruptă. Se încearcă în toate genurile, adunîndu-şi opera într-o serie de scrieri complete, apărută între 1893 şi 1897, la Socec (vol. I, *Còpii de pe natură, Scrisori*, vol. II, *Poezii*, vol. III, romanul *Mihai Vereanu* şi *Primblări prin munţi*, vol. IV, *Creaţia dramatică originală*, vol. V—VI, *Pe malul Dunării, Din Carpaţi* şi traduceri din teatrul lui Schiller). *Amintiri din „Junimea"* apar în volum în 1921 la Editura „Viaţa românească". Scris cu mulţi ani în urmă, *Dicţionarul „Junimei"* este publicat mai tîrziu — o bună parte — în *Convorbiri literare* (1924—1925). Apărute prima dată în volum în 1874, *Còpii de pe natură* reprezintă cea mai valoroasă parte a operei sale literare.

Se stinge la 6 ianuarie 1932, în Bucureşti.

De consultat : 1. *Còpii de pe natură, Amintiri din „Junimea"*, 2 vol., Editura Minerva, 1970, col. „B.P.T.", ediţie îngrijită şi prefaţă de Corneliu Simionescu.

CHILIPIR

Silvan iubeşte numai ştiinţa acea care
Venitul înmulţeşte şi scade cheltuiala.

ANTIOH CANTEMIR

Fericit e omul care trăieşte în bună înţelegere cu toată lumea şi nu are nici un duşman să-l prigonească, să-i voiască răul, sau măcar să-i pizmuiască binele ! Puţini sunt de acest soi, dar dintre aceşti puţini face parte amicul *meu* Griguţă. Zic amicul meu, fiindcă totdeauna relaţiunile noastre au fost plăcute şi niciodată nu s-a arătat cel mai mic nouraş care să le întunece seninul, dar aş putè zice tot aşa de bine amicul lumii întregi, căci cu toată lumea Griguţă e intim, de toată lumea Griguţă e iubit. Şi cum s-ar putea să nu fie, cînd el este deopotrivă amabil cu

oricine, fie bărbat sau femeie, mare sau mic, tînăr sau bătrîn, prost sau cu spirit ? Mi s-a părut, ce-i drept, a vedè că între bogați și săraci Griguță face o mică deosebire, plăcîndu-i ceva mai mult să fie în societatea celor dintăi, dar poate aceasta este numai o părere a mea.

Vîrsta lui Griguță e greu de știut, căci despre aceasta el nu vorbește niciodată, și chiar cînd vine vorba de ani, el o schimbă cu mult meșteșug. Presupun însă că trebuie să fie între douăzeci și doi și patruzeci și cinci de ani. De douăzeci și doi îl apropie ținerea sa dreaptă, colorile vii ale feței, musteața sa mică și zîmbirea vecinică de pe buzele sale. Spre patruzeci și cinci însă îl împing oarecare mici crețuri ce i se ivesc ici, colea pe obraz în apropierea ochilor și lipsa mai, mai desăvîrșită de păr la mijlocul capului, cu începere de la frunte și până dincolo de creștet. Cu cei tineri îl unește veselia sa necurmată și iubirea sa de petreceri, de cei mai în vîrstă îl apropie convorbirea sa serioasă, sfaturile sale bune cînd e vorba de trebi și împrejurarea că ține minte cam de mult.

Îmbrăcămintea sa deși nu nouă, dar bine conservată și totdeauna curată, este un amestec de eleganța tinereței și de paza bătrîneței. Hainele îi sunt totdeauna croite cu meșteșug și bine potrivite pe trup, dar o legătoare cam lată îi păzește gîtul și pieptul de răceală și flanela o poartă vara și iarna. Bățul său nu e nici vărguța ușurică a tinerilor eleganți nici bastonul zdravăn a bătrînilor slăbiți, ci un ce mijlociu care la nevoie ar putea sluji și unora și altora. Ghicească dar cine poate anii exacți ai lui Griguță !

În toate casele familiilor înstărite și mai cu seamă în acele unde poți ședea la masă și petrece seara cînd vrei, făcînd prin aceasta chiar o mulțămire persoanelor de gazdă, îl vezi desigur și pe Griguță. Pretutindenea el e privit oarecum ca făcînd parte din familie. Stăpînul casei îl însărcinează cu mici comisiuni, copiii toți îi sar în cap și se joacă cu el fără cea mai mică sfială, cucoana îl primește în *néglijé* și glumește cu el. El împlinește comisiunile cu cea mai mare amabilitate, cerînd numai cîteodată trăsura ca să meargă prin oraș, ceea ce i se încuviințează cu plăcere ; cu copiii se joacă cît de mult timp fără să i se urască, dar nu le aduce niciodată jucării sau bomboane ; iar cît despre cuconiță, chiar cînd e frumușică, oricît de intimă sau cochetă s-ar arăta cu dînsul, el totuși nu se alunecă niciodată până a-i spune cuvinte mai îndrăznețe, ci se stăpînește totdeauna chiar cu rizicul de a fi crezut cam prostuț, căci bunul său simț și practica vieței l-au învățat cît de des asemenea cuvinte se preschimbă în propuneri... sentimentale, ș-aceste iarăși se prefac... în sfîrșit el respectează liniștea familiilor și are groază de tot ce ia o înfățoșare dramatică. Suspinuri, lacrimi, certe și împăcări, scrisorele sau întîlniri ascunse, ce aduc cu sine toată mulțimea de scene poetico-romantice care turbură pacea prozaică a vieței, nu sunt treaba lui Griguță. El vrea mîncare bună, somn odihnitor, liniște de suflet. Numai o dată în viața lui... dar despre aceasta vom vorbi mai la vale.

Ceea însă ce caracterizează mai cu seamă pe amicul meu Griguță este neplăcerea ce are de a cheltui bani pe lucruri nefolositoare. Pentru dînsul una din mișcările cele mai nesuferite ale mînilor este acea prin care se dizleagă baierele pungii. El urăște aceasta pân într-atîta, că de mulți ani s-a hotărît nici să mai poarte pungă în buzunar. Banii săi, presupunînd că are cu dînsul — ceea ce foarte rar s-a constatat — îi poartă în buzunare și, pe cît se crede, în vreun buzunar tainic, căci ca să încredințeze la trebuință pe orișicine că a uitat să ia bani de acasă, el întoarce adeseori buzunarele jiletcei sale și arată o goliciune deplină a căptușelei. Nici un cerșitor nu se poate lăuda că a primit vreodată un gologan de la Griguță. Cînd vede pe vreunul din acești oameni supărăcioși, totdeauna se dă pe partea cealaltă a uliții ; nu-i place, precît zice însuși, să aibă a face cu acești trîndavi ce trăiesc din munca altora. Dar de cerșitori nu se scapă cu ușurință ;

sunt unii ce se acață de trecători și-i roagă, și-i urmează până tot scot cîte ceva de la dînșii.

— Dă la ologul, la săracul ! îi strigă fără încetare unul sprijinit în cîrje ce-l urmărește de o jumătate de ceas.

— Du-te de lucrează, netrebnicule, îi răspunde Griguță.

— Că nu pot, păcătosul de mine, dă la sărmanul... n-am mîncat de zece zile !

— N-am parale schimbate. Hai, fugi, că te cunoscu cine ești ! Fugi îți zic, că chem sergentul de poliție !

Dacă cerșetorul tot îl urmărește, și Griguță vede că nu poate scăpa altmintirelea, el îi zice în sfîrșit :

— Ei bine, bine, vino la mine acasă și ți-oi da destul, acum n-am parale.

— Bogdaprosti ! Să trăiești cuconașule, Dumnezeu să-ți deie... Cînd însă vrea să-l întrebe unde șade, Griguță e departe, și cerșitorul cu cîrjele lui nu-l mai poate ajunge. De aceea, în locul tonului rugător și umilit se aude adeseori o înjurătură rostită cu energie în gura cerșitorului, care privește cu furie după Griguță.

Dar mai mult decît pomenele, Griguță urăște bacșișurile pe care le declară unul din cele mai mari rele sociale. Niciodată nu a dat bacșiș la un servitor ce i-a adus vreun pachet, la un birjar ori băieți de prin cafenele, oteluri sau locande. Pentru ce li-ar da ? Nu sunt ei plătiți de stăpînul lor ca să slujească publicul ? De aceea Griguță, înainte de a veni momentul plății, face în cap socoteala exactă a sumei ce datorește și o pune pe masă întreagă, fără ca să întreacă sau să lipsească un ban măcar. El nu se încurcă niciodată cu monedă de aur ce are să i se schimbe, căci știe prea bine cît de des se întîmplă ca să nu ajungă întocmai și cum puterea împrejurărilor pune astfel pe plătitor în neplăcută poziție de a lăsa băiatului cusurul ce lipsește. El plătește în cel de pe urmă moment, cînd are pălăria și bățul în mînă pentru ca, fără zăbavă, îndată ce a dat banii, să și poată ieși cu pași răpezi. Pri-

virile servitorilor pline de ironie sau de părere de necaz sau de mînie ce-l urmăresc, sau cuvintele de necaz ori luare în rîs ce se șoptesc la spatele lui, el nu le bagă în seamă căci este presupus a nu le fi auzit. Dar băieții din cafenele sînt o ciudată breaslă de oameni ; ei își închipuiesc că au un drept la bacșișuri, și cîteodată unul din ei cu figura mai isteață aduce aminte oaspelui prea uităcios de acest drept al lor, bazat de nu pe legi pozitive, cel puțin pe dreptul consuetudinal.

Asemenea aduceri-aminte s-au întîmplat să se facă și lui Griguță care întâia oară s-a supărat grozav.

— Ați uitat bacșișul, cuconașule, îi zise o dată unul din băieții restaurației la care Griguță mergea adeseori.

— Ești cam obrăznicuț, dragul meu, îi răspunse Griguță. Tocmai eram să-ți dau, dar fiindcă îmi aduci aminte, apoi vei mai răbda, ca să înveți a te purta cu oamenii.

Repetîndu-se asemenea răspunsuri, băieții se sfătuiră să-și răzbune dîndu-i o poreclă de rîs și-i scorniră numele *Chilipir*. Cînd intra Griguță în locandă, cuvîntul chilipir se auzea în toate părțile.

— Grăbește ! Ioniță, striga un servitor de departe către altul adă lista, azi sunt mulți avem *chilipir*.

— Ce friptură îmi dai, Tudorachi ? întrebă un oaspe.

— Avem prepelițe la frigare, cuconașule, foarte grase, *chilipir*.

— Ia șterge masa, Nae, că am răsturnat paharul.

— Iaca vin, asta-i noroc, *chilipir*. Și cînd băieții rosteau cuvîntul *chilipir*, totdeauna aruncau o ochire furișată asupra lui Griguță și zîmbeau pe sub buze cu ironie. În curînd toți vizitatorii știau ce însemnează acest vecinic *chilipir*. Zîmbirile la rostirea acestui cuvînt deveneau generale ; cîțiva mai răutăcioși îl întrebuințară și ei din vreme în vreme. În sfîrșit, tot orașul adoptă pentru Griguță porecla *Chilipir* și astfel amicul meu fu botezat a doua oară. Deși la început Griguță se înroșea și se cam supăra

cînd cunoscuții lui îi dădeau acest nume, cu vremea se deprinse cu el și nu-și mai bătu capul.

Nevăzut cu desăvîrșire este Chilipir la Sfîntul Grigorie, care e ziua lui, la Sfîntul Vasile, cînd toți zdrențăroșii se cred în drept de a cere bacșișuri, și la sfîntul Gheorghie, cînd tot felul de oameni vin cu un miel în brațe să-l aducă plocon. În acele zile neplăcute Griguță închide poarta casei sale, toate ușele le încuie cu zăvorul și mai trage și perdelele ca să se încredințeze toți că nu e nimeni acasă. Cîteodată, cînd doritorii de bacșișuri se îndărătnicesc, el ascultă ceasuri întregi cu liniște și cu o răbdare în adevăr stoică plesnirile din biciuri, vuietul buhaiului și țipetele tuturor băieților ce stau sub fereastra sa, fără ca să facă cea mai mică mișcare, pentru ca în nici un chip să nu se presupuie că el ar fi acasă. Ziua lui însă îi este supărătoare, nu numai din cauza bacșișurilor, dar și fiindcă o mulțime de cunoscuți viind să-l felicteze și lăsînd rîndașului ce stă la poartă cărțile lor de vizită, e silit să meargă și el pe la dînșii, cheltuind pentru birje și pentru cărți de vizită. Dar ca om practic, îndeobște nu se încurcă cu asemenea cheltuieli. Mai întâi în loc de cărți de vizită, care sunt numai un lux zadarnic, el taie din hîrtie albă țidule în formă de cărți și scrie caligrafic (căci are o scrisoare foarte frumoasă) numele lui pe fiecare hîrtiuță. Vizitele cele mai apropiate le începe pe jos. Apoi întîlnește pe vreun amic cu trăsura care și el aleargă pe la vizite, se informează pe unde acesta are să se mai ducă și dacă se potrivesc cîteva persoane, se suie în trăsura lui și face vizite cu el împreună. Cînd în asemenea împrejurări întîlnește în vreo casă pe alt amic, el cercetează și lista acestuia, la trebuință părăsește pe cel întâi și întovărășește pe acesta și așa din amic în amic el își împlinește scopul, scăpînd cele mai deseori de cheltuiala trăsurei.

În acele zile, de sărbători, el mănîncă acasă. O bătrînă ce-l slujește îi face o ciorbă și un fel de bucate și

rîndașul — alte slugi decît pe acești doi nu are — îi păzește poarta. Căci el știe prea bine că oriunde s-ar duce, servitorii au să-i ureze mulți ani și că ar fi silit să le deie bacșișuri.

La dînsul în casă e foarte curățel. Toate trele odăițele sale, deși simplu mobilate, sunt atît de bine ținute, încît este o plăcere să-i vezi locuința.

În salonașul său are și o mică bibliotecă compusă din cărți, parte dăruită de amici, parte cumpărate odată de la un mezat. În acea zi Chilipir purtase un mare război cu sine însuși. De mult umblase cu gîndul să-și completeze biblioteca, cum zicea el, adică să umple vreo trei polițe ce stăteau deșerte și jigneau astfel iubirea sa de orînduială. El umblase pe la toate mezaturile silnice pe unde se vindeau și cărți, arsese de dor să cumpere cîte îi trebuiau pentru bibliotecă, dar totdeauna în momentul hotărîtor pierduse curajul și se retrăsese. Într-o zi însă se simți plin de vitejie și abia ajuns în localul unde se ținea mezatul, o amețeală îl cuprinse și se puse să atîrdisească. Cu cît îl suiau cîțiva evrei, neguțitori de lucruri vechi ce concurau cu dînsul, cu atît îl urca și el în pripă, simțind în sine că de-și va da un singur moment de cugetare, frica a să-l apuce și totul va fi pierdut. Cu vremea două dorințe opuse îi sfîșiau pieptul : de o parte voia ca concurenții săi, pe care îi privea ca dușmani personali, să se discurajeze, să nu-l mai suie la mezat și el să rămîie cu cărțile ; pe de altă parte spera în taină că-l vor urca așa, încît el să nu poată da mai mult și va scăpa de această grea ispită. Cînd lupta aceasta ajunse la culme și frica cheltuielei era să fie biruitoare, evreii tăcură deodată ; se strigă *arici de trei*, se bătu toba și cărțile rămaseră asupra lui. Atunci toate simțirile sale deosebite se prefăcură într-o grozavă căință ; el îngălbeni la față, scoase cu mîna tremurîndă banii din buzunar, plăti, puse cărțile într-o trăsurică cu un cal și se duse acasă oftînd din greu. În ziua aceea, cuprins de o violentă migrenă, el nu mîncă

nimic, ci se culcă de cu ziuă cu durere de cap și desperare în suflet.

In zadar a doua zi și cele următoare, el căuta să se mîngîie cu ideea că scopul său e împlinit acum și că a scăpat de o dorință și prin urmare de o grijă, săptămîni întregi au trebuit să treacă pentru a-i șterge cu încetul din gînd acea schinjuitoare amintire.

A doua mobilă interesantă ce are Griguță este o casă de fier zdravănă, așezată în ietac, lîngă pat. Pe aceasta n-a dat nici un ban, căci o are prin moștenire de la un unchi al său, lăsată lui anume prin testament, împreună cu niște argintării și un ornic de aur. Argintăria tot este încă în ladă, căci niciodată nu a întrebuințat-o, deși de trei-patru ori pe an, slujnica o freacă și curăță în față cu dînsul, iar ornicul îl poartă de zece ani, îngrijindu-l și păzindu-l așa de bine că niciodată n-a făcut încă vizită la ceasornicar. Dar și această mobilă iubită, în care Griguță ține închise documentele căsuței sale și hîrtiile de valoare ce formează puțina lui avere — avere ce se înmulțește pe fiecare an prin economiile ce face — deveni odată pe neașteptate un subiect de grijă și frică pentru dînsul. Într-o dimineață, veni să-l vadă un vechi amic al său, un om bogat care-l primea în casă și la masă ca pe un frate, și puse dinaintea lui o mie de galbeni în aur.

— Chilipir dragă, îi zise amicul, am să te rog să-mi faci un bine.

— Ce pot să-ți fac ? răspunse Griguță, uitîndu-se cu ochi plini de mirare la aurul ce era înaintea lui.

— Trebuie să plec mîne la băi cu nevasta și copilul. În lipsa mea am pus să-mi repareze casa...

— N-aibi nici o grijă, am să merg în toate zilele să fac inspecție.

— Nu mi-e de asta, dar nu am unde ține acești bani. Nu vreau să-i las la mine, căci are să fie nerînduială grozavă în casă, în timpul absenței noastre. Păstrea-mi-i tu vreo trei luni pănă m-oi întoarce.

Lui Griguță i se strînse inima.

— Să țin eu atîți bani la mine ? Dar gîndește că sunt un om singur, mă slujește numai o femeie bătrînă... dacă, doamne ferește...

— Lasă, că ai o ladă de fier bună, nu mi-e frică.

— Dar poate să ardă casa — nu fie zis într-un ceas rău ! — poate să... mai știi ce se poate întîmpla...

— De-ți arde casa ta, pot să-mi ardă și banii mei. Hai, ține-i la tine și nu mai fă vorbă !

Griguță devenea tot mai palid, căci toată răspunderea ce are un depozitor după lege i se înfățișă în minte, însă recunoștința ce avea pentru amicul său nu-l iertă să refuze.

— Să-ți dau dar o adiverință ! șopti atunci Griguță cu un suspin adînc, luînd o filă de hîrtie și un condei. Mîna sa tremură grozav, căci niciodată încă nu iscălise un act prin care se îndatora la ceva.

— Nu-i nevoie, Griguță, lasă tîrfăloagele la o parte. Între oameni cinstiți nu trebuiesc înscrisuri.

— Dar pot... să mor, răspunse Griguță, din ce în ce mai turburat.

— Nu-i mai muri. Hai ! lasă istoriile acestea, că mă supăr.

— Cel puțin am să învălesc pachetul într-o hîrtie mare și am să scriu deasupra că mi l-ai dat tu în păstrare. Ia așa... Vino să vezi ; pun banii ici în saltarul ista, ca să știi... la o împrejurare... ferească Dumnezeu !

— Bine, bine, să vorbim de altele.

În toată vremea cît lipsise amicul său, Griguță era neliniștit, pe de o parte de grija depozitului, pe de alta de tainica părere de rău că banii sunt străini și au să iasă o dată din lada sa. În ziua în care înapoi depozitul mai, mai ar fi simțit nemulțumire, dacă prezentul ce primi de la prietenul său nu l-ar fi mîngîiat. Acesta îi adusese cîte o duzină de mănuși, cravate și batiste, toate

frumoase, cumpărate la Paris. Nici că i se putea face un prezent mai nimerit, căci Chilipir nu prea făcea haz de obiecte de lux; acele prezenturi îi plac care aduc un folos real și scutesc de cheltuială.

Chilipir nu poartă niciodată tutun cu dînsul, nu doară că nu fumează, dar — după cum zice el — e distras, uită să-și umple porttabacul. La oricare din cunoscuții săi s-ar duce, el își face țigară din tutunul ce este pe masă, iar de la acel unde a petrecut sara, cere voia să-și ieie de cîteva țigări cu dînsul, căci prăvăliile ar fi închise și ar fi sfîrșit tocmai tinicheaua cu tutun ce are acasă, n-ar vei însă să se culce fără a mai fuma o țigaretă. De la sine se înțelege că nimeni nu-i refuză și Chilipir, după prealabila încuviințare, pîndește momentul cînd nu-l ia nimeni în seamă și își umple punga bine. Acasă apoi o deșartă în tinicheaua ce posedă în adevăr și a doua zi dimineață iese iarăși cu porttabacul gol. Precum tutunul îi pare o cheltuială de prisos, asemenea și birjele. Ca la vizite, așa și la plimbare, cînd iese în trăsuri de piață din cele mai elegante, să nu se creadă că aceste sunt oprite de dînsul. Niciodată n-ar face el un asemenea păcat! Trăsura cea frumoasă este a vreunui amic care o ține cu luna și în acea zi nu poate ieși. În loc ca birja să stea în curte fără treabă, amicul o oferă lui Chilipir pentru plimbare și asemenea propuneri el nu le refuză niciodată. Sau poate Chilipir a apucat-o pe jos după obicei și pe drum a întîlnit vreun cunoscut singur în trăsură, l-a salutat cu zîmbirea sa obicinuită și acesta s-a oprit și l-a luat cu dînsul, fiind mulțumit de a găsi un tovarăș așa de plăcut cum este Griguță. Cînd nici un prilej nu se înfățoșează atunci își face primblarea pe jos pînă la sfîrșit.

— *Per pedes apostolorum*, Griguță? îl întrebai odată întîlnindu-l la primblare. Încotro?

— Merg și eu așa. M-am săturat de trăsuri. Sănătatea cere să mai facem și mișcare. Mai ales eu ar trebui să umblu foarte mult pe jos, după cît mi-au zis doftorii.

— Chilipir, Chilipir, spune drept că nu vrei să cheltuiești cîțiva lei.

— Ba zău nu! Ce mi-ar fi să... nu mă vezi mai totdeauna în trăsură? Dar cum îți spun, m-am hotărît să mai schimb, pentru sănătate.

Eu m-am făcut că cred, dar nu m-am putut opri de a nu zîmbi.

La teatru Chilipir nu lipsește niciodată, deși nime nu ține minte să-l fi văzut plătindu-și vreodată biletul. „Un locșor în loja vreunui cunoscut, voi găsi eu doară“, își zice el cînd pleacă de acasă, și în adevăr totdeauna găsește. Mai întîi se duce la ușa parterului și se uită cu ce lojă ar putea începe. Funcționarului ce-l întreabă de bilet el răspunde cu dispreț că nu are obicei de a merge la stal, ci vra numai să vadă ceva, apoi alegîndu-și loja se suie în grabă. Cînd în cazuri foarte rare se întîmplă să nu fie nici un cunoscut de-ai lui la teatru la care s-ar putè duce, el găsește un adăpost sigur în loja rezervată pentru comitetul teatral, căci cu aceste persoane el face toate chipurile să aibă legături strînse de amicie.

Cînd nu merge la teatru, Chilipir petrece serile în familii cunoscute unde e totdeauna bine primit, fiind politicos, vesel și găsind ceva de vorbit cu orișicine. Cărți are de principiu să nu joace cu damele. Căci din aceste sunt multe care au greșita idee că un cavaler ar trebui să piardă totdeauna cînd joacă cu ele, idee ce Chilipir nu împărtășește deloc. Cu bărbații Chilipir joacă mai ales cînd înlocuiește pe cineva și atunci e un mandatar foarte bun, căci joacă bine mai toate jocurile și are și noroc. Pe socoteala lui însă el se pune la cărți foarte rareori, cînd nu poate scăpa, și chiar atunci, numai dacă se primește a se juca jos de tot. Cît de mic însă ar fi prețul, emoțiunea lui e grozavă în asemenea împrejurare și cu toată osteneala ce-și dă să o ascundă, suspinurile dese și adînci îi destăinuiesc neastîmpărul sufletesc. Cînd nu joacă cărți el

e vesel, petrece și face pe alții să petreacă. Ceea însă ce-i displace cu desăvîrșire este obiceiul cel rău ce-l au cîteva dame de a patrona familii sărace, sau institute de binefacere, înființînd pentru ele loterii și adresîndu-se la toți cunoscuții cu îndemnul de a subscrie și de a plăti. De asemenea liste Chilipir fuge ca de dracul. Îi este de ajuns să vadă o hîrtie strînsă în patru, în mînile vreunei dame, pentru ca să i se strice tot cheful. El miroase de departe loteriile și toate contribuțiile cu scop de binefacere și se ascunde în odaia cea mai depărtată ca să nu fie văzut ; acolo se ține până se schimbă vorba și se uită loteria. Cînd însă dă de cuconițe pe care nu le vezi niciodată fără liste de loterie în mînă, ce nu se trag niciodată, cuconițe care nu uită toată sara și apucă pe orișicine în gura mare, față cu o lume întreagă, Chilipir nu se mulțumește de a fugi în odăi laterale ci, luîndu-și pălăria, se depărtează pe ascuns, *à la française*. Ieșind, el strigă trăsura oricărui amic sau cunoscut al său ce ar fi rămas sus, căci cunoaște pe toți vezeteii particularilor și pe toți birjarii.

— Procopi al lui cuconul Iancu Vlădineanu !

— Iaca trag îndată.

— A spus cuconul Iancu să mă duci acasă și apoi să te întorci îndată să-l iei.

Deși cuconul Iancu nu spusese nimic, tonul hotărît al lui Chilipir face pe vezeteu să-l creadă și să-l ducă gratis pân acasă.

Așa ar fi trăit Griguță fără schimbare — cîteodată îngrijit de cheltuieli neașteptate —, cele mai deseori însă bine dispus din cauza economiilor ce a putut face — dacă o împrejurare serioasă nu ar fi schimbat într-o vreme chipul său de viață. Amorul nu alege, ci dă orbiș peste orișicine, chiar peste cei ce se păzesc mai mult și dădu astfel o dată și peste Griguță. Unui amic al său, în casa cărui mergea deseori, i se întorsese fiica din străinătate.

Din acel întâi moment fata îi plăcu mult. El stătea cu dînsa la vorbă, juca cu dînsa conțina, la bal era dănțuitorul ei cel mai neobosit, bucurîndu-se foarte mult de simpatia ce copila îi arăta fără a se gîndi la vreo urmare oarecare. Într-o dimineață însă, deșteptîndu-se, el își aduse aminte că visase toată noaptea de dînsa. Apoi îmbrăcîndu-se, băgă de seamă că culoarea cravatei sale seamănă cu aceea a rochiei ce avusese fata cu o sară mai înainte. O zîmbire trecu pe buzele sale și el voi să gîndească la altele, dar imaginea copilei i se înfățoșă din nou și nu-l mai părăsi. De cîteva ori se surprinse oftînd. „Curios lucru" își zise el, niciodată nu m-am simțit așa de... nu știu cum, pare că sunt și trist și pare că simt și o mare fericire în suflet." Ieșind, picioarele îl duseră mai mult fără voie iarăși la amicul său dar suind scările, i se păru că inima i se bate tare și cînd, intrînd în casă, se uită drept în ochii ei, simți că i se suie sîngele la cap și că glasul îi amorțește. Cîteva zile, cîteva săptămîni trecură și Griguță simți că-i amorezat. De îndată și ideea căsătoriei i se înfățoșă în minte, și cu această idee îi veniră și grijile. „Cînd te însori trebuie să ai bani, își zicea el, trebuie să ai casa și masa ta, trebuie să ai cu ce ține femeia... d-apoi nunta... prezenturi... bacșișuri... d-apoi copii cu dadace, cu doftori... brrr !... Mai bine să nu mă-nsor." Cu toate acestea amorul devenea mai mare, tot mai mare.

Chilipir era distras, nu mai avea somn, nu mai mînca cu poftă. Cu vremea starea sa deveni nesuferită mai cu seamă că fata îi arăta acum o răceală neobicinuită. Îndoiala începu a-l munci, așa încît el se hotărî cu orice preț să ajungă la un rezultat, oricare ar fi. El însărcină pe un cunoscut să cerce pe departe dacă propunerea sa ar fi primită. Acesta, un om fără dibăcie, vorbi de-a dreptul cu tatăl care avu nenorocita idee să consulte pe fata lui. Aceasta deschise ochi mari de mirare și, mîniată de o

asemenea cutezare din partea unui om ca Chilipir, declară că refuză fără mai lungă cugetare. De atunci bietul Griguță se simți foarte nenorocit. Amorul îl muncea tot mai mult ; el fugea de oameni, se ascundea în locuri depărtate și-și plîngea soarta.

Eu îl cam pierdusem din vedere de un timp încoace, cînd îl întîlnii într-o seară singur pe uliță. Văzîndu-l palid și trist îmi adusei aminte de propunerea sa respinsă despre care aflasem, și căutai să aduc convorbirea asupra altor lucruri indiferente, dar el revenea nesfîrșit la sentiment. Ca să-mi spuie necazurile sale în toată voia, el făcu semn unei trăsuri de piață, mă invită să mă sui cu el și ne îndreptarăm spre o grădină cam depărtată din împrejurimile orașului. În timpul primblării el îmi spuse toate împrejurările de la început ; cum a cunoscut-o, cum se arăta amabilă cu dînsul, cum după cele vorbite era în drept să creadă că este iubit, cum a fost respins, cît sufere de grozav, cît îi pare viața nesuferită, în sfîrșit atît se tînguia, încît simțeam adevărată milă pentru nenorocitul meu amic. Trecură astfel mai multe ceasuri și noaptea căzuse.

— E vreme să ne întoarcem, i-am zis eu.

— Să ne întoarcem, răspunse el.

Abia ne apropiarăm însă de locuința mea, el făcu un semn birjarului să se oprească și se dădu jos din trăsură.

— Noapte bună ! Mă duc de aici pe jos. Mai vino să mă vezi ; am nevoie de mîngîierile unui amic ! Zicînd așa, el se duse strîngîndu-mi mîna și birja chemată de dînsul, rămase pe socoteala mea.

Nu m-am putut opri de a nu zîmbi, văzînd că nici suferințele sale nu-l făcuse să-și uite principiul de a nu plăti trăsura.

Un an, doi trecură ; necazurile lui Chilipir se risipiră. Focul său amoros se potoli lîngă o văduviță dintr-o mahala

care-l iubea și nu-i cerea nici căsătorie, nici cheltuială. Chilipir redobîndi colorile sale vii și își reîncepu viața sa obicinuită. El tot urăște cerșitorii, bacșișurile, loteriile și tot iubește petrecerile pe socoteala amicilor, tutunul și trăsurile altora. Chilipirurile urmează ca în trecut și prieteni tot are mulți de la care bucuros primește prezenturi, fără a le face el niciodată.

(Convorbiri literare, nr. 4, iulie, 1874 ; vol. *Scrieri complecte*, I, *Copii de pe natură*, 1893.)

IOAN SLAVICI

(1848—1925)

Născut la 18 ianuarie 1848, în localitatea Şiria, lîngă Arad. Fiul lui Sava Slavici, agricultor şi meseriaş (cojocar) şi al Mariei Slavici, născută Borlea. O mare înrîurire asupra formării personalităţii sale de viitor scriitor „poporal", la vîrsta copilăriei, o are tatăl adoptiv al lui Sava Slavici — Mihai Fercu, numit în amintiri „tata bătrîn" —, fost „cătană împărătească", om umblat în întreaga Europă, înţelept şi bun cunoscător de carte. Începe şcoala primară în Şiria pentru a o termina la Arad, unde urmează şi primele cinci clase la liceul maghiar (1860—1865). Continuă apoi la liceul german al călugărilor minoriţi din Timişoara clasele VI—VII, iar clasa a VIII-a o face în particular la amintitul liceu din Arad, examenul de absolvire trecîndu-l la Satu Mare, prilej cu care întreprinde, la întoarcerea acasă, o călătorie pe jos prin numeroase localităţi ale Transilvaniei (Baia Sprie, Dej, Gherla, Cluj, Turda, Abrud ş.a.). Atras pentru moment de ideea de a se face preot, renunţă la ea şi în 1869 urmează dreptul la Universitatea din Pesta, iniţiindu-se în problemele vieţii politice din imperiul austro-ungar. Prins de activitatea studenţilor români din capitala Ungariei, acum se pun bazele conştiinţei sale patriotice şi politice. Din lipsă de mijloace

materiale, părăseşte însă universitatea. Revenind acasă, funcţionează ca „scrietor" la notariatul din comuna Comlăuş, prilej de a cunoaşte temeinic oamenii şi locurile din „podgoria" Aradului, sursă de inspiraţie pentru cele mai importante opere epice ale sale (*Pădureanca*, *Moara cu noroc*, *Mara* etc.). Îşi reia studiile de drept la Viena, în timp ce îşi face şi serviciul militar. Cunoaşte acum pe Eminescu, a cărui influenţă în privinţa formării personalităţii sale intelectuale este decisivă. Fiind unul dintre fondatorii şi apoi preşedintele „României june", în acest timp desfăşoară o intensă activitate politică şi cultural-patriotică, numărîndu-se printre cei mai înflăcăraţi organizatori ai serbărilor de la Putna din 1871). Prin Eminescu se apropie de Junimea, făcînd cunoştinţă cu Iacob Negruzzi. Începe a publica în *Convorbiri literare* încă din 1871 (comedia *Fata de birău*). La începutul lui 1872 apare la Iaşi citind la Junimea *Zîna zorilor*. Este de pe acuma unul dintre membrii marcanţi ai grupării, care îl şi sprijină material spre a-şi continua studiile. Pentru un timp, e cînd student, cînd slujbaş la diferite notariate din ţinutul Aradului. În toamna lui 1874 revine la Iaşi, reîntîlnindu-l pe Eminescu şi împrietenindu-se cu I. Creangă. Acum definitivează şi citeşte la Junimea *Popa Tanda*. În decembrie 1874 pleacă la Bucureşti, fiind numit de Maiorescu (pe atunci ministru) secretar al comisiei pentru publicarea documentelor Hurmuzachi. Acum începe activitatea de literat „de profesiune", dublată de aceea de ziarist militant şi de profesor. Continuă a publica în *Convorbiri...* şi a frecventa cercul Junimii şi la Bucureşti. Colaborează permanent la publicaţiile transilvănene *Telegraful român* şi *Albina Carpaţilor*. În 1877 intră în redacţia ziarului *Timpul*, unde lucrează împreună cu Eminescu şi Caragiale. Este profesor la mai multe şcoli din Bucureşti, între care Liceul Matei Basarab. În 1881 apare volumul *Novele din popor* în care se află şi *Moara cu noroc*. Cu sprijinul lui Maiorescu, în 1882 întreprinde o călătorie în Italia, iar în 1883 merge la Viena. În aprilie 1884 pleacă la Sibiu luînd conducerea importantei publicaţii *Tribuna*, unde desfăşoară

o intensă activitate literară și mai ales de ziarist, militînd pentru unitatea tuturor românilor. Desfășoară, de asemenea, o susținută acțiune de răspîndire a marilor valori literare de peste munți, scoțînd în acest scop suplimentul *Foița Tribunei* și *Biblioteca populară a Tribunei*. În 1887 aduce în redacția *Tribunei* pe G. Coșbuc. Datorită vederilor sale democratice și patriotice, cu prilejul celui de al cincilea proces al *Tribunei*, în 1888 este condamnat la un an închisoare, executîndu-l în temnița de la Vacz. Revine la Sibiu în 1889, preluînd conducerea *Tribunei*, dar în urma gravelor conflicte cu autoritățile, în februarie 1890, pleacă la București. Aflat din nou la Sibiu (din 1893) în 1894 face să reapară *Tribuna*. În 1892 începe publicarea seriei de volume de proză la „Socec". Împreună cu Caragiale și Coșbuc, în 1894, scoate revista *Vatra*, care constituie prima tribună de lansare a sămănătorismului. Tot acum începe a scrie la romanul *Mara*. Începînd din 1894, timp de paisprezece ani va trăi la Măgurele, ca profesor la Institutul Ioan Oteteleșanu. Între 1902—1905 publică ciclul de romane *Din bătrîni*. Tot acum începe a-și scrie amintirile literare. În 1908 publică două volume din *Povești*. Revenit în București, desfășoară o intensă activitate publicistică în paginile ziarului *Minerva*, pînă în 1917. În 1916 acceptă să conducă ziarul de orientare filogermană *Ziua*, ceea ce îi atrage grave acuzații în presă, pentru ca după retragerea temporară a trupelor germane din București, să fie întemnițat la Domnești. În timpul noii ocupații germane, scoate ediția în românește a ziarului *Bukarester Tageblatt*, ceea ce în 1918 îi atrage întemnițarea la Văcărești. Eliberat după cîteva luni, continuă a scrie proză și memorialistică. Moare în ziua de 17 august 1925, în casa uneia dintre fiicele sale, la Panciu.

De consultat : 1. *Opere*, vol. II, E.P.L. 1967, vol. III, Editura Minerva, 1970 ; *Nuvele*, Editura Minerva, 1975, seria „Patrimoniu", cu reperele istorico-literare alcătuite de D. Vatamaniuc. 2. Pompiliu Marcea, *Ioan Slavici*, E.P.L., 1965, ed. a II-a, 1968, ed. a III-a, 1978 ; D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici, opera literară*, Editura Minerva, 1970; Magdalena Popescu, *Slavici*, Editura Cartea Românească, 1977,

MOARA CU NOROC

I

— Omul să fie mulțumit cu sărăcia sa, căci, dacă e vorba, nu bogăția, ci liniștea colibei tale te face fericit. Dar voi să faceți după cum [vă] trage inima, și Dumnezeu să vă ajute și să vă acopără cu aripa bunătăților sale. Eu sunt acum bătrînă, și fiindcă am avut și am atît de multe bucurii în viață, nu înțeleg nemulțumirile celor tineri și mă tem ca nu cumva, căutînd acum la bătrînețe un noroc nou, să pierd pe acela de care am avut parte pînă în ziua de astăzi și să dau la sfîrșitul vieții mele de amărăciunea pe care nu o cunosc decît din frică. Voi știți, voi faceți ; de mine să nu ascultați. Mi-e greu să-mi părăsesc coliba în care mi-am petrecut viața și mi-am crescut copiii și mă cuprinde un fel de spaimă cînd mă gîndesc să rămîn singură într-însa : de aceea, poate că mai ales de aceea, Ana îmi părea prea tînără, prea așezată, oarecum prea blîndă, la fire, și-mi vine să rîd cînd mi-o închipuiesc cîrciumăriță.

— Vorba scurtă, răspunse Ghiță, să rămînem aici, să cîrpesc și mai departe cizmele oamenilor, care umblă toată săptămîna în opinci ori desculți, iară dacă dumineca e noroi, își duc cizmele în mînă pînă la biserică, și să ne punem pe prispa casei la soare, privind eu la Ana, Ana la mine, amîndoi la copilaș, iară d-ta la tustrei. Iacă liniștea colibei.

— Nu zic, grăi soacra așezată. Eu zic numai ce zic eu, vă spun numai așa, gîndurile mele, iară voi faceți după gîndul vostru, și știți prea bine că, dacă voi vă duceți la moară, nici vorbă nu poate fi ca eu să rămîn aici ori să mă duc în altă parte : dacă vă hotărîți să mergeți, mă duc și eu cu voi și mă duc cu toată inima, cu tot sufletul, cu

toată dragostea mamei care încearcă norocul copilului ieșit în lume. Dar nu cereți ca eu să hotărăsc pentru voi.

— Atunci să nu mai pierdem vorba degeaba : mă duc să vorbesc cu arîndașul, și de la St. George cîrcuma de la Moara cu noroc e a noastră.

— În ceas bun să fie zis, grăi bătrîna, și gînd bun să ne dea Dumnezeu în tot ceasul !

II

De la Ineu drumul de țară o ia printre păduri și peste țarini lăsînd la dreapta și la stînga satele așezate prin colțurile văilor. Timp de un ceas și jumătate drumul e bun ; vine apoi un pripor, pe care îl urci, și după ce ai coborît iar în vale, trebuie să faci popas, să adapi calul ori vita din jug și să le mai lași timp de răsuflare, fiindcă drumul a fost cam greu, iară mai departe locurile sunt rele.

Aici în vale e Moara cu noroc.

Ori din care parte ar veni, drumețul se bucură cînd o zărește din culmea dealului pleșuv, căci, venind despre locurile rele, ea îl vestește că a scăpat norocos, iară mergînd spre ele, la moară poate să găsească ori să aștepte alți drumeți, ca să nu plece singur mai departe.

Și fiindcă aici se opresc toți drumeții, încetul cu încetul s-a făcut bătătură înaintea morii, și oarecum pe nesimțite moara a încetat a mai măcina, și s-a prefăcut în cîrciumă și loc de adăpost pentru tot drumețul obosit și mai ales pentru acela pe care noaptea-l apucă pe drum. În cele din urmă, arîndașul a zidit cîrciumă la un loc mai potrivit, departe de cîteva sute de pași de la rîuleț, iară moara a rămas părăsită, cu lopețile rupte și cu acoperămîntul ciuruit de vremurile ce trecuseră peste dînsul.

Cinci cruci stau înaintea morii, două de piatră și trei altele cioplite din lemn de stejar, împodobite cu țircălamul și vopsite cu icoane sfinte ; toate aceste sunt semne care-i

vestesc pe drumeț că aci locul e binecuvîntat, deoarece acolo unde vezi o cruce de aceste a aflat un om o bucurie ori a scăpat altul de o primejdie.

Dar binecuvîntat era locul acesta mai ales de cînd veniseră cîrciumarul cel nou cu nevasta lui tînără și cu soacră-sa cea bătrînă, căci ei nu îl primeau pe drumeț ca pe un străin venit din lume, ci ca pe un prieten așteptat de multă vreme la casa lor. Abia trecuseră dar cîteva luni după St. Gheorghe, și drumeții mai umblați nu mai ziceau că o să facă popas la Moara cu noroc, ci că se vor opri la Ghiță, și toată lumea știe cine e Ghiță și unde e Ghiță, iar acolo, în vale, între pripor și locurile cele rele, nu mai era Moara cu noroc, ci cîrciuma lui Ghiță.

Iară pentru Ghiță cîrciuma era cu noroc.

Patru zile pe săptămînă, de marți seara pînă sîmbătă, era mereu plină, și toți se opreau la cîrciuma lui Ghiță, și toți luau cîte ceva, și toți plăteau cinstit.

Sîmbătă de cu seară locul se deșerta, și Ghiță, ajungînd să mai răsufle, se punea cu Ana și cu bătrîna să numere banii, și atunci el privea la Ana, Ana privea la el, amîndoi priveau la cei doi copilași, căci doi erau acum, iară bătrîna privea la cîteșipatru și se simțea întinerită, căci avea un ginere harnic, o fată norocoasă, doi nepoți sprinteni, iară sporul era dat de la Dumnezeu, dintr-un cîștig făcut cu bine.

Duminecă dimineața Ghiță punea calul la teleagă și bătrîna se ducea la biserică, fiindcă bătrînul, fie iertat, fusese cojocar și cîntăreț de strană, și așa, mergînd la biserică, ea se ducea parcă să-l vadă pe el.

Cînd bătrîna pleca la biserică, toate trebuiau să fie puse bine la cale, căci altfel ea odată cu capul nu ar fi plecat. Încă sîmbătă după-amiazăzi sluga trebuia să rînească grajdul, curtea și locul de dinaintea cîrciumei, în vreme ce bătrîna și Ana găteau cîrciuma pentru ziua de duminecă. Duminecă în zori bătrîna premenea copiii, se gătea de

sărbătoare, mai dădea o raită prin împrejur, ca să vadă dacă în adevăr toate sunt bine, apoi se urca în teleagă.

Ana și Ghiță îi sărutau mîna, ea mai săruta o dată copilașii, apoi zicea : „Gînd bun să ne dea Dumnezeu !", își făcea cruce și dădea semn de plecare.

Dar ea pleca totdeauna cu inima grea, căci trebuia să plece singură și să-i lase pe dînșii singuri la pustietatea aceea de cîrciumă.

Dacă aruncai privirea împrejur, la dreapta, și la stînga, vedeai drumul de țară șerpuind spre culme, iară la vale, de-a lungul rîulețului, cît străbate ochiul, pînă la cîmpia nesfîrșită, afară de cîțiva arini ce stăteau grămadă din jos pe podul de piatră, nu zăreai decît iarbă și mărăcini. La deal valea se strîmtează din ce în ce mai mult ; dar aici vederile sunt multe și deosebite : de-a lungul rîulețului se întind două șiruri de sălcii și de răchite, care se îndeasă mereu, pînă ce se pierd în crîngul din fundul văii ; pe culmea dealului de la stînga, despre Ineu, se ivește pe ici, pe colo marginea unei păduri de stejar, iară pe dealul de la dreapta stau răzlețe rămășițele încă nestîrpite ale unei alte păduri, cioate, rădăcini ieșite din pămînt și, tocmai sus la culme, un trunchi înalt, pe jumătate ars, cu crengile uscate, loc de popas pentru corbii ce se lasă croncănind de la deal înspre cîmpie ; fundul văii, în sfîrșit, se întunecă, și din dosul crîngului depărtat iese turnul țuguiat al bisericii din Fundureni, învelit cu tinichea, dară pierdut oarecum în umbra dealurilor acoperite cu păduri posomorîte, ce se ridică și se grămădesc unul peste altul, pînă la muntele Bihorului, de pe ale cărui culmi troienite se răsfrîng razele soarelui de dimineață.

Rămîind singur cu Ana și cu copiii, Ghiță privește împrejurul său, se bucură de frumusețea locului și inima îi rîde cînd Ana cea înțeleaptă și așezată deodată își pierde cumpătul și se aruncă răsfățată asupra lui, căci Ana era tînără și frumoasă. Ana era fragedă și subțirică, Ana era

sprintenă și mlădioasă, iară el însuși, înalt și spătos, o purta ca pe o pană subțirică.

Numai cîteodată, cînd în timp de noapte vîntul zgîția moara părăsită, locul îi părea lui Ghiță străin și pustiicios, și atunci el pipăia prin întuneric ca să vadă dacă Ana, care dormea ca un copil îmbăiat lîngă dînsul, nu cumva s-a descoperit prin somn, și s-o acoperă iar.

III

Cît țin luncile, ele sunt pline de turme de porci, iară unde sunt multe turme, trebuie să fie și mulți păstori. Dar și porcarii sunt oameni, ba, între mulți, sunt oameni de tot felul, și de rînd, și de mîna a doua, ba chiar și oameni de frunte.

O turmă nu poate să fie prea mare, și așa, unde sunt mii și mii de porci, trebuie să fie sute de turme, și fiecare turmă are cîte un păstor, și fiecare păstor e ajutat de către doi-trei băieți, boitarii, adeseori și mai mulți, dacă turma e mare. E dar pe lunci un întreg neam de porcari, oameni care s-au trezit în pădure la turma de grăsuni, ai căror părinți, buni și străbuni tot păstori au fost, oameni care au obiceiurile lor și limba lor păstorească, pe care numai ei o înțeleg.

Și fiindcă nu-i negutătorie fără de pagubă, iară păstorii sînt oameni săraci, trebuie să fie cineva care să răspundă de paguba care se face în turmă ; acest cineva este „sămădăul", porcar și el, dar om cu stare, care poate să plătească grăsunii pierduți ori pe cei furați. De aceea sămădăul nu e numai om cu stare, ci mai ales om aspru și neîndurat, care umblă mereu călare de la turmă la turmă, care știe toate înfundăturile, cunoaște pe toți oamenii buni și mai ales pe cei răi, de care tremură toată lunca și care știe să afle urechea grăsunului pripășit chiar și din oala cu varză.

Şi dacă lumea zicea că locurile de lîngă Moara cu noroc sunt rele, n-ai fi avut decît să-l întrebi pe vreunul dintre sămădăi, şi el ţi-ar fi putut spune pentru ce nu sunt bune şi cine le primejduieşte ; dar sămădăul e, mai presus de toate, om tăcut, şi dacă îl întrebi asemenea lucruri, el răspunde : „Nu ştiu, n-am văzut, am atîtea şi atîtea turme în răspunderea mea şi nu mă pot strica cu oamenii". El ştie ce ştie, numai pentru nevoile lui.

Veneau cîteodată pe la cîrciuma lui Ghiţă şi porcari, nişte oameni îndeobşte înalţi şi bine făcuţi, cu cămaşa neagră şi cu părul strălucitor de untura cea multă şi căzut în plete lungi şi răsucite asupra grumajilor goi ; oameni erau şi ei, chiar oameni cinstiţi, care mănîncă, beau şi plătesc.

Într-o zi de luni au venit trei inşi în o căruţă cu osiile de fer, uşurică şi trasă de doi cai frumoşi, dintre care însă unul mai mare şi altul mai mic. În căruţă nu era nici scaun, nici fîn, ci unul dintre porcarii unsuroşi mîna caii, stînd în picioare, iară ceilalţi doi şedeau pe leutrele vopsite în verde ca şi cînd n-ar fi venind decît de aici din apropiere.

„Aştia nu prea îmi par a oameni buni", îşi zise Ghiţă cînd îi văzu sărind din căruţă şi privind împrejur, ca unii ce au mai fost pe aici şi acum nu găsesc nici locul, nici oamenii ca odinioară.

Ei întrebară dacă n-a fost sămădăul pe acolo, puseră sluga să deshame caii, să-i adape şi să le dea ovăz, apoi intrară, băură fiecare cît trei inşi la un loc şi plecară cu un „noroc bun".

— Bine, dar n-au plătit, grăi bătrîna nedumerită.

— Lasă, că m-am înţeles eu cu dînşii, răspunse Ghiţă, apoi se duse pe ici încolea, ca nimeni să nu-i vadă faţa şi ca nu cumva nevasta să-l întrebe : „Ce ai, Ghiţă ?"

Peste puţin timp sosi şi sămădăul, vestitul Lică Sămădăul, la Moara cu noroc.

Lică, un om de treizeci şi şase de ani, înalt, uscăţiv şi supt la faţă, cu mustaţa lungă, cu ochii mici şi verzi şi cu sprîncenele dese şi împreunate la mijloc. Lică era porcar, însă dintre cei ce poartă cămaşă subţire şi albă ca floricelele, pieptar cu bumbi de argint şi bici de carmajin, cu codoriştea de os împodobit cu flori tăiate şi cu ghintuleţe de aur.

El îşi opri calul înaintea cîrciumei, aruncă o privire la Ana, apoi alta la bătrîna, care şedeau pe laiţa de lîngă masa cea mare din umbra cerdacului, trase cu ochii o raită prim-prejur, apoi întrebă unde-i cîrciumarul.

— Noi suntem, răspunse bătrîna ridicîndu-se.

— Ştiu, grăi Lică, dar cred că vor fi şi oameni pe aici. Eu întreb de cîrciumarul ; cu el vreau să vorbesc.

Lică le zise aceste aşa, ca orişicine să poată înţelege că are grabă şi că nu vrea să mai lungească vorba ; bătrîna plecă dar fără de întîrziere să caute pe Ghiţă, iar Ana rămase privind ca un copil uimit la călăreţul ce stătea ca un stîlp de piatră înaintea ei.

Dacă Lică ar fi fost alt om, el n-ar fi stătut aşa cu privirea pierdută în vînt, ci s-ar fi bucurat de vederea femeii frumoase, care-l privea oarecum pierdută şi speriată de bărbăţia înfăţişării lui.

— Ungurul a murit ? întrebă el cînd văzu pe Ghiţă.

— Da !

— Şi tu ai venit în locul lui !

— Da !

— De la St. Gheorghe ?

— Da, răspunse Ghiţă, aruncînd o privire furişată asupra femeilor, ca să vadă dacă ele nu cumva se turbură.

— E Ghiţă, ginere-meu, grăi bătrîna, şi, mulţumită lui Dumnezeu, ne merge bine de cînd sîntem aici.

Lică îşi spucă, zîmbind, mustaţa între buze.

— Aici, zise el, le merge bine la toţi oamenii cu minte. N-ai decît să te pui bine cu toată lumea, să le zici „noroc

bun“ celor ce vin și se duc și poți să dai mulțumită lui Dumnezeu. N-au trecut pe aici niște oameni ?

— De ! răspunse Ghiță chibzuit, suntem la drum și trece multă lume.

— Vorba vine, trei oameni.

— Trei, patru, zece... grăi Ghiță cam în glumă, lumea trece mereu. Eu nu stau aici ca să țin seamă despre cei ce vin și trec, și așa nici nu-i prea știu. De la o vreme te obicinuiești cu oamenii, încît nici nu te mai uiți la fețele lor. Apoi, cine știe dacă nu e și cîte unul care s-ar mîhni dacă ai bate drumul cu vorba despre dînsul. De cîrciumar să nu întrebi niciodată, căci el vede și aude atît de multe, încît trebuie să uite degrab' și să nu mai ție nimica minte.

— Așa-i, grăi Lică. Întrebam numai, ca să văd dacă nu cumva mi-ai putea spune, fiindcă sunt oamenii mei. Au plecat să vadă o pădure, pe care voiam să o luăm de la toamnă pentru turme, și nu știu acum dacă au trecut înaintea mea, ori e să-i aștept aici.

— Așa o fi, răspunse Ghiță hotărît, dar eu nu-ți pot spune dacă între cei ce au trecut astăzi pe aici vor fi fost și ei.

— Cum nu ! ? strigă bătrîna cu nerăbdare. Cei trei porcari ce au băut atît de mult și n-au plătit.

Pe Ghiță îl trecu un fel de junghi prin inimă și, oricît de mult ținea la soacră-sa, acum el ar fi fost în stare să-i pună degetul pe gură.

— Muierile văd mai bine și se vede că au mai puțină treabă, zise el stăpînindu-se.

— Dacă n-au plătit, grăi Lică, apucîndu-și iar mustața între buze, era fiindcă știau că voi veni eu ca să plătesc pentru dînșii.

Grăind aceste, el descălecă și-i făcu lui Ghiță semn să intre cu dînsul, pentru ca să facă socoteala.

„Bătrîna e tot mai cuminte decît mine“, își zise cîrciumarul, și intră cu voie bună în urma lui.

— Bătrîna ar putea să-și ție gura, grăi Lică după ce se văzu singur cu Ghiță. Mă cunoști ?

— Nu ! răspunse Ghiță, răcit în tot trupul.

— Atunci mă știi de nume. Eu sunt Lică, sămădăul. Multe se zic despre mine, și dintre multe, multe vor fi adevărate și multe scornite. Tu vezi un lucru : că umblu ziua-n amiază mare pe drumul de țară și nimeni nu mă oprește în cale, că mă duc în oraș și stau de vorbă cu domnii. Voi fi făcut ce voi fi făcut, nu-i vorba, dar am făcut așa, că orișicine poate să creadă ce-i place, însă nimeni nu știe nimic. De aceea am să dau seamă despre douăzeci și trei de turme de porci. M-ai înțeles ? Nu doară c-aș putea plăti tot ce se poate perde într-un an, ci pentru că de la mine nimeni nu cutează să fure, ba să-l ferească Dumnezeu pe acela pe care aș crede că-l pot bănui. M-ai înțeles ? Eu voiesc să știu totdeauna cine umblă pe drum, cine trece pe aici, cine ce zice și cine ce face, și voiesc ca nimeni afară de mine să nu știe. Cred că ne-am înțeles !

Ghiță ar fi avut multe de zis, dar Lică se întoarse o dată în călcîi și, pe cînd cîrciumarul își veni în fire, drumețul dăduse pinteni calului.

— Un om prea cumsecade, grăi bătrîna, privind în urma lui. Cine a fost ăsta ?

— Lică Sămădăul ! răspunse Ghiță.

— Lică Sămădăul ! ? strigă Ana. Și cîte rele nu mai zicea lumea despre dînsul !

— Așa e lumea... grăi Ghiță. Să nu crezi nimic pînă ce nu vezi cu ochii.

El singur nu și-ar fi putut da seamă dacă a grăit aceste cuvinte din amărăciune ori numai dorind să ascundă înaintea nevestei gîndurile grele ce-l cuprinseseră.

— Nu-i vorba, adause Ana, e oarecum fioros la față.

— Asta-ți pare ție, grăi Ghiță. Are și el necazurile lui.

IV

— Oamenii sunt mulți și de multe feluri, grăi cîrciumarul în ziua următoare, privind cînd la nevastă, cînd la soacră-sa. Îți închipuiește că unul se duce să cumpere ceva, bunăoară ca Lică Sămădăul, care se ducea să vadă pădurile. Asta e treaba lui, și cine știe dacă nu l-aș supăra, dacă nu l-aș păgubi, poate, spuindu-le altora c-a trecut pe aici. El se duce să tîrguiască, și dacă vine în urma lui altul, care din întîmplare voiește sá cumpere tot acele păduri, și eu spun că Lică a trecut pe aici, acest al doilea cumpărător grăbește, sosește la vreme și poate să-i strice tîrgul. Voi înțelegeți ?

— Așa e, răspunse bătrîna.

— Ori poate să vie unul care are și el păduri de dat și umblă după Lică pentru ca să se înțeleagă cu el : dacă-i spun că Lică a trecut pe aici, îl folosesc poate pe el și pe Lică, dar îl păgubesc pe acela la care Lică plecase, iar eu n-am să folosesc, nici să păgubesc pe nimeni.

— Așa e, zise iar bătrîna. Ai toată dreptatea, noi nu suntem puși aici pentru ca să le dăm drumeților știre despre cei ce vin și ce trec.

— Noi nu știm nimic și ne căutăm de treaba noastră ! adause Ghiță scurt și hotărît.

De aici înainte cîrciumarul, cîrciumărița și soacra cîrciumarului nu-și mai aduceau aminte de oamenii ce treceau pe drum, iar altfel lucrurile se petreceau tot ca mai nainte.

Dar încă în acea zi Ghiță se duse cu treabă la Arad, cumpără două pistoale și își luă slugă, pe Marți, un ungur înalt ca un brad. Peste cîteva zile se duse apoi la Fundureni și se întoarse cu doi cățeî flocoși. Mai avea el un cîne la casă, dar acesta era leneș, se deprinsese cu oamenii și nu lătra pe nimeni. El puse dar cățeii de mici în lanț și nu le dădea drumul decît atunci cînd nu erau oameni la cîrciumă, apoi slobozea și porcii și asmuțea

cățeii asupra lor. Îi rîdea inima cînd vedea cum cățeii prind și cum scot sînge din urechile grăsunilor, și voind să-și deprindă cînii la asmuțat, se deprinsese și el atît de mult, încît aștepta cu oarecare nerăbdare zilele în care nu erau oameni la cîrciumă, și atunci petrecea ceasuri întregi cu cînii săi.

Ana nu-i putea suferi pe acești cîni și se supăra cu atît mai mult cînd bătrîna zicea că e bun cînele la casă, fiindcă omul poate să doarmă mai liniștit cînd se știe păzit de niște cîni buni. Așa era : însă Ana simțea că de cîtva timp bărbatul ei s-a schimbat și îi părea că, de cînd are cînii, ținea mai puțin la nevastă și la copii.

Ca om harnic și sîrguitor, Ghiță era mereu așezat și pus pe gînduri, dar el se bucura cînd o vedea pe dînsa veselă ; acum el se făcuse mai de tot ursuz, se aprindea pentru orișice lucru de nimic, nu mai zîmbea ca mai nainte, ci rîdea cu hohot, încît îți venea să te sperii de el, iar cînd se mai hîrjonea cîteodată cu dînsa, își pierdea lesne cumpătul și-i lăsa urme vinete pe brațe. Adeseori Ana ar fi voit să-l întrebe : „Ghiță ! ce-i cu tine ?", însă ea nu mai îndrăznea să-i vorbească desghețat ca mai nainte, căci se temea ca nu cumva el să se mînie și pe dînsa, ceea ce nu făcuse încă pînă atunci.

Așa sosiră zilele de toamnă.

Într-o zi de joi, cînd locul de dinaintea cîrciumei era plin de oameni, sosi o turmă de grăsuni mari și frumoși, tot unu ca unu.

Unul dintre boitari, un băietan ca de șaptesprezece ani, intră în cîrciumă și căută pe Ghiță.

— Sănătate și voie bună de la Lică Sămădăul ! zise el îndrăzneț. Ți-a lăsat vorbă să ne dai să mîncăm și să bem ; au să vie și celelalte turme din urmă și ne-a spus ca să-ți lăsăm cinci grăsuni din turmă și să ți-i alegi după plac.

— Bine plătește Lică ! zise unul dintre drumeți.

— Are de unde ! adause altul.

— Mai știi ! ? întîmpină al treilea. Are turme multe, și porcarii beau și mănîncă mult.

Ghiță-și încreți fruntea. Vorbele boitarului și apoi vorbele drumeților erau parcă să-l scoată din sărite. El simțea că, dacă nu primește, se trage în degete cu Lică ; dar aci, față cu oamenii, nu putea să primească.

— Bine, zise el, călcîndu-și pe inimă. Lăsați, că mă înțeleg eu cu Lică. Mîncați numai și beți ; grija mea de plată.

Băietanul ieși, iar Ghiță se întoarse spre oameni și mai adause :

— Ce știu eu cît vor fi mîncînd oamenii lui ? Eu vreau să am socoteală curată.

— Așa-i ! ziseră oamenii.

— Bine, Ghiță de ce n-ai primit grăsunii ? întrebă în urmă bătrîna.

— Ce să fac eu cu grăsunii ? răspunse el cam necăjit.

— Să-i tai, să-i vinzi, să-i îngrași. Ghiță, ia grăsunii, că rămîi fără bani. Dac-ar avea omul bani gata, n-ar plăti în grăsuni. Trebuie să primești ce-ți dau oamenii, fiindcă nimeni nu-ți poate da ceea ce nu are. Omul e cinstit, și te plătește cinstit ; de ce să-l superi fără de nici un folos ? Acum îți dă, acum ia, căci nu știi ce are să fie mîne.

— Lasă, că mai vin și alte turme... grăi Ghiță, cam cu jumătate gura. Să mă mai gîndesc, să măi văd ce cheltuială fac oamenii.

— Gînd bun să-ți dea Dumnezeu !

Nici Ghiță n-ar fi cerut decît un gînd bun de la Dumnezeu, dar îi era greu să se oprească asupra unui gînd, fie el bun, fie rău.

Turmele treceau una cîte una pe dinaintea cîrciumei ; cînd una se vedea din depărtare, cealaltă pornea mai departe, și locul se deșerta, dar peste puțin iar se umplea. Și cum turmele plecau una cîte una, Ghiță întreba mereu cîte mai sunt, și pe cît numărul turmelor rămase în urmă

scădea, pe atît el prindea poftă de a-și opri cei cinci grăsuni.

— A zis Lică să-mi opresc cinci grăsuni, îi zise el în cele din urmă unuia dintre porcari.

— Noi nu știm nimic, răspunse acesta.

— Apoi, adause altul cam în glumă, noi plătim înainte, ori nu plătim deloc.

Peste puțin sosi și Lică, ceru un pahar de vin, își întrebă de turme, apoi zise „noroc bun !“ și plecă mai departe fără să fi descălecat măcar.

Ghiță rămase cuprins de gîndurile omului păgubaș. El era om cu minte și înțelegea cele ce se petrec.

Aci, la Moara cu noroc, nu putea să stea nimeni fără voia lui Lică : afară de arîndaș și afară de stăpînire mai era și dînsul care stăpînea drumurile, și în zadar te înțelegi cu arîndașul, în zadar te pui bine cu stăpînirea, căci, pentru ca să poți sta la Moara cu noroc, mai trebuie să te faci și om al lui Lică.

Iar Ghiță voia cu tot dinadinsul să rămîie la Moara cu noroc, pentru că-i mergea bine.

„Trei ani, numai trei ani să pot sta aci, își zicea el, și mă pun în picioare, încît pot să lucrez cu zece calfe și să le dau altora de cîrpit.“

Dar acești trei ani atîrnau de Lică.

Dacă se punea bine cu dînsul, putea să-i meargă de minune, căci oamenii ca Lică sunt darnici. E numai vorba ce va fi cerînd Lică pentru ceea ce dă.

Ghiță întîia oară în viața lui ar fi voit să n-aibă nevastă, și copii, pentru ca să poată zice : „Prea puțin îmi pasă !“ Se gîndea la cîștigul pe care l-ar putea face în tovărășie cu Lică, vedea banii grămadă înaintea sa și i se împăingenau parcă ochii : de dragul acestui cîștig ar fi fost gata să-și pună pe un an, doi capul în primejdie. Avea însă nevastă și copii și nu putea să facă ce-i plăcea.

„Să vedem ! își zise el în cele din urmă, voind să-și alunge gîndurile rele. Deocamdată, e mai bine ca el să-mi fie dator mie."

Așa zicea el, însă de cu seară, cînd își strînse banii ca să-i pună în ladă, el simți că nu are dreptate.

Ghiță nu era omul care se știe bucuros dator, dar cu atît mai puțin omul care dă bucuros de la sine, și așa îi venea parcă să zică : „Am să mă pun frumos pe lîngă dînsul, ca să-mi plătească".

Era legat, și omul cînd se simte legat e supărăcios. Chiar atunci seara Ghiță își bătu sluga, pe ungurul, fără a-și da seamă pentru ce, iar cînd Ana îl mustră, fără de voie, pentru aceasta, el îi aruncă vorbele :

— Ei ! frate dă-mi pace ! Parcă nu tot pentru voi îmi mistuiesc viața ! ?

Ana tăcu, dar ochii i se umplură de lacrămi, fiindcă vorbele îi păreau grele.

— Ei ! și tu te mîhnești numaidecît, zise el amărît.

Ar fi voit să meargă la ea, să-i ceară iertare și să o împace, dar nu putea ; era în el ceva ce nu-l lăsa, și așa ieși afară, ca să fie singur cu gîndurile sale.

Și dacă ar fi știut Ana ce gîndea și ce simțea el, cînd ștetea așa singur și posomorît, ea s-ar fi dus la el și l-ar fi mîngîiat, dar el tăcea, și așa ea nu îndrăznea să-l supere, ci se întreba mereu ce o fi avînd soțul ei.

Duminecă, după ce bătrîna plecase la biserică, Ghiță-și răsuflă veninul asupra lui Laie, apoi se făcuse mai vesel decît de obicei. El petrecea cu Ana și cu copiii în umbra arinilor, luase de zgardă pe Cula, cînele cel mare și leneș, își pusese băiatul pe el și-l învăța să călărească, și-l învăța mereu cu toate că Ana se necăjea, temîndu-se ca nu cumva copilul să cadă ori cînele să-l muște.

Deodată, ceilalți cîni, care erau slobozi, începură să latre, iară Cula, auzind lătratul lor, se repezi și el lătrînd în partea despre deal, încotro îi auzea pe dînșii lătrînd.

Ana țipă înspăimîntată, deoarece copilul era să cadă ; însă Ghiță nici nu ținu seamă de dînsa, ci, strîngînd zgarda, se îndreptă și privi îngrijat în toate părțile.

Nu zări nimic.

— Se vede c-au dat de cățelul pămîntului, ori au sîmțit vreo vulpe prin împrejur, zise el, lăsîndu-i să latre mai departe.

— Ghiță ! grăi Ana jălindu-se. Eu nu știu cum te-ai făcut tu de la o bucată de vreme : vezi că-mi vine rău cînd văd copilul pe cîne, și parcă în ciuda mea îl ții mereu.

— Săracul de mine ! răspunse el cam răstit. Cînd e vorba să-mi fac și eu o poftă proastă, bună, cum ar fi, țop ! că mi se supără nevasta ! Haid' ! adaose apoi, luînd copilul în brațe și dînd cu piciorul în cîne.

— Nu, Ghiță ! Nu vreau ! strigă Ana speriată, apoi fugi după cîne, îl luă de zgardă, îl aduse la locul unde fusese și începu să-l roage pe Ghiță cu stăruință ca să-și pună iar băiatul călare pe el.

— Uite, era o prostie ! grăi Ghiță muiat și se lăsă pe iarbă.

Ana luă ea însăși copilul, îl puse călare pe Cula și-l purtă fricoasă la dreapta și la stînga, privind mereu la soțul său, ca să vadă dacă el nu zîmbește.

Ghiță nu zîmbea.

Privind la copilul ce țipa răsfățat și privind la soția sa, îl apucă o înduioșare din ce în ce mai adîncă : îi era parcă n-a văzut-o de mult și parcă era să se despartă de dînsa.

— Ano, zise el în cele din urmă, ia vino, șezi lîngă mine !

După ce ea se așeză lîngă dînsul, el o privi lung și întristat, îi netezi părul de pe frunte, apoi grăi încet :

— Ce zici tu ! n-ar fi bine să plecăm noi la St. Dimitrie de aici ?

— Pentru ce ? întrebă nevasta uimită.

— Nu ți se urăște ție în singurătatea asta ?

— Mie ? nu !

— Nu ţi-e frică ?
— De ce ?
— De ce ? De toate ! Tu auzi cum latră cîinii ; au dat de vreo urmă, de vreun gîndac, de vreun verme şi latră, fiindcă n-au altă treabă : mie însă mi se răceşte măduva în oase cînd îi aud lătrînd. E grozavă viaţa asta Ano, e grozavă ; stai aci în pustietate, şi te sperii de nimic, şi-ţi mistuieşti viaţa nu năluciri deşerte.
— Ce ai, Ghiţă ! ? strigă nevasta cuprinsă de îngrijare.
— Ce am ? răspunse el cu amărăciune. Am o nenorocire : pierd ziua de astăzi pentru cea de mîne. Eu nu ţi-am vorbit niciodată despre lucruri de aceste, dar trebuie să fii şi tu om, Ano, şi să te gîndeşti la viaţă, căci nu pot să-ţi vie mereu toate de-a gata. Astăzi stau aici şi nu mă supără nimic, dar îmi fac eu însumi gînduri rele despre ziua de mîne, şi aceste gînduri nu-mi lasă tignă să mă bucur de ziua de astăzi. Şi poate că gîndurile mele sunt deşerte, poate că ziua de mîne are să fie tot bună, dar o voi pierde temîndu-mă de cea de poimîne. Şi cît vom sta aici, nu mai scap de nevoia aceasta.
— Atunci să plecăm, Ghiţă.
— Da, să plecăm, dar întreabă-mă dacă mă pot hotărî să plec. Vezi tu, aşa cum sunt, îmi vine greu să plec.
— Atunci să rămînem aici. Tu ştii mai bine cum are să fie bine.
— Poate că ştiu, Ano, dar nu pot, zise el cu amărîciune. Ar trebui să mă silească cineva, să mă împingă. Mi-e greu să-i vorbesc maichii, pentru că ea ne-a zis să nu venim aici ; mi-e ruşine ; iară tu eşti bună, Ano, şi blîndă, dar eşti uşoară la minte şi nu înţelegi nimic : sunt cu tine ca fără de tine ; în loc de a-mi alunga gîndurile cele rele, mă laşi să mă mistuiesc cu ele, şi cînd nu mai ştiu ce să fac, tu te uiţi la mine cu milă, şi atîta-i tot.
— Ce să fac, zise ea mîhnită, dacă aşa m-a lăsat Dumnezeu ! ?

Ghiţă se lăsă pe coate şi rămase aşa întins pe pămînt şi cu privirea pierdută în depărtare.
Într-un tîrziu, Ana îşi ridică capul şi privi îndrăzneaţă la el.
— Fiindcă tu le ferbi toate în tine şi mie nu-mi spui nimic, zise ea. Apoi tot eu sunt de vină dacă nu ştiu ce te pune pe gînduri...

V

Pe cînd acestea se petreceau în umbra arinilor, din sus despre deal, veneau trei călăreţi în pas, ţiindu-se mereu în albia rîuleţului, unde erau acoperiţi de şirul de sălcii şi de răchite.
Cîinii, care îi simţiseră la depărtare de cîteva împuşcături, o luară spre dînşii, lătrîndu-i cu un neastîmpăr din ce în ce mai mare.
— Să fie al dracului de cîini ! grăi Lică, oprindu-şi calul. Pe cît se vede, la cîrciumă nu e nimeni şi nici drumul nu umblă, dar dacă nu-i alintăm cînii, pas să se mai teamă de noi !
El se dete dar jos de pe cal, plecă înainte, şi cînd cei doi cîni se apropiară şi voiră să sară la el, se lăsă pe iarbă şi începu să-i cheme cu vorbe alinătoare la sine.
Cînii se opriră zăpăciţi în cale şi, mai ales după ce descălecară şi ceilalţi doi oameni, începură să-i mai slăbească. În cele din urmă, ei parcă-şi deteră cu socoteală că au a face cu nişte oameni pacinici, care s-au pus la odihnă aici, departe de curtea păzită de dînşii ; ei se întoarseră dară încet şi oprindu-se din cînd în cînd ea să mai latre o dată spre cîrciuma de la care veniseră.
Lică se ridică iar în picioare şi îi chemă din nou la sine, însă de cîte ori el voia să se apropie de ei, începeau să latre.

Peste jumătate de ceas își petrecu astfel cu cei doi cățci deprinși a scoate sînge din urechile porcilor ; dar în cele din urmă îi netezi cu mulțumirea omului care a dat o nouă dovadă despre dibăcia sa.

— Buni cățeí ! dar tot eu sunt nașul lor, zise el, și iar îi netezi și, așa pas cu pas, se apropia de cîrciuma părăsită.

Ghiță uitase de mult că au lătrat o dată cînii, cînd Lică sosi la cîrciumă și-l deșeteptă cu cîteva ghionturi din somn pe Laie, care dormea pe laița de sub cerdac, ca să-l trimită după stăpînul lui.

— N-ar fi mai bine să mă duc eu ? grăi unul din oamenii lui Lică.

— Lasă-l să vină el la noi, grăi Lică.

Ghiță sări în picioare, cînd află că Lică a sosit la cîrciumă și se schimbă la față, dar nu se gîndi mult, ci plecă cu pași hotărîți și cu vinele încordate, spre cîrciumă.

Ana rămase o clipă turburată, apoi făcu iute un pas spre el :

— Ghiță ! stai ! zise ea. Înainte de toate îl trimite pe Laie pe vale în sus de-a lungul răchitelor. Ea privi lung și aspru în ochii lui. Nu mă înțelegi tu, acum, cînd eu încep a te înțelege pe tine ! ? zise ea încet. Așa a fost vorba între noi, ca să trimitem pe Laie înainte, să ne aștepte acolo. Du-te, Laie, urmă ea ; ia-o pe vale în sus, în dosul răchitelor, pînă la crîng, și dacă-i întîlni pe părintele, să-i spui că venim mai tîrziu, fiindcă a venit Lică Sămădăul, cu alți doi oameni, și trebuie să mai stăm cu dînșii ; să ne mai aștepte, și ne aștepți și tu. Ai înțeles ? Să te duci mereu în dosul răchitelor, ca să nu vadă nimeni.

— Da, răspunse Laie, și plecă printre arini spre albia rîulețului.

Acum înțelegea și Ghiță gîndul nevestei sale, îl înțelegea și parcă nu-i venea să plece, parcă-i venea să zică : „Ano ! greșești cînd crezi că trebuie să te temi de Lică“.

Apoi iar îi venea să meargă la dînsa, să-i mulțumească pentru gîndul ei cel bun ; însă nu putea să zică, nici să facă nimic ; se temea că o va turbura, și așa plecă cu inima îndoită spre cîrciumă, lăsînd-o pe dînsa cu copiii sub arini.

Cînd se află aproape de cîrciumă, el privi spre rîuleț și văzu pe Laie fugind peste drumul de țară, ca să apuce șirul de răchite.

„Prostul dracului ! mă dă de gol“, își zise el îngrijat.

— Se vede că l-am bătut astăzi, adause apoi, privind pe Lică. L-am trimis să-mi aducă plasa cu pește și uite cît e de sprinten. Noroc bun să dea Dumnezeu !

— Minunați cățeí ! răspunse Lică, netezind pe unul dintre cîni și privind la Ana, care se vedea venind despre arini cu un copil în brațe și cu altul de mînă. M-au simțit cale de o jumătate de ceas și-am pierdut o mulțime de vreme ca să-i momesc.

Ghiță înțelese unde bate Lică cu vorbele sale și ar fi avut poftă să dea o dată cu piciorul în cînele care începu a se lingușí pe lîngă dînsul.

— I-am auzit lătrînd, răspunse el, dar știam că nu pot să fie decît oameni de aceia de care aștept în toate zilele

— Trebuie să știi un lucru, urmă Lică. Cîinii au pentru oameni un lătrat anume și trebuie să înțelegi limba lor, pentru ca să te folosești de ei, fiindcă mai ales atunci cînd ar trebui să sară, ei nici nu latră decît o dată, de două ori. Altfel, locul e minunat, cale de un ceas nu se poate ivi nimeni fără ca să-l zărești. Dar să intrăm, adause el alene, fiindcă avem o vorbă împreună.

— Și mai multe, răspunse Ghiță, intrînd cu pas hotărît în urma lui.

Cîtva timp ei steteră tăcuți, față în față, hotărîți amîndoi și simțind fiecare că și-a găsit omul.

— Iacă, grăi Lică în cele din urmă, luînd de la brîu un teanc de bucăți de piele înșirate pe o verigă de sîrmă. Aceste sînt semnele turmelor mele. Eu pun semn la

urechea din dreapta, jos, pentru fiecare turmă altul, așa, cum îl vezi în aceste bucățele, pe care ți le las aici. Dacă trec porci pe drum, să te uiți la semnul lor, să ții bine minte pe omul care-i mînă și taci.

Ghiță privi lung la el, dar nu răspunse nimic.

— Cred că ne-am înțeles ? adăuse Lică.

— Eu cred că nu !

— Cum așa ?

— Apoi vezi, grăi Ghiță răspicat și aspru, dacă mă uit în toate părțile, nu văd pe nimeni și stau singur aici în pustietate. Am doi cîni minunați, cum ziceai, și tot ați venit trei inși fără de știrea nimănui. Puteți să ne omorîți pe toți cîți sîntem aici, și nimeni n-are să știe că voi ne-ați omorît ; puteți să luați ce vă place, și dacă suntem oameni cu minte, n-avem să ne plîngem nimănui, fiindcă voi sînteți totdeauna mulți și tari, iar noi suntem totdeauna puțini și slabi. Îmi ziceai să fac așa : e oare cu putință să zic ba ?

— Care va să zică, ne-am înțeles.

— Înțelegerea cu de-a sila, nu se poate. Dacă voiai să te înțelegi cu mine, trebuia să vii pe drum, iară nu pe potecă. Eu pot zice că fac pe dorința ta și tot nu fac decît așa cum îmi vine la socoteală.

— Asta-i treaba mea ! zise Lică hotărît. Ori îmi vei face pe plac, ori îmi fac rînd de alt om la Moara cu noroc.

— Lică, grăi cîrciumarul, nu crede că poți să mă ții de frică. Dacă ești om cuminte, caută să te pui la bună înțelegere cu mine.

— Eu nu cunosc înțelegere mai bună decît asta ! În inima omului poate să fie orișice ; destul numai să simță, că vai și amar de el dacă nu-mi face pe plac.

Ghiță se apropie un pas.

— Dacă ar fi numai atît, Lică, zise el așezat, n-aș zice nimic. Tu ceri, la urma urmelor, un ajutor de la mine și ți l-aș da bucuros dacă te-aș ști cine ești și dacă n-ar trebui să mă tem că mîne ai să ceri mai mult. Apoi, tu nu ești singur, ca mine, Lică, și dacă-ți fac ție pe plac, am socoteală cu alții.

— Asta-i treaba ta ! strigă Lică mînios. Adu-mi cheile !

— Ce fel de chei ?

— Toate cheile : de la saltarul mesei, de la dulap, de la orice ladă, răspunse Lică rece. Cel ce vine aici vine să-și facă bani ; ți-ai făcut și tu de cînd ești aici : am să mă împrumut la tine.

Ghiță rămase cîtva timp încremenit și cu ochii țintiți la dînsul.

— N-am să te prad, adause Lică ; am să iau cu împrumut și să plătesc cinstit, cu camătă, cu cametele cametelor, se înțelege, cînd îmi vine la socoteală. În scris n-am nevoie să-ți dau, fiindcă nu poate să-ți fie de nici un folos ; dacă trăiesc și-mi merg trebile bine, am să plătesc cu prisos, iară dacă mor fără de vreme ori dacă-mi merge rău, tot n-ai de unde să iei.

— Să-ți dau bani numărați.

— Ce să mai pierdem vremea numărînd ! ?

— Atunci ia cît iai, dar fii cuminte și mai lasă, ca să nu simță nevasta și soarcă-mea, grăi Ghiță, arătînd saltarul, în care erau și banii, și cheile.

— Așa ne înțelegem ! zise Lică.

Ghiță ar fi avut poftă să sară la el și să-l sfîșie în bucăți, dar nu putea, pentru că ceilalți doi erau în apropiere și ar fi trebuit să mîntuie prea iute cu dînsul. Îi era parcă-i seacă sîngele din vine cînd vedea pe Lică la banii ce-și adunase para cu para, dar acum era legat și trebuia să se stăpînească.

— Da, ne înțelegem, zise el apropiindu-se, și dacă vei fi avînd vreo supărare din partea mea, să nu-mi mai văd banii cu ochii.

Lică se întoarse și se rînji la el.

— Așa-i că te-ai făcut blînd ca un mielușel ! ? îi zise apoi.

Ghiță se cutremură. Toate ca toate, dar bătaia de joc îl scotea din minți. El făcu, oarecum fără de voie, un pas spre Lică, îl apucă de amîndouă brațele, îl ținu strîns înaintea sa și grăi cu glasul înăbușit :

— Nu te mișca, dacă nu vrei să fie moarte de om !

Simțind că Ghiță e mai tare, Lică privi îngrijat spre ușă și grăi iute :

— Ce vrei cu mine ?

— Nimic ! răspunse Ghiță, nimic nu vreau. Tu vezi prea bine că am nevastă și copii și că nu-ți pot face nimic. Îmi iai banii : să-ți fie de bine ! Mi-ai luat liniștea sufletului și mi-ai stricat viața : să-ți fie de bine ! Dar să nu crezi că mă ții legat, să nu crezi că te prinde să mă iai în bătaie de joc. Tu nu poți să mă omori, Lică, tu cu oamenii tăi : eu pot să te duc pe tine la spînzurătoare. Nu te juca dar cu mine. Gîndește-te că tu m-ai făcut să nu mai am multe de perdut și bagă de seamă să nu mai perd și cele ce am ! Să-ți fie frică de mine !

Lică se dete un pas înapoi.

— Ți-e frică, urmă Ghiță, trecîndu-și cu amîndouă mînile printre peri în sus. Ți-e frică și nu-ți e rușine să-ți chemi oamenii într-ajutor.

— Se înțelege că nu, răspunse Lică zîmbind. Mi-ar fi rușine dac-aș fi venit fără de dînșii la tine.

Ghiță își pierduse bunul cumpăt și tocmai pentru aceea se simțea în strîmtoare, față de Lică, pe care nimic nu putea să-l scoată din sărite.

— Voiesc și eu să intre, ca să vadă că ți-e frică, zise el. Săriți, mă oameni ! strigă apoi și se opri neclintit în mijlocul casei.

Unul din porcari intră iute în casă, iar cellalt se ivi pe prag, unde rămase privind în ochii lui Lică.

— I-a venit poftă să se prindă la harță cu noi, grăi Lică,

— Ba să mă ferească Dumnezeu, răspunse Ghiță. Sunt om cuminte. Voiesc numai să vă arăt că nu mi-e frică de voi.

— Dar ni-e frică nouă de tine, zise Lică. Tu însuți ziceai să-mi fie frică : îți spun că-mi este și nu știu dacă te voi mai putea apuca vreodată așa la strîmtoare cum te țin acum. Tu mă înțelegi. Mie nu mi s-a pus încă om în cale fără ca să mi-l fi curățit din drum.

— Nici eu nu voiesc să mă pun în calea ta.

— Dar ai putea să te pui, ai putea să faci ceea ce pînă acu n-ai făcut, fiindcă nu mă știai cine sunt. Du-te, îi zise apoi Lică lui Răuț, care stătea în prag, leagă-l pe slugă, apoi adă nevasta cu copiii în casă.

Ghiță se repezi înainte, îl apucă pe Răuț de pept și-l aruncă spre mijlocul casei, apoi închise ușa și grăi înecat de spaimă :

— Nu băgați nevasta în trebile noastre ; nu vă atingeți de mine că nu e bine. Lică, tu ești om chibzuit : nu-ți băga capul în primejdie, nu te face de rușine ; fii tîlhar, Lică, dar nu pungaș prost, care se dă de gol ; întreabă-mă unde e sluga mea și apoi vorbește cu mine.

Lică privi zăpăcit la tovarășii săi.

— Voi l-ați văzut fugind pe vale în sus ; să știți că nu se întoarce decît după ce veți fi plecat voi de aici. L-am trimis la popa din Fundureni, ca să-i spună că stau de vorbă cu voi.

— Așa-i, zise Răuț ca speriat din somn. Nu l-am mai văzut de atunci.

Lică simți că și-a perdut pămîntul de sub picioare.

— Pentru asta am să te țin minte cît voi trăi, zise el privind aspru în fața lui Ghiță.

— Nu umbla cu vrăjmășie, răspunse Ghiță apropiindu-se de dînsul, ci te gîndește că, dacă nu m-ai prins astăzi, n-ai să mă prinzi cît vei trăi pe fața pămîntului. Lică, tu trebuie să înțelegi că oamenii ca mine sunt slugi primejdioase, dar prieteni neprețuiți.

— Am zis eu că vreau să mi te fac slugă!? întrebă Lică, schimbîndu-și deodată fața.

— Dacă n-ai zis şi nu vrei să zici, atunci haid, să vorbim ca prieteni, îi zise Ghiţă dezgheţat ! Să aduc vin şi să ne cinstim ca nişte oameni de bună înţelegere. Am eu atîta minte ca să înţeleg că nu pot sta la Moara cu noroc fără de a mă fi pus în înţelegere cu tine. Nu vreau să mă ţii numai de frică, ci umblu să intru la învoială cu tine. Sunt gata să-ţi fac pe plac : dar atunci să fii şi tu om cu minte şi să înţelegi că, dacă e să vă fiu de folos, lumea trebuie să mă creadă om cinstit şi stricat cu voi.

— Aşa e ! grăi Lică. Lumea — da, însă noi cum trebuie să te credem ?

— Cum mă veţi fi ştiind ; să vedem, răspunse cîrciumarul, întinzîndu-i mîna. Pe vrăjmaşul pe care nu-l poate birui tot omul cu minte şi-l face tovarăş.

Lică primi mîna.

— Banii mi-i laşi, urmă Ghiţă cam cu jumătate de gură.

— Adecă îi iau cu mine, răspunse Lică ; ce-i în mînă nu-i minciună.

— Dar să ştii că nu mă ţii legat cu ei, grăi Ghiţă, şi plecă să aducă vin rece din pivniţă.

— Asta a fost prostia mea, grăi Lică, după ce se văzu singur cu tovarăşii săi. Tot era mai bine să ascult de tine şi să ţin sluga la cîrciumă.

— Lasă, poate că e mai bine aşa ! răspunse Răuţ.

— Să vedem ! grăi cellalt. Eu mă tem că ne ţine cu minciuna.

— Asta e treaba mea ! zise Lică, ridicîndu-şi capul.

VI

Ca om care îşi petrecea viaţa pe drumuri, Lică venea des pe la Moara cu noroc, cîte-o dată, cîte de două, ba şi cîte de mai multe ori pe săptămînă. El venea, descăleca, bea cîte un pahar de vin, mînca ceva şi iar se ducea.

Numai arareori se întîmpla ca el să stea mai mult ; însă mai ales duminecă el venea adeseori cu cîte doi-trei tovarăşi, şi atunci era în voie bună.

Lui Ghiţă îi părea totdeauna bine cînd Lică venea fără de veste la cîrciumă. Ana fusese muncită de gînduri grele, care o îmbătrîniseră oarecum într-un singur ceas şi care îi veneau de cîte ori îl vedea pe Lică.

Dar plecînd Lică, ea-l întrebase pe Ghiţă despre cele petrecute şi el îi răspunse că n-a fost nimic, că ce putea să fie ! ? şi că Lică e omul lui. De aceea, Ana tăcuse atunci, şi de atunci tăcea mereu şi privea numai din cînd în cînd furişat la Lică, zicînd în sine : „Trebuie să fie om rău şi primejdios“.

Zilele treceau însă, şi precum ele treceau, Ana se simţea tot mai părăsită. De cînd se împrietenise cu Lică, Ghiţă parcă fugea de dînsa, parcă-i ascundea ceva şi se ferea să nu rămîie singur cu dînsa.

— Ghiţă, ce ai tu cu omul ăsta ? îl întrebă ea într-una din zile după plecarea lui Lică.

— Eu ! ? îi zise el cam speriat. Ce să am ? Nimic ! Ceea ce am cu toţi drumeţii : vine, stă de vorbă, mănîncă, bea şi plăteşte.

Ana privi lung în faţa bărbatului său.

— Dar de obicei plăteşte peste ceea ce se cuvine, îi zise ea aspru.

— Aşa sînt oamenii cu dare de mînă.

— Ghiţă ! grăi nevasta aşezat. Nu vorbi cu mine ca şi cînd ai avea un copil înaintea ta. Tu eşti bărbat şi trebuie să ştii ce faci. Te întreb numai : nu vreau să te descos ; tu îţi dă seamă dacă ai ori nu ai ceva să-mi spui. Fă cum ştii, dar eu îţi spun, şi nu mă lasă inima să nu-ţi spun, că Lică e om rău şi om primejdios : asta se vede din ochii lui, din rînjetul lui şi mai ales din căutătura ce are, cînd îşi roade mustaţa cu dinţii. E om pătimaş, Ghiţă, şi nu e bine să te dai prea departe cu el.

— Dar nu mă dau deloc ! răspunse bărbatul.

— Bine ! grăi nevasta. Tu fă cum știi, dar să nu zici apoi că nu ți-am spus.

Ghiță ar fi voit să vorbească, însă îi era greu, după ce zisese o dată că n-are nimic cu Lică ; își puse dar numai de gînd că îi va vorbi altă dată.

Și, la drept vorbind, ce ar fi avut el acum să îi spună? ! Toate cele petrecute erau parcă date uitării, și așa poate că nici nu era bine ca Ana să afle despre ele. Ce-i drept, Ghiță se uită mereu la urechile porcilor, ba a găsit în mai multe rînduri și porci cu semne de ale lui Lică, însă Lică venea și se ducea fără ca să-l întrebe ceva, și așa nu avea decît să țină minte și să tacă. Lică nu-l întreba nimic, nimic nu-i spunea și nimic nu cerea de la dînsul.

Cu toate acestea, Sămădăul parcă știa tot ce se petrecea la Moara cu noroc, și aceasta îl nedumerea cîteodată pe cîrciumar.

Și mai mare i se făcu nedumerirea, cînd într-o zi Lică îi trimisese șase porci, dintre care patru nu erau însemnați cu nici unul dintre semenele înșirate pe veriga de sîrmă. Ghiță a stătut mult la luptă cu sine ; dar în cele din urmă tot i-a primit, pentru ca să nu se strice cu Lică, și tot nu i-a grăit Anei, fiindcă se temea că ea va stărui să nu-i primească.

De aci înainte el în adevăr se ferea de dînsa, iară ea își dedea silință să nu-l supere.

Astfel sosi timpul cînd bruma cade și vîntul scutură frunzele copacilor și rărește pădurile.

De cînd venise toamna, drumul era mereu umblat, și nici chiar dumineca nu era părăsită cîrciuma de la Moara cu noroc. Toamna se țin tîrgurile cele bune ; toamna are omul cîte ceva de vîndut ; toamna fac negutătorii trebile cele bune : și lui Ghiță îi mergea dar acum chiar mai bine decît peste vară, și abia se întîmpla cîte un ceas pe săptămînă ca să fie singur la cîrciumă. Și cu cît se apropia ziua de Sfîntul Dimitrie, drumul era cu atît mai umblat.

Într-o zi de luni erau cinci care la Moara cu noroc și șapte oameni sub cerdac, cînd sosi și Lică dimpreună cu Buză-Ruptă, cu Săilă Boarul și cu Răuț, omul de care numai arareori se despărțea.

Lică nu stătea niciodată sub cerdac, nici în cîrciumă, ci în odaia de alături, în care erau o masă măricică, cîteva scaune de paie și două paturi pentru drumeții mai aleși, care se întîmpla să mîie peste noapte la Moara cu noroc. Altfel în această odaie își petrecea cîrciumarul ziua, cu nevasta și cu copiii, fiindcă odaia în care se culca el era în altă parte, cu intrarea prin bucătărie și cu ferestrile la deal, cîtă vreme aici ferestrele erau spre drum, încît, șezînd la masă, putea să vadă cu o privire și cîrciuma și drumul, și locul de dinaintea cîrciumei.

Astă dată însă Lică nu intră drept în odaia aceasta, ci se opri sub cerdac și prinse vorbă cu oamenii, întrebînd pe fiecare dintre dînșii de unde vine, unde merge și în ce treabă umblă. Într-un tîrziu, el îl trase apoi pe Ghiță la o parte și-i zise încet :

— Cînd vine jidovul pentru cîștiul de la St. Dimitrie ?

— Arîndașul ? răspunse Ghiță tot mai încet, gîndeam să mă duc eu la el.

— Da, arîndașul. Nu te duce, grăi Lică. Lasă-l, că vine el. Am o vorbă cu dînsul.

— Bine ! Să te vestesc cînd are să vie ?

— Nu-i nevoie. Aflu eu ; grija mea de dînsul !

Deși ei vorbiseră încet și mai ales Lică părea a voi să păstreze taină despre cele ce vorbeau, el rosti cuvîntele „jidovul“, „arîndașul“ și „grija mea de dînsul“ destul de tare, pentru ca oamenii de sub cerdac să le poată auzi, apoi privi cam speriat împrejurul său și adause :

— Dar să intrăm în casă.

Intrînd, Lică își aruncă biciul pe masă, un semn că voia să petreacă în draga sa voie. Fusese certat cu Buză-

Ruptă şi cu Săilă Boarul. Răuţ îi împăcase şi acum voia să se cinstească cu dînşii. Despre arîndaş Lică nu mai vorbi. nici un cuvînt.

Peste puţin sosiră trei ţigani la cîrciumă, unul cu vioara, altul cu clarinetul şi al treilea cu ţimbala: Lică îi puse pe laiţa din cîrciumă şi le porunci să cînte.

Şi fiindcă ţiganii cîntau, oamenii se îngrămădiseră la uşa cîrciumei, şi ascultau şi Ana cu bătrîna şi cu copiii, căci numai rar se nimereau trei ţigani deodată pe la Moara cu noroc.

Lui Lică îi veni de la o vreme poftă să joace şi, apucînd pe Buză-Ruptă, ieşi din cîrciumă şi începu să frămînte pămîntul, încît părul răsucit în plete lungi îi zbura în vînt.

Dar jocul fără de muieri nu are nici un rost.

De cînd umbla pe la Moara cu noroc, el nu grăise nici zece vorbe cu Ana; acum însă el se duse la ea, o apucă de mîni şi-i zise:

— Haid' să te joc o dată, să zici că ai fost jucată!

Ana se dădu în lături.

El o cuprinse cu amîndouă braţele.

— Dar dacă n-am poftă de joc!? grăi ea cu hotărîre, şi se desfăcu încet din braţele lui.

— Vine pofta.

— Şi la mai mult! adause Buză-Ruptă, trăgînd cu ochiul.

— Ei! nu vreau! grăi Ana rece, şi se dete înapoi.

Lică se retrase cam necăjit.

— Săracul de mine! grăi Ghiţă aşa în glumă. Dar năzuroasă mi s-a mai făcut nevasta! Joacă, muiere; parcă are să-ţi ia ceva din frumuseţe...

Ana îşi călcă pe inimă şi se dete la joc.

La început se vede c-a fost prinsă de silă; dar ce avea să facă? La urma urmelor, de ce să nu joace? Încetul cu

încetul, ea prinse voia bună; se cam tulbura cînd Lică se apropia de dînsa; sîngele îi năvălea în obraji cînd el o apuca de brîu ca s-o învîrtească; dar aşa era acum şi altfel nu putea să fie, şi ea se dete din ce în ce după păr. În cele din urmă, tot se arăta copila răsfăţată de odinioară, şi Ghiţă ferbea în el cînd îi vedea faţa străbătută de plăcerea jocului.

— Să-ţi fie de bine! grăi Lică peste cîtva timp obosit. Dau mărturie că te ţii mai bine decît mine.

El o strînse apoi în braţe, o ridică de la pămînt, se învîrti cu ea o dată, o sărută şi o puse pe laiţă.

Ana îşi stîmpără obrajii cu palmele, privind cam ameţită împrejur, în vreme ce Lică se plimba în sus şi în jos, ştergîndu-şi sudorile cu mîneca de la cămaşă, apoi se opri şi grăi:

— Ce cîrciuma dracului mai e şi asta!? De ce nu-ţi ţii o slujnică?

Oamenii de la uşă zîmbiră pe sub mustaţă, Ana tresări şi se ridică roşită ca bujorul, iară bătrîna privi la o parte, făcîndu-se că nu înţelege vorbele lui Lică.

„De! îşi zise ea, ce să-i faci, aşa e omul! Oricît de bun ar fi, tot are cîte un păcat. Fie cît de mic, dar tot îl are."

Ghiţă nu zise nimic, ci-şi puse numai de gînd că are să o ţie minte şi asta.

Înspre seară, Săilă Boarul plecă cu Buză-Ruptă spre Ineu, Răuţ o luă, după ce schimbă cîteva semne tainice cu Sămădăul, spre pădurea de la Fundureni, iară Lică se opri la drumeţi şi grăi privind înspre apus, de unde se ridicau nişte nori grei spre cer:

— Se schimbă vremea, precum se vede; dar tot mi-e că am să rămîn aci peste noapte. Am bani la mine şi locurile sunt cam rele, mai ales acum toamna.

El rămase dar peste noapte la Moara cu noroc.

VII

De cînd drumurile erau mai umblate, se vorbea mereu despre nenorociri întîmplate mai ici, mai colo, prin partea locului ; cotitura de la Moara cu noroc, altădată vestită de rea, era însă în anul acesta scutită, și drumeții scoseseră vorba că, de cînd Ghiță a venit la Moara nu noroc, locurile nu mai sunt primejdioase cale de o zi giur împrejur. Jandarmii de la Ineu se țineau cu toate acestea mereu pe drumuri și abia trecea zi dată de la Dumnezeu fără ca ei să dea pe la cîrciuma lui Ghiță.

Ghiță se bucura cînd veneau jandarmii și își dădea toată silința să se pună bine cu dînșii : le dădea mîncare și băutură, fără ca să primească banii cînd ei voiau să plătească, îi ținea de vorbă și umbla mereu în voile lor.

Era însă între dînșii unul, Pintea căprarul, un om scurt și îndesat, cu ochii mari, cu umerii obrajilor ieșiți și cu fălcile late, cu mustața tunsă și cu o tăietură în frunte, dar mai presus de toate om așezat și tăcut la fire, cu care Ghiță se făcuse prieten bun. Ce-i drept, el nu vorbise încă între patru ochi cu Pintea ; dar așa sunt oamenii ; e cîte unul pentru care simți din clipa ce l-ai văzut tragere de inimă, fără ca să-ți dai seama pentru ce. Așa era și Pintea. Cînt venea pe la Moara cu noroc, se vedea că se simte bine la cîrciumă și pleca totdeauna cam anevoia ; apoi el ținea la Ana, la copii, netezea cînii lui Ghiță și-ar fi fost orișicînd gata că dea cu ciomagul dacă cineva, chiar la drept vorbind, ar fi îndrăznit să-l grăiască de rău pe Ghiță. De aceea simțea și Ghiță că Pintea e oarecum singurul om cu care ar putea să vorbească mai pe față, și acum, cînd se văzu peste noapte sub același acoperămînt cu Lică, ar fi dorit să-l aibă și pe Pintea în apropiere.

Toate gîndurile rele se grămădiseră deodată în capul lui și-l cuprinsese o neliniște ca niciodată mai nainte.

Sufletul i se pusese în turburare, cînd Lică îi spusese că are o vorbă cu arîndașul. Turburarea îi crescu cînd Lică îi sărută nevasta și îi aruncă vorba despre slujnică. În sfîrșit, Ghiță-l cunoștea destul de bine pe Lică, pentru ca să știe că el nu se teme de oamenii răi și de locurile rele, și așa se întreba mereu : Pentru ce a rămas la cîrciumă ? Pentru ce le-a spus drumeților că are bani la sine ? Ce avea de gînd să facă ? Pentru ce a vorbit, pentru ce a vorbit ! ?

„Pentru ce ? ! pentru ce ? ! își zise el în cele din urmă deznădăjduit. Cine știe ? ! Le va fi zis așa din întîmplare, fără ca să fi gîndit la ceva, iară eu mă fierb în mine pentru ele“.

El uitase încetul cu încetul învoiala făcută cu Lică, și numai din cînd în cînd își mai aducea aminte de banii pe care îi pierduse atunci. Acum se gîndea la toate, și la învoială, și la bani, și la porcii cu semn străin, pe care îi primise de la Lică, și la urmările ce puteau să aibă acestea, și un glas tainic parcă-i șoptea mereu : „A venit vremea să te răfuiești“.

Nu trecuse nici jumătate de an de zile de cînd se afla la Moara cu noroc, și trebile îi mergeau din ce în ce mai bine : avea porci la îngrășare, două vaci cu lapte, căruță pe răzoare, doi cai buni, avea bani în ladă, nu prea mulți, dară destui pentru ca să poată trăi un an, doi dintr-înșii. Dar acum, cînd trebile îi mergeau mai bine, Lică voia să-i vorbească arîndașului, fără îndoială pentru ca să-și facă rînd de vreun alt om la Moara cu noroc.

Dară Ghiță nu voia să plece ; nu-l lăsa inima să părăsească locul la care în scurt timp putea să se facă om cu stare.

Și iar se gîndea la învoiala pe care o făcuse în strîmtoarea sa, la banii săi, la primejdiile ce-l împresurau, la iarna ce se apropia și la zilele bune pe care le avusese cînd nu avea nici porci la îngrășare, nici vaci cu lapte,

nici căruță pe răzoare, nici cai sprinteni, nici bani bine numărați în ladă. Și cînd se gîndea la aceste, îi venea oarecum să se bucure că Lică îl scoate fără de voie de la Moara cu noroc și-l scapă așa zicînd de toate nevoile. Dar Ghiță era om cuminte și simțea că are să-i pară toată viața rău dacă va pleca de la Moara cu noroc. De aceea, de cîte ori își aducea aminte că Lică se afla sub același acoperămînt cu dînsul îl cuprindea o vie îngrijare. Ar fi voit să meargă la el și să-l întrebe : „Omule, ce vrei să faci, ce vrei să ceri de la mine ? Vorbește-mi verde-n față, ca să ne înțelegem.“ Și iar îi venea să-și zică : „Ce-mi pasă ! ? Eu nu dau nimic ; sunt gata să țin piept cu el. Și dacă pier, atîta pagubă !“ Și mai ales acesta era gîndul care-l stăpînea pe Ghiță : nimic nu era în el mai tare decît pornirea de a se pune împotriva lui Lică și de a nu da nici cît e negrul sub unghie îndărăt.

Dar pe cînd se întărea în această hotărîre, el era singur și părăsit. Ana, pe care o privea cu atîta drag mai nainte, încetul cu încetul se înstrăinase de dînsul și nu mai era veselă ca mai nainte, cînd se afla singură cu dînsul. El însuși se înstrăinase de dînsa. Din clipa în care ea și-a arătat bănuielile pe față, se stinsese orice tragere de inimă pentru dînsa din sufletul lui. Și-ar fi dat adesea toată viața pentru ca să mai poată simți, fie chiar pe o singură clipă, bucuria pe care o simțea odinioară cînd privea la dînsa ; dar în zadar : ea nu mai era pentru dînsul ceea ce fusese ; chipul ei frumos, trupul ei fraged, firea ei dulce nu mai puteau să străbată pînă la inima lui plină de amărăciune. Din dragoste către dînsa și către copii venise la Moara cu noroc ; din dragoste pentru dînsa și pentru copii se băgase în strîmtoarea în care se afla ; și acum tocmai ea era cea dintîi în rîndul acelora care nu țin seamă de strîmtoarea și de greutățile cu care se luptă, chiar și ea îl credea rău, cînd nu putea să-i înțeleagă purtarea.

De aceea acum, cînd simțea trebuință de un suflet în care să-și caute sprijinire, Ghiță nu se gîndea la Ana, care dormea liniștită lîngă dînsul, ci la Pintea, care-l mîngîiase adeseori cu privirile sale pline de încredere. La început ar fi fost în stare să-și pună caii la căruță și să plece acu în vreme de noapte la Ineu, ca să-l caute pe Pintea ; încetul cu încetul, însă, gîndurile s-au lămurit în sufletul lui, și în cele din urmă, simțindu-se mai tare, el își zise : „Adică de ce să pun eu mai multă încredere într-un om străin decît în neavasta mea ! ?“

De abia se înnoptase, toți dormeau la cîrciumă, și chiar Ghiță, mai împăcat cu gîndurile sale, ațipise, cînd cînii începură să latre și o luară din ce în ce mai neastîmpărați pe vale în sus.

Ghiță tresări speriat din somn, sări din pat, se apropie de fereastră și privi afară în noaptea întunecată.

El nu zări nimic, dar simți că se apropie vreun om cunoscut, deoarece cînii se întorceau schiaunînd înapoi.

Peste vreun sfert de ceas el văzu, în sfîrșit, trecînd pe sub fereastră și înaintînd spre ușa cîrciumei un om și o femeie înaltă și lată în umeri.

Asta era adică ! Acum înțelegea pentru ce a rămas Lică la Moara cu noroc, și-i era rușine de gîndurile rele ce-și făcuse.

„Parcă-i un voinic de codru !“ zise el retrăgîndu-se de la fereastră.

— Cine-i ! ? strigă în clipa aceea unul dintre slugi, Marți, ungurul.

— Oamenii buni ! răspunse un glas bărbătesc.

Ghiță se turbură din nou. Precum văzuse prin întunerec, îi părea că omul ce venea cu femeia nu era Răuț ; acum, cînd îi auzi glasul, nu mai putea să se îndoiască despre aceasta ; era un om cu desăvîrșire necunoscut. Atunci cum de-l cunoșteau cînii ? Cum de-l lăsa sluga să treacă ? De ce nu venise Răuț însuși ?

„De ce? de ce?" își zise el necăjit. E grozav cînd omul își face spaimă din toate nimicurile.

Cu toate aceste, îi veni gîndul să se ducă să vadă cine a venit.

— Ce-i, Ghiță? întrebă Ana, care se deșteptase din somn și se ridicase în pat.

— Ce să fie! îi răspunse bărbatul. Nimic! Răuț se întoarce. Cine știe, va fi uitat ceva; va fi avînd să-i spună ceva lui Lică.

— Nu era glasul lui Răuț, Ghiță, grăi nevasta. Te rog du-te și vezi. Ce fel de oameni sunt aceia care umblă-n vreme de noapte?

Acum nici vorbă nu mai putea fi ca el să se ducă, căci o ar fi neliniștit pe ea și mai tare.

— Fii pe pace! îi zise el. I-am văzut eu cu ochii, și dacă n-ar fi oameni cunoscuți, nu i-ar fi lăsat Marți să treacă.

— Marți!? întîmpină nevasta. Mie nu-mi place Marți deloc.

— Ei, apoi tu bănuiești pe toată lumea, grăi Ghiță. Fii cuminte și te liniștește.

Ana se liniști, deși tremura în tot trupul.

Pe cînd ațipise din nou, cînii începură iar să bată.

— Ce-i asta!? strigă cîrciumarul. Ca din senin îl cuprinse spaima și parcă-i venea să se îndoiască dacă a văzut bine cînd a văzut acea femeie înaltă și lată în umeri ca un voinic de codru. El sări dar din nou jos și iar se duse la fereastră.

Omul și femeia se duceau cu pași grăbiți.

Însă parcă era alt om, parcă era Lică, el însuși.

Dac-ar fi știut că Ana doarme, Ghiță ar fi plecat să se încredințeze.

— Se duc, grăi el, dar încet.

— Bine, Ghiță, răspunse Ana. Să dormim.

— Să dormim.

Însă ea nu putea să doarmă. Fusese trezită din somnul cel dintîi, turburată de gînduri grele, și în cele din urmă o apucară niște fierbințeli care n-o mai lăsau să se astîmpere. Ghiță fu peste puțin cuprins de un somn adînc; afară începu să bată vîntul, iar ea era frămîntată de muncile nopților petrecute pe nedormite în culcușul învrăjmășit.

Tîrziu după miezul nopții cînii se mișcară de a treia oară.

Ana își opri răsuflarea, se dete tiptil din pat și se apropie de fereastră.

Lică se întorcea singur despre Fundureni la cîrciumă.

Acum ea le înțelegea toate: el a fost undeva și a făcut ceva cu știrea lui Ghiță.

— Doamne! zise ea îngrozită. Ce-a căzut pe capul meu!

Dar Ghiță era bărbatul ei: ar fi dorit să-i fi secat lumina ochilor în clipa cînd a ajuns la fereastră, pentru ca să nu vadă și să nu știe nimic, și i se răci tot sîngele cînd se gîndi că vor fi aflat și alții.

Era tîrziu, marți dimineață, cînd Lică ieși cam nedormit la lumina zilei.

Ploua, și le spunea oamenilor că avusese dreptate cînd zicea că are să se schimbe vremea și că tot era mai bine dacă pleca de ieri, pentru că nu era silit să umble pe ploaie.

Ghiță luase hotărîrea să nu aștepte decît plecarea lui Lică, apoi să-și pună caii la căruță și să se ducă la Ineu, ca să-l caute pe Pintea. Însă el dormise bine peste noapte, și mai ales acum, după ce-l văzu pe Lică, își schimbă gîndul. La urma urmelor, nici nu prea știa ce-ar fi avînd să vorbească cu Pintea. Gîndurile pe care le avusese în seara trecută se strecuraseră toate, încît parcă le visase numai, și de cînd știa că și Lică are o slăbiciune, el îi părea un om mai bun în felul lui decît cum îl crezuse și îi era greu de bănuielile pe care și le făcuse în nedumerirea sa asupra lui.

Iară Ana întîia oară în viaţa ei simţi tragere de inimă pentru Lică, şi-i zise la plecare, din toată inima, „noroc bun", căci soarta soţului său era acum legată de a lui.

După plecarea lui Lică, ea îl trase pe Ghiţă la o parte şi-i grăi :

— Am o vorbă cu tine : nu acum, dar cînd îţi prinzi vreme.

— Bine, răspunse el pus pe gînduri. Spune-mi acum.

— Nu acum, Ghiţă, îi zise ea, ci cînd vom putea vorbi în tignă. Caută-ţi de rînd cu oamenii ; precum vezi, voiesc să plece.

Făcîndu-şi socoteala cu drumeţii, Ghiţă se întreba mereu ce va fi avînd nevasta să-i spună, şi grăbea mai mult decît de obicei, dar pe cînd drumeţii erau gata de plecare, iată că sosi şi Pintea, însoţit de alţi doi jandarmi, la cîrciumă.

El venea mai iute şi era mai tăcut decît de obicei.

— Ce fel de oameni, aşa, mai însemnaţi, au trecut ieri pe aici ? întrebă el, după ce intră cu tovarăşii săi în odaia de lîngă cîrciumă şi trase uşa după sine.

— Nu-i mai ţin minte, răspunse cîrciumarul rece.

— Ei, trebuie să aflu ! grăi Pintea scurt şi hotărît.

Ghiţă privi lung la el, apoi la ceilalţi doi şi grăi dezgheţat :

— Dacă voi aţi sta mereu aici, atunci aş putea vorbi cum îmi place ; dar voi veniţi numai din cînd în cînd, şi aşa, trebuie să fiţi oameni cu minte şi să nu cereţi să-mi bag capul în primejdie, ori să vă spun minciuni. Eu nu ştiu de ce mă întrebaţi, dar pot să vă spun că la asemenea întrebări n-am să răspund niciodată. Dacă nu vă este destul atît, luaţi-mă strîns legat şi duceţi-mă cu voi.

— La nevoie aşa o să facem, răspunse Pintea, deşi ai şi tu toată dreptatea.

De aci înainte ei vorbiră despre altele, în vreme ce Pintea le făcu tovarăşilor săi semn să iasă.

Rămîind singur cu Ghiţă, el privi cîtva timp jos, ţintă înaintea sa, apoi grăi :

— Lui Lică îi spui tot şi mie nu-mi spui nimic !

— Nu i-am spus lui Lică pînă acum nimic. Va fi ştiind, răspunse Ghiţă, dar de la mine nu.

Pintea privi lung şi aspru în faţa cîrciumarului, ca şi cînd ar voi să afle adevărul din ochii lui.

— Atunci, zise el, într-un tîrziu, poate că ai vreo slugă.

Ghiţă dete din umeri.

— Nu-mi vine să cred ; dar va să fiu cu ochii în patru.

Deodată el tresări ca deşteptat printr-un gînd, care-i luminează tot capul.

— Cunoşti tu pe Lică ? întrebă el iute.

— Îl cunosc.

— Bine ?

— Bine ! n-am fost prinşi împreună ? ! Nu împreună am stat închişi ? !

— Tu ai fost închis ? întrebă Ghiţă turburat.

— Da ! Furaserăm nişte cai, Lică şi eu, şi ne-au dat de urmă ; au împuşcat pe Lică la picior, căci altfel nu ne dedeam prinşi.

— Va să zică tu ai fost prins o dată ? grăi Ghiţă încă o dată.

— Ce dracu ! strigă Pintea rîzînd, aş fi oare ceea ce sunt, dacă n-ar fi dovedit că ştiu toate potecile şi toate apucăturile tovarăşilor mei de mai nainte ? Dar ce vrei să-ţi spun despre Lică ?

Ghiţă-şi pierduse rostul şi începu a se teme de omul la care ţinuse atît de mult mai nainte.

— Voiam să te întreb, zise el cam cu jumătate de gură, dacă Lică are slăbiciune pentru muieri.

— Pentru muieri ? răspunse Pintea. Pentru nimic. Nu-i vorbă, îl apucă din cînd în cînd, dar slăbiciune nu are. El are o slăbiciune, una singură : să facă, să se laude, să ţie lumea de frică şi cu toate aceste să rîdă şi de dracul

și de mumă-sa. Să rîdă de noi, Ghiță, de noi, urmă el mai aprins ; dar, Ghiță, sunt de treizeci și opt de ani : mă spînzur dacă împlinesc patruzeci fără ca să-i arăt că mai sunt și alții mai și mai decît dînsul ! Mi-a făcut una pe care n-am să i-o uit toată viața.

— Atunci înțeleg ? grăi cîrciumarul încălzindu-se din nou. Ieri îmi zicea să-i aduc o slujnică la cîrciumă, ca să-i pun adică om de pîndă în casa mea !

Și acum Ghiță alegea în el vorbele cu care să-i facă lui Pintea împărtășire despre cele petrecute între el și Lică și stetea la luptă cu sine dacă nu ar fi poate mai bine să tacă.

— Pentru că trebuie să știi, urmă el cam cu jumătate de gură, Lică a umblat mult după mine...

— Stăi ! strigă Pintea tăindu-i vorba. Adă-i una. Lasă-mă să ți-o aleg eu, și grija mea de dînsa !

— Bine, grăi Ghiță, dacă socotești tu...

— Dar acu nu mai pierdem vremea : cine-a fost ieri pe aici ?

— Pinteo, nu mă întreba, că nu pot să-ți răspund.

— Stai să ne înțelegem, grăi Pintea mîhnit. Dintre două, una : ori vorbești cu mine pe față, ori mă lași dracului ! Înțeleg să nu le spui altora, dar mie ?

— Ție ți-aș spune, răspunse Ghiță, dar dacă îți spun ție, spun la toată lumea, fiindcă tu ești dator să le spui și altora. Uite ! întreabă-i pe drumeți, întreabă-l pe slugă, silește-l să-ți spună, dar nu te mira dacă-l voi alunga de la casa mea.

— Te înțeleg, zise Pintea mai dumirit. Să fie precum zici tu. Știi tu de pielea cui e vorba ? Astă-noapte l-au călcat doi inși pe jidovul, l-au bătut de anevoia se mai pune în picioare, și-au luat, după cum spune el, peste — Dumnezeu știe cîți bani de la dînsul.

Ghiță parcă nu înțelegea bine.

— Pe care jidov, întrebă el, pe arîndașul ?

— Da, pe arîndașul. Treaba asta nu putea s-o facă altul decît Lică. El are obiceiul de a se pune cu puțini la cale, pentru ca să se știe mai adăpostit de prostia altora.

Ghiță nu se mai îndoia că acei doi au fost Săilă și Buză-Ruptă, care plecaseră ieri seară spre Ineu ; însă el nu putea vorbi.

— Lică nu putea să fie, zise el hotărît. Pe el îl cunoaște arîndașul.

— Apoi da ! răspunse Pintea, tocmai. Erau cu fețele acoperite, și arîndașul zice că i se părea ca și cînd ar fi fost Lică.

— Ei bine, nu se poate ! grăi Ghiță îndărătnicit. Lică a dormit astă-noapte aici, în casa mea, și n-a plecat decît abia acum.

Pintea stete cîtva timp pe gînduri.

— Cînd a venit ? întrebă el.

— Ieri pe la amiazăzi.

— Cu cine a stat ?

— Va să afli de la slugi. Se poate că el a pus treaba la cale ; eu am cuvinte să o cred asta.

— Ferească Dumnezeu ! grăi Pintea ridicîndu-se. Un lucru să știi și să-l ții minte : Lică nu se bizuie niciodată pe alții. Pune caii și-ți ia slugile, ca să vii cu mine. Ceilalți doi rămîn aici.

VIII

Ana rămase cu inima încleștată cînd Ghiță îi spuse că trebuie să plece cu Pintea și cu slugile la Ineu. Deși vedea însă din fața lui că e ceva neobicinuit la mijloc, ea se mai liniști cînd se gîndi că Pintea e omul lui Ghiță, ba parcă numai acum înțelegea pentru ce Ghiță și-a dat silința să se pună bine cu Pintea, și-i părea bine că pleacă tocmai cu dînsul.

Dar inima, cu toate aceste, îi bătea mai tare decît de obicei și temerile ce se deșteptaseră peste noapte în sufletul ei nu mai slăbeau.

— Maică ! îi zise ea într-un tîrziu bătrînei. Cum ți se par lucrurile aici la noi la cîrciumă ?

— Cum mi se par ? răspunse bătrîna. Le vezi și tu ca și mine. Merg bine.

— Da, merg bine aici în cîrciumă, urmă nevasta ; dar la noi în casă ? Nu-l vezi tu pe Ghiță că e mereu pe gînduri, că nu se mai dă în vorbă cu noi ? nu vezi tu că de cîtva timp parcă nici nu mai suntem nevastă și bărbat ?

— Așa sunt vremile, grăi bătrîna. Ghiță e om harnic și sîrguitor și așa se gîndește mereu ca să adune ceva pentru casa lui. Are și el, ca tot omul, o slăbiciune : îi rîde inima cînd își vede sporul. E bună slăbiciunea asta și nu trebuie să te mîhnești pentru ea ; rabdă, că de folosul tău rabzi, și nici nu ai prea mult de răbdat.

— Bine, maică, zise Ana, dar dacă el ar începe să caute cîștig nelegiuit ? E vorba și de noi ; ar trebui să ne spună și nouă ce face.

Bătrîna stete cîtva timp pe gînduri, apoi grăi întristată :

— Nu știu, fata mea, și nici nu caut să-mi dau seamă. E multă nenorocire în lume și oamenii și-o împart între dînșii ; dacă ți-a căzut o parte mare, și bătaie de cap, și sfat, și bogăție, și mărirea lumească, toate sunt în zadar.

Ana stătea dusă pe gînduri, cînd auziră zuruitul unei trăsuri boierești cu trei cai și cu fecior pe capră.

Ghiță nefiind acasă, Ana și bătrîna ieșiră să primească pe cei veniți.

Afară ploua ca din ciur.

După ce feciorul sări de pe capră și deschise ușa cu geamuri a trăsurei, se ivi o doamnă ca de douăzeci și opt de ani, înaltă, cu obrajii plini, cu ochii mari albaștri și cu părul auriu, îmbrăcată de sus pînă jos în negru și de mînă cu un copil ca de cinci ani, slab și bolnăvicios.

Ea îi făcu semn feciorului, trecu iute sub cerdac, apoi privi la Ana, ca și cînd ar voi s-o întrebe unde-și poate găsi un adăpost mai retras.

Ana o duse în odaia de lîngă cîrciumă.

— Dar frumoasă e, bat-o s-o bată ! grăi bătrîna plecînd în urma lor.

În clipa cînd erau să intre în odaie, străbătu un fulger printre nori și căzu un tunet puternic, de care se cutremură toată valea.

— Vai de mine ! strigă drumeața oprindu-se speriată în prag, închideți ferestrele, că ne trăsnește pe toți aici în cîrciumă.

— E minunea lui Dumnezeu, acu toamna, grăi bătrîna făcîndu-și cruce și grăbind să închidă ferestrele. Dar nu vă temeți, domnișoară : Dumnezeu nu-l lovește decît pe acela pe care vrea să-l pedepsească.

— Da, Dumnezeu, grăi drumeața, așa, pentru dînsa, totdeauna Dumnezeu și numai el.

— Poftiți ceva ? o întrebă Ana, după ce ea se așeză.

— Să stea ploaia, ca să pot pleca mai departe, îi răspunse asta cam peste umăr.

Ana se retrase și închise ușa în urma sa.

În vremea aceasta, vizitiul deshămase caii și-i dusese la grajd, iară feciorul se retrăsese sub cerdac, unde stătea răzemat de un stîlp și privind din cînd în cînd la jandarmii care ședeau în cîrciumă.

— E foarte tristă, grăi Ana apropiindu-se de dînsul.

El se îndreptă și curăți mîneca, pe care se rezemase cu mîna, apoi răspunse :

— Da, e tristă.

— Unde mergeți ? întrebă cîrciumărița.

— Nu știu, grăi feciorul privind mai cu dinadins în fața ei, ca să vadă dacă-i poate vorbi. La Ineu, pare-mi-se.

N-am mai umblat pe aici. Pe aici sunt pădurile cu turme de porci ?

— Da, îi răspunse Ana, în toate părțile cît vezi cu ochii. Are turme ?

— Așa se zice, grăi feciorul dînd din umeri.

— Dar pe cine jălește ?

— Pe bărbatu-său. S-a împușcat acu trei săptămîni.

— S-a împușcat ? strigă Ana speriată. Pentru ce ?

— Nu știu, răspunse feciorul, dînd iar din umeri. D-ta înțelegi, adause apoi peste puțin depărtîndu-se, că asta nu e moarte firească și că trebuie să fie o taină la mijloc.

— Sărmana femeie ! grăi Ana înduioșată.

Pe cînd Ana îi povestea bătrînei cele ce aflase despre drumeața cea frumoasă, se întoarse și vizitiul de la grajd și se puse pe laița de sub cerdac.

— Le dau dracului toate, și cai, și căruță, și stăpînă, zise el amărît. Îmi vine s-o las aici în pustietate și să mă duc pe ici încolo.

— Taci, măi, că te aude ! îi zise feciorul trăgînd cu ochiul și destul de tare pentru ca stăpîna să-l poată auzi cum trebuia să-l audă și pe vizitiu. Fii cuminte, urmă apoi mai încet, și se așeză în față cu el. Nu știi tu că de cîte ori venim pe la Ineu, ne întoarcem încărcați ca stupul ?

— Ai vorbit cu cîrciumărița ? întrebă vizitiul.

— Aș ! Ți-ai găsit omul ! răspunse feciorul. Asta nu-ți încarcă socoteala. Lasă, că am eu omul meu la Ineu, unde stăm cu stăpîna.

— Dacă i-ar da Dumnezeu Sămădăului un gînd bun... grăi vizitiul ; să ne mai amîne pînă duminecă cel puțin.

Feciorul trase iar cu ochiul, drept semn că acuma va ști să o pună și aceasta la cale, apoi ei rămaseră tăcuți față-n față, privind țintă unul la altul, ca și cînd fiecare ar avea să-i spună celuilalt ceva, dar stă pe gînduri și nu află vorba potrivită ori nu cutează să se dea fără șovăire pe față.

— La ce te gîndești tu acum ? întrebă vizitiul într-un tîrziu.

— Hm ! îi răspunse feciorul zîmbind pe sub mustață. Pare-mi-se că tot la aceea la ce te gîndești și tu. Dar ce ne pasă nouă ! ? urmă el, peste puțin, mai deschis. Nu-i așa ? ! Ce-ți pasă ție ? ! Ce-mi pasă mie ? ! Un lucru știu : că de cîte ori venim la Ineu, ne întoarcem cu bani, cu bani mulți.

— Dar eu tot aș vrea să știu de unde ia stăpîna noastră banii, îi întîmpină vizitiul, pentru că, drept să-ți spun, eu nu cred să aibă ea tocmai atîtea turme, pentru cîte ia banii.

— Nici eu nu știu, grăi feciorul, privind cam îngrijit împrejur.

— Nici eu nu știu, adăugă apoi mai încet și plecîndu-se peste masă, dar de cînd cu moartea stăpînului parcă bănuiesc un lucru. Uite ! eu numai acum încep să înțeleg. Tu știi că de Sămădăul se vorbesc multe. Bine ! De cîte ori ne întoarcem de la Ineu, ea pleacă peste cîteva zile în sus, în Țara Nemțească. Apoi lanțul de aur, pentru care erau să-l închidă pe stăpînul nostru, dacă nu se împușca, îl țiu minte de cînd fuseserăm în rîndul trecut la Ineu.

— Adică tu crezi că Sămădăul fură și ea vinde, grăi vizitiul cu îndoială.

— Nu cred ; îți spusei că parcă mi-ar veni să bănuiesc. Să vedem de aci înainte. Las' pe mine ! Zic, las' pe mine, căci dac-ar fi să fie, ne-a văzut Dumnezeu pe amîndoi, și pe mine, și pe tine.

— Cum adică ?

— Las' pe mine ! răspunse feciorul sărind în picioare ca să primească poruncile stăpînei, care ieșise sub cerdac spre a vedea dacă ploaia n-a mai slăbit, cel puțin, căci de vreme bună parcă nu mai era nădejde.

Nerăbdătoare cum era, ea dete poruncă să prindă caii, căci nu voia să mîie peste noapte la cîrciumă, și să-i

prindă cît mai neîntîrziat, ca să n-o apuce noaptea pe drum.

Feciorul și vizitiul începură să facă gură că nu pot pleca pe astfel de vreme, că omoară caii, că e greu pentru dînșii, că drumul e rău ; însă hotărîrea ei era nestrămutată. În zadar o sfătui și Ana să rămîie peste noapte la cîrciumă și să nu se teamă, deoarece în curînd are să sosească și Ghiță, ba sunt chiar și jandarmi la cîrciumă.

— Noi nu știm cît stăm aci, grăi unul dintre jandarmi ; dar tot e bine să mîneți aici ; sunt aproape două ceasuri și, cum e drumul, anevoia mai sosiți cu ziuă la Ineu, iară locurile sunt rele.

— Ce să vă plătesc ca să veniți cu mine ? întrebă ea.

— Nu putem, răspunse jandarmul. Trebuie să stăm aici pînă ce nu ne va veni altă poruncă.

— Puneți caii ! strigă drumeața îndărătnicită. Voi știți că nu cer nimic degeaba de la voi, adause apoi peste puțin și, aruncînd o bucată de hîrtie pe masă, ceru socoteala.

Ana luă hîrtia, privi nedumerită la ea, apoi întrebă cam sfiită :

— Nu s-ar putea să-mi dați alta ? Lipsește un colț, și eu nu prea mă pricep la bani.

Drumeața scoase zîmbind o pungă mare și plină de hîrtii noi-nouțe, luă una dintre ele și i-o dete, apoi se găti de plecare.

Ana privi înduioșată în urma ei. Vederea acestei nenorocite îi dăduse liniștea perdută, dimpreună cu simțămîntul de încredere al omului care se simte mai norocos decît alții. De cînd Ghiță plecase, ea era cuprinsă de fel de fel de temeri. Nu știa nimic despre cele petrecute la casa arîndașului, căci Ghiță nu avuse timp să-i vorbească, iar jandarmii nu aveau voie să se deie pe față, ca unii care steteau să păzească casa ; cu toate aceste, după cele petrecute peste noapte la cîrciumă și după plecarea grabnică a lui Ghiță, ea nu se mai îndoia că e la mijloc ceva ce poate să pună capul lui Ghiță

în primejdie. Din cînd în cînd, iar își schimba gîndurile ! Îi părea peste putință ca Ghiță să se amestece în treburi rele. Nu ! își zicea ea, Ghiță e om drept și blînd la fire, dar e om cuminte și nu voiește nici să audă, nici să vadă, nici să știe nimic, nu voiește să ațîțe mînia oamenilor răi. De cînd aflase despre soarta drumeței, gîndul acesta bun nu o mai părăsea și îl aștepta cu nerăbdare pe Ghiță, ca să-l mîngîie prin o vorbă bună.

Cîtva timp după plecarea trăsurii ploaia mai îngădui și începu să bată vîntul, iară înspre Bihor ceața din cînd în cînd se mai rărea și cerul parcă era să se lumineze.

— Dă, Doamne, să se mai însenineze ! grăi Ana, care stătea înaintea cîrciumei, privind cînd în calea soțu-său, cînd înspre norii care treceau repede pe deasupra văii înspre apus.

Dar timpul trecea și căruța lui Ghiță tot nu se mai ivea în culmea dealului, pe drumul pustiu, iară Ana tot mai mult se lăsa în voia presimțirilor ei.

IX

Plecînd cu Pintea și cu slugile la Ineu, Ghiță avu pe drum destul timp să se gîndească la strîmtorile sale.

El nu se mai îndoia că oamenii cu fețele acoperite, care îl călcaseră pe arîndașul, nu erau alții decît Buză-Ruptă și Săilă Boarul. Erau doi oameni cu care nu avusese nici o daravere mai nainte și pe care nu i-a văzut niciodată în viața sa ; însă ei petrecuseră mai multe ceasuri cu dînsul și plecaseră de-a dreptul de la cîrciuma lui ca să-l calce pe arîndașul, și asta putea să dea loc la bănuieli. Mai multă grijă îi făcea lui Ghiță un alt lucru : se temea ca nu cumva să se dovedească ceva asupra lui Lică. Înaintea judecătorului, față în față cu crucea și cu lumînările aprinse, el nu putea tăgădui c-a avut daraveri cu Lică și trebuia să spună toate cele petrecute, și din două

una : ori Lică ajungea să fie dovedit şi pus la pedepsă, şi atunci nici el, Ghiţă, ca om însoţit cu un făcător de rele, nu putea să scape cu obrazul curat, ori Lică scăpa, şi atunci, Ghiţă trebuia să se teamă de răzbunarea lui. Cu cît mai mult se apropia, dar, de Ineu Ghiţă, cu atît mai puţin gîndea la cele petrecute peste noapte. Era vorba de el însuşi ; făcuse, fie la strîmtoare, fie din slăbiciune, lucruri care puteau să dea loc la bănuieli grele ; nu se simţea cu desăvîrşire nevinovat şi se temea ca nu cumva să se dea astă dată pe faţă şi vina lui. Dac-ar fi fost un om mai cu inimă deschisă, el i-ar fi vorbit lui Pintea fără şovăire şi l-ar fi rugat să potrivească lucrurile pe cît era cu putinţă, aşa ca să nu iasă la iveală daraverile sale cu Lică ; simţea însă că s-ar strica cu Pintea, care-l ura din toată inima pe Lică, dacă i-ar vorbi acuma despre aceasta. Se mustră dar că nu a făcut-o pe cînd erau singuri, încît îi putea vorbi în tignă şi i le putea spune toate din fir în păr, ca să nu-l mai lase în nedumerire asupra purtărilor sale faţă de Lică.

După ce intrară în Ineu, Ghiţă începu să schimbe la feţe. Îi era greu că tocmai acum, după cele petrecute peste noapte la casa arîndaşului, oamenii îl vedeau în căruţă cu un jandarm. Dacă s-ar fi simţit nevinovat, el s-ar fi mîngîiat cu gîndul că, mai curînd ori mai tîrziu, i se va dovedi nevinovăţia şi vor rămînea de ruşine toţi aceia care îl cîrtesc acum şi se ivesc pe la portiţe, ca să-l vadă în strîmtoarea lui ; această mîngîiere însă el o perduse de mult.

Ei traseră la cazarma de jandarmi.

Pe cînd slugile dezhămau caii, oamenii începură a se aduna în partea căzărmii, ca să vadă cele ce se petrec, şi precum oamenii se adunau, Ghiţă simţea că i se împăinjenesc ochii.

— Aş avea să-ţi grăiesc o vorbă ! îi zise el lui Pintea.

Pintea, care de la Moara cu noroc pînă aici abia grăise cîteva cuvinte, privi lung la el.

— Atît ar mai trebui, răspunse apoi, după ce slugile se mai depărtară ; nu mai rămîne decît să ne vadă cineva vorbind în taină. Fii om cu inimă şi te lasă pe mine !

E greu, e foarte greu cînd ai voi să-i grăieşti cuiva o vorbă, care-ţi vine din fundul inimii, şi nu poţi ; e însă mai greu cînd simţi că numai această vorbă poate să alunge gîndul rău pe care şi-l face despre tine un om la care ţii ; greutatea aceasta o simţi Ghiţă întreagă cînd îl văzu pe Pintea depărtîndu-se. El se trase, mai mult purtat de o pornire firească decît dinadins, la o parte, ca să nu-l mai vadă oamenii adunaţi la poartă, apoi rămase sub zidul cazărmii, o casă lungă, veche şi cu acoperămîntul înalt ce stetea la dreapta curţii împrejmuite cu zid netencuit.

„Da, îşi zise el într-un tîrziu, sunt un om fără de suflet : n-aş fi trebuit eu să plec şi fără de a o fi întrebat ce are să-mi spună."

Pe cînd el stetea aici, Pintea, care se ţinu de vorbă, îl luă înainte de toate pe Laie şi-l duse înaintea comisarului, un om înalt şi uscăţiv, cu mustaţa lungă şi răsucită, neastîmpărat şi cam aspru la vorbă.

Laie, biet, nu ştia de ce e vorba ; însă îi fusese destul să privească o dată în faţa stăpînului său, pentru ca să simţă că e vreo primejdie la mijloc ; văzîndu-se dar faţă în faţă cu camisarul, el începu să tremure şi să spună că el nu ştie nimic, fiindcă are de lucru la grajd, iară seara se culcă devreme. Atît era destul pentru ca comisarul să se simţă întărit în bănuielile sale, şi să-l ia mai de scurt. Astfel, Laie mărturisi, cu inima încleştată, că într-o duminică Lică Sămădăul, venind cu doi tovarăşi la Moara cu noroc, l-a deşteptat cu ghionturi din somn, că în urmă stăpînu-său l-a trimis la popa din Fundureni, dar el nu s-a dus, ci s-a ascuns într-un crîng ; cu toate aceste, cîteva zile în urmă, ducîndu-se pe vale în sus, ca să aducă vacile de la iarbă, s-a întîlnit cu Lică şi Răuţ, care l-au luat între bîte şi i-au zis că-i sfărîmă

oasele dacă va mai îndrăzni să stea de pîndă. De atunci s-a ferit de Lică și de oamenii lui, care nu l-au întrebat niciodată nimic și cărora nu le-a spus nimic.

Auzind aceste mărturisiri, Pintea-și încreți sprîncenele. Îl cunoștea destul de bine pe Lică pentru ca să știe că el nu a venit în duminica aceea degeaba la Moara cu noroc ; însă el nu se putea lăsa pe mărturisirile deșirate ale lui Laie.

Comisarul, ca om mai pripit, era, dinpotrivă, încredințat că a dat de urma unei fapte ascunse pînă acum ; aducîndu-i-se dar Marți, începu să-l întrebe, înainte de toate, asupra acestei fapte.

Marți, care intră mai nesfiit, nu știa nimic despre cele petrecute, atunci, duminecă, însă, din mărturisirile lui, comisarul află că Ghiță are o verigă de sîrmă, pe care sunt înșirate semnele turmelor lui Lică, de la care a primit în mai multe rînduri porci, și că luni, ca ieri, Lică a stat cu Răuț, cu Buză-Ruptă, cu Săilă Boarul și cu Ghiță la cîrciumă, că ei au vorbit cam în taină despre arîndașul și că în amurgul serii Buză-Ruptă și cu Săilă Boarul au plecat spre Ineu, Răuț a luat-o pe vale în sus la pădure, iară Lică a rămas pînă dimineața la cîrciumă. Tîrziu apoi, cam pe la miezul nopții, s-au mișcat cînii, și așa el, Marți, a ieșit afară și, văzînd un om și o muiere, a întrebat cine-i. Răuț a răspuns atunci : „Oameni buni !“ De cu zori însă el iar s-a deșteptat, fiindcă iar se mișcau cînii ; a ieșit și a văzut că Răuț se duce cu muierea aceea.

Acu Pintea știa destul. La început el se turbura. Care va să zică, Ghiță era oarecum tovarășul lui Lică : el îi păstra semnele turmelor, primea daruri de la dînsul, era înțeles cu Săilă și Buză-Ruptă, care păreau a fi venit la Ineu ca să-l calce pe arîndaș. Comisarul ar fi dorit să fie cineva de față, ca să i se poată lăuda cum, în mai puțin de douăzeci și patru de ceasuri, a dat de urma făcătorilor de rele. Pintea însă, ca om zăcaș ce era, își

lăsa totdeuna vreme și cu atît mai puțin putea să se pripească acum, cînd era vorba de niște lucruri pe care nu-i venea să le creadă. Îl socotea pe Ghiță om cinstit și vrășmaș al lui Lică, și chiar acum, după cele ce aflase, ar fi fost gata să-și schimbe așa deodată părerea ; îi era rușine să-și facă mărturisirea că s-a înșelat așa de strajnic și, în cele din urmă, ținea atît de mult la Ghiță, încît îl durea inima să piardă buna părere pe care și-o făcuse despre dînsul. Însă tocmai pentru aceea era mai chibzuit decît totdeauna, căci el nu auzise numai singur mărturisirile lui Marți, și un glas tainic îi șoptea mereu : „Și dacă totuși te-ai înșelat ! ? Și dacă totuși ai rămînea de rușine ! ?“ El nu se pripi dar, ci-l rugă numai pe comisar să-l țină prins pe Marți.

— Mie nu prea îmi vine să le cred toate cîte ne-a mărturisit, zise el. Lică nu se bizuie pe nimeni, nu se dă așa lesne de gol, nu se lasă în daraveri cu niște oameni precum îl știe toată lumea pe cîrciumarul de la Moara cu noroc. Nu-i vorbă, trebuie să fie ceva la mijloc, dar lasă-l pe mîna mea, că scot eu adevărul din el.

Ieșind apoi ca să-l cheme pe Ghiță, care petrecuse tot timpul acesta cuprins de un viu neastîmpăr, el îi zise încet :

— Bagă de seamă că, precum stau lucrurile, nu vei putea să te mai întorci acasă, decît pe bună chezășie.

Ghiță rămase ca trăsnit din senin.

— Adecă tocmai tu mi-o faci mie asta ! zise el cu glasul înăbușit de năvala sîngelui.

— Fii cuminte ! îl întîmpină căprarul. Tu vezi că n-am încotro.

„N-am încotro !“ Aceasta e o vorbă pe care de obicei n-o înțelege decît acela care o grăiește, căci numai rar se întîmplă ca un om să înțeleagă strîmtoarea în care se află alții.

— Bine ! zise Ghiță, și-și ridică capul cu îndărătnicie, ca omul care își adună puterile și se simte destul de tare spre a nu mai căuta ajutor la alții.

— D-ta ești prieten cu Lică Sămădăul ? îl întrebă comisarul cam aspru, după ce aflä de la dînsul că Lică a petrecut, ca ieri, cu Săilă și cu ceilalți la cîrciumă.

Ghiță se aștepta la această întrebare ; cu toate aceste, ea îi luă parcă pămîntul de sub picioare. Dar trebuia să răspundă fără de întîrziere.

— Prieten, zise el, tocmai prieten n-aș putea zice că-i sunt ; cel puțin el nu îmi este mie prieten ; e însă un om ce are multe daraveri pe drumuri, trece des pe la cîrciumă, un om cu care nu aș voi să mă stric.

— Așa ! nu ai voi să te strici ! grăi cam în bătaie de joc comisarul, care numaidecît simți că aceasta e întrebarea cu care poate să-l scoață din sărite pe Ghiță. Dar ce folos ai d-ta din aceea dacă nu te strici cu el ?

— Foloase nu prea am, răspunse cîrciumarul, dară veți înțelege că s-ar putea să am pagube dacă m-aș strica. Apoi, adăugă el mai cu jumătate de gură, omul bea, mănîncă, el și oamenii lui, iară eu m-am pus, ca cîrciumar, pentru asemenea oameni la marginea drumului.

— Se înțelege, urmă comisarul apăsînd asupra vorbelor, el plătește bine.

— Da, răspunse Ghiță, începînd a se turbura. Dacă nu are bani, îmi dă porci.

— Va să zică îți dă ? grăi acum comisarul apropiindu-se de dînsul. D-ta știi că Lică Sămădăul e om bănuit : de unde știi dacă porcii pe care ți-i dă nu cumva sunt de furat ?

Pe Ghiță începură să-l treacă sudorile reci. Îi părea un lucru nedrept să fie silit a se destăinui față cu un om pe care nu-l mai văzuse niciodată în viața sa, cînd era de față și Pintea, prietenul său, cu care se stricase tocmai fiindcă-l lăsase în nedumerire asupra daraverilor sale

cu Lică. Dar și astă dată trebuia să răspundă și să spună adevărul, căci nu știa ce va răspunde Lică la vremea lui.

— Am toate semnele turmelor lui Lică tăiate în bucăți de piele și înșirate pe o verigă de sîrmă ; mi le-a dat el însuși, grăi Ghiță mai liniștit.

— Așa ! zise iar comisarul, ți-a dat semnele turmelor sale. Și nu ți s-a întîmplat niciodată ca el să-ți dea porci care nu purtau nici unul din acele semne ?

— Da ! răspunse Ghiță hotărît, ca omul care-și aprinde casa în cap, apoi aruncă o privire la Pintea, ca și cînd ar voi să-i zică : „Asta ți-o spun ție !“

Comisarul își pierdu răbdarea în față cu liniștea lui Ghiță.

— Nu știi d-ta, îi zise el aprins, că numai hoț cu hoț se însoțește și că legea îl pedepsește pe acela care primește lucruri de furat ?

Ghiță privi din nou la Pintea și, văzînd mînia ce se oglindea în ochii lui mari și în sprîncenele-i încrețite, își ridică capul și își potrivi hainele pe trup, în vreme ce vinele de la tîmple din ce în ce i se umflară.

— Domnule comisar, zise el așezat, nu te încrunta la mine, că n-ai pentru ce. Așa este, am primit semnele turmelor lui Lică pentru ca să-i pot spune dacă trec porci furați din turmele lui pe la cîrciumă, ba cînd mi-a dat porci, pe care puteam să-i bănuiesc, n-am venit aici să vă spun d-voastre. Dar să nu-mi arunci mie vorba asta, urmă el luîndu-și avînt, căci dacă-i așa, eu trebuie să vi-o arunc d-voastre ! Dacă nu știți să curățiți drumurile de oameni răi, cum îl credeți pe Lică, atunci rămîneți cel puțin drepți și nu-i năpăstuiți pe aceia pe care tot d-voastre îi lăsați în strîmtoare !

Îi părea rău lui Ghiță că grăiește aceste cuvinte și, chiar atunci cînd le rostea, se mustra pentru ele, căci știa că-l vor umplea pe comisar de mînie ; însă el nu se putea stăpîni, trebuia să dea odată pe față gîndurile pe care le purtase atîta vreme în inima sa, trebuia mai ales acum,

cînd era de faţă şi Pintea, pe care nu voia să-l mai lase în nedumerire.

Dar Pintea era cu toate acestea nedumerit, căci el nu aflase tot ce trebuia să afle, şi le aflase chiar şi aceste puţine numai acum, ca din întîmplare, numai pe cînd Ghiţă era strîmtorat, iară nu mai nainte, pe cînd se aflau singuri.

Cît pentru comisar, el se făcu roşu ca şi racul şi era o clipă în care ar fi fost în stare să ridice mîna şi să dea în Ghiţă ; însă el simţea că de aici înainte îl ţine strîns pe Ghiţă şi se poate juca cu el, cum pisica se joacă cu şoarecele.

— Înţeleg, zise el dar, stăpînindu-se. Nu te-ai întovărăşit cu Lică decît de strîmtoare. Mie prea puţin îmi pasă de ce te-ai întovărăşit : destul că ştiu că trebuie să te pun în rînd cu el. A stat Lică toată noaptea singur ?

— Nu, răspunse cîrciumarul adunîndu-şi din nou puterile. Puţin după ce s-a înserat a venit la el un om cu o muiere.

— Puţin după ce s-a înserat ? Dă-ţi bine seamă : nu cumva era mai spre miezul nopţii ?

— Tocmai mă culcasem, răspunse Ghiţă cam turburat.

— Tocmai te culcaseşi ? grăi comisarul. Eu nu ştiu cînd ai d-ta obiceiul să te culci. Dar să fie aşa. Cine era omul acela ?

— Nu ştiu.

— Nu cumva era Răuţ, tot Răuţ, care plecase de cu seară ?

— Nu ! răspunse Ghiţă hotărît.

— Ei bine ! urmă comisarul nerăbdător. Au stat, omul cu muierea, pînă dimineaţa la Lică ?

— Nu, răspunse iar Ghiţă. Au plecat iar peste puţin.

— Peste puţin ? O ţii bine minte aceasta ! Nu cumva era în zori de zi ?

— Tocmai aţipisem ! grăi Ghiţă cam speriat.

Cîtva timp ei steteră toţi trei nedumeriţi, ca şi cînd ar fi auzind undeva ceva şi ar voi să-şi dea seamă ce era ceea ce auziseră, şi unde, şi cum. Ghiţă, care nu ştia nimic despre mărturisirile lui Marţi, nu înţelegea unde bate comisarul cu întrebările lui, iară Pintea şi comisarul, văzînd mărturisile celor doi oameni luaţi la cercetare, îşi dedeau silinţă să se dumirească asupra lor. Comisarul, care din mărturisirea lui Marţi îşi făcuse gîndul că Buză-Ruptă şi Săilă au călcat de cu seara pe arîndaşul, iară spre miazănoapte Răuţ a venit să-l vestească pe Lică despre cele petrecute şi să-i aducă poate o parte din lucrurile răpite, credea că Ghiţă spune dinadins un neadevăr ; el făcu dar cîţiva paşi înainte, privi aspru în ochii lui Ghiţă şi întrebă :

— Care va să zică, omul care a venit cu femeia nu era Răuţ ; el a venit numaidecît seara, cum am zice, chiar pe timpul cînd arîndaşul fusese călcat, şi a plecat peste puţin ?

Pintea făcu un pas înainte, ca să-i cadă mai în faţă lui Ghiţă, îşi trase cu mîna peste faţă şi încreţi sprincenele. „Dacă-i aşa, îşi zise el, atunci Lică a plecat, l-a călcat pe arîndaşul şi iar s-a întors la cîrciumă, iară Ghiţă e năpăstuit". Purtat de acest gînd, el privi drept în faţa lui Ghiţă şi-i făcu semn să zică da.

— Nu pot să jur, răspunse Ghiţă, cu toate că nu-i scăpase acest semn. Stăteam la fereastră şi poate că n-am auzit şi n-am văzut bine. Poate că era Răuţ. Apoi, aţipisem mai nainte de a fi plecat ei şi nu pot să-mi dau seamă de timpul care a trecut la mijloc.

— D-ta n-ai vorbit cu Lică şi cu ceilalţi despre arîndaş? grăi comisarul stăruitor.

— Da ! răspunse Ghiţă, cam scos din sărite prin această trecere neaşteptată de la un lucru la altul, însă numai cu Lică singur, care m-a întrebat cînd vine arîndaşul, fiindcă ar fi avînd, precum zicea, o vorbă cu dînsul.

— Numai atît ?

— Numai.
— A mai auzit cineva ?
— Nu cred, răspunse Ghiţă strîmtorat. Mă luase la o parte.
— Apoi, dacă nu aveaţi altă de vorbit grăi comisarul zîmbind, ce nevoie aveaţi să vorbiţi în taină ?
Ghiţă dete turburat din umeri.
Pintea nu se mai putu stăpîni. El înţelegea pentru ce Lică a vorbit în taină şi cu toate aceste destul de tare, pentru ca şi alţii să-l audă.
— Nu cumva, zise el apăsînd asupra fiecăruia dintre vorbe, Sămădăul a vorbit aşa pentru ca să te pună la bănuială dacă se va dovedi că el a călcat pe arîndaşul ?
Pe Ghiţă-l trecură odată fiorii.
— Asta nu e cu putinţă ! zise el înecat de năvala sîngelui. Nu se poate ! şopti apoi cu glasul perit al omului ce-şi apără viaţa. Nu pot să dovedesc că atît am vorbit cu Lică şi numai atît, cît vă spusei ; dar pot să jur pe pîne şi pe sare, pe cruce şi pe sfînta evanghelie, că n-am vorbit mai mult, pot să jur, adause deznădăjduit, că Lică a stat toată noaptea la cîrciumă.
— O vom descurca noi şi asta, ca să vezi că ştim să curăţim drumurile de oamenii răi ! grăi comisarul mulţumit de capătul la care a ajuns, în vreme ce Pintea îşi muşca buzele şi-şi rupea unghiile de la degete, iară Ghiţă şedea descordat în faţa lor.
După cum spusese Pintea de mai nainte, Ghiţă nu putu să se întoarcă acasă decît ca om lăsat pe chezăşie.
Plecînd să-şi caute oameni de chezăşie, el simţi că îi slăbesc deodată toate puterile ; privirile oamenilor cu care să-ntîlnea pe drum îl ardeau parcă, şi aşa mergea drept înainte, fără de a mai îndrăzni să-şi ridice ochii de la pămînt ori să privească în lături.
Cel dintîi la care se duse, cumnatu-său Andrei, fratele Anei, fiind un om nemaiumblat în asemenea treburi, se cam codi cînd află de ce e vorba. Aceasta-l făcu pe Ghiţă

şi mai nehotărît. Mergînd la popa, un văr al său, ca să-l roage şi pe acesta, el se opri adeseori în cale şi, dacă nu ar fi trebuit să se gîndească la Ana şi la gospodăria sa, el s-ar fi dat chiar de pe acum prins, ca să nu se mai pună în sarcina altora. Popa primi bucuros să-i fie om de chezăşie, ba îl şi îmbărbătă, spuindu-i să nu se teamă de nimic, dacă se sîmte nevinovat ; însă în acelaşi timp îi da sfaturi bune şi-l mustra pentru că s-a dus la Moara cu noroc.
Popa îi făcu totodată şi hîrtia de chezăşie, pe care trebuia să o dea comisarului înainte de a pleca, şi astfel, cam pe la 4 ceasuri după-amiazăzi, Ghiţă putu să-şi pună caii la căruţă şi să plece.
Dar cînd era să plece dimpreună cu Laie, îi veni o femeie înaltă şi smeadă, cu buzele subţiri şi cu ochii mici, neastîmpăraţi, şi-l vesti să mai aştepte, fiindcă vine şi Pintea căprarul. Această femeie, îmbrăcată pe jumătate ţărăneşte, era Uţa, slujnica pe care o căutase Pintea după înţelegerea ce avuseseră de dimineaţă.
— Bine, îi grăi Ghiţă, am mare trebuinţă de o slujnică, dar nu tocmai acum ; am să vin în zilele aceste să te iau. Dar, adăugă el peste puţin, mai stăi pe aci pînă ce vine căprarul, ca să văd cum v-aţi înţeles.
Singur nu-şi dedea bine seama pentru ce, dar era hotărît să nu o ia chiar acum cu dînsul ; însă, după ce Pintea veni şi zise scurt : „Iacă, ţi-am adus şi slujnică“, el nu mai îndrăzni să zică nimic, ci-şi călcă pe inimă, deşi parcă simţea că Pintea îi pune această femeie de pîndă în casă.
Plecînd, Ghiţă mîna caii, Pintea şedea lîngă el, iară Laie se făcuse ghem în fundul căruţei, lîngă Uţa, care-şi adusese în pripă şi o legătură cu rufe, pe care şi-o pusese pe un snop de coceni, ca să şadă bine.
Pintea era tăcut ca de obicei, iară Ghiţă şedea ca pe spini lîngă dînsul.

— Să nu te miri !, îi zise Pintea într-un tîrziu. Eu am poruncă să-ți caut casa pentru ca să văd dacă nu voi găsi ceva ascuns, în casa ta. Știu că n-am să găsesc nimic, dar trebuie să mă supun la poruncă.

Obosit cum era, Ghiță nu putu să-și dea numaidecît seama despre înțelesul acestor cuvinte.

— Adecă și asta ! ? zise cam nepăsător. N-au fost destule cele de pînă acum ! ? Bine, Pinteo, adăugă apoi peste puțin mai viu, spune-mi tu, pe sufletul tău : mă crezi tu ori nu mă crezi pe mine vinovat ?

— Nu mă întreba, că nu pot să-ți răspund ! grăi căprarul apăsînd asupra vorbelor.

Ghiță tresări și ochii i se umplură de văpaie.

— Înțeleg, zise el. Aceste sunt cuvinte pe care ți le-am zis eu ție astă-dimineață. Vrei să mi le aduci aminte. Dar să știi un lucru : nu se poate să-i faci unui om o mai mare nedreptate decît să-l mustri pentru o greșeală pentru care-și face el însuși destule mustrări. Dacă n-ai destulă vreme să mă cunoști, rușine să-ți fie de slăbiciunea ochilor tăi !

— Noi bănuim pe toată lumea, grăi căprarul ; asta mi-e meseria.

— Să-ți fie de bine ! răspunse Ghiță privindu-l cam peste umăr. Crede-mă că prea puțin îmi pasă dacă mă crezi așa, ori altfel : eu tot eu rămîn.

Pintea nu era omul care să răspundă la asemenea vorbe ; ei își urmară dar calea în tăcere, înșirînd fiecare gîndurile sale. Pintea spusese adevărul cînd zisese că bănuiește pe toată lumea. Oricum se sucea și învîrtea, el nu putea părăsi gîndul că Lică a fost acela care a călcat pe arîndașul și-l cuprindea un fel de nebunie cînd se gîndea că și astă dată îi va scăpa. Îl vedea parcă rîzînd pe sub mustață și lăudîndu-se între pahare... Iară Ghiță, fie dinadins, fie din nepricepere, ceea ce pentru Pintea era totuna, se făcuse apărător al lui Lică, se pusese alăturea cu el, îi dăduse mînă de ajutor.

Dar și Ghiță vorbise din inimă cînd spusese că prea puțin îi pasă. Acum, cînd chiar nici Pintea nu se sfia a-i spune că-l bănuiește, el se simțea mai bun decît cum îl credeau alții, prea bun pentru oamenii în mijlocul cărora se afla, și dacă mai nainte îl apăsa gîndul că nu mai poate umbla prin lume decît sub scutul cinstei altora și că în curînd va trebui, poate, să cadă la închisoare, acum iar își ridica fruntea, deoarece simțea că toți aceia care îl osîndeau, afîndu-se la strîmtoarea în care se aflase el, s-ar fi dovedit mai slabi, mai nesocotiți ori mai răi decît dînsul. „Da, își zise el, am primit porci de furat de la Lică, dară voi, fiind puși în locul meu, ați fi mers mai departe decît mine, ori v-ați fi aruncat cu nesocotință în primejdie.“ Era o amarnică dezamăgire în aceste cuvinte. În clipa cînd le zicea, el se simțea mai sărac decît pînă atunci. Perduse toate bucuriile, toată părerea de bine pe care omul o simte cînd vede pe acela pentru care simte tragere de inimă, cînd primește o vorbă bună de la dînsul, cînd se gîndește la el, perduse mîngîierea ce se revarsă peste sufletul omenesc la vederea podoabelor lumii, căci nimic nu dă lumii o mai strălucită podoabă decît omul despre care putem să ne facem gînduri bune. Despre Pintea, un fost tovarăș al lui Lică, om ieșit din fundul temnițelor ca să-și urmărească prietenii de mai nainte, om care bănuiește pe toată lumea, fiindcă asta îi este meseria ; pentru acest om el se depărtase de Ana, soția sa ; în acest om pusese el mai multă încredere decît în aceea cu care era legat pe toată viața. Dar Ghiță nu se mustra pentru aceste, ci se bucura numai de un nou gînd, care încetul cu încetul se strecura printre celelalte și-i umplu în cele din urmă sufletul de mîngîiere. La urma urmelor, toate le făcuse din dragoste către dînsa, din dorința de a o vedea veselă și mulțumită, de a o feri de orice supărare, de orice necaz, de orice gînd rău. Ce-i păsa lui acum de Pintea, de judecăți, de trebile arîndașului, ce-i păsa de gîndurile ce-și va fi făcînd lumea ?... Căci mare drept avea bătrîna cînd

vorbea de liniştea colibei ; aici şi numai aici e limanul de scăpare, cînd, la nevoie, ca totdeauna, lumea te părăseşte. Ghiţă începu să mîne mai iute, căci drumul îi părea prea lung. Simţea că ea îl aşteaptă cu nelinişte, îi vedea neastîmpărul şi îi părea o vecinicie la mijloc pînă ce va putea să o vadă şi să-i grăiască un cuvînt, numai un cuvînt, numai cîteva vorbe : „Ano ! nu te nedumeri, nu te întreba la ce mă gîndesc cînd mă vezi tăcut, căci toate le fac numai din dragoste către tine, care ai luminat zilele vieţii mele ; nu-ţi face gînduri rele, că nu vreau să împarţi necazurile vieţii cu mine, ci să le port eu însumi. Ano ! te gîndeşte că-mi trece ca un junghi prin inimă cînd te văd tristă ori mîhnită şi ori de ce te-ai întrista ori mîhni, eu nu pot să cred alta decît că nu sunt de vină. Ano ! sunt om bănuit, om lăsat pe chezăşie, am poate să cad la închisoare, dar tu nu te mîhni cînd vei vedea că jandarmii se pun să ne caute în casă, ci-ţi pune toată credinţa în mine, căci toate vor trece în cîteva zile şi cîtă vreme dragostea către tine îmi va lumina calea, ferită vei fi de orişice supărare. Uite, în trezi zile plecăm de aici şi trăim mai departe cum am trăit odinioară. Acum, cînd sîmt că pentru tine e mai bine aşa, nu mai stau la îndoială, ci plec cu părere de bine."

— Ce-i asta ! strigă deodată Pintea, ridicîndu-se iute în picioare.

Ghiţă tresări ca deşteptat din somn şi privi în toate părţile, ca să vadă ce-l speriase pe Pintea.

Era aproape de Moara cu noroc. Nu-i mai despărţea decît un deal. Ploaia încetase ; norii se răriseră şi razele soarelui furişat din dosul norilor atingeau de asfinţit culmile dezvelite ale Bihorului, care de aici nu se vedeau decît ca de cîteva palme în dosul dealului, acoperit cu pădurea deasă, ce se întindea la stînga drumului. Pe drum stetea o trăsură boierească fără de cai.

— Mînă ! grăi Pintea. Aici nu e bine.

Ghiţă se ridică şi el în picioare, apoi dete frîu cailor ; gîndurile bune îi periră ca şi cînd le-ai fi luat cu mîna şi mintea i se opri pe cîtva timp în loc.

Sosind la trăsură, ei nu găsiră decît trupul unui copil mort de o lovitură în ceafă ; el era aruncat la cîţiva paşi pe iarbă, cu hainele lipite pe trup, cu ochii ieşiţi pe jumătate din cap şi cu faţa plină de sînge închegat.

În cealaltă parte a trăsurii mai era o mare baltă de sînge închegat, şi capra de asemenea era pe ici, pe colo încruntată, deşi ploaia spălase sîngele de pe ea. Urmele pe drum erau spălăcite, iară pe iarbă nici nu se vedeau deloc, fiindcă le spălase ploaia ; numai la vale se cunoşteau urme de copite, dar şi aceste se perdeau la depărtare de vreo sută de paşi.

Pintea îşi dete seamă de toate aceste, făcu un ocol împregiur, apoi se întoarse iar la Ghiţă, care stetea dimpreună cu Laie, încremenit, în drum, în vreme ce Uţa rămăsese cuprinsă de fiori în căruţă.

— Ce-a fost aici ? zise el turburat. Îţi vine să juri că slugile şi-au omorît stăpînul, şi tot nu-mi vine să cred. Ei ! nu înţeleg, urmă apoi peste puţin. Au plecat la vale, pe cît se vede de pe urme, apoi au legat cîrpe cu cîlţi la copitele cailor şi s-au întors în pădure.

Ghiţă dete din umeri.

— Nu cumva eşti gata să juri că nici asta n-a făcut-o Lică ! grăi Pintea, în vreme ce vinele i se umflară şi ochii parcă erau să-i iasă din cap.

— Bine ! Ţi-ai ieşit din fire ! ? zise Ghiţă privind buiguit la el.

— Nu, răspunse căprarul, dar minune că nu-mi ies ! Pentru că aici e ceva la mijloc, urmă el aprins. Să nu perdem vremea ; Uţa rămîne aici, iară noi plecăm toţi trei ca să căutăm urma prin pădure. La locul mai şes, căci hoţul cuminte nu umblă pe coaste, unde lunecă calul şi lasă urme, pe la bălţi, unde rămîne urma, pe lîngă bu-

turugi, unde se adună putregaiul și pămîntul se prăfuiește sub copita calului...

— Haideți !

Ghiță stete cîtva timp nehotărît.

— Eu nu mă duc, zise el apoi. Am plecat dimineață, așa zicînd, fără de veste de acasă și cine știe ce s-a întîmplat de atunci pe la cîrciumă. Mă duc să văd cine au fost aici cu trăsura asta.

— Fără de mine nu poți să te duci ! îi zise Pintea aspru.

— Vorbă și asta ! grăi cîrciumarul cam nepăsător. Aș vrea eu să văd cine mă oprește să mă duc la nevastă și la copii ! ca om lăsat pe chezășie, adăugă el peste puțin.

— Eu te opresc ! Am poruncă să-ți caut casa și nu te las să intri în ea decît deodată cu mine. Trebuie să înțelegi de ce.

Ghiță se întoarse în călcîi, sări în trăsură și apucă în o mînă frînele, iar în cealaltă biciul.

— Dă-te în lături ! zise apoi așezat, cînd văzu că Pintea sare să apuce căpăstrul unuia din cai.

Pintea nu se mișcă.

— Pinteo ! grăi Ghiță zîmbind. Nu mă băga în păcate. Ce vrei tu ! ? Văd un copil omorît în drum, abia cîteva împușcături de la casa mea, și tu crezi că mai am eu inimă în mine să-mi las copiii mei încă un ceas măcar singuri în pustietatea asta ! Dacă vrei, vino și tu acum, iară dacă nu vrei, lasă-mă, că n-am vreme să mai aștept... Dă-te în lături ! strigă apoi hotărît, cînd văzu că Pintea se încăpățînează, dă-te în lături, strigă iar ridicînd biciul, că dacă nu, le dau frîu cailor și trec cu căruța peste tine. O loază ca tine nu mă oprește pe mine în cale !

— Cum ai zis ! Loază ! ? grăi Pintea, lăsînd cam amețit căpăstrul din mînă. Acu du-te, dacă vrei !

Ghiță dete cu biciul între cai și plecă, părăsind pe Laie în mijlocul drumului.

Era în amurgul serii cînd Ana văzu căruța lui Ghiță în culmea dealului despre Ineu, venind la vale și venind, încît era să crezi că are să se sfărame în bucăți.

Ana-și opri răsuflarea și inima începu să i se bată în piept. Deodată ea tresări și tot sîngele îi năvăli în obraji.

Ghiță era singur cu o femeie, fără îndoială slujnica pe care și-o poftise Lică.

Nevasta își uită deodată toate nedumeririle, tot neastîmpărul cu care-și așteptase bărbatul și nu mai simți în ea decît o singură pornire pătimașă, să meargă la femeia aceea și să-i tragă cu ghiarele pelea de pe obraji. Era amețită, tremura în tot trupul și nu se putea mișca din loc, cînd Ghiță se dete jos din căruță și se apropie de dînsa.

— Ce-i ? zise el privind în fața ei albă ca varul.

— Ce să fie ! Nimic ! răspunse ea stăpînindu-și mînia.

El o luă de mînă și-o duse în casă.

— Ce s-a întîmplat ? îi zise apoi. Cine a trecut astăzi pe aici ?

— Oameni, fel de fel... zise ea înecată.

— Ano ! grăi bărbatul înduioșat. Nu vorbi așa cu mine, acum, tocmai acum nu vorbi așa. Ai dreptate să fii mîhnită : m-am dus fără de veste, așa zicînd, și nu ți-am spus, precum ar fi trebuit, cum stau lucrurile. Află acum că astă-noapte l-au călcat pe arîndașul, l-au bătut de moarte și-au luat de la el bani, aur și argintărie, tot ce-au găsit și putut duce. Află că m-au luat și pe mine la bănuială și că nu m-am întors acasă decît pe chezășie. Acum, întorcîndu-mă de la Ineu, am găsit în drum o trăsură boierească și lîngă ea un copil ucis și aruncat la marginea drumului. Cine-a mai fost în trăsura aceea ? spune-mi, ca să-l vestesc pe Pintea.

Ana stetea ca un stîlp de piatră înaintea lui, și asculta cu încordată luare-aminte, însă cuvintele lui parcă îi sunau a sec în urechi și nu puteau să străbată pînă la inima ei turburată de alte gînduri.

— O femeie a fost, zise ea, o domnişoară, o văduvă tînără ! Mai ştiu eu cine ! ? Vor fi dus-o cu dînşii, căci era tînără şi frumoasă, urmă ea cu patimă, plină la faţă şi la trup, iară voi, bărbaţii, nu vă gîndiţi decît la d-alde astea.

Ghiţă rămase nemişcat înaintea ei.

— Ce-i, Ano ! Ce ai tu ! ? zise el îngrijat, şi se apropià ca să o cuprindă cu braţul şi să-i privească mai dinadins în faţă.

— Lasă-mă ! îi şopti ea înecată, şi-l dete cu cotul la o parte. Lasă-mă, că-mi vine rău cînd mă atingi.

— Nu te las ! strigă el deznădăjduit, şi o cuprinse cu amîndouă braţele. Trebuie să ştiu ce ai ! Aşa nu te-am mai văzut. Aveai să-mi spui ceva astă-dimineaţă ; grăieşte. Tu nu eşti bine ! E primejdie, sfinte Doamne, e primejdie la casa mea... Ţi-a dat cineva ceva ! Te-a vrăjit ? Ce-i ? !

Ana începu să răsufle din greu, să se înece de plîns şi să-şi strîngă pumnii ridicaţi în sus.

— Ce caută muierea asta aci ? ! zise ea rîzînd încît i se vedeau dinţii. Ghiţă, ce caută ? Muierea ce caută ? Ce vrei tu să faci din casa mea ! ?

El o lăsă din braţe şi rămase privind turburat la dînsa, turburat, dar rece ca sloiul de gheaţă.

— E oare cu putinţă ! ? zise el încet. Mintea mi se opreşte în loc. E vorba de oameni morţi, omorîţi în drum, de o femeie care a fost răpită de lîngă copilul ei mort, e vorba de cele mai grozave lucruri, şi tu nu ai alt necaz pe lumea asta decît pe acela că eu am adus o slujnică în casă.

— Ce-mi pasă mie de alţii ! răspunse ea. Mai mult amar n-a fost în viaţa lor întreagă decît este acum în sufletul meu : e mai grozav să trăieşti cum trăiesc eu decît a fi ucis în drum. Tu nu mă omori, Ghiţă ; mă seci de viaţă, mă chinuieşti, îmi scoţi răsuflare cu răsuflare viaţa din mine, mă laşi să mă omor eu din lume.

— Lasă-mă dracului, nu mă mai hîrşi şi tu, grăi soţul mutînd un scaun din loc, că destule am eu pe capul meu...

— Dacă le ai, tu ţi le faci singur, răspunse ea înrăutăţită. Hei ! Ghiţă, să nu te bată pe tine suspinele mele ! Prea mă crezi tu pe mine proastă ; însă nu sunt proastă, ci am slăbiciune de tine. Astă-noapte mă gîndeam să-mi iau copiii şi să plec de aici, lăsîndu-te singur cu păcatele tale ; ştiu că aşa ar trebui să fac, dar nu pot, iacă, nu pot, nu mă lasă inima, n-am putere şi simt că, orice ai face, eu tot ţin la tine, cîtă vreme nu trebuie să cred că-ţi cad ca o sarcină pe cap. Nu te mai ascunde de mine... Zici că l-au călcat pe arîndaşul ? Crezi tu că eu nu v-am auzit ieri vorbind de dînsul ? Crezi tu că eu n-am înţeles cele ce s-au petrecut astă-noapte ? Crezi tu că nu l-am văzut pe Lică întorcîndu-se în zori de zi de la Ineu ? !

Ghiţă adunase peste zi mult venin şi multă mînie în sufletul său, şi acum tot acest venin, toată această mînie se aduna la un loc ; el răsuflă o dată din greu, se dete un pas înapoi şi grăi încet :

— Ce vrei tu să zici, Ano ?

— Ştii tu prea bine ce voiesc să zic ! răspunse ea rîzîndu-i în faţă. Tu cu Lică, voi, în înţelegere, l-aţi călcat pe arîndaşul, dar nu te teme, căci eu sunt prea ticăloasă ca să te pot da de gol.

— Adică şi tu ! grăi Ghiţă înecat de mînie, apoi se apropie de dînsa, pas cu pas, precum paiangenul se apropie de musca prinsă în mreaja măiastră, o măsură cu ochii, îşi ridică amîndouă mînile asupra şi rămase cîtva timp nemişcat şi gata de a se arunca la ea.

— Da, zise ea rîzîndu-i încă o dată în faţă, omoară-mă, că eşti mai tare decît mine ! Ai început odată, urmează mai departe, mergi pînă la sfîrşit !

El îşi încleştă ghearele în umerii ei fragezi, o ţinu strînsă înaintea sa, apoi întrebă :

— Tu zici că eu m-am înţeles cu Lică pentru ca să-l calce pe arîndaşul ?

— Da ! răspunse ea hotărîtă.
— Tu zici că astă-noapte eu l-am văzut pe Lică plecînd, iară tu l-ai văzut întorcîndu-se ?
— Da ! răspunse iar Ana.
El îi scuipă o dată în faţă, apoi îşi luă mînile de pe ea.
— Mi-e scîrbă cînd mă gîndesc că am o nevastă care poate să mai trăiască cu un om precum tu mă socoteşti pre mine, zise el, şi ieşi din casă cu amîndouă mînile în cap.
Iară Ana se lăsă pe patul de alături şi începu să plîngă un plîns uşor şi alinător.

X

Pintea nu se făcuse degeaba jandarm : de cîte ori era vorba să se pună pe urma făcătorilor de rele, el îşi schimba toată firea şi-l vedeai că se face neastîmpărat ca şi copoiul cînd simte mirosul ierbii de foc ; cu atîta mai nerăbdător era astă dată, cînd cele petrecute îl priveau foarte aproape. Îi era ca şi cînd ar fi pus prin întunerec mîna pe făcătorii de rele şi s-ar fi temînd că-i scapă mai nainte de a se face lumină, ca să-i poată vedea.

Mai ales depărtarea cu totul grabnică a lui Ghiţă îl scoase cu desăvîrşire din sărite. Dac-ar fi găsit la Moara cu noroc, fie chiar în lada lui Ghiţă, ceva din lucrurile furate de la arîndaşul, el tot ar mai fi stat la îndoială şi ar fi zis că Ghiţă poate să fie năpăstuit ; acum însă, cînd îl văzu depărtîndu-se, inima i se umplu de mînie, şi mînia îl orbeşte pe om. Nici acum însă mînia lui nu era pornită asupra lui Ghiţă, ci asupra lui Lică, deoarece numai Lică era de vină pentru cele petrecute.

Orbit, precum era, de mînie, Pintea, nu putea să vadă copilul omorît fără ca să-şi zică : „Am să dovedesc că tu l-ai omorît, chiar dacă n-ar fi adevărat". El nu-şi mai perdu dar timpul, ci lăsînd pe Laie la trăsura din drum,

îşi dete seamă dacă puşca îi este bine încărcată şi plecă singur şi cu vinele încordate spre pădure.

Norii se răriseră şi luna plină, ieşind pe ici, pe colo în cîmpul senin al cerului, arunca umbrele împletecite ale copacilor desfrunziţi, ca o mreajă nesfîrşită, peste faţa pămîntului ; ba chiar şi atunci cînd luna se ascundea în dosul norilor, noaptea era destul de luminată, pentru ca un om ca Pintea să poată vedea la depărtare de vreo sută de paşi, deoarece pămîntul era acoperit cu frunzele căzute în curînd, care foşneau în liniştea nopţii sub picioarele lui. Timp îndelungat el umbla dar mereu după bălţile ce-i scăpărau de departe sub razele lunei, după licurirea putregaiului pe la locurile mai umbroase şi aruncînd din cînd în cînd, după obiceiul său, cîte o înjurătură. Aflînd apoi urma unuia dintre cai, el încordă cocoşul puştii, intră mai adînc în pădure, urcă pînă la culme şi începu să coboare spre valea cealaltă.

Era înspre miezul nopţii cînd el dete peste trupul înţepenit al unei femei tinere, îmbrăcate în negru. Ea nu era înjunghiată, nu gîtuită, nu împuşcată : se înăbuşise cu cîrpa pe care i-o legaseră peste faţă, ca să-i astupe gura.

Pintea era om oţărît ; e însă ceva tainic în trupul mort, şi în clipa cînd se lăsă în genunchi pentru ca să-l privească mai de aproape, îl trecu un sîmţămînt de înduioşare. Mult nu putea să-l ţină acest sîmţămînt ; trebuia să se piardă în faţa părerii de bine pe care o sîmte tot omul cînd, după multă căutătură, află în sfîrşit, ceva. El pipăi dar trupul şi căută cu tot dinadinsul ca să vadă dacă nu cumva ucigaşii au uitat ceva la faţa locului ; apoi îşi potrivi chivăra în cap, luă puşca, de curea, peste umăr şi ridică iute trupul de la pămînt, ca şi cînd ar trebui să se teamă, ca nu cumva să-l peardă dacă va mai zăbovi.

Dar, voind să facă un pas înainte, el se sîmţi oprit în loc, se mai opinti o dată, în vreme ce sîmţi că-l furnică de-a lungul spinării şi că perii i se ridică în cap, apoi

puterile îl părăsiră, scăpă trupul din brațe și căzu cît era de lung peste el.

Călcase pe capătul biciului cu care hoții legaseră mînile femeii la spate și pe care-l uitaseră în zăpăceala lor.

Singur în miez de noapte și aruncat ca din senin peste un trup mort, Pintea nu putu să creadă decît că e Necuratul la mijloc și nimic nu era mai aproape de mintea lui decît gîndul să se ridice și să o ia la fugă încotro îl duc picioarele. Dar ridicîndu-se pe jumătate și privind îngrozit împrejurul său, el simți că nu poate să lase trupul aici, îl cuprinse iar în brațe și se depărtă cu pași grabnici, ca și cînd s-ar ști urmărit de cineva. Și în adevăr, el era urmărit.

Laie, pe care-l lăsase singur, nu era omul pe care-l poți pune să stea peste noapte de strajă la un mort. Puțin după plecarea lui Pintea, îl apucase urîtul. O trăsură părăsită la marginea drumului, bălți de sînge, un copil mort cu totul aproape, aceste nu erau lucruri cu care oameni ca Laie se pot ține de urît. Acum îi vedea parcă pe oameni cu fețele acoperite ivindu-se pe la marginea pădurii, iar peste puțin copilul parcă începu să se miște. Și cu cît noaptea înainta, cu atît mai fioroasă îi părea fața copilului, pe care, ce-i drept, nu o vedea, dar, după loc și împrejurări, și-o închipuia cu atît mai viu. În cele din urmă, el plecă spre Moara cu noroc, iuțindu-și din ce în ce pasul. La depărtare de cîteva sute de pași, el începu să fugă. Vedea oarecum în dosul său cum copilul se ridică, se lungește, își întinde brațele ca să-l apuce și pornește cu pași mari după el ; și cu cît fugea mai tare copilul, fără de a-și schimba pasul, cu atît mai mult se apropia.

Cînd sosi fără de răsuflare la cîrciumă, află pe cei doi jandarmi stînd la chibzuiri dacă e să-i meargă lui Pintea într-ajutor ori trebuie să rămînă la cîrciumă.

— Ce-i ? Ce s-a întîmplat ? întrebă unul dintre dînșii, cînd îl văzu pe Laie venind în fuga mare.

Ghiță, care stătea rezemat de unul din stîlpii ceardacului, se întoarse spre Laie.

— Și de ce n-ai stat acolo ? întrebă Ghiță.

Laie simți că are să mănînce bătaie dacă va spune adevărul.

— Ba bine că voi sta, răspunse el cam turburat, să mă omoare oamenii cu fețele acoperite ! Au venit, adause cu îndrăzneală, amîndoi au voit să mă omoare.

Jandarmii nu mai aveau timp să se gîndească dacă Laie spune ori nu adevărul ; era destul că trăsura cu copilul mort a rămas singură în drum, pentru ca ei să se hotărască a pleca. Luă deci fiecare cîte un cal de la Ghiță și plecară în săltate, lăsîndu-l pe Ghiță răzemat de stîlpul ceardacului, cum îl găsise Laie.

Pe cînd Pintea înainta cu urma găsită mai adînc în pădure, ei se aflau la trăsură, iară pe cînd el atinsese culmea, unul dintre dînșii, Hanțl, un neamț cît un munte, îl căuta pe la marginea pădurii.

În același timp din valea cealaltă urcau la deal alți doi oameni, care își duceau caii înșelați de căpăstru, înaintînd cu băgare de seamă și fără de zgomot pe o urmă ce le părea cunoscută.

Cînd Pintea își descărcă în cădere pușca, atît cei doi oameni, cît și jandarmii rămaseră pe o clipă nemișcați, apoi oamenii se aruncară în șele, își traseră cîte o cîrpă vînătă peste față și porniră cu hotărîre la deal ; jandarmul rămas la trăsură plecă spre pădure, iară Hanțl o luă la fugă spre partea pădurii la care se descărcase pușca.

Pintea trecuse culmea și se afla la vreo mie de pași de la locul unde găsise trupul femeii, cînd deodată auzi mai întîi două împușcături, apoi o a treia și peste puțin, despre drum, o a patra, descărcată de către jandarmul rămas la trăsură și plecat acum la deal.

— Unde sînteți, măi Pinteo, măi ! strigă el acum tare, încît răsună toată pădurea.

— Hoa-hop ! Ațineți-vă-ncoaa ! răspunse Pintea și, lăsînd trupul mort la pămînt, plecă spre partea la care se descărcaseră cele trei focuri, în vreme ce el își încărcă pușca și striga mereu ca ieșit din fire : „Hoa-hop ! hoa-hop ! după mine, măi !“

Ieșind iar la culme, el auzi copitele cailor bătîndu-se de rădăcini și scăpărînd pe pietri, însă departe-n vale, pînă unde nu putea să-i bată pușca, încît de urmărire nici nu mai putea să fie vorba, deoarece, ajungînd pîrîul, călăreții dădeau prin apă și li se perdea urma.

Peste puțin el găsi pe Hanțl întins la pămînt și plin de sînge, însă nu mort. Plumbul intrase în preajma umărului drept ; afară de aceasta, îi era înfipt un cuțit prin gît, înspre inimă.

Pintea avea slăbiciune de tovarășii săi ; însă cea dintîi pornire a lui fu să puie mîna pe cuțitul pe care hoții, fie dinadins, fie din zăpăceală, îl lăsaseră, și își sfîșiă cămașa, ca să șteargă și să lege rănile lui.

Rănitul, slăbit de dureri și de perdere de sînge, nu putu rosti decît cuvintele : „Căutați biciul, l-au uitat aici“, apoi își ridică mîna în care ținea cîrpa vînătă pe care o smuncise de pe fața celui ce-l înjunghiase, și-și perdu simțirile.

Toate aceste se petrecură atît de iute și într-un șir atît de neîngăduit, încît lui Pintea nici nu-i rămînea timp să se mai gîndească la cele ce făcea, și cînd se văzu, tîrziu după miezul nopții, iar în drum, îi era parcă s-ar trezi din somn și nici nu mai căuta să-și dea bine seamă de starea lucrurilor. Simțea numai că l-a prins, în cele din urmă, l-a prins și-l ține strîns pe Lică. Biciul, un bici cu codiriștea de os împodobită cu verigi de argint și cu ghintulețe de aur, era al lui, îl văzuse chiar el în mai multe rînduri la dînsul... Apoi cuțitul, apoi Hanțl nu era mort și putea să spuie pe cine a văzut cînd a rupt cîrpa.

Dar, sosind înspre amurgul zilei la Ineu, Pintea începu a se dezmetici. Hanțl era mort și nu mai putea să spuie nimic, iară jandarmii ce umblaseră să-i prindă pe Săilă și pe Buză-Ruptă nu i-au găsit pe aceștia nicăieri, dar au aflat la casa lui Buză-Ruptă o parte din argintăria arîndașului, ascunsă sub streașină, ba unii din cei de față erau gata să jure c-au văzut un cuțit ca cel de la Pintea în mînile lui Săilă. Nimeni nu se mai îndoia dar că oamenii care l-au rănit pe Hanțl nu erau decît oamenii cu fețele acoperite care îl călcaseră pe arîndașul, adică Buză-Ruptă și Săilă, ca unii ce plecaseră atunci seara la Ineu. Iară cît pentru bici, mai ales comisarul era de părere că Lică nu e dintre oamenii care își uită biciul, și un bici ca al lui Lică poate să aibă și alții.

Pintea-și puse mînile în cap. Era de felul lui om care nu suferea nici un fel de împotrivire, și, mai ales acum, după zoala prin care trecuse, îi venea să ridice patul puștii și să dea orbiș în toate părțile, ca să nu mai rămîie viu nimeni dintre cei ce-l apărau pe Lică.

— Cîrciumarul de la Moara cu noroc a fugit, îi zise el comisarului ; acu degeaba ne-am mai duce să facem cercetare la casa lui.

Comisarul puse numaidecît doi jandarmi pe drum, ca să-l aducă pe Ghiță legat la Ineu, și numai apoi ascultă pe căprarul mai departe.

Pe cînd acesta îi spunea cum a scos lucrurile la capăt, sosiră și jandarmii, care umblaseră să-l prindă pe Lică, și aduseră știrea că el trebuie să fie chiar în Ineu, unde venise, precum se zicea, încă marți dimineața, ca să aștepte pe o doamnă de la Arad, căreia avea să-i dea prețul unei turme vîndute la tîrgul de la Zărand, unde-i întîlnise pe Săilă și pe Buză-Ruptă.

Obosit, și înfierbîntat cum era, de-abia se mai ținea pe picioare, Pintea-și luă iar pușca și plecă să-l caute și să nu-i mai lase timp de răsuflare, și, în adevăr, peste vreun ceas dete de el tocmai la marginea Ineului, la casa prietenului său Acrișor, îl luă din pat, unde zăcea prins de friguri și se întoarse cu el la cazarmă.

Lică fusese de multe ori prins și avea obiceiurile sale în asemenea împrejurări : el se dedea prins, fără ca să mai întrebe pentru ce ; însă era știut că nu dă răspuns la nici un fel de întrebare decît înaintea judecătorului.

Pentru astă dată el se abătu de la obiceiul său.

La început era galben ca ceara și abia îngînă cuvintele ; însă pe cînd se întorceau la căzarmă era ziuă, oamenii umblau pe uliță, și față cu oamenii Lică pînă chiar și-n patul de moarte ar fi stat drept și îndrăzneț. În cele din urmă, el începu să-și roadă mustața cu dinții și să zîmbească în el.

Pintea, care mergrea cu pușca pe umăr în urma lui, îl urma cu privirea și, cu cît il vedea mai nepăsător, cu atît mai mult se îndîrjea.

— Am auzit c-ați găsit o trăsură și-un copil mort la marginea drumului, grăi Lică într-un tîrziu ; nu cumva crezi c-o poți pune și asta în socoteala mea ? !

— Nu știu ! răspunse Pintea stăpînindu-se.

Depărtare de vreo cincizeci de pași înaintea lor steteau trei oameni de vorbă la portiță. Lică aruncă ochii la dînșii, apoi grăi cam încet :

— Cînd mi-oi vedea eu ceafa cu ochii, atunci să știi că încep a crede în hărnicia voastră și a mă teme de voi ! Eu să fiu, măi, în locul tău, te dovedesc și chiar dacă n-ai fi vinovat.

Pintea se opri în cale, răsuflă o dată din greu, privi mînios la el, dar nu grăi nimic.

— Știu eu ce vrei tu, zise apoi după ce trecură de oameni, să mă scoți din răbdare, ca să mă dau de gol înaintea oamenilor ; dar nu sunt eu omul pe care tu să-l poți purta după placul tău.

— Apoi, dacă vreau, îi răspunse Lică, o și fac, am și făcut-o. Să te vezi tu pe tine însuți, te-ai speria de ceea ce vezi. Parcă e să mă mănînci de viu.

Era Lică Sămădăul care grăia aceste cuvinte, vestitul sămădău, care acum trecea urmărit de un jandarm de-a lungul uliței din Ineu, unde se făcuse în noaptea trecută o călcare și unde lumea era cuprinsă de spaimă : Lică știa dar că e privit din toate părțile și orice mișcare a lui e văzută de o mulțime de ochi.

— Adică ce-i ! ? zise el oprindu-se în cale și tare, ca oamenii rămași în urma lor să-l poată auzi. Dacă voi fi vinovat, voi merge la spînzurătoare, dar acu mă lasă în pace și nu mă cîrîi ; tu vezi că mă duc fără nici o împrotivire.

Pintea puse oarecum fără de voie mîna pe pușcă și iar o luă, dar mișcarea lui nu le scăpă oamenilor ce steteau pe la portițe, și peste puțin ei începură să se adune din toate părțile spre dînșii.

— Vezi, că e făcută ? grăi Lică iar încet ; acum rîde și tu, cum rîd eu. Și să știi că azi, nu mai departe, am să mă plimb cu țigara în gură printre oamenii ăștia și să rîd de prostia voastră.

— Măi Lică, bagă de seamă că pușca-i încărcată și, dacă-mi perd răbdarea, o perd de tot ! îi zise Pintea.

Cu toată cumpătarea lui Pintea, cîțiva oameni se luară după dînșii, iară unde se adună în asemenea împrejurări doi-trei inși, peste puțin lumea se îngrămădește. Pe cînd ei sosiră la căzarmă, tot Ineul știa că Pintea, căprarul, l-a prins pe Lică Sămădăul și că era să-l împuște pe drum, în mijlocul uliței, și vreo cincizeci de oameni doritori de a afla despre cele petrecute veneau în urma lor. Pintea mergea drept înainte și se făcea că nu vede și nici nu aude nimic.

— Ce căutați aici ? le zise oamenilor unul dintre jandarmii ce steteau la poarta căzărmii. Haide acasă.

— Apoi de ! nu te mira, grăi Lică, oamenii vor și ei să vadă mînia lui Pintea ; era să mă împuște pe drum ; zice că are el să mă dovedească pe mine și chiar dacă n-aș fi vinovat...

— Asta n-am zis-o, grăi Pintea, dar zic acum că, dacă n-ajungi tu acum în furci, nu mai e dreptate în lume.

— Așa o fi ! zise Lică, apoi se întoarse spre oamenii ce iar se îngrămădiseră spre dînșii. Măi, adăugă apoi, să meargă cineva dintre voi la domnul Vérmeșy, la curte, și să-i spuie că ieri noapte i-au perit vreo 70 de porci din turmă și că eu am fost prins și nu pot umbla să-i caut.

Lică-i cunoștea bine pe oameni ; nu unul, ci zece plecară deodată, fără ca să-și dea seamă despre ceea ce fac, numai pentru ca să poată zice că și ei au făcut ceva în niște împrejurări ca aceste.

— Uite, cum se duc ! zise el dar mulțumit, și intră pe poartă.

Înaintea comisarului, Lică spuse că a văzut cuțitul la Săilă Boarul, și cînd îi arătară biciul, el zise dezghețat :

— E al meu. Se vede că l-ați găsit la Moara cu noroc, de unde cred că ați luat și cuțitul.

Mai departe el nu voi să spuie nimic, ci ceru să i se dea voie să plece, fiindcă are treabă și nu putea să-și piardă vremea pe nimicuri. Și era destul să înșire numele stăpînilor săi; pentru ca comisarul să simtă că nu va putea să-l țină închis, căci Lică știa să-și aleagă stăpînii și putea să și-i aleagă după plac, deoarece nimeni nu știa să păzească o turmă și să o vîndă atît de bine ca dînsul. Alegea dar tot oameni cu trecere, precum era Vérmeșy, care, la nevoie, puteau să-i facă și ei cîte o treabă.

Domnul Vérmeșy Arpád avea trei turme și nu se mai îndoia că în timp de cîteva zile le perde pe toate trei dacă se răspîndește știrea că Lică a fost prins. Nu mai lipsea decît să afle că i-au și perit cei șaptezeci de grăsuni din turmă și să intre la comisar cu vorbele : „Pe răspunderea mea să-i dai drumul, ca să-mi caute porcii !“

Iară răspunderea lui Vérmeșy mergea foarte departe ; căci el era prieten cu judecătorii, din care unul avea și el o turmă sub paza lui Lică, și avea mare trecere la d-l fișpan, care putea să sufle pe comisar, ca să se trezească tocmai cale de trei poștii. Dacă Lică e vinovat ori nu, de asta nu prea era vorba ; la urma urmelor parcă toți uci-

gașii se pedepsesc ! ? Mai ales cînd oameni prea cumsecade au trebuință de dînșii...

Pe cînd dar jandarmii se întorceau cu Ghiță la Ineu, Lică ieșea cu d-l Vérmeșy pe poarta căzărmii, în fața lumii adunate aici.

— Nu-ți face gînduri rele, îi zise el lui Ghiță în treacăt. Lasă-te numai pe mine.

Ghiță nu-i răspunse nimic, ci privi numai la el, ca omul pe care nu-l mai atinge nimic. Plecase de acasă fără de a fi grăit vreun cuvînt cu Ana ori cu bătrîna ; fără de a-și fi pus gospodăria la cale și fără de a fi aruncat măcar o privire la copiii săi ; nu-i mai păsa de nimic ; de nimic nu mai voia să știe.

Iară Pintea era obosit și se duse să se culce, lăsînd să mai caute și alții urma făcătorilor de rele.

XI

Vineri după Sfîntul Dumitru se ținu judecata.

Răuț și Acrișor fuseseră prinși chiar în ziua cînd îl aduseseră pe Ghiță la Ineu, Acrișor acasă la el, iară Răuț în pădurea de la Șicula, unde se afla cu turmele. Tot în acea zi jandarmii au mai prins încă vreo șase alți oameni bănuiți și au găsit cei trei cai lăsați de pripas în hotarul Fundurenilor ; însă urma celor două slugi, feciorul și vizitiul, era perdută, încît nu se știa dacă au fugit ori au fost uciși și îngropați la loc bine ascuns, ceea ce, după sîngele aflat pe capra trăsurii și după bălțile de sînge de lîngă trăsură, părea mai de crezut. Pe Buză-Ruptă și pe Săilă Boarul nu-i putură prinde decît treizeci și șase de ceasuri în urmă, la Salonta, cale de vreo două poștii înspre Oradea-Mare, și nici nu se mai întoarseră cu ei la Ineu, ci-i duseră drept la Oradea-Mare, unde aveau să fie judecați și unde se aflau și ceilalți, aflară de Lică, pe care judecătorul îl ascultase mai nainte

decît pe toţi ceilalţi şi-l lăsase iară să-şi caute de trebile stăpînilor.

Încă pe cînd se urmau cercetările, Ana veni la Oradea-Mare cu popa, vărul lui Ghiţă, aducînd, după sfaturile bătrînei, şi bani cu dînsa, căci banul, zicea bătrîna, drege toate lucrurile ; dar nu i se dădu voie să-şi vadă soţul. Plecînd acu de a doua oară, pentru ziua de judecată, la Oradea-Mare, ea era cu atît mai perită cu cît o mai mustra şi gîndul că n-a făcut nimic spre a uşura soarta soţului său, pe care, după cele aflate în urmă, începuse a-l crede nevinovat.

— Nu te turbura fără de vreme, fata mea, îi zise bătrîna, liniştită ca totdeauna. Aşteaptă să vezi, pentru că nu ştii dacă în ziua cînd se va întîmpla — Doamne fereşte ! — lucrul de care te temi, el îţi va părea atît de grozav cum îl vezi acum în închipuirea ta : aşteaptă să vezi, şi dacă durerea-ţi va fi adevărată, plîngi trei zile de-a rîndul, apoi zi : „Tu, Doamne, ai voit aşa !", te şterge la ochi, caută-ţi un alt izvor de mîngîiere şi mergi cu el mai departe, căci viaţa e scurtă şi n-ai timp să te opreşti mai mult în cale.

Aşa vorbea bătrîna, fiindcă era bătrînă ; Ana, însă era tînără şi nu îndrăznea să privească în viitorul îndoios şi parcă nesfîrşit de lung, iară cînd ochii o furau, ei i se umpleau de lacrămi.

Dar Ana nu era dintre oamenii în mintea cărora gîndurile grele se pot încuiba. Încetul cu încetul, ea se bîngîia cu gîndul că Ghiţă nu se poate să fie vinovat, şi numai cînd se văzu în mijlocul lumii ce se adunase la judecată simţi iar greutatea pe inima ei.

Cele dintîi adus înaintea judecătorilor fu şi astă dată tot Lică, omul înalt şi uscăţiv, care totdeauna ştia să tragă asupră-şi privirile altora.

Ana se făcu albă ca varul cînd îl văzu intrînd, şi ochii ei mari rămaseră, ca odinioară, aţintiţi la faţa lui aspră şi nemişcată. De la acest om atîrna soarta lui Ghiţă,

căci dacă el scăpa, nici Ghiţă nu putea să fie osîndit : ea urmă deci cu încordată luare-aminte, şi inima i se încălzi la fiecare cuvînt rostit de dînsul.

Lică se ştia sprijinit de stăpînii săi, dintre care unii erau pătrunşi de nevinovăţia lui, iară alţii, ca oameni cu multă trecere, puteau să-l apere pe sub mînă, deşi poate că-l bănuiau ; cu toate aceste, el ştia de ce e vorba, aflase că mai mulţi dintre judecători îl bănuiesc şi aşa îşi dete răspunsurile scurt şi desluşit, neabătîndu-se întru nimic de la mărturisirile ce făcuse pe cînd fusese luat pentru întîia oară la cercetare. Se bizuia Lică pe cît se bizuia pe ajutorul stăpînilor săi, dar mai mult se bizuia pe chiar a sa cuminţenie.

Înainte de toate el spuse că nu ţine minte să fi vorbit la Moara cu noroc despre arîndaş şi despre slujnică, ori că Săilă să fi plecat cu Buză-Ruptă drept la Ineu, iară cînd i se citiră mărturisirile celorlalţi, el răspunse scurt : „Se poate, dar eu nu-mi aduc aminte".

În urmă el tăgădui că Răuţ ar fi venit în noaptea aceea cu o muiere la el, zicînd că n-a venit decît să-i spună c-a perit o parte din turma ce se afla în pădurea de la Fundureni şi că birtaşul şi sluga lui trebuie să se fi înşelat cînd au văzut şi o femeie.

Ana începu să răsufle mai uşor. Adecă, atunci noaptea, s-a dus Lică să-şi caute de turmă.

Judecătorii erau însă de altă părere. Era dovedit cu destule mărturii ceea ce Lică tăgăduia ; ei socoteau dar că el dinadins nu-şi aducea aminte de nimic din cele ce pot să întărească bănuiala căzută asupra lui Buză-Ruptă şi a lui Săilă Boarul, pentru că era înţeles cu dînşii. Iară cît pentru muiere, el tăgăduia, pentru ca să nu fie silit a o numi, lucru pentru care mulţi dintre cei de faţă îl lăudau, aşa, în taină.

Judecătorii fură întăriţi în această părere a lor.

Întrebat dacă nu bănuieşte că birtaşul de la Moara cu noroc era înţeles cu Săilă şi cu Buză-Ruptă, Lică răs-

punse că nu crede că aceştia să fi fost oamenii cu feţele acoperite ce l-au călcat pe arîndaş şi au săvîrşit în ziua următoare faptele din drumul de ţară, ci că argintăria arîndaşului a fost ascunsă de cineva la casa lui Buză-Ruptă, poate de vreun om a lui Pintea, care le este vrăjmaş.

Cînd îi arătară, în sfîrşit, cuţitul şi biciul, Lică dete din umăr, ca şi cînd nu s-ar simţi deloc atins, şi zise că la aceste nu poate să răspundă nimic, ci aşteaptă ca lucrul să se desluşească din mărturisirile celorlalţi bănuiţi.

Răuţ, Acrişor şi alţi martori şi bănuiţi, care fuseseră luaţi la cercetare în urma lui Lică, întăriră prin mărturisirile lor parte cele spuse de Lică, parte cele mărturisite de Marţi înaintea comisarului, astfel că, pe cînd Pintea veni la rînd, atît în mintea judecătorilor, cît şi a oamenilor ce se aflau de faţă, Buză-Ruptă şi Săilă păreau ca dovediţi de a fi săvîrşit faptele rele, iară Lică şi Ghiţă tare bănuiţi de a fi stătut la înţelegere cu dînşii.

Cînd Pintea intră, apărătorul lui Lică se ridică şi spuse că nu poate primi această mărturisire, arătînd în puţine cuvinte cele petrecute pe cînd Pintea îl ducea pe Lică la căzarmă şi cerînd să fie ascultaţi martorii pe care îi adusese în această privinţă.

— Eu îl primesc ! grăi Lică deşgheţat.

Pintea-şi potrivise de mult şi de multe ori vorbele, iar cele spuse de apărătorul lui Lică, sîngele rece al lui Lică şi feţele neîncrezătoare ale cîtorva dintre judecători îl scoaseră din sărite şi acum nu mai ştia ce să zică. Spre marea mirare a celor de faţă, el spunea din cuvînt în cuvînt ceea ce spusese şi Lică ; anume, că nu-i crede pe Buză-Ruptă şi pe Săilă vinovaţi, că argintăria arîndaşului a fost ascunsă de alţii la casa lui Buză-Ruptă, că cuţitul lui Săilă a fost lăsat dinadins în trupul lui Hanţl, că Răuţ nu a venit atunci noaptea cu o muiere la Moara cu noroc, ci singur cu vreun alt tovarăş al său, iară Lică îi rîdea în faţă, şi cum îl vedea pe Lică rîzînd, îşi pierdea tot mai mult cumpătul şi vorbea tot mai aprins, încît se

făcu în cele din urmă de rîsul lumii adunate la judecată. Atunci tăcu şi începu să-şi şteargă sudorile reci de pe frunte.

Cu toate aceste, lumea rămase cam nedumerită şi cei mai chibzuiţi dintre judecători puseră oarecare temei pe cuvintele lui.

Acu intră însă Buză-Ruptă şi, puţin în urma lui, Săilă Boarul, şi aceştia deteră cercetărilor cu totul altă faţă.

Amîndoi erau oameni ştiuţi ca făcători de rele, bănuiţi şi chiar pedepsiţi în mai multe rînduri, iară astă dată le venea cu atît mai greu să se apere cu cît nu îşi puteau sprijini spusele prin nici o mărturie şi erau prigoniţi de către toţi aceia care-şi dedeau silinţa să-l scape pe Lică.

Buză-Ruptă, un om înalt, grăsuliu şi slut, de-ţi era silă să te uiţi la el, tăgădui că a plecat atunci seara la Ineu şi spuse că pînă marţi la amiazăzi a petrecut cu Răuţ şi cu Săilă pe la turme, iară mai departe cu Săilă, cu care dimpreună s-a dus la Salonta.

— V-a mai văzut cineva în tot timpul acesta ? întrebă unul dintre judecători.

— Nimeni, răspunse bănuitul.

— Cum aţi umblat aşa de nimeni nu v-a văzut ? De ce vă ascundeaţi ?

— Nu ne-am ascuns, dar din întîmplare nu ne-am întîlnit cu nimeni.

— Bine ! urmă judecătorul. Eu însă nu prea înţeleg un lucru. Răuţ a plecat spre Fundureni, iară nu spre Ineu.

— Luasem înţelegere să ne întîlnim dincolo de deal şi să mergem mai departe împreună.

— De ce asta ?

Buză-Ruptă stete un timp nehotărît.

— Ca să nu ştie Lică Sămădăul că ne ducem împreună, fiindcă Lică ne este vrăjmaş şi s-ar fi mîniat pe Răuţ, dac-ar fi aflat că umblă cu noi.

Răuţ dovedea însă cu patru mărturii că a fost luni noaptea la Moara cu noroc, iară marţi pe la prînz la

Șicula, dovedea că Buză-Ruptă spune un neadevăr și că vrea să-l năpăstuiască.

Săilă, intrînd, văzu pe Buză-Ruptă frînt, simți că treaba le stă rău și-și schimbă în buiguiala sa mărturisirea ce făcuse mai nainte.

El spuse, în deosebire de tovarășul său, că s-au înțeles cu Răuț ca să fure o parte din turma ce se afla în pădurea de la Fundureni și că în urmă s-au dus prin ascuns la Salonta, ca să afle un cumpărător. Această mărturisire însă, care mai nainte ar fi putut să schimbe părerea judecătorilor, acum îi făcea pe cei mai mulți să rîdă.

Astfel, din mărturisirile lui Buză-Ruptă și din ale lui Săilă nu ieșea decît un lucru : că ei sunt vrăjmași ai lui Lică, întocmai ca Pintea, și că nu puteau să fi săvîrșit fapta în înțelegere cu dînsul, lucru pe care apărătorul lui Lică îl puse cu vorbe bine potrivite în vederea judecătorilor, arătînd cum Lică li s-a făcut apărător numai pentru ca să nu pară a-și răzbuna de dînșii, acum cînd se aflau în strîmtoare, deși putea să știe că numai ei au putut să-i lase biciul la trupul iubitei stăpîne.

Și în adevăr, din două una : ori biciul lui Lică, ori cuțitul lui Săilă trebuia să fie urmă lăsată dinadins la fața locului, pentru ca să-i ducă pe urmăritori pe o cale greșită, fiindcă despre o înțelegere între Buză-Ruptă, Săilă și Lică acum nu mai putea să fie vorba. Lică însă, deși ar fi putut săvîrși faptele petrecute în drumul de țară și în pădure, nu putea să fie unul dintre oamenii cu fețe acoperite care îl călcaseră pe arîndașul, fiindcă în timpul cînd s-a petrecut această faptă, el, după mărturisirea mai multora, se afla la Moara cu noroc. Ce-i drept, Pintea bănuia că el n-a stat toată noaptea la Moara cu noroc și mărturiile erau cam îndoioase, tot oameni care puteau să fie bănuiți de tovărășie cu Lică ; singurul razăm de bănuială asupra lui Lică erau mărturisirile, cu totul îndoioase, pe care le făcuse cîrciumarul asupra timpului la care sosise și plecase acel om ce venise cu muierea la

Lică ; de aceea îl puseră pe Ghiță la urmă și acum așteptau cu toții hotărîrea de la mărturisirile lui.

Înalt, lat în umeri, cu ochiul limpede și cu fața nemișcată, Ghiță se opri în mijlocul lumii.

Înaintea lui erau doi oameni nevinovați, care aveau să sufere osînda grea ; era pătruns de nevinovăția lor, dar acum nu mai putea să o dovedească deși era gata s-o apere chiar cu primejdia de a trece drept părtaș la vina lor : ochii lui se opriră asupra lor ca și cînd ar voi să le zică : „Nu vă temeți, căci știu eu un lucru prin care pot să vă scap cel puțin deocamdată".

Ana suspina o dată din greu, apoi rămase încremenită. Nu mai era el, omul puternic și plin de viață : în cîteva zile se făcuse numai umbra din ceea ce fusese odinioară ; în cîteva zile pelița obrajilor i se încrețise și perii capului îi dăduseră în cărunțeală.

Cuprins de o durere sfîșietoare, el se întoarse oarecum fără de veste spre partea în care auzise suspinul și, aflînd cu ochii pe Ana, își ridică mîna, o trase încet spre fruntea sa uscată și se întoarse drept spre Lică, omul care nu-și pierdea niciodată liniștea.

Într-o clipă, el își simți toată firea prefăcută. Nu o văzuse de mult, și acum cînd o vedea așa de perită, cum era, se adună deodată în sufletul lui toată dragostea pe care o simțise din clipa cînd o văzuse pentru întîiași dată, toată dorința de a o vedea mereu ferită de rele, toată alipirea către viață a omului pătruns de iubire, și tot ce plănuise în cugetarea lungilor zile petrecute în închisoare se zădărnici în clipa cînd fața Anei se ivi în ochii lui.

El nu putea să se pună în primejdie de dragul altora, căci avea nevastă și copii, iară pe Lică îl poți speria cu o vorbă, dar nu-l poți stîrpi, fiindcă el nu e om singur, ci un întreg rînd de oameni, din care unii se răzbună pe alții.

Din cuvînt în cuvînt, Ghiță mărturisi dar tot ceea ce mărturisise înaintea comisarului, cu deosebirea numai că

el stărui să rămîie scris că nu-i crede vinovați pe Buză-Ruptă și pe Săilă. Iară cînd i se puse întrebarea hotărîtoare, dacă poate jura că Lică a stat atunci toată noaptea la Moara cu noroc, el răspunse :

„Nu pot să jur că n-a plecat în noaptea aceea, fiindcă n-am stat mereu lîngă dînsul ; jur însă că l-am știut toată noaptea la cîrciumă".

Cercetarea era încheiată și peste cîtva timp judecătorii rostiră judecata : „Lică se află nevinovat ; Ghiță, ale cărui purtări dăduseră loc la bănuială, scăpă în lipsă de destule dovezi, iar Buză-Ruptă și Săilă Boarul fură osîndiți pe viață.

Unul cîte unul — judecători, osîndiți, bănuiți, marturi și oameni adunați, toți se depărtară ; numai Ghiță stătea mereu cu ochii țintiți la pămînt, în luptă cu el însuși, cu dorința de a-i grăi Anei un cuvînt și cu durerea de a o vedea așa de perită cum era. Apoi, cînd lumea se rări, el se întoarse spre dînsa, ochii i se împăiengeniră și fața i se umplu de lacrămi.

— Iartă-mă, Ano ! îi zise el. Iartă-mă cel puțin tu, căci eu n-am să mă iert cît voi trăi pe fața pămîntului. Ai avut tată om de frunte ; ai neamuri de treabă și ai ajuns să-ți vezi bărbatul înaintea judecătorilor. Și n-am păcătuit nimic, Ano, dar cerul m-a lovit cu orbie și n-am voit să cred și să înțeleg cînd mi-ai arătat calea cea bună.

— Lasă, Ghiță, că trece și asta... găsi nevasta, împăcată cu ea însăși.

XII

— Nu te mîhni, dragul meu, grăi bătrîna adînc mișcată. Mă uit la fața ta, mă uit la părul tău, și nu mai întreb ce s-a întîmplat : văd eu c-a fost mare nenorocirea prin care ai trecut. Nu-mi spune nimic : mă tem ca nu cumva nenorocirea ta să-mi pară prea mică și să-ți fac

o nedreptate, căci ea este așa de mare cum o simți tu. Dar zic să nu te mîhnești : e nenorocit omul care a trecut prin o mare nenorocire, căci a scăpat de multe necazuri mici, care mistuie mai rău decît durerea.

Ghiță luă pe unul dintre copii și-l sărută.

— Sărmanilor mei copii, zise el, voi nu mai aveți, cum avuseseră părinții voștri, un tată om cinstit.

— Lasă, Ghiță, grăi Ana ; noi și toți oamenii buni, care te cunosc, te știm cine ești și ne mustrăm pentru gîndurile rele ce ne vom fi făcut despre tine.

— Nu asta e cinstea, întîmpină soțul. Cinstit nu e decît omul care a astupat gurile rele, pre care, nimeni nu-l poate grăi de rău fără de a se da de rușine ; cinstea e sila pe care le-o faci oamenilor răi de a te socoti om între oameni. Eu nu mai pot sili pe nimeni să nu le zică copiilor ăstora : „Tatăl vostru e un ticălos !"

— Așa e, răspunse bătrîna ; multe trebuie să faci de dragul lumii, fiindcă e mare nenorocire cînd te strici cu ea. Dar ce să-i faci ? e așa odată și nu altfel. Dacă te-ai stricat cu lumea, nu te mai găti de sărbătoare, ci stăi acasă și te pune să-ți torci din fuiorul tău o cămașă curată.

— Da, dacă ești muiere !

— Muiere sau bărbat ; om cuminte să fii !

— Om cuminte ? ! Hei ! mult venin am adunat eu, și mă credeam om cuminte, dar tot numai în mine l-am deșertat.

— Da, mulțumită lui Dumnezeu că l-ai deșertat, grăi bătrîna.

Și bătrîna avea dreptate : Ghiță trecuse în adevăr printr-un fel de prefacere...

Nenorocirea îl făcuse mai îngăduitor și mai mulțumit cu lumea în mijlocul căreia se afla. Odinioară el credea că omul poate să facă și să desfacă ; acum simțea că toate vin cu întîmplarea și se mulțumea cu puținul bine de care avusese parte. Astfel, îi părea bine cînd o vedea

veselă pe Ana, care se bucura de capătul la care au ajuns lucrurile, fiindcă ele puteau să ajungă la un capăt şi mai rău.

Apoi omul îşi caută, la amărăciune, el însuşi mîngîierea. Încetul cu încetul, Ghiţă îşi puse tare şi tot mai tare de gînd că mai stă pîn-la primăvară la Moara cu noroc, apoi îşi adună toată averea, îşi ia nevasta şi copiii şi se duce departe, unde nu-l cunoaşte nimeni, în fundul Banatului ori chiar în Ţară. „Şi, îşi zicea el, nu este cu putinţă ca purtările bune să nu străbată cu vremea." Astfel îşi dădea silinţa să uite cele petrecute, să le treacă cu vederea, ca şi cînd nu ar fi fost, şi să se piardă într-un viitor mai bun, pe care şi-l închipuia ca-n aievea.

În puţinele zile petrecute în închisoare îi venise de sute de ori gîndul să ucidă pe omul care-l perduse şi nu o dată simţea în el că e prea slab spre a se stăpîni să nu-l ucidă, ci să-l omoare încetul cu încetul şi să-l ducă, precum ar fi dorit, de jumătate sfîrşit, la spînzurătoare ; acum parcă-i venea să-şi zică : „Dar ce-mi pasă ! ? cele făcute tot nu se mai pot desface".

„Lasă-l, săracul, cu păcatele lui", zise el cînd îl văzu iar pe Lică Sămădăul, care veni cîteva zile în urmă la Moara cu noroc. Iară Ana îl primi cu inima deschisă pe omul care vorbise atît de frumos în faţa judecătorilor şi prin a cărui cuminţie scăpase soţu-său de primejdia în care se afla.

După ce stete vreun ceas de vorbă, Lică îşi desfăcu şerparul de la bîru, plin cu bani, şi-l deşertă pe masă.

Ghiţă cuprins de o pornire pătimaşă, privi aspru în faţa lui.

— De care sunt ăştia ? întrebă el apăsînd asupra vorbelor. De ai ovreiului ori de ai domnişoarei ?

El credea că Lică se va cutremura în auzul acestor cuvinte ; rămase dar ruşinat cînd acesta îi rîse în faţă şi răspunse :

— Şi de unii, şi de alţii ; ca hoţ m-am împrumutat şi tot ca hoţ trebuie să şi plătesc.

— Şi dacă mă prinde cineva cu ei ?

— Cine să te prindă ? Banii sunt bani şi tu eşti cîrciumar ; vin la tine fel de fel de oameni şi tu iei ce-ţi dă fiecare.

— Şi dacă te-aş da de gol ?

— De asta nu mă tem, răspunse Lică.

Ghiţă se ridică, scoase saltarul mesei, trase banii în el şi iar îl închise.

— Vezi, acum eşti om cuminte, grăi Lică. De ce folos ţi-ar fi fost dacă-i spuneai judecătorului ceea ce poate că nici el nu dorea să-i spui. Peste mintea mea tot nu trece nici unul cu mintea lui, nici tu, nici altul. Lasă-i, şadă la răcoare, dacă sunt proşti. Credeau, proştii, că eu îmi pun credinţa în nişte oameni pe care nu-i ţin destul de strîns legaţi şi că mă vor păgubi pe mine, dacă se vor duce cu Răuţ, ca să ia vreo sută de porci din turma mea ; acum n-or să mai ia nici unul.

Ghiţă suspină o dată. Era uimit de acest om atît de ager în răutatea sa şi se simţea uşurat cînd află că în nedreptatea legilor e o aspră ceartă dumnezeiască.

— Dar cu femeia aceea ce-ai avut ? întrebă el.

— Ceea ce am cu tine, răspunse Lică rece. Am prins-o că are slăbiciune de aur şi de pietre scumpe şi am pus-o să vîndă, ceea ce putea să facă fără de a cădea la bănuială. Dar muierea tot muiere rămîne : era să mă dea de gol, căci n-a avut inima să vîndă un lanţ, care-i plăcea, precum se vede, afară din seamăn.

— Şi pentru asta tu ai stins patru suflete, grăi Ghiţă îngrozit. Tu nu eşti om, Lică, ci diavol !

— O simţi acum ? ! gări sămădăul mulţumit. Ar fi trebuit să o simţi mai demult şi să înţelegi că eu atît de mult mă tem de cearta legilor, încît frica îmi deschide minţile şi-mi luminează calea pe care umblu. E nebun acela care-mi zice, ca tine, că are să mă ducă la furci,

pentru că mă face să bag mai bine de seamă. Înțelegi tu acum că acela care ține cu mine nu are să se teamă de nimic, iară acela care vrea să mă doboare trebuie să stea mereu cuprins de îngrijire, pentru că, de ar fi mai nevinovat decît copilul de trei zile, tot îi frîng în cele din urmă gîtul. Tu ești om cinstit, Ghiță, și am făcut din tine om vinovat ; acum pot să merg lesne și mai departe și să te duc eu la furcile cu care mă sperii tu pe mine.

— Pentru ce, Lică ? pentru ce ? strigă cîrciumarul, cuprins de spaimă.

— Nu zic că te duc, răspunse Lică domol ; acu nu-mi vine la socoteală ; am trebuință de un om ca tine. Zic numai că te pot duce dacă-mi stai în cale.

— Plec mîne de aici, și-mi dă pace.

— Acu nu te las să pleci ; ai stat pînă acum din încăpățînare ; trebuie să stai de aici înainte de frică. N-am muncit eu degeaba ; acum tremuri înaintea mea ca frunza de mesteacăn ; acu vreau să stai aici !

— Ce vrei cu mine ? !

— Ce vreau ? grăi Lică rîzînd. Ghiță ! mulți oameni au perit la cîrciuma asta și li s-a găsit urma cale de două poștii de aici. De cînd ești tu aici, n-a murit încă nici unul. Mă înțelegi ?

Ghiță se ridică și-l privi cu dispreț.

— Și cîtă vreme stau eu aici, n-are să moară nici unul, afară poate de mine ! zise el hotărît.

Lică iar se rînji la el.

— Vorbești ca fetele mari mai nainte de a fi gustat dulceața păcatului, zise apoi așezat. Poate că și eu am vorbit odată așa, nu țin minte. Știu numai că mă aflam în strîmtoare cînd am ucis pe cel dîntîi om ; îmi periseră niște porci din turmă și-mi era rușine să spui c-au perit și n-aveam bani să cumpăr alții în locul lor. Apoi am ucis pe al doilea, ca să mă mîngîi de mustrările ce-mi făceam pentru cel dintîi. Acum sîngele e un fel de boală, care mă apucă din cînd în cînd, pentru că tu nu știi încă, urmă el mai cu avînt, cum îți fierbe și clocotește tot sîngele cînd te hotărăști odată să pui un lucru la cale, și ce grozavă e plăcerea de a-l lovi pe omul care te supără, de a-l lovi tare, ca să-l sfărîmi, cînd te-a atins c-o vorbă ori cu o privire, de a răsplăti însutit și înmiit. Aduni mereu venin și ură și mînie oarbă, și cînd ai adunat destulă, atunci verși cu prisos, și nu prea mult îți pasă asupra cui, numai om să fie. Tu ești om, Ghiță, om cu multă ură în sufletul tău, și ești om cu minte ; dacă te-aș avea tovarăș pe tine, aș rîde și de dracul și de mumă-sa. Mă sîmt chiar eu mai vrednic cînd mă știu alăturea cu un om ca tine.

— Îți sunt tovarăș ! grăi Ghiță hotărît și rece.

— Nu te primesc ! răspunse Lică tot atît de hotărît și de rece. Pe om nu-l stăpînești decît cu păcatele lui, și tot omul are păcate, numai că unul le ascunde mai bine. Ca să le dea mai lesne pe față, caută-i slăbiciunea, fă-l să și-o deie de gol și faci cu el ce vrei, căci unul se mînie, altul se rușinează, al treilea se zăpăcește, dar nu e nici unul care nu-și perde bunul cumpăt și mintea întreagă. E însă o slăbiciune de care mă tem, fiindcă nu știi niciodată cum s-o apuci ; e azi mai mare, mîne mai mică, și cînd ai crede c-ai nimerît-o, dai greș ; de oamenii care au asemenea slăbiciune mă feresc, căci ei te dau de gol cînd lumea ți-e mai dragă. Am pățit-o o dată cu Pintea : n-o mai pat și cu tine.

— Ce fel de slăbiciune ? întrebă Ghiță cam cu jumătate de gură.

— De femei, ba chiar mai rea decît aceasta, de o singură femeie.

Ghiță nu-i răspunse nimic, dar după ce Lică se depărtă, el își ridică amîndouă mînile asupra lui și grăi pătruns de un singur gînd : „Te crezi tu mai rău decît mine ! ? Să vedem ! Te duc la spînzurătoare chiar dac-ar trebui să merg și eu de hăț cu tine."

XIII

Banii primiți de la Lică erau pe masă, și Ghiță stetea singur și cu ușa închisă înaintea lor, cercetînd cu încordată luare-aminte fiecare bucată, ca să vadă dacă nu află vreun semn pe vreuna din ele.

Era hîrtie, argint și aramă, însă hîrtiile, afară de două bucăți mai mari și de una mică, erau nouă-nouțe, cam mototolite, dar încă neîmpăturate. Pe una din hîrtiile mari era o pată mare de cerneală, iară dintr-una mai mică lipsea o bucată ; dar acestea nu puteau să fie semne.

Ghiță privi cîtva timp dezamăgit la bani ; cu toate acestea, îi părea bine, căci la urma urmelor el avea drept la o parte din acești bani, muncise pentru ei, îi cîștigase para cu para și i-ar fi părut rău dac-ar fi trebuit să-i dea judecătorului, ceea ce era hotărît să facă cu banii ce-ar fi avînd vreun semn.

După ce trase iar banii în saltarul mesei, el se plimbă cîtva timp prin casă. Îi era ca și cînd ar fi furînd oarecum acei bani și se întreba mereu cuprins de îngrijare dacă nu cumva își pune el însuși o cursă, ținîndu-i la dînsul. Ar fi voit să-i ia și să-i arunce pe fereastră ; însă el nu putea, se gîndea cît trebuie să muncească un om ca dînsul pentru ca să adune atîta la un loc, și nu-l lăsa inima să-i dea din mînă.

A treia zi era sîmbătă ; ziua în care se numărau banii și cînd trebuiau să fie toți de față, un obicei bun, rămas încă din vremile bune, și mai ales obiceiul de care Ghiță nu s-ar fi putut lepăda niciodată.

Încă de la început Ana era nedumerită. Îi părea că sunt prea mulți bani de astă dată și nu putea să depărteze de la sine gîndul că hîrtiile nouă-nouțe au venit de la unul și același om.

Iară bătrîna se bucura că săptămîna aceasta a fost așa de bună.

— E bună aceasta ? întrebă ea cînd văzu hîrtia din care lipsea o bucățică.

— Să-mi dea Dumnezeu tot de aceste ! grăi Ghiță numărînd mai departe.

Ana privi la hîrtie cu tot dinadinsul și sîngele îi peri din obraji ; dar ea nu grăi nimic, deoarece era și bătrîna de față.

În urmă voi să-i grăiască lui Ghiță, dar nu putea. Îl bănuise o dată și se temea să-l mai bănuiască. Așa e ! dar gîndul rău, încuibat odată în mintea ei, nu o mai lăsa să-și vie în fire, se temea, ea singură nu știa de ce, și mai ales seara, după ce Ghiță și bătrîna adormiră, capul începu a i se înfierbînta.

„Trebuie să aflu adevărul, de dragul copiilor mei, dacă nu de alta !“ zise ea hotărîtă, apoi se dete jos din pat, căută cheile, deschise tiptil, ca o hoață, lada și scoase teancul de hîrtii. Apoi se duse în odaia de lîngă birt, făcu lumină, încuie ușa, desfăcu cu mîna tremurătoare teancul și începu să cerceteze hîrtiile.

— Asta e ! grăi punînd la o parte hîrtia din care lipsea o bucățică. Jur pe sfînta cruce că am văzut-o în mînile ei !

Ea cercetă apoi hîrtiile noi pe care le bănuise din început.

Una dintre ele parcă era împunsă cu acul tocmai la mijloc, și, cercetînd mai departe, ea află cincizeci și trei de bucăți, care erau astfel împunse, ca și cînd ar fi fost trase pe o sîrmă subțire.

Ea puse hîrtiile una peste alta, apoi se întoarse cu capul ridicat la soțu-său și-l deșteptă din somn.

— Ce-i ? ! Ce s-a întîmplat ? ! întrebă el speriat.

— Vino cu mine ! îi zise ea.

El se ridică cu grăbire și plecă buiguit în urma ei.

— De unde ai tu banii ăștia ? întrebă ea, arătînd la hîrtiile de pe masă.

Ghiță tresări, cuprins de spaima ucigașului prins asupra faptei.

— Mai știu și eu ? ! răspunse el. De la drumeți.

— Ghiță ! îi zise ea. Nu te juca cu dracul ! Banii ăștia, cîți sunt aici, toți i-ai primit de la un singur om. Hîrtia asta, din care lipsește o bucată, a fost odată în mîna mea : i-am dat-o femeii pe care o știi și tu, în ziua cînd a fost ucisă, iară aceste cincizeci și trei de bucăți sunt însemnate cu același semn, și tot așa trebuie să vie de la unul și același om, și anume, de la ea, căci la ea am văzut bani noi ca și aceștia. Din două una : ori tu ești amestecat în trebile aceste, și atunci nu e bine, ori nu ești amestecat și nu știi să te ferești de oamenii răi, și atunci iar nu e bine. Dacă-i așa, apoi pune chiar acum caii la trăsură, căci vreau să plec de aici cu copiii mei.

Ea rămase cam zăpăcită cînd văzu că el, în loc de a se turbura, o privește cu dragoste și bucurie.

— Copiii aceia sunt și ai mei, zise el ; lasă-i numai, că e grija mea de dînșii. Care va să zică, sun însemnate hîrtiile ? Și eu am căutat semn pe ele, dar n-am găsit nici unul. Ce fel de semn e acela ?

— Iată, răspunse Ana mai domoală, punînd hîrtiile în fața luminii ; vezi împunsătura aceasta ?

— O văd acum ! o văd prea bine și-l țin minte pe omul de la care le-am primit. E un om, urmă el peste puțin cam în silă, pe care nu-l cunoști, dar ai să-l cunoști într-o zi.

Grăind aceste, el se apropie de dînsa, îi luă capul între mîni și o sărută mai de multe ori pe frunte.

— Să nu-ți faci gînduri rele, zise el iar, să nu te miri dacă mă vei vedea cîteodată cam schimbat la fire ; eu trebuie să scot la capăt un lucru greu. Acum mă duc, chiar acum, ca să fiu mîne dimineață aici, așa ca nimeni să nu știe c-am fost dus peste noapte. M-ai înțeles ? Du-te și te culcă și fă ca și cînd n-ai ști nimic.

— Dar unde te duci ? îl întrebă ea îngrijată.

— Am să-ți spui, răspunse el, apoi strînse hîrtiile și plecă.

Peste puțin el călărea în treapăt mare de-a lungul drumului de țară spre Ineu, iară pe la miezul nopții îl aștepta într-una din odăile mai retrase ale căzărmii pe Pintea, care se dusese cu banii la arîndașul.

— Puțină treabă, grăi Pintea, dar tot e ceva. Ar trebui să ai mărturii că ai primit banii de la el ; însă Lică e om viclean și n-are să-ți dea decît între patru ochi.

— Atunci ce să facem ? întrebă Ghiță.

— Multe ar fi de făcut, grăi Pintea, numai dac-ai fi tu om mai viclean, dacă n-ai fi atît de prost, ca să-l aperi cînd vrei să-l surpi. Știi tu că sluga ta, Marți, e omul lui Lică ?

— Marți ? ! strigă Ghiță.

— Nu te aprinde, îl întîmpină căprarul. Acum trebuie să-l ții, căci altfel ni se strică toată treaba. I-am găsit eu noima și lui Marți. Îți spui numai atît, că am aflat multe, dar încă nu destule, căci de Lică cu una, cu două nu te poți apropia. Dacă m-ajută Dumnezeu, în cîteva zile am să dau și de cei doi morți : le sunt pe urmă. Nu s-a sfîrșit încă judecata : mai va — fie chiar pînă la împăratul ! Iacă ce-ți spun eu ție : banii împunși cu acul sunt de la bancă, unde hîrtiile se țin în teancuri de cîte o sută de bucăți, trase pe o sîrmă subțire, ca nimeni să nu poată fura din teanc fără de a rupe sîrma ori pecetea de la capătul ei, și e știut că domnișoara aceea a luat banii de la bancă încă înainte de a fi plecat de la Ineu ; argintul e de la arîndașul, însă el a avut mai ales hîrtii mari, însemnate la colț cu o slovă rotundă și o cruce lîngă ea, și aur, tot galbeni împărătești, la care tot al treilea zimț e pilit. Te-ai simți tu destoinic să mi-l dai pe Lică prins, cînd are galbeni ori hîrtii astfel însemnate în șerpar la el ?

— Ți-l dau ! răspunse Ghiță hotărît.

— Mai domol, grăi Pintea ; ăsta-i lucru greu... Mă tem că ai să ne strici toată treaba. Să știi un lucru. Lică are acum trebuință de bani ca să-și poarte judecata mai de-

parte, și, precum se vede, are de gînd să te pună pe tine să-i preschimbi și poate chiar să-i vinzi aur și argintărie. Tu primește orișice, vino la mine, și eu îți schimb, adecă îl pun pe arîndașul să schimbe, fără ca el să știe că ești tu la mijloc. Se înțelege, tu te duci totdeauna la Arad ori la Oradea și faci ca și cînd ai fi schimbat acolo.

— Și dac-aș intra în vreo încurcătură !

— Grija mea de asta ! Tu caută numai să te pui bine cu Lică !

În zori de zi Ghiță dormea, iar în patul său, și visa că-l dă pe Lică prins și vede cum Pintea scoate galbenii cu zimții piliți din șerparul lui. Iară Ana își stăpînea răsuflarea, ca să nu-l deștepte din somnul său dulce.

XIV

Ziua următoare, deșteptîndu-se din somn ; Ghiță era neliniștit. Își aducea bine aminte cele petrecute peste noapte, dar și le gîndea ca și cînd le-ar fi visat, și parcă nu-i venea să le creadă, iar cînd își dedea seamă că ele în adevăr s-au petrecut, îi era rușine de cele ce făcuse și se temea că, mai curînd ori mai tîrziu, se va da de gol, și nu numai va strica toată treaba, dar își va băga totodată și capul în primejdie.

„Nu ! își zise el, eu nu pot să o fac aceasta ; n-am în mine inima, n-am, precum zice Pintea, dibăcia pe care ar trebui s-o am, pentru ca să o pot face."

De aceea, cînd Ana îl întrebă despre cele puse la cale peste noapte, el răspunse că e bine și că toate s-au făcut și, dînd acest răspuns, el nu spunea decît adevărul pe care-l simțea atunci în sufletul său.

Ana însă era adînc jignită : ea ar fi dorit să afle mai multe, se simțea în drept a cere să știe tot și nu putea să-l ierte pe Ghiță pentru lipsa lui de încredere.

— Vorbești cu mine, îi zise ea, cum ai vorbi cu un străin, cu un copil, cum ai vorbi cu o slugă, pe care o ții cu simbrie, fiindcă ai trebuință de ea.

Și Ana avea dreptate.

A doua zi, cînd Lică se întoarse iar pe la cîrciumă, Ghiță simți că nu știe ce are să facă. Întîia oară în viața lui îi era rușine de Lică, se simțea oarecum mai netrebnic decît dînsul și se temea înzecit de răzbunarea lui.

Iară Lică era vesel, era precum nu fusese mai nainte, om cu inima deschisă.

Bunul Dumnezeu a rînduit ca copilul să se ia întru toate după oamenii mari, și Petrișor, băiatul lui Ghiță voia și el să aibă cu orice preț un bici ca nenea Lică, dacă nu poate să aibă deocamdată chiar și unul ca dînsul ; Ana luase dar un caier și se pusese să-i împletească unul.

— Ce are să iasă de aici ? întrebă Lică. Un bici pentru Petrișor voinicul. Ei ! apoi dacă-i așa, las' pe mine : ce-a da tîrgul și norocul ! ține capătul, să-i împletesc eu un bici cum îl știu eu împleti.

Ana rămase pe laiță, ținînd capătul pletei, iară Lică stetea înaintea ei și, împărțind fuiorul în opt șuvițe, începu să împletească în opt coarde, cum ea nu mai văzuse mai nainte. Și cum el împletea, ea privea la degetele lui, care strîngeau pleata, răsuceau coarda și-o împleteau cu măiestrie între celelalte, privea la mîna lui, care nu atinsese niciodată sapa, nici coarnele plugului, ci numai biciul ușurel și frîul calului, la mîna albă și la degetele lui subțiri și lungi, privea la cămașa lui albă ca floricelele, la fața lui rasă neted, la mustața lui lungă, la ochii lui verzi, care acum se mișcau cu atîta vioiciune, privea și asculta vorbele vesele, care curgeau într-una peste buzele lui, privea și asculta și-și aducea amintea de omul rece și aspru în față, pe care-l privise c-o uimire copilărească atunci, în ziua aceea, cînd el sosise pentru întîia oară la Moara cu noroc, pe omul tăcut, pe care-l crezuse odinioară așa de rău și de primejdios și care acum își petrecea timpul

cu dînsa și se bucura cînd vedea că Petrișor saltă de bucurie.

— Și pe cînd Ana privea, asculta, și gîndea, oarecum fără de voie, la cele ce au fost și la cele ce sunt, pleata scoasă în patru dungi se lungea mereu.

— Frumos are să iasă ! îi zise ea.

— S-ar putea oare să iasă altfel, răspunse el cam cu jumătate de gură, cînd o nevastă așa de frumoasă îi ține capătul ? Mie nu mi-ar păsa, adăugă apoi peste puțin, dac-ar ieși și lung cît postul Paștilor.

Ana se turbură și-ar fi voit să dea capătul să-l mai ție și Uța, care stătea cîțiva pași în dosul ei ; dar ea se făcu că nu înțelege și începu să vorbească cu copilul.

De aici înainte Lică își rări vorbele, începu să subțieze coardele, să împletească mai iute și încetul cu încetul iar se făcu omul cu față rece și aspră.

— Nu mai am mult, zise el în cele din urmă ; sfîrșesc numaidecît ; codoriștea o fac eu apoi și singur.

Pe Ana o mîhneau aceste cuvinte. Pornită spre veselie, precum era, ar fi dorit să vadă tot fețe vesele, și se simțea cu atît mai jignită cînd știa că ea însăși a stricat voia bună a cuiva : umbla dar dinadins să-l aducă iar la voie bună pe Lică, să-l lase precum l-a găsit, și-i venea oarecum să plîngă cînd vedea că nu izbutește. Ea îi zîmbea în ochi, îi arăta în toate chipurile că se bucură de vorbele lui, iară cînd el se duse să caute o nuia, din care să taie codoriștea, își luă copilul de mînă și-i zise veselă . „Hai și noi să-i ajutăm lui nenea Lică".

Ghiță umbla în vremea aceasta după trebile sale, însă cînd se întoarse iar la cîrciumă, Lică ședea la masa de sub cerdac și tăia cu vîrful cuțitului crestături pe codoriștea făcută gata, iar Ana stetea în dosul lui și privea peste umărul lui cum lucrează, și cum stetea așa, ea se rezema cu dreapta de masă. iar stînga o ținea pe cellalt umăr al lui.

Ghiță rămase o clipă amețit, apoi se depărtă iute, ca să nu mai vadă.

„Nu ! își zise el, de asta nu m-am temut niciodată și nu mă tem nici acum."

Și în adevăr el nu se temea, dară ferbea cu toate aceste în el. Își aducea aminte vorbele lui Lică despre slăbiciunea pentru muiere, înțelegea gîndul lui și se turbura cînd se gîndea că Lică crede c-ar fi cu putință și că Ana, chiar ea, în nesocotința ei copilărească, îl întărește în această credință. Dar tocmai de aceea el însuși nu voia să înțeleagă nimic, și peste o jumătate de ceas, cînd se văzu iar singur cu Lică, el se arăta mai deschis la inimă decît de obicei.

Pintea avuse o bună presimțire. Lică-i aduse astă dată lui Ghiță patru hîrtii mari și, puindu-le pe masă, îi grăi :

— În jumătate : cît ție, atît mie, dar la aceste să bagi mai bine de seamă, fiindcă au semne.

Ghiță privi cîtva timp la hîrtii și la semnele ce acum îi erau cunoscute.

— Te înțeleg, zise el apoi ; nu ceri decît cincizeci la sută ; ceilalți cinzeci să fie ai mei, ca bani de cheltuială. Eu te sfătuiesc însă să-ți alegi vreun alt om pentru treaba asta ; nu te temi că iau banii ăștia și mă duc cu ei la judecătorie, ca să spun că-i am de la tine ? Ai face bine să te temi și să-mi dai pace.

— Dac-ai avea de gînd s-o faci nu mi-ai fi spus-o, răspunse Lică. Poate că tu crezi c-ai putea s-o faci ; te știu însă om destul de cuminte pentru ca să simți ce-ar urma de acolo pentru tine, și te știu om care ține la bani.

Ghiță se știa și el însuși om care ține la bani, dar tocmai de aceea nu voia s-o afle de la alții. El luă banii și îi puse în ladă, apoi scoase un teanc de hîrtii mai mici și dete lui Lică jumătatea ce i se cuvenea, zicîndu-și mereu, pe cînd număra :

„Am să-ți arăt eu ție că tot nu țin la bani atît de mult cum crezi tu".

Și în adevăr, el nu așteptă decît noaptea, pentru ca să plece la Ineu.

Seara însă Lică iar se întoarse la Moara cu noroc și-i aduse zece bucăți de hîrtie, pentru ca să nu-i dea timp de răsuflare.

— Dacă n-ai destul mărunt la casa ta, îi zise el, pleacă mîne la Arad, ca să schimbi.

— Așa îmi pare că am, îi răspunse Ghiță, și-i dete aproape toți banii mărunți pe care îi avea la dînsul.

Și numai cînd se întorcea de la Ineu, Ghiță simțea că Lică are dreptate. El îi dăduse lui Pintea cele patrusprezece bucăți de hîrtie, dar nu-i spusese un lucru: că jumătate din bani sunt ai săi, ci, dimpotrivă, stăruise ca jandarmul să-i schimbe banii deplini, pentru ca Lică să nu simtă nimic. Îi fusese în mai multe rînduri vorba pe buze, însă totdeauna își zicea: „Adecă de ce folos ar fi dac-ar mai afla-o și asta! ?" Iară acum, cînd se întorcea la Moara cu noroc, își punea de gînd că i-o va spune într-alt rînd.

— Într-alt rînd? Da! însă în curînd el se încredință că nu poate să i-o spună, și cu cît mai mult se încredința despre aceasta, cu cît mai dinadins se ferea de Pintea.

Și omul foarte lesne se împacă cu păcatele sale.

„Ei! ce să-mi fac!? își zise Ghiță în cele din urmă. Așa m-a lăsat Dumnezeu! Ce să-mi fac dacă e în mine ceva mai tare decît voința mea!? Nici cocoșatul nu e însuși vinovat că are cocoașă în spinare: nimeni mai mult decît dînsul n-ar dori să n-o aibă."

Și fiindcă avea un păcat pe care nu-l putea stăpîni, el nici nu-și mai dedea silință să-l stăpînească și se lăsa cu totul în voia întîmplărilor. Apoi el nici nu mai era om cinstit; lumea tot îl credea rău. Cîteodată, cînd îl apuca frica de pedeapsă ori de răzbunarea lui Lică, el își punea de gînd că are să plece și să se ducă, încît să i se piardă urma, însă el iar se dumirea și aștepta ca Lică să vină iar cu banii.

Astfel, trecu toamna și veni iarna, trecu și iarna și sosi primăvara. Pintea se făcea din ce în ce mai nerăbdător, căci aflase în cele din urmă și pe oamenii îngropați: arîndașul avea fierbințeli de cîte ori trebuia să dea bani mărunți pentru banii pe care îi agonisise cu multă osteneală; Ghiță însă nu avea altă vorbă decît: „Ți-l dau legat, dar trebuie să bag de seamă, ca să nu stric toată treaba". Iară mai departe el rîdea în pumni ori tremura de frică.

Căci adunase mulți bani, Ghiță, atît de mulți, încît în fiecare zi își zicea: „Mult a strîns arîndașul!" dar precum aduna banii, el scăpăta mereu în gîndul său.

În vremea aceasta, Lică trăia zile albe. El venea des pe la Moara cu noroc, și de cîte ori venea era vesel și bun, și om cu dare de mînă. Și fiindcă era vesel și bun și darnic, țiganii de la Ineu prinseseră slăbiciune de dînsul și treceau foarte des pe la cîrciumă ca să întrebe dacă n-a venit cumva ori dacă nu are să vină în curînd, ca să-și petreacă cu tovarășii.

Iară cînd îl găseau, se puneau să-i cînte, și atunci venea rîndul la Uța, femeie înaltă, smeadă și sprintenă la vorbă.

Lică nu juca decît foarte arareori, și atunci mai ales cu Ana, cu copilul ori, pentru ca gluma să fie tot bună, cu bătrîna. Îi plăcea să stea, să privească și să asculte, fiindcă era destul de privit și destul de auzit, fiindcă Uța juca cum se joacă la cîrciumă și vorbea cum se vorbește în birt, fără multe marafeturi, fără mult încungiur. Iară cînd Uța mergea prea departe cu veselia, Lică îi zicea: „Mai astîmpără-te, fă! prea te obrăznicești". Dar ea atunci, parcă tocmai în ciuda lui, se făcea cu atît mai dezmățată.

Bătrîna dedea miloasă din umeri și zicea așa în ea: „Ei! ce să-i faci! Așa a lăsat-o Dumnezeu! Păcatul ei!"

Ana la început se turbura, în urmă se înscîrbea și dezmățările Uței îi păreau sarbede, și numai tîrziu se deprinse cu ele, ba, cînd Uța zicea cîte una neclătită,

stăpîna ei simțea un fel de mîncărime și prindea poftă să zică una și mai bună. Atunci Lică rîdea din toată inima și nu lipsea niciodată a zice : „Bată-te să te bată, dar de mult n-am rîs așa de cu poftă".

Iar Ghiță nu rîdea ; se făcea că nu pricepe gluma, și cînd vedea pe Lică învîrtindu-se pe lîngă Ana, ori pe Ana trăgîndu-se la Lică, el se ducea pe ici încolo, ca să nu vadă nimic, fiindcă-i era greu să vadă și-l durea inima cînd simțea cum Ana scapătă din ce în ce în gîndul său. Dar cîteodată îi părea că ea își da silință să-l țină pe Lică departe de la sine, și atunci el își făcea mustrări și simțea înzecit ticăloșia la care căzuse el însuși ; de aceea parcă-i venea să se bucure cînd iar o vedea căutîndu-l cu ochii pe Lică ori legîndu-se de el, căci acum erau deopotrivă.

La începutul Săptămînii Luminate, Pintea trecu pe la Moara cu noroc și-l luă pe Ghiță de scurt.

— Ce să-i fac ! răspunse Ghiță. E om viclean și nu-l pot prinde. Dac-aș ști cînd are banii la el, te-aș vesti ori l-aș prinde față cu cîțiva drumeți. Mă tem însă să nu mă dau de gol ; și tu știi că-mi pun chiar capul în primejdie, fără ca să-l stric pe el. Îți spun drept : îmi vine să-mi iau boscîrțele și să fug de aici.

— Bine, bine ! grăi Pintea. Dar Dumnezeu să te ferească pe tine să nu te pună păcatul să mă înșeli pe mine !

Ghiță nu răspunse nimic.

Bătrîna încă de mult umbla cu gîndul de a potrivi lucrurile astfel, ca să-și petreacă Paștile cu toții împreună la una dintre fetele ei din Ineu și totdeauna se întrista cînd Ghiță zicea : „Dacă se poate". Numaidecît după plecarea lui Pintea, Ghiță se duse dar la ea și-i spuse că se poate și să-i vestească prin vreun drumeț pe cei din Ineu despre aceasta, ca să facă din vreme toate pregătirile.

— Bine, ginere dragă ! grăi bătrîna, cuprinsă de vie bucurie. Dumnezeu să te binecuvînteze pentru această hotărîre a ta, căci, precum tu prea bine vezi, eu sunt

bătrînă, și cine știe dacă ne va mai fi dat să petrecem o zi de sărbătoare împreună...

Era într-adevăr mișcată bătrîna ; nu-și aducea aminte să fi petrecut vreodată în viața ei sfintele sărbători altfel decît împreună cu cei mai de aproape ai săi, afară de anul trecut, cînd Paștile căzuseră tocmai în timpul mutării lor la Moara cu noroc și parcă nu erau Paști, parcă-i lipsea darul pentru tot anul dacă mai petrecea și acum ca în anul trecut.

Mare era și bucuria Anei, care de mult nu-și văzuse rudele și prietenele cu care fetise, mare bucuria copiilor, care totdeauna aveau dor de Ineu, unde căpătau daruri de la mătușile lor și găseau alți copii ca dînșii.

Ana și bătrîna se puseră la sfat, deoarece cu mîna goală nu puteau să meargă, și mai ales Ana simțea în ea o puternică pornire de a se arăta că nu mai e săracă, precum fusese odinioară, și parcă i-ar fi venit pofta să risipească acum deodată tot ce cîștigaseră în timp de un an.

Pe cînd ele steteau de sfat, Ghiță se afla singur în odaia de lîngă birt și-și număra banii, îi număra singur, fără zgomot, și ascuțindu-și mereu urechea, pentru ca să-i ascundă îndată ce ar simți că se apropie cineva.

În clipa cînd văzuse mînia lui Pintea, el luase hotărîrea de a-și trimite nevasta și copiii de sărbători la Ineu și de a se duce astfel, neștiut de nimeni, să caute undeva un loc ascuns, unde să-i cheme în urmă la sine și să-și petreacă zilele vieții pierdut în lume și nesupărat de nimeni, deoarece Lică nu putea să-l vîndă, iar Pintea nu știa nimic. Însă chiar la cel dintîi pas făcut pentru punerea în lucrare a hotărîrii sale el începu să șovăiască. Îl durea bucuria bătrînei și parcă nu se simțea destul de tare ca să o curme în ziua hotărîtă pentru plecare, îl durea cu atît mai mult cu cît vedea în ea totodată durerea zguduitoare pe care o vor simți cu toții în ziua cînd nu-l vor mai găsi. Apoi, dacă fugea de frica lui Pintea, nu mai puțin se temea că, fugind, Lică îi va găsi urma. Acum, în sfîrșit,

cînd își văzu banii adunați atît de mulți la un loc, îl cuprinse cu o putere necovîrșită gîndul, venit ca din senin, că Lică, știindu-l că are bani mulți, va veni într-o zi să-i ia de la dînsul, și după ce-și puse iar banii în ladă și stinse lumina, el se opri îngrozit în mijlocul odăii întunecate ; vedea parcă departe, dincolo de dealul despre Ineu, în valea tăcută și pustiicioasă, trăsura părăsită la marginea drumului și copilul omorît și aruncat pe iarba stropită cu sînge.

Nu, nu era destul că se duce ; trebuia să se ducă așa, ca nimeni, și mai ales Lică, să nu-i poată da de urmă.

Iar Ana nu simțea nimic ; capul ei era plin de colaci, de ouă roșii, de plăcinte, gîndul ei era dus în lumea căreia dorea să i se arate. Marți seara trecu pe la cîrciumă și Lică Sămădăul, căruia Ghiță îi trimisese vorbă c-ar fi avînd să-i spună ceva, dar ea nu știa nici cînd el a venit, nici cînd a plecat.

Lică nici nu stătuse mult, Ghiță dorise numai să-l întrebe în taină dacă nu are cumva bani de schimbat, fiindcă are de gînd să meargă de sărbători, neștiut de nimeni, la Pesta, ca să schimbe ce are la dînsul, mai ales galbenii, pe care nu îndrăznea să-i dea pe aici prin apropiere. Așa credea el că va putea să alunge orice prepus din mintea lui Lică, pentru ca numai într-un tîrziu să-i vină gîndul de a sitirici încotro a plecat.

— Am, răspunse Lică. Nevasta cînd îți pleacă ?

— Sîmbătă de cu seară.

— Atunci tu mă așteaptă, că viu neapărat, fie sîmbătă seara, fie duminică dimineața, și-ți aduc, îți aduc fel de fel.

Ghiță începu să tremure. Acum nu mai era vorba numai să fugă ci să-l și fure totodată pe Lică.

„Dac-o fac, să o fac barem deplină !“ își zise el amețit de acest nou gînd și numărînd cu neastîmpăr ceasurile ce-i mai rămîneau.

Sîmbătă, pe la amiazăzi, în sfîrșit, cînd toate erau puse la cale, toate gătite pentru ziua de sărbătoare, el spuse că

nu poate să plece, cel puțin nu chiar acum, deodată cu ceilalți, fiindcă are să-l aștepte pe Lică, de la care a primit vorbă.

— Atunci nici eu nu mă duc, grăi Ana, pentru care această nouă hotărîre a lui Ghiță venea ca un trăsnet căzut din senin.

— Ai înnebunit ? zise el. Le-ați trimis vorbă că veniți, ați făcut din partea voastră toate pregătirile și acum nu mergeți ? Duceți-vă voi și vă petreceți sărbătorile, ca și cînd eu nici nu aș fi : cu atît mai bine are să vă pară dacă voi veni mai tîrziu.

— Eu nu pot să-mi petrec Paștile fără tine, grăi nevasta. Te gîndește ce ar zice lumea cînd te-aș lăsa singur aici.

— Ei ! vorbe degeaba ! Vreau să te duci !

— De ce te răstești la mine ? zise Ana mîhnită. Ghiță ! spune-mi, ce ai tu ? De ce nu-mi vorbești pe față ?

Ghiță se plimbă cîtva timp prin casă, apoi se opri la fereastră și privi afară.

— Îmi stai în cale, zise el în cele din urmă.

Ana simți în ea pornirea de a pleca fără de întîrziere, pentru ca să nu se mai întoarcă niciodată ; îi părea că nu mai poate trăi cu omul care i-a grăit o dată aceste cuvinte ; era însă în sufletul ei și ceva mai tare decît această pornire.

— Tocmai de aceea voiesc să rămîn, răspunse ea, și am să rămîn, pentru că nu mă lasă inima să plec. Grozav te-ai schimbat tu de cîtăva vreme : abia mai țiu minte de cînd nu m-ai atins cu mîna și nu mi-ai zis o vorbă bună ; dar să nu crezi că așa mă vei alunga de la tine. Țiu la tine, Ghiță, strigă ea îndărătnicită, țiu cu toată inima și cu cît te vei face mai aspru, cu atît mai dinadins am să știu, și ți-o spun aceasta tocmai fiindcă te văd că nu vrei s-o auzi.

Și în adevăr Ghiță nu se temea de nimic mai mult decît de niște cuvinte ca aceste, și acum, cînd le auzi, el se simți

ca şi cînd ar fi cuprins de un păienjeniş pe care nu se îndura să-l rupă.

— Grozav ţi-e de mine ! zise el. Spune drept ; vorbeşte-mi pe faţă : vrei să rămîi, pentru că ştii că are să fie şi Lică aici.

— Eşti un om netrebnic şi grozav trebuie să te fi ticăloşit tu în tine pentru ca să-mi spui ceea ce nu crezi nici tu însuţi, zise ea şi se depărtă fără zgomot. Apoi, din prag, ea îi mai aruncă vorbele : Tu eşti acela care se pleacă înaintea lui ca o slugă, iar nu eu, Ghiţă ! Să ne ferească pe noi Dumnezeu să nu ai tu cumva ceva pe sufletul tău, că atunci toată viaţa noastră e mai rea decît o robie !

Ghiţă o lăsă să se ducă, ba chiar se bucura că ea se duce, fiindcă nu-i mai venea să creadă că acum ea va rămînea şi niciodată hotărîrea lui de a pleca nu fusese mai tare decît acum. În adevăr, viaţa ei nu era decît o robie, o robie de care nu mai putea scăpa decît aşa, dacă se ducea în lume. Ea putea încă să fie fericită ; el însuşi, niciodată.

Dar Ghiţă se înşela.

Bătrîna plecă de cu seara singură cu copiii, singură şi mîhnită pînă în adîncul inimii. Ea îşi sărută la despărţire copila, o sărută o dată, de două ori, o sărută de mai multe ori, ca-şi cînd s-ar despărţi pe veci de dînsa, ca şi cînd acum o ar mărita şi numai acum ar simţi că ea trebuie să împartă bucurii şi amaruri cu soţul ei.

Dar inima ei era grea şi trebuia să şi-o urmeze.

— Eu vorbesc arareori, zise ea, deşi totdeauna spun cam multe. Aşa-mi este firea. N-am însă obiceiul de a mă amesteca în trebile altora. Voi sunteţi copiii mei : n-am stăruit însă niciodată să faceţi altfel decît aşa cum vă trage inima. Acum însă mă doare inima cînd văd că pentru Lică voi părăsiţi neamurile voastre de sfintele sărbători şi nu vă miraţi dacă doresc să ascultaţi o dată şi de mine : nu vă lăsaţi prea departe cu oameni ca Lică.

E bine să-i crezi pe oameni buni, fiindcă aşa te bucuri mai mult de dînşii : Lică e însă om rău din fire. Nu v-am spus-o pînă acum, fiindcă n-aveam pentru ce : acum vă zic să-l ţineţi mai departe de voi.

Bătrîna grăi şi se duse, iar Ghiţă şi Ana rămaseră cu Marţi şi cu Uţa la Moara cu noroc, care, ca niciodată mai înainte, parcă stetea pustie şi întunecată în urma bătrînei.

— Ei ! ce să-mi fac ! ? grăi Ghiţă, cînd îşi văzu zădărnicit astfel planul. Se vede că acesta e norocul meu, şi dac-ar fi nenorocirea mea : cine poate să scape de soarta ce-i este scrisă ! ? Poate că e mai bine aşa.

Atît se simţea de ticăloşit şi de slab în el însuşi, încît nu mai putea să-şi dea seamă ce poate şi ce nu poate să facă, şi aşa, încetul cu încetul, se lăsa în voia întîmplării şi aştepta cu o leneşă nepăsare sosirea lui Lică.

Sosind duminecă, în ziua de Paşti, pe la prînzul cel mic, dimpreună cu Răuţ şi cu Păun, un alt tovarăş al lor, toţi trei călări, la Moara cu noroc. Lică se simţi cam scos din sărite cînd nu-l găsi pe Ghiţă singur, precum fusese vorba. El însă nu grăi nimic, şi aruncă numai o traistă cu scule, pe care o adusese cu sine, într-un colţ al casei.

— N-am putut să mă desfac de dînsa ! grăi Ghiţă.

— N-ai putut ! ? Trebuie să te desfaci, îi răspunse Lică aspru. Va să zică, eu umblu aşa după pofta inimii tale. Am adus bani, aur şi argintărie, şi nu pot să le port cu mine. Fă-i rînd să plece.

— Cum să-i fac ?

— Ce-mi pasă mie ! ? Fă-i rînd, şi atît ! Cum ? asta-i treaba ta.

Ghiţă vedea parcă iar trăsura părăsită la marginea drumului, cu copilul mort lîng dînsa.

— Să te ferească Dumnezeu de oamenii care au slăbiciune de vreo muiere ! urmă Lică aprins.

— Slăbiciune nu am, grăi cîrciumarul.

— Ni ai ! zise iar sămădăul. Bine ! Înţelegi tu că lucrul ăsta trebuie să ajungă o dată la un capăt. Lasă, că-i pun

cu capătul! Bine c-a rămas aici. Am astăzi o grozavă mîncărime în mine, adause apoi așa pentru dînsul, și împinse cu piciorul traista în dosul unei lăzi ce se afla în apropiere.

După aceste el ieși prin birt, pișcă de pulpă pe Uța, care stetea răzemată de ușchior, încît ea țipă, și se duse mai departe la Ana, care stetea înaintea cerdacului, pusă pe gînduri asupra celor ce se vor fi petrecînd în casă.

— Fac rămășag, zise el, că peste jumătate de ceas sunt aici și țiganii. Au un miros mai bun decît copoiul. Apoi să ne facem o zi cum n-a mai fost nici una din cele de pînă acum. Am azi un chef din cele mari, și trebuie să știi că eu sunt nesățios cînd mă apucă cheful.

— Și eu sunt la chef, răspunse Ana cam în silă.

Lică se apropie mai tare de dînsa și-i zise la ureche, așa de glumă:

— Îi fac eu rîndul lui Ghiță să plece și să ne lase singuri.

Ana-și opri răsuflarea. Era o glumă aceasta; însă, chiar ca glumă, era prea îndrăzneață și-o atingea tocmai acolo unde era mai simțitoare.

— Numai dacă-l poți, îi zise ea, dar cu capul ridicat și privindu-l peste umăr, ca și cînd ar voi să mai adauge: „Tare te-nșeli dacă crezi că bărbatul meu ține atît de puțin la mine".

— Uite cum se supără, zise el acum zîmbind. Așa-i că te-am atins la inimă!? Ei, apoi dacă n-aș ști eu cît de mult își ține la nevastă, de mult i-aș fi furat-o.

Și asta era o glumă, însă una care îi mai plăcea Anei.

Lică avusese dreptate. Nu trecu mult, și țiganii sosiră și pe cînd la Ineu oamenii intrau în biserică, la Moara cu noroc se începu veselia destrăbălată și fără frîu.

Ana nu voia să joace tocmai pe timpul sfintei liturghii și era jignită văzînd pe Uța acum chiar mai nerușinată decît totdeauna; dar Lică, neastîmpărat afară din seamăn, o strînse în brațe și o luă cu sila la joc. Ea își aținti ochii

la Ghiță: acesta însă, în loc de a se arăta supărat, scoase pe Uța din mînile lui Răuț și începu să-și petreacă și el, dar să-și petreacă, precum petrece omul, cînd se pune în ciuda altuia. Apoi desfrîul are și el farmecele lui, și Ana încetul cu încetul se obicinuise și prinsese o tainică poftă de el.

Pentru ca petrecerea să fie mai cu haz, Lică scoase peste cîtva timp din șerparul său plin de bani patru hîrtii, scuipă pe ele și lipi pe fruntea fiecăruia dintre țigani cîte una.

— Acum cîntați pînă ce nu se rup toate coardele! strigă el apoi, și iar o apucă pe Ana, care dinadins se lăsa în voia lui și se făcea cu atît mai neastîmpărată cu cît Ghiță se arăta mai nepăsător.

Iar Ghiță fierbea în el și nu se stăpînea decît cu gîndul că e vai și amar de bărbatul care trebuie să-și păzească nevasta, și era vesel, ca să arate că el nu e asemenea bărbat.

Era dar o veselie, încît casa parcă era să zboare cu dînșii în aer; Lică o juca pe Ana de abia îi mai atingeau picioarele pămîntul; Ghiță și Răuț luaseră pe Uța la mijloc; Păun și Marți băteau în palme și chiuiau în ruptul capului; țiganii tregeau din toate puterile cu arcușul, zîmbind cu mulțumire și privind din cînd în cînd cu ochii galeși la hîrtiile ce le erau lipite pe frunte, iar cîinii lui Ghiță zăceau cu capul pe labe în pragul birtului, și priveau buiguiți la cele ce se petreceau.

Obosit, în sfîrșit, de joc, Lică se lăsă pe laiță, o luă pe Ana pe genunchi, și începu, așa în glumă, să o sărute și să o strîngă la pept.

Ghiță nu se mai putu stăpîni și, făcîndu-se că nu vede nimic, ieși să se mai răcorească sub cerdac.

— Acu, lasă-mă, grăi Ana înecată, că începe Ghiță să se supere.

— Apoi nu vezi tu că nici eu nu vreau alta ? răspunse Lică. Să-l necăjim nițel. Măi Ghiță ! strigă apoi, așa e că mi-o lași mie acu o dată, de ziua de Paști ?

— Fă cu ea ce vrei ! răspunse Ghiță în glumă ; dar în dosul glumei se simțea mînia lui oarbă și nesățioasă.

Ana se desfăcu din brațele lui Lică, și cîtva timp veselia peri din mijlocul lor, deși îndeosebi Ana numai acu era în voie bună și ar fi voit să-și petreacă din toată inima.

Iar Ghiță plănuia în el cum să plece acum la Ineu, fără ca să dea loc la presupuneri, cum să plece, cum să-l afle pe Pintea și cum să se întoarcă pe nesimțite cu el ca să i-l dea prins pe Lică. Era pe la un ceas după-amiazăzi cînd Lică îl apucă la o parte și îi zise :

— Noi ne-am înțeles : tu pleci pe ici încolo și mă lași pe mine aici cu dînsa. N-ai nevoie să-i spui nimic : te duci, ca să se pomenească deodată singură cu mine și atît. Am să le zic celorlalți că te-ai pus să dormi în podul grajdului, pentru ca nimeni afară de noi să nu simță nimic.

Ghiță se așteptase la aceasta ; acum însă, cînd nu mai era timp de a se chibzui, el rămase încremenit.

— Are să-ți vie greu acu o dată, urmă Lică ; de aici înainte ești lecuit pe vecie. Tu vezi că ea mi se dă de bunăvoie ; așa sunt muierile.

Ochii lui Ghiță se împăingeniră. În două ceasuri putea să meargă călare și pe căi ascunse la Ineu și în alte două ceasuri, pe cînd se întunecă, să se întoarcă dimpreună cu Pintea la Moarea cu noroc.

„Așa vrea Dumnezeu ! își zise el ; așa mi-a fost rînduit."

Și cînd și le zicea aceste, se simțea așa de tare, încît, cu toate cele ce văzuse, nu credea că e cu putință ca Ana, Ana lui, să se dea vie în mînile unui om ca Lică. „Și dacă se dă, atunci e mai bine așa, adăugă el : să se hotărască odată ; să știu cum stau, căci viața mea tot e perdută dacă nu răușesc acum."

— Bine, îi zise dar lui Lică. Și cînd să mă întorc ?

— Mîne dimineață.

— Dar un lucru, aduse Ghiță, fă ce faci, însă nu mă face de rușinea lumii ; caută ca ceilalți să nu simță nimic.

— Asta de sine se înțelege ; altfel, nici ea nu m-ar lăsa să mă apropii de dînsa, grăi Lică, și se depărtă.

Ghiță rămase cîtva timp privind în urma lui. apoi se întoarse spre grajd, cu avîntul omului care, purtat și orbit de un singur gînd, își pune viața în joc ca să arate că nu se teme că o va perde.

Pe cînd el își gătea calul în grajd, Lică-l punea la cale pe Răuț.

— Care va să zică, grăi Răuț, în cele din urmă, cînd se înserează, noi îl lăsăm pe dînșii acolo, ne întoarcem, stăm ascunși și nu ieșim decît la semnul dat de tine.

— Huhurez ! răspunse Lică, și iar se puse pe veselie.

Peste puțin, Răuț întrebă cine voiește să vie cu dînsul la Șicula.

— Punem caii la căruța lui Ghiță, zise el, încărcăm țiganii și mergem la nuntă. Uță ! hait' ! și tu cu noi ! O dată sunt Paști pe an ! Îl luăm și pe Marți.

— M-aș duce și eu, grăi Lică, dar nu mă lasă inima ; apoi ar trebui să fiu de mult la Fundureni și nu pot să mai perd vremea pe aici ori pe la Șicula.

— Marți ! zise Uța zîmbind prin ascuns. El cine știe pe unde o fi acum. O fi sărind gardurile prin Fundureni, pe la drăguța lui de pereche ; dar eu mă duc, dacă mă luați. Atît dorea și Ana : să rămîie singură cu Ghiță.

Într-un tîrziu, însă, ea băgă de seamă că Ghiță, care nu fusese de față la plecarea celorlalți, nu se mai întoarce și începu a se nedumeri.

— Ghiță doarme prea mult, zise ea ridicîndu-se.

— S-a dus și el, grăi Lică așezat.

— Cine ?

— Ghiță. N-am zis că-i fac rînd să plece ?

Ana se întoarse cu obrajii aprinşi de la el şi ieşi afară ca să-l caute pe Ghiţă ; dar ea îl văzu departe pe vale în sus călărind spre Fundureni, rămase cîtva timp răcită în tot trupul, apoi iar se întoarse.

— Aşa-i, zise ea zîmbind, s-a dus. Cu atît mai bine !

Lică se ridică şi făcu ca şi cînd ar fi voind să plece şi el.

— Ce vrei ! întrebă ea.

— Nu spuneam că trebuie să plec ?

— Să nu umblăm cu vorbe deşarte, îi zise ea. Acu rămîi. Tu eşti om, Lică, iară Ghiţă nu e decît o muiere îmbrăcată în haine bărbăteşti, ba chiar mai rău decît aşa.

Grăind aceste, ea-şi astîmpără obrajii cu palmele, îşi ridică cu vîrful degetelor părul de pe frunte, apoi grăi, privind ca ieşită din fire împrejur :

— Rău ai făcut că i-ai trimis pe ceilalţi de aici. Aş vrea să văd oameni împrejurul meu, oameni mulţi, să-mi petrec, încît să ţi se ridice perii în vîrful capului, pînă ce nu cred istovită la pămînt. Dar acum e bine şi aşa ; tu trebuie să-mi făgăduieşti însă un lucru.

Lică privea cu mulţumire la obrajii ei aprinşi, la ochii ei plini de văpaie sălbatică, la buzele ei desfăcute ca şi caisa răscoaptă şi la trupul ei înalt, mlădios şi fraged. Se simţea stăpînit de dînsa şi parcă voia dinadins să se lase în stăpînirea ei.

— Oricare ar fi acela, ţi-l fac, zise el întinzînd mîna, ca s-o apuce.

XV

Era în amurgul serii.

Peste zi fusese cald ca în zilele de vară, şi acum pe la asfinţitul soarelui, se simţea un fel de greutate în aer ; deodată se făcu rece şi începu să bată vîntul şi să aducă

nişte nouri de la răsărit, să-i întindă la dreapta şi la stînga şi să-i mîne mereu înainte spre apus.

De departe, ca din fundul pămîntului, se auzea din cînd în cînd cîte un tunet molcom şi iar se perdea-n tăcerea amurgului.

Lică şedea la masă, cu paharul înaintea sa, de vorbă cu Ana, dar neastîmpărat şi trăgînd mereu cu urechea la cînii ce lătrau în depărtare, ca şi cînd s-ar apropia cineva, om necunoscut, cu care cînii nu sînt deprinşi.

Şerparul plin de galbeni, pe care îl descinsese cîtva timp după plecarea lui Ghiţă, era aruncat jos la picioarele patului.

— Aşa crezi tu acum, grăi Ana, care şedea în cealaltă parte a mesei, faţă în faţă cu el.

— Asemenea lucruri nu se cred, răspunse el cam necăjit ; ele se simt. Ziceam că dac-aş voi să plec, mi-ar fi greu să mă despart de tine. Mai multă dovadă nu-ţi trebuie decît că ţi-o spun, fiindcă oameni de felul meu, mai ales la anii mei, nu prea spun asemenea lucruri. Dar, adause el, lumea mă socoteşte om rău la fire pentru că ştiu să mă stăpînesc în toate împrejurările : nici acu n-o să-mi perd eu sărita.

Grăind aceste, el privi cu ciudă la dînsa, apoi se ridică. Ana se ridică şi ea.

— Ce-i ? întrebă ea speriată. Ce ai de gînd ?

— Eu mă duc, răspunse el, şi scoase traista cu scule din dosul lăzii.

— Nu poţi să te duci şi să mă laşi pe mine singură şi aşa cum sunt.

— Trebuie să mă duc şi nu vreau să rămîn, zise el punîndu-şi pălăria pe cap.

Ana îşi opri răsuflarea : îi era ca şi cînd nu el ar pleca, ci ea însăşi ar fi dată cu ruşine afară din casă, în mijlocul drumului, unde toţi trecătorii îşi întorc faţa de la dînsa. Cînd îl văzu dar că pleacă, ea îşi înfipse amîndouă mîinile în braţul lui şi-i zice cu liniştea încordării :

— Dacă te duci și te duci, ia-mă și pe mine ; nu vreau să-l mai văd ; nu pot să mai dau față cu el !

— Ei ! ce să fac cu tine ! ? îi răspunse el, și-o dete, așa cam în silă, cu cotul la o parte.

Ana se retrase și rămase cu ochii la pămînt și neclintită în mijlocul casei, apoi, într-un tîrziu, își ridică ochii la el, ca și cînd ar voi să-i zică : ce mai stai ? ziceai că te duci ! ?

Înalt, cu mustața lungă, alb ca varul la fața neted rasă, cu traista plină de scule prețioase în mînă și cu pălăria rotundă peste pletele răsucite, Lică stătea înfipt în pămînt înaintea ei.

— Și parcă văd cu ochii cum ai să te împaci cu el și să-ți verși toată mînia adunată în sufletul tău asupra mea, zise ei, apoi se întoarse în călcîi și se depărtă cu pas iute și mărunt.

Peste puțin el trecea călare pe murgul său fugăreț la deal spre Fundureni, mînîndu-și calul său întins ca și cînd s-ar ști gonit de moarte.

Ploaia începu să cadă în stropi mari, tunetele începură să răsune de-a lungul văii cu niște zguduituri puternice și tot mai puternice ; fulgerele sfîșiau mai în lung, pe-ntrecute și tot mai pe-ntrecute noaptea căzută în pripă ; iar Lică gonea cu frîul slobod și plecat spre gîtul calului ; încît trecea ca blestemul pămîntului printre șiroaiele îndesate, printre tunete și fulgere.

Pe cînd sosi în preajma satului, ud pînă la piele și obosit și amețit de băutură, de petrecerea fără de frîu și de neastîmpărul sufletului său, el tremura în tot trupul și abia se mai ținea în scări.

Și totuși, parcă-i venea să-și schimbe calea și să se întoarcă iar la Moara cu noroc.

„De femeie m-am ferit totdeauna, și acum, la bătrînețe, tot n-am scăpat de ea !“ zise el, apoi o luă la dreapta, pe lîngă sat, ca să iasă la pădure și să-și caute un adăpost, dar, sosind în dreptul bisericii ce stătea singură și părăsită

la cîteva împușcături deasupra satului, el își opri calul și privi cu veselia gîndului bun la ușa cea mare.

Fără de a se mai gîndi, sări din scări, apucă ușa bisericii cu amîndouă mînile și se izbi în ea, ca să-i rupă zăvorul, să o scoată din țîțîni, în sfîrșit, să o spargă.

Ușa se zgîlțîi, încît răsună toată biserica goală, dar ea nu îngădui cu una, cu două, și trecu timp la mijloc pînă ce sămădăul izbuti să intre.

Acum era la adăpost.

Ploaia se vărsa șiroaie și se bătea de acoperămîntul bisericii ; ferestrele mari zîngăneau mereu sub zguduitura trăsnetelor ; fulgerele luminau într-una chipurile sfinților, ce priveau țintă cu ochii lor nemișcați la omul abătut din cale, care venise să turbure liniștea sfîntului locaș.

Lică nu vedea și nici nu auzea nimic.

El trecu, ducîndu-și calul de căpăstru, spre altar, își legă calul de strana de la dreapta, apoi intră să-și caute în altar ceva, o haină preoțească, vreun stihar, în sfîrșit, o acoperitoare, pe care s-o ia peste sine, și alta, pe care s-o arunce pe cal, căci bietul dobitoc tremura de frig.

El aștepta un fulger, ca să poată vedea cele de primprejurul său.

Erau niște țoale pe un cuier la dreapta, era acoperitoarea de pe altar și erau perdelele mari de la ușa din mijloc a altarului.

El trase, înainte de toate, acoperitoarea de pe altar și se duse de o aruncă asupra calului plin de spume.

Acum se simțea mai tignit și, întorcîndu-se iar spre altar, ca să rupă perdeaua de la ușă, el începu să simță mirosul tămîiei și al făcliilor de ceară ce arseseră peste zi și parcă-i venea greu de ceea ce voia să facă. Gîndurile, care îl părăsiseră din clipa intrării sale în biserică, iar se iviră unul cîte unul în mintea lui. Vedea pe Ana, pe Ghiță, pe Pintea, pe oamenii din sat, vedea, oarecum așa, cum vezi mai nainte de a dormi, una peste asta, o lume întreagă, și de cîte ori calul își bătea copitele în pardoseala

de piatră, îl trecea un tremur de îngrijare căci multe făcuse în viața sa, dar cele sfinte încă nu le atinsese.

El apucă perdeaua de un colț și o sminci cu o opintire îndărătnică, ca s-o tragă la sine.

Perdeaua era însă groasă și căptușită cu mătase și nu îngădui.

El o sminci cu îndoită putere.

Perdeaua începu a se destrăma cu un foșnet ascuțit și pătrunzător, și acest sunet era așa de tare, de aspru și de sfîșietor, încît îl răzbea ca un junghi prin creieri pînă în măduva oaselor și-l făcu să scape din mînă perdeaua pe jumătate ruptă și să rămîie cuprins de fiori și împietrit la ușa altarului.

Înspăimîntat, el singur nu știa de ce, făcu un pas înapoi și privi trăgîndu-și capul între umeri, împrejurul său.

Nu era nimeni aici, nici o suflare omenească, nici un ochi să-l vadă, nici un glas care să-i dea pe față, nici o minte care să treacă peste a lui, nimeni și nimic decît tăcerea, mirosul de tămîie și de făclii, sfinții de pe pereți și bătaia din cînd în cînd a copitelor de cal în piatra de pardoseală. Era însă un gînd care aici trebuia să-i vină oricărui om : că este o putere tainică ce lucrează prin oameni și le luminează mințile, că toate vin de la această putere, pe care nimic nu o covîrșește, pentru că ea pune șirul întîmplător prin care trece omul. Dumnezeu era acela care-l scăpase de atîtea primejdii, Dumnezeu îi lumina mintea și întuneca pe a celorlalți : cu Dumnezeu n-ar fi voit să se strice.

Dar nu ! el voia să aibă perdeaua ; voia să o taie cu cuțitul, ca să nu îi mai foșnească în urechi. Însă cuțitul rămăsese în șerpar.

— Șerparul meu ! țipă el tare și sfîșietor, încît calul sări sperios la o parte. Șerparul meu ! strigă iar, și începu să se pipăie mereu pe trup, ca și cînd i-ar fi arzînd că-

mașa pe el, și să se dea pas cu pas înapoi pînă ce nu ieși din altar spre mijlocul bisericii.

Îi era frică, încît îi venea să se arunce pe cal și să meargă și să fugă mereu pînă ce nu va scăpa de el ; însă Dumnezeu e pretutindenea, fiindcă pretutindenea, în tot locul și în toate timpurile soarta omului atîrnă de întîmplări ale căror tainică legătură el cu mintea lui mărginită nu poate să o coprindă. Afară tuna, și el se cutremura la fiecare trăsnet ; afară fulgerea, și fiecare fulger îi trecea ca un fior prin inimă ; icoanele sfinților îl priveau, și el stătea împietrit subt ele, căci oriunde s-ar fi dus, el tot acolo rămînea : el își puse mînile pe cap, își rupse în urmă băierile cămășii ; îi venea să-și scoată inima din piept, îi venea să se răpeadă cu capul în zid, ca să rămîie sfărîmat la treptele altarului.

Dar el nu putea să moară : de nimic nu-i era mai frică decît de moarte ; ar fi voit să trăiască mult și lung, cît ține lumea, ca să scape de viața cealaltă, și o hotărîre aspră îi coprinse mîntea.

— Unul cîte unul, strigă el ridicîndu-și mîna dreaptă în sus, unul după altul, om cu om, toți trebuie să moară, toți care mă pot vinde, viață cu viață, trebuie să se stingă, căci dacă nu-i omor eu pe ei, mă duc ei pe mine la moarte !

Grăind aceste, el se repezi pe cal, ieși călare pe ușa cea spartă, se întoarse spre pădure, dete un ocol, intră din altă parte în sat, trecu de-a lungul uliții pînă la casa preotului și bătu la portiță.

Era cam pe la nouă ceasuri, și popa ședea încă la masă, cînd auzi bătaia în portiță și ieși.

— Să mă ierți, părinte, îi zise el, dar viu cu grabă. Astăzi, chiar în ziua de Paști, mi-au pierit o parte dintr-o turmă.

— Mulți oameni răi sunt pe fața pămîntului... răspunse preotul cuprins de mîhnire sufletească.

— Şi te rog, urmă Lică, fără să mai ţină seama de vorbele preotului ; n-ai văzut cumva pe Răuţ trecînd pe aici ?

— Nu !

— Atunci mănînc ceva, apoi mai dau o raită prin pădure, şi încă mîne de cu zori sunt la Ineu, unde cred că va fi plecat şi el. Iară dacă s-ar întîmpla să mă înşel şi să mai vină pe aici, să-i spui ca să mă caute la Ineu. Noroc bun ! şi să mă ierţi, părinte.

Grăind aceste, el plecă, dete o raită spre pădure, apoi ieşi la drum şi slobozi calul la vale, spre Moara cu noroc.

XVI

Mai nainte de a pleca, Ghiţă îl căutase pe Marţi, ca să-i dea de lucru, însă nu l-au putut găsi în pripă şi nu avea destulă răbdare ca să-l caute mai cu dinadins. El se depărtă dar în grabă, ca omul care nu are timp de perdut.

În urmă, cîtva timp după ce plecase, privind în urma sa, el văzu căruţa în drumul de ţară, dar nu putea să-i treacă prin gînd că în acea căruţă sunt oamenii pe care îi lăsase la cîrciumă, fiindcă aceştia veniseră călare.

Cu toate aceste, el începu a se nedumiri.

Sosind, în sfîrşit, aproape de Ineu, el îl găsi pe Marţi în drum.

Ungurul plecase să-l vestească pe Pintea despre cele ce se petrec la Moara cu noroc.

Ghiţă rămăsese cîtva timp buiguit, ca lipsit de sîmţiri.

„Dar ce să fac, îşi zise el în cele din urmă, dacă Dumnezeu nu mi-a dat gîndul cel bun în ceasul potrivit ? Dacă e rău ce fac, nu puteam să fac altfel."

Şi de aici înainte el sîmţea că Ana e pierdută şi nu se mai gîndea decît la răzbunarea lui.

Însă niciodată nădejdea nu piere cu desăvîrşire din sufletul omului, şi aşa, el tot îşi mai zicea : „Şi dacă totuşi s-ar întîmpla să mă întorc la timp..." De aceea el grăbi.

El sosise încă din vreme cu Marţi, cu Pintea şi cu alţi doi jandarmi în preajma Morii cu noroc, dar temîndu-se ca nu cumva Lică să îi zăpşească şi să fugă de la cîrciumă, ei descălecară în culmea dealului şi se hotărîră să aştepte întunecimea, ca să se poată apropia pe nesîmţite.

Ghiţă, galbăn la faţă, ca şi cînd i-ar fi secat tot sîngele din vine, stetea întins pe pămînt, culcat pe brînci, privind ţintă şi cu ochii însetaţi în vale.

— Tare om eşti tu, Ghiţă, grăi Pintea pe gînduri. Şi eu îl urăsc pe Lică ; dar n-aş fi putut să-mi arunc o nevastă ca a ta drept momeală în cursa cu care vreau să-l prind.

— Nevasta, răspunse Ghiţă, mi-am perdut-o eu de mult. N-ar fi trebuit să iau eu pe Uţa la casa mea, căci numai Uţa a stricat-o, adause apoi într-un tîrziu, aşa pentru dînsul, şi iar tăcu şi aştepta cu încordare căderea întunecimii apropiate.

Deodată el sări ca ieşit din fire în picioare.

— Ne-au zăpsit ! strigă el. Iată-l călare. Pleacă ! A fost singur, singur cu dînsa ! Săriţi pe cai ! După el ! Sfinte doamne, cînii, pe care i-ar luat la casa mea ca să mă apăr de el, cînii mei mă vînd şi-l scapă din mîna mea !

Cînd rosti cele din urmă cuvinte ei se aflau toţi patru călare, porniţi de-a curmezişul peste coaste drept în urma lui Lică. Dar ei înaintau mai anevoia la vale decît Lică la deal, caii lor nu se puteau măsura cu murgul lui Lică, şi aşa depărtarea creştea mereu între urmărit şi urmăritori.

Ajunşi în preajma satului, ei îl perdură din vedere şi se opriră zăpăciţi.

— Daţi voi la dreapta, grăi Pintea, că noi dăm la stînga ; ocolim satul şi apoi ne întoarcem ca să vedem

dacă nu cumva s-a oprit aici, fiindcă pe vremea asta unde dracu să se ducă !...

— Ei ! ce mai vorbă ! L-am scăpat, şi socoteală curată, răspunse Ghiţă rîzînd. Voi mergeţi mai departe : eu mă întorc acasă să-mi închei socoteala cu dînsa.

Grăind aceste, el smînci frîul calului şi se întoarse la vale, drept spre Moara cu noroc.

Ana, care petrecuse tot timpul acesta plîngînd, se ridică şi îşi şterse lacrămile din faţă cînd auzi copitele calului bătîndu-se de pietrişul de dinaintea cîrciumei, apoi inima începu să-i bată tare.

Dar mai trecu mult timp la mijloc pînă ce el intră. Descălecînd, el socoti că trebuie să-i dea calului fîn, apoi că trebuie să-l şteargă de sudori şi să-l acopere cu o cergă, iar după ce le făcu toate aceste, el rămase cîtva timp în uşa grajdului, îşi dete seamă despre cele ce voia să facă, apoi îşi luă pălăria din cap, îşi făcu de trei ori cruce şi plecă spre cîrciumă.

Intrînd, el închise uşa în urma sa, o încuie şi aruncă cheia într-un colţ.

Ana se cutremură în tot trupul, apoi se îndreptă, se dete un pas înapoi şi grăi înecată :

— Nu vreau să mor, Ghiţă ! Nu vreau să mor ! urmă ea tare, şi se aruncă în genunchi la picioarele lui. Fă ce vrei cu mine, dar nu mă omorî.

Ghiţă îşi dete trupul înapoi, se plecă, îi apucă cu amîndouă mînile capul şi privi dus în faţa ei.

— Nu-ţi fie frică, îi zise el înduioşat ; tu ştii că-mi eşti dragă ca lumina ochilor ! N-am să te chinuiesc : am să te omor cum mi-aş omorî copilul meu cînd ar trebui să-l scap de chinurile călăului, ca să-ţi dai sufletul pe nesimţite.

— Dar de ce să mă omori ? zise ea agăţîndu-se de braţele lui. Ce-am păcătuit eu ?

— Nu ştiu ! răspunse el. Sîmt numai că mi s-a pus ceva de-a curmezişul pe cap şi că nu mai pot trăi. iară pe tine

nu pot să te las vie în urma mea. Acu, urmă el peste puţin, acu văd c-am făcut rău, şi dacă n-aş vedea din faţa ta că eu te-am aruncat ca un ticălos în braţele lui pentru ca să-mi astîmpăr setea de răzbunare. Dacă mai adineaori l-aş fi găsit aici, poate că nu te-aş fi ucis.

Ana se ridică şi privi ca trezită din somn la el.

— Unde ai plecat tu ? întrebă ea.

— M-am dus ca să-l aduc pe Pintea, pentru ca să-l prindem aici pe Lică cu şerparul plin de galbenii luaţi de la arîndaşul. El e omul de la care am primit hîrtiile pe care găsiseşi tu atunci noaptea semnele.

— Ghiţă ! Ghiţă ! de ce nu mi-ai spus-o tu mie asta la vreme ! ? zise ea înăbuşită de plîns, şi-l cuprinse cu amîndouă braţele.

Afară se auzi ţipătul de huhurez, apoi iar se făcu linişte

Ghiţă începu şi el să plîngă, o strînse la sîn şi îi sărută fruntea.

— Pentru că Dumnezeu nu mi-a dat gîndul bun la vreme potrivită, zise el, şi deodată se întoarse spre uşă.

— Pintea cu jandarmii ! şopti bărbatul scoţîndu-şi cuţitul de pe tureac. Ano ! fă-ţi cruce, că nu mai avem vreme.

— Săriţi, că mă omoară ! săriţi. măi oameni ! strigă nevasta luptîndu-se cu el, săriţi, săriţi !

Cînd uşa căzu sfărîmată din ţîţîni şi Răuţ se ivi cu Lică în ea, Ana era întinsă la pămînt şi cu pieptul plin de sînge cald, iară Ghiţă o ţinea sub genunchi şi apăsa cuţitul mai adînc spre inima ei.

— Dă foc ! zise Lică, şi Răuţ îşi descărcă pistolul în ceafa lui Ghiţă, care căzu înapoi fără să mai poată afla cine l-a împuşcat.

Nemaisimţind greutatea genunchilor lui, Ana se opinti să se ridice.

— Tu eşti, Lică, tu ? gemu ea cu ochii ţintiţi la el. Vino şi mă ridică.

Cînd Lică se plecă asupra ei, ea ţipă dezmierdată, îi mușcă mîna și își înfipse ghearele în obrajii lui, apoi căzu moartă lîngă soţul ei.

Lică se ridică iute și începu să-și steargă sîngele de pe obrajii zgîriaţi, să-l steargă fără de astîmpăr, ca și cînd mîna ei ar fi otrăvită, apoi își luă șerparul de la piciorul patului și îl încinse.

— Voi căutaţi, că trebuie să găsiţi bani mulţi în casă, le zise după aceste, și cînd socotiţi că eu mă apropii de Fundureni, daţi foc pentru ca să pot privi cîrciuma arzînd, de la Fundureni, dimpreună cu sătenii. Tu, Răuţ, vii pe cealaltă cale la Ineu, iar tu Păune, te întoci la Șicula.

Toate aceste el le zise iute, ca și cînd i-ar fi fost groază să mai stea subt acest acoperămînt și ștergîndu-se mereu cu mîneca la faţă, iar după ce își dete astfel poruncile, se depărtă de șirul de răchite, unde-și lăsase calul.

Murgul făcuse prin ploaie o dată calea pînă la Fundureni și iar o dată înapoi : era obosit și se culcase.

Acesta era un rău semn pentru Lică, fiindcă el încă în noaptea asta trebuia să mai facă tot pe acest cal obosit drumul pînă la Ineu, cu încungiur și pe drumuri rele, pe la Fundureni.

Iară zgîrietura din faţă îl ustura și-l făcea mereu să se întrebe : „Ce vor zice oamenii dacă mă vor vedea zgîriat la faţă și mușcat la mînă ?"

Murgul nu voia să se ridice, apoi nu voia să plece, ci stătea zgriburind în loc, apoi nu voia să o ia la treapăt, iar deodată el își adună puterile, o rupse la fugă încordată și o ţinu așa cale de cîteva împușcături, apoi căzu frînt la pămînt, încît își aruncă stăpînul cît colo între cioate.

— Acum m-a ajuns mînia lui Dumnezeu ! grăi Lică după ce se ridică cu anevoia de la pămînt. Ce să fac eu acum ! ? Calul meu ? Mîne îmi găsesc oamenii calul aici, și eu cu faţa zgîriată, și cîrciuma arde.

Încă pe cînd plecase de la Moara cu noroc, îl apucaseră fierbinţelile ; acum începu să-l treacă sudorile și tremura încît abia mai stetea pe picioare.

El se gîndi să-și ia calul și să-l tîrască pînă la rîuleţul umflat, ca doară o să-l ducă valurile departe la vale ; dar nu avea destulă putere. Luă dar șeaua de pe el, îi luă frîul din cap și plecă spre rîuleţ, ca să o ia pe jos pînă la Ineu. Rîuleţul era însă umflat. „Nu-mi pasă !" își zise el hotărît și, aruncînd șeaua și frîul în valuri, intră în apă. Dar abia făcu un pas, doi înainte, și valurile repezi îl apucară și îl făcură să se retragă înspăimîntat spre mal. El căută un alt loc de trecătoare mai la deal, apoi un al treilea, apoi un al patrulea, și așa umbla mereu pe mal, privind neîncetat împregiurului său spre focul de la Moara cu noroc și ștergîndu-și din cînd în cînd sîngele de pe obraji.

Deodată el se opri înveselit în loc.

Ghiţă plecase călare la Ineu, și calul lui trebuia să fie la Moara cu noroc, un cal odihnit și luat din grajd, cu care, pe lîngă tot încungiurul, putea sosi la vreme în Ineu.

El se întoarse iar la vale, deși era secat de puteri și parcă nu se mai simţea destul de tare spre a-și tîrî trupul pînă la cîrciuma cuprinsă de flăcări.

În vremea aceasta Răuţ se depărtase spre Ineu, Pîrvu o luase spre Șicula, iară Pintea, văzînd focul la Moara cu noroc, îi lăsă pe săteni să creadă că a trăsnit din cer, și aducîndu-și aminte de vorbele lui Ghiţă, se întoarse drept pe zarea de lumină ca să sosească, dacă mai era cu putinţă, la vreme.

Cînd ajunse la murgul lui Lică, calul îi sări speriat în lături.

— Un cal ? ! Murgul lui Lică ! strigă el sărind din scări. Sfinte doamne, încotro s-a dus ? Îmi scapă, iar îmi scapă ! La deal n-a putut să meargă, fiindcă l-aș fi văzut.

El aştepta un fulger, ca să poată privi împregiur.

Fulgerul nu-i fu trimis din cer, dar Lică se văzu trecînd prin zarea focului pe care îl pusese la Moara cu noroc, pentru ca să arunce vina păcatului său asupra lui Dumnezeu, făcînd lumea să creadă că a trăsnit.

— Stăi ! strigă Pintea tare, încît răsună toată valea. „Uf ! Săracul de mine ! îşi zise apoi ! L-am scăpat ! Acu fuge."

Aşa-i ! dar astă dată Lică nu mai putea să fugă şi, dacă fugea, tot prins era, prins de mîna lui Pintea, prins cu toate dovezile.

El se îndreptă încît părea îndoit aşa de nalt ca mai nainte, privi împregiurul său, îşi ţinti ochii la un stejar uscat ce stetea la depărtare de vreo cincizeci de paşi, scrîşni din dinţi, apoi îşi încordă toate puterile şi să repezi înainte.

Pintea îl găsi cu capul sfărîmat la tulpina stejarului şi rămase neclintit şi cuprins de fior în loc.

— A scăpat ! zise el într-un tîrziu. Dar asta nu are s-o afle nimeni în lume.

Grăind aceste, el îl apucă pe mort de un picior şi îl tîrî după sine pînă la rîuleţ, apoi împinse trupul cu piciorul în valuri.

XVII

Luni pe la prînz focul era stins cu desăvîrşire şi zidurile afumate steteau părăsite, privind cu tristeţă la ziua senină şi înveselitoare.

Din toate celelalte nu se alesese decît praful şi cenuşa ; grinzi, acoperămînt, duşumele, butoaie din pivniţă, toate erau cenuşă, şi numai pe ici, pe colo se mai vedea cîte un cărbune stins, iară în fundul gropii, care fusese odinioară pivniţă, nu se mai vedeau decît oasele albe ieşite pe ici pe colo din cenuşa groasă.

Bătrîna şedea cu copiii pe o piatră de lîngă cele cinci cruci şi plîngea cu lacrămi alinătoare.

— Se vede c-au lăsat ferestrele deschise ! zise ea într-un tîrziu. Simţeam eu că nu are să iasă bine ; dar aşa le-a fost data !...

Apoi ea luă copiii şi plecă mai departe.

(Vol. *Novele din popor*, 1881.)

CALISTRAT HOGAŞ

(1849—1917)

S-a născut, după toate probabilităţile, la 19 aprilie 1849, în Tecuci. Fiu al protopopului Gheorghe Dimitriu (potrivit opiniei lui Vladimir Streinu, cu înaintaşi trăitori în părţile muntoase ale Moldovei) şi al Mărioarei Dimitriu, născută Stancu, originară din Pechea, ţinutul Covurluiului. Refuzînd a urma şcoala de catiheţi, în 1855 este înscris la şcoala primară din Tecuci, avînd învăţător pe George Nicoleanu care îi schimbă numele (Hogaş) după patronimicul bunicului dinspre tată. Urmează, între 1860—1867, cursurile liceale la Academia Mihăileană din Iaşi, avîndu-i colegi de clasă pe C. Dumitrescu-Iaşi, Al. Lambrino, George Panu şi, temporar, pe A. D. Xenopol. Se distinge prin seriozitatea studiilor clasiciste şi printr-o activitate poetică tipic juvenilă. În 1867 se înscrie la Universitatea din Iaşi urmînd regulat cursurile anului întîi la „branşa literară". Din 1869 începe îndelungata şi agitata sa carieră didactică, care, în prima parte (pînă în 1886), cu excepţia cîtorva „surghiunuri", se desfăşoară la Piatra-Neamţ. Aici au loc primele sale manifestări literare; în gazeta *Corespondenţa provincială* (1874) publică poezie, în ziarul propriu *Situaţiunea* (1878) articole polemice pe teme diverse (politice, culturale etc.), activitate ce se continuă, cu unele întreruperi, în revista *Asachi* (1881—

1884), unde, însă, apare şi cea mai mare parte din *Amintiri dintr-o călătorie*. În 1881 face cunoştinţă cu I. L. Caragiale, acesta ajungînd la Piatra-Neamţ în calitate de revizor şcolar. Între 1886—1891 este profesor la Alexandria, iar între 1891—1899 la Roman. Încurajat de A. D. Xenopol republică, aducîndu-le unele completări, *Amintiri dintr-o călătorie*, în *Arhiva* din Iaşi (1893—1894). În 1899 se mută la Iaşi fiind profesor la Liceul Internat. Odată cu înfiinţarea *Vieţii româneşti*, devine membru al cercului şi colaborator asiduu al revistei, unde (între 1907—1912) republică amintirile de călătorie, cărora li se adaugă aproape toate celelalte scrieri ale sale. În portretul „vestitului excursionist", „domnul Dimitriu", din romanul *Adela* al lui G. Ibrăileanu, identificăm chipul scriitorului din acea epocă. Datorită nenumăratelor şi gravelor erori de tipar, prima ediţie din scrierile sale (Editura „Vieţii româneşti", 1912) este dată la topit, pentru ca a doua (1914) să fie nimicită de un incendiu ce se abate asupra depozitului *Vieţii româneşti*. Candidînd la premiile Academiei în 1915 este respins, fiind preferaţi Ion Dragoslav şi Mihail Lungeanu! Pensionîndu-se în 1912, mai funcţionează ca profesor suplinitor pînă în 1915, cînd se retrage în casa din Piatra-Neamţ. Atins de un emfizem pulmonar, se deplasează la Iaşi pentru consult medical. Însă moare pe drum, la Roman, în casa uneia dintre fiicele sale, în ziua de 28 august 1917. În 1921, la Editura „Vieţii româneşti", îi este tipărită opera în două volume: *Amintiri dintr-o călătorie* şi *În Munţii Neamţului*, acesta din urmă cu o prefaţă de M. Sadoveanu.

De consultat: 1. *Opere*, ediţie îngrijită şi studiu introductiv de Const. Ciopraga, E.S.P.L.A., 1956. 2. Const. Ciopraga, *Calistrat Hogaş*, E.S.P.L.A., 1960; Şerban Cioculescu, *Un clasicist baroc: C. Hogaş*, în *Varietăţi critice*, Editura Eminescu, 1976; Ion Negoiţescu, *Un turist romantic*, în *Scriitori români moderni*, E.P.L., 1967; Vladimir Streinu, *Calistrat Hogaş*, Editura Tineretului, 1968.

PĂRINTELE IOVINADIE

Dacă din zaplazul împrejmuitor numeri spre dreapta paisprezece scînduri, începînd de la portiţa cu streşină a părintelui Savastian, apoi dai de o sfoară cu nod la capăt, ce iesă dinlăuntru spre afară, prin borticică dată cu preţcarul, după grosimea sforii, drept în mijlocul scîndurii a cinsprezecea... Tragi de sfoară, şi, după ce pleci capul, ca să nu te loveşti de sus, şi, după ce rîdici piciorul, ca să nu te împiedici de jos, apoi, din cîmpul neted şi gol, intri de-a dreptul şi cam lăturiş, prin o portiţă îngustă, numai de lăţimea a trei scînduri, în schivnicia părintelui Iovinadie. O punte de scînduri vechi, aşăzate pe pămînt, şerpuieşte fără sfîrşit prin o mare de verdeaţă şi-ţi arată, de la capul locului, drumul tăinuit spre o aşăzare omenească. În adevăr, după ce te strecori printre două ziduri de haragi ţapeni, ce se încovoaie, totuşi, sub greutatea stufoasă a curpenilor puternici, fie de fasole uriaşe cu frunza lată şi verde, fie de mazere încîlcită, cu foile mărunte şi broticii, după ce laşi în urmă şi pe dreapta un codru întunecos de cartofe gigantice, iar pe stînga o pădure înaltă, trebuie, din nou, să-ţi pleci capul, spre a te furişa pe sub bolta de crăngi păn-la pămînt a unui nuc centenar, ce geme sub greutatea roadelor sale ; şi, numai după ce ai scăpătat la lumină, de ceea parte, răsare tupilată şi sfioasă, din privazu-i de verdeaţă, chilia albă şi curat văruită a părintelui Iovinadie ; iar nucul ce străjuieşte în preajma ei privighează asupră-i cu puternica ocrotire a ramurilor sale urieş răsfirate în toate părţile... Puterile vîntului înalt se cern prin frunzişul lui mirositor şi ajung jos îmblînzite, domoale şi numai potrivite spre a clătina molatic şi alene, oarecum, creştetele albe ale romaniţilor sau spicile mlădioase ale sulcinelor aurii, ce alcătuiesc pajiştea îngustă din faţa chiliei... Arşiţa zilelor de vară nu străbate pînă la răcoarea vie a umbrelor lui şi, prin

negura frunzişului său posomorît, numai luna nopţilor fără de nouri dacă-şi mai trimite cîteva din razele sale piezişe, nestatornice şi argintii până la pereţii albi şi ticniţi ai locuinţii de schivnic a părintelui Iovinadie. În cerdacul strîmt de sub streşina tupilată, pe o măsuţă veche de brad, stă veşnic deschis ceaslovul şi mai vechi încă, temeinic legat în piele groasă şi cafenie şi cu sfinţenie păstrat în curăţenie de octogenarul călugăr ; în el părintele Iovinadie îşi găseşte zilnic şi la oricare ceas liniştea şi mîngîierea sufletului său fără de pată, de multă vreme acum şi pentru totdeauna despărţit de cele lumeşti. Înalt odată, greutatea anilor l-a îndoit sub povara lor şi cu greu îşi mai poate urni părintele Iovinadie, de ici până colea, pe picioarele făr-de putere, trupul său slăbănogit ; barba-i albă şi curată ii umple pieptul, iar privirea lui istovită şi străină parcă de cele pămînteşti, se pare veşnic aţintită spre zarea îndepărtată a unor alte lumi. Dimineaţa, cînd îşi spală, cu mîni tremurătoare, faţa-i albă de sfînt, în lumina curată a răsăritului, înseşi picăturile de apă străbătute de soare, ce cad mărunte pe pămînt, au în ele ceva din nevinovăţia picăturilor de rouă... Cu un pieptene străvechi, din care numai cîţiva dinţi rari au mai rămas, îşi dă frumos şi neted peste cap cele cîteva şuviţe de păr albe cruţate de vremuri, îmbracă rasa-i sărăcăcioasă dar curată, îşi pune comanacul şi intră în chilie, pentru a-şi face rugăciunea de dimineaţă. Drept, pe picioarele lui slabe, cu capul descoperit, cu cruci smerite şi largi, îşi şopteşte, în cuvinte numai de Cel-atotputernic auzite, rugăciunea sa fierbinte în faţa icoanelor Prea Curatei cu pruncul în braţe şi a coborîrei Duhului Sfînt, în care se vede străjuind de sus şi peste toate ochiul mistic în trei colţuri al lui Dumnezeu... Apoi iesă afară şi, transfigurat oarecum, calcă mai cu temei pe picioarele sale slabe, se aşează înaintea mesei cu ceaslovul, pe un scaun vechi, cu speteaza rotundă de lemn şi, cu o mînă mai puţin tremurătoare, deschide cu mare evlavie sfînta carte la zä-

loaga a treia, alcătuită, ca și celelalte, din o tasma îngustă de lînă neagră. Vîrsta i-a slăbit auzul și de aceea cetește tare, pentru ca, înseși cu urechile sale, să audă dumnezeieștile cuvinte ale preamăritorilor și de Dumnezeu iubitorilor prooroci și mucenici...

Și cine ar putea cu atîta rîvnă și osîrdie ca părintele Iovinadie, să însuflețească cuvintele sfinte ale vechii cărți ! !...

Și cu glas tare cetește la zăloaga a treia :

„Domnul au împărățit și întru podoabă s-au îmbrăcat ; îmbrăcatu-s-au Domnul întru putere și s-au încins, pentru că au întărit lumea, care nu se va clăti ; gata este scaunul tău, Doamne, de atuncea și tu din veac ești ; rîdicatu-s-au rîurile, Doamne, rîdicat-au rîurile glasurile sale ; rîdicat-au rîurile valurile sale cu glasuri de ape multe ; minunate-s împărățiile mării, minunat este întru cele înalte Domnul ; mărturiile sale s-au încredințat foarte ; casei tale, Doamne, se cuvine sfințenie întru lungime de zile..."

Și lumini tainice, lumini din ceruri se pare că încing fața și capul întreg al părintelui Iovinadie... Ai, pentru o clipă, iluzia unei aureole...

Și cînd toaca, cu glasul ei de oțel ascuțit, sau clopotele cu glasul lor de tuci răsunător și greu, vestește, pretutindeni credincioșilor ceasul de închinare, părintele Iovinadie, care, fiind prea bătrîn, nu se poate duce la biserică, se adună, ori de unde ar fi, în sfînta sfintelor chiliei sale și, înaintea icoanelor și înaintea lui Dumnezeu unuia, fără mărturie străină, își face singuraticele sale rugăciuni de cuviință.

Un lucru, totuși, te lasă nedumerit : cînd, anume, și ce mînîncă părintele Iovinadie ?... Ai putea să-l pîndești de dimineață și păn-n sară și nici o îndeletnicire omenească n-ai fi în stare să prinzi la el... S-ar părea că are pudoarea lucrurilor pămîntești. Sînt zile, însă, cînd chiar părintele

Iovinadie își aduce aminte că trebuie, cîteodată, să dea și el chesarului ceea ce este a chesarului... E sfînta zi de Probajini, care dă dezlegare de pește întregii suflări omenești, și părintele Iovinadie își aduce, de asemenea, aminte, cu prilejul acesta, că este om și el ; numai cît la dînsul lucrurile se petrec cu totul altmintrelea... cu ceva înainte de ceasul prînzului, părintele Iovinadie așază cu chibzuială între filele cuminți ale ceaslovului zăloaga de tasma pe măsuța din chilie ; iar în loc, pe măsuța din cerdac, așterne o fețișoară de masă curată și groasă de cînipă în patru ițe, pune deasupra și unul peste altul două talgere de lut roș cu flori albastre de zmalț pe margini, scoate de undeva o furculiță cu trei dinți, un cuțit pătat de rugină și o lingură veche de tisă roșie cu coada săpată în formă de șopîrlă, le așază pe toate cam în cruce la dreapta talgerelor și masa e gata. Sună clopotul de trapeză... Peste puțin, însă, pe puntea de scînduri, de printre zidurile de verdeață se aud apropiindu-se pași grăbiți de ciobote greoaie cu potcoave de fier la călcăie și, de sub bolta stufoasă a nucului, se ivește, plecat înainte și cu cîte o strachină în fiecare mînă, fratele, Vavila, însărcinat la zile mari să aducă părintelui Iovinadie mîncare de la arhondaric.

— Blagoslovește, părinte...

— Domnul !... răspunde grav părintele Iovinadie. Și fratele Vavila, punînd pe masă cele două străchini și a patra parte dintr-o pîne neagră, cu aceeași grabă dispare sub bolta nucului și aceiași pași se aud depărtîndu-se grăbiți pe puntea de scînduri vechi dintre zidurile de verdeață.

În o strachină e borș de pește proaspăt, în alta ihnea de pește sărat, amăgită cu cîteva masline... E sfînta zi de Probajini...

Ca și cum s-ar pregăti pentru o faptă de mare însămnătate, cu cinste și cu bună-cuviință se așază părintele Iovinadie la masă pe scaunul său cel vechi cu spe-

teaza rotundă de lemn ; își face cruce, își netezește mai frumos cu mîna părul de peste cap, instinctiv, își mai răsfiră barba pe piept, își drege glasul și, fără pripire, ba cu un fel chiar de sfințenie începe a lua din mîncările îngăduite de binecuvîntata și sfînta zi a Probajinilor... Nu prea taie cuțitul, căci rugina și vechimea i-au ros ascuțișul ; cu toate acestea părintele Iovinadie ca și cum s-ar afla în fața unui act religios îngrădit de anumite regule, nu-și îngăduie de a rupe cu mîna din patrarul de pîne neagră ; și cu aceeași băgare de samă soarbe, cu mîna tremurătoare, borșul din lingura veche de tisă roșie, cu care ar sorbi din lingurița de argint sfînta împărtășanie ; furculița nu poate prinde din pește mare lucru în vîrful celor trei coarne ale sale, cu toate acestea părintele Iovinadie nu împunge de două ori pentru o dată... Privindu-l cum mănîncă, ai zice că-și face mai mult o datorie, decît că-și astîmpără foamea, care pentru dînsul se pare a fi un lucru cunoscut ; iar după ce a gătit gustarea, ridică de pe masă, strînge pentru sară ce a mai rămas, își face către răsărit închinăciunea de mulțămire către Dumnezeu și, fiindcă masa a fost prea îmbelșugată, apoi părintele Iovinadie își îngăduie luxul nevinovat al unui scurt repaos... rězămat cu cotul pe masă și cu capul pe mînă, rămîne cîteva minute nemișcat și ochii lui, care de obicei se par a privi spre zări necunoscute, se pironesc de astă dată asupra nucului străvechi, ce străjuiește peste cuprinsul său întreg de la cer păn' la pămînt...

— Trebuie să ții mult la nucul sf. tale, părinte Iovinadie ? l-am întrebat într-o zi.

Se uită la mine ca trezit dintr-un vis...

— Mi-i drag, fiule, mi-i drag... sub dînsul m-am trezit și sub dînsul am de gînd să închid ochii, dac-ar vrea Dumnezeu... Cînd bate vîntul în frunzele lui mi se pare că aud glasuri din ceriu. După ce voi închide ochii, dea Dumnezeu să mîngîie și pe alții cum m-a mîngîiet pe mine în calea grea a singurătății...

Se sculă, se duse în chilie, își aduse ceaslovul, și, punîndu-l pe măsuță, îl deschise în zăloaga a...

Iar în miez de noapte, cînd părintele Iovinadie, din sfînta sfintelor chiliei sale, răspunde cu rugăciuni singuratice ceasului tîrziu de utrenie, chipul său se ridică deasupra înfățișării omenești ; privindu-l prin geamul strîmt și însuflețit numai de lumina slabă a unei candele, cît de drept și de nemișcat stă cu mînile împreunate spre răsărit și cu ochii pironiți în sînul adînc al lui Dumnezeu, o taină neînțăleasă ți se pare că aruncă peste întreaga lui ființă licăririle candelei mute și o putere peste fire ai zice că se desprinde din încremenirea estatică a trupului său... Cel ce n-a călcat în calea păcătoșilor îndreaptă către Atotputernicul, din inimă curată și suflet zdrobit, rugăciunea sa fierbinte pentru cei ce nu mai sînt, pentru cei de veacuri adormiți întru Domnul, pentru el și pentru toți cei ce, ca și dînsul, în curînd vor păși pe calea celor drepți...

Și rugăciunii sale, clopotul cel mare al mînăstirii îi răspunde din întunerec cu glas puternic și rar și se cutremură liniștea adîncă a văzduhului de noapte.

(Viața românească, nr. 8, 1910 ; vol. *Cucoana Marieta. Nuvele*, 1916.)

MIHAI EMINESCU

(1850—1889)

Născut la 15 ianuarie 1850, în satul Ipotești sau la Botoșani (v. G. Călinescu, *Viața lui M. Eminescu*). Fiul lui Gheorghe Eminovici, răzeș de origine, ajuns în rang boieresc (căminar), proprietar de pămînturi, și al Ralucăi Eminovici, fiica stolnicului Vasile Iurașcu din Joldești, localitate aflată de asemenea în Bucovina. Anii copilăriei, petrecuți la Ipotești, îi marchează decisiv personalitatea, în sensul apartenenței la un spațiu etno-psihologic profund și distinct. Începînd cu clasa a III-a primară, urmează școala la Cernăuți, fiind înscris la National-Hauptschule, pe care o absolvă în 1860, ocupînd locul al 5-lea între cei 82 de școlari. În același an este înscris la gimnaziul din Cernăuți (K. K. Ober-Gymnasium), avînd profesor pe Aron Pumnul, pentru care nutrește o mare afecțiune și al cărui *Lepturariu* îl citește cu deosebită pasiune. Devorat de dorul casei și neadaptabil la rigorile disciplinei școlare, la un moment dat părăsește gimnaziul și astfel este nevoit să repete clasa a doua (1862—1863). Următorul an școlar îl face ca „privatist“, după toate probabilitățile, la gimnaziul catolic din Sibiu, oraș în care se află, după părăsirea Cernăuțiului, în primăvara lui 1864, însoțind trupa de teatru Tardini-Vlădicescu într-un turneu în Transilvania. Din octombrie 1864 pînă în martie 1865 este practicant la tribunalul din Botoșani. Revine la Cernăuți

spre a-și relua studiile, locuind la Aron Pumnul, care se stinge din viață la începutul anului 1866. În numărul din 25 februarie/ 9 martie 1866 al revistei *Familia*, Iosif Vulcan îi publică primele poezii ce sînt semnate Mihai Eminescu. În vara aceluiași an părăsește Cernăuțiul și, după îndelungi peregrinări prin Ardeal (ale căror ecouri se resimt în *Geniu pustiu*), ajunge la București, intrînd mai întîi în trupa lui Iorgu Caragiale, apoi în a lui M. Pascaly, cu care în primăvara lui 1868 întreprinde un lung turneu la Brașov, Lugoj, Oravița, Timișoara și Arad. În toamna aceluiași an este copist și sufleur la Teatrul Național. Rămas pentru puțin timp la Ipotești, după un turneu în Moldova și Bucovina cu trupa lui Pascaly, în toamna lui 1869 pleacă la Viena unde audiază cursurile Universității, fiind interesat în special de filosofie, istorie și economie. Aici desfășoară o susținută activitate literară, frecventează teatrul, participă la acțiunile „României june“, fiind prieten cu I. Slavici. În 1870 începe colaborarea la *Convorbiri literare*, cu poezii. Trecînd prin Viena, Iacob Negruzzi îl întîlnește pentru întîia oară, poetul producîndu-i o adîncă impresie. În 1871 participă la serbările de la Putna. Aflat la Iași, la 1 septembrie 1872, citește în cercul Junimii *Sărmanul Dionis*, care se tipărește în *Convorbiri literare* (dec. 1872—ian. 1873). Sprijinit de Junimea, în toamna lui 1872 pleacă la Berlin înscriindu-se ca student ordinar la Universitate. Urmează cursurile unor profesori eminenți precum : Dühring (logică și principii de filosofie), Zeller (istoria filosofiei) și Lepsius (monumentele Egiptului). Deși îndemnat de T. Maiorescu să-și ia doctoratul spre a ocupa catedra de filosofie la Universitatea din Iași, în 1874 părăsește Berlinul fără a-și termina studiile. Stabilit la Iași în toamna aceluiași an, este numit director al Bibliotecii Centrale, dar, după scurtă vreme, în urma intrigilor obscurului poet D. Petrino, este destituit. Sprijinit de T. Maiorescu, în 1875, este revizor școlar pentru județele Iași și Vaslui, funcție pe care o pierde nu după mult timp. Urmează (1876—1877) colaborarea la *Curierul de Iași*, unde publică importantele sale cronici teatrale. Cu amintirea marii prietenii pentru I. Creangă și cu dorul pentru Veronica Micle, în toamna lui 1877

pleacă la București, lucrînd, împreună cu Slavici și Caragiale, la *Timpul*. Aici, pînă în 1883, se desfășoară activitatea sa de ziarist din care rezultă scrierile politice. În urma primului acces de nebunie (iunie 1883) este internat în sanatoriul dr. Șuțu apoi în acela al dr. Oberstein din Ober-Döbbling, lîngă Viena. La sfîrșitul anului 1883, apare prima ediție din *Poezii* îngrijită de T. Maiorescu. Însănătoșit, după o călătorie în Italia, însoțit de Chibici-Rîvneanul, la 17 martie 1884 se întoarce la București. Apoi se stabilește la Iași, locuind în casa lui Miron Pompiliu. Este profesor suplinitor la Școala comercială și subbibliotecar la Biblioteca Centrală. Dar boala revine și la 9 noiembrie 1886 este internat la ospiciul de lîngă Mînăstirea Neamțului, de unde pleacă, ameliorat, la 10 aprilie 1887. Stă la Botoșani, împreună cu sora sa Harieta, pînă în primăvara lui 1888, cînd, luat de Veronica Micle, pleacă la București. Relativ însănătoșit, scrie o serie de articole și conduce revista *Fîntîna Blanduziei*. În primăvara lui 1889, boala revine și este internat în sanatoriul doctorului Șuțu, unde moare în zorii zilei de 15 iunie 1889.

În afară de *Sărmanul Dionis*, *Făt-Frumos din lacrimă*, *La aniversară* și *Cezara*, proza lui M. Eminescu a fost publicată postum.

De consultat : 1. *Proză literară*, ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu, cu un studiu introductiv de Eugen Simion, E.P.L., 1964 ; *Opere*, vol. VII, Editura Academiei, 1977. 2. M. Dragomirescu, *Proza epică a lui M. Eminescu*, în *Mihai Eminescu*, Editura Junimea, 1976 ; G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, în G. Călinescu, *Opere*, vol. 12 ; E.P.L., 1969, vol. 13, Editura Minerva, 1970 și în G. Călinescu, *Opera lui Mihai Eminescu*, vol. I, II, Editura Minerva, 1976, capitolele despre proză ; Perpessicius, *Proza literară a lui Eminescu*, în *Mențiuni de istoriografie literară și folclor*, E.S.P.L.A., 1957 ; L. Gáldi, *Observații asupra prozei ritmice a lui Mihai Eminescu*, în *Limbă și literatură*, an. XII, nr. 1—2, 1963 ; Eugen Simion : *Proza lui Eminescu*, E.P.L., 1964.

CEZARA

I

Era-ntr-o dimineață de vară. Marea-și întindea nesfîrșita-i albăstrime, soarele se ridica încet în seninătatea adînc-albastră a cerului, florile se trezeau proaspete după somnul lung al nopții, stîncele negre de rouă abureau și se făceau sure, numai p-ici, pe colea cădeau din ele, lenevite de căldură, mici bucăți de nisip și piatră.

Din niște colți de stînci despre apus se ridica o monastire veche încunjurată cu muri, asemenea unei cetățui, și de după muri vedeai pe ici, pe colea cîte-un vîrf verde de plop ori de castan. Acoperemintele țuguiete de olane mucigăite, bolta neagră a bisericei, zidurile împrejmuitoare risipite și năpustite în risipa lor de plante grase, de furnici ce-și fondau state, de procesii lungi de gîze roșii, cari se soreau cu nespusă lene, poarta de stejar de o vechime seculară, scările de piatră tocite și mîncate de mult îmblet, toate astea laolaltă te făceau a crede că este mai mult o ruină oprită curiozității decît locuință.

În dreapta mănăstirei se ridicau dealuri cu păduri, grădini, vii, sătucene cu căsuțe albe presărate prin dungile văilor, în stînga un drum trecea ca o cordea prin o nemărginire de lanuri verzi, cari se pierdeau în depărtarea orizontului, în dreptul ei — marea, a cărei suprafață era ruptă pe ici, pe colea de cîte-un colț de stîncă, ce ieșea de sub apă.

De-a lungul zidurilor împrejmuitoare, mergeau cărărușe pe coasta dealului, curmate în cursul lor de mușunoaie de cîrtițe. Pe una din cărări vedem un călugăr bătrîn mergînd spre poarta monăstirei, cu mînile unite după spate. Rasa-i e de șiac, e-ncins cu găitan alb, metaniile de lînă spînzură c-un colț din sîn, papucii de lemn se tîrîie și clăpăiesc la fiecare pas. Barba albă-i e cam

rară, ochii ca zărul, neexpresivi și cam tîmpiți ; nimic resignat sau ascetic în el.

Ajuns la poartă, trage clopoțelul, un frate îi deschide, el intră în curtea, ce sămăna a părăsită, a mănăstirei, cu pardosala ei de petre pătrate, pintre cari creșteau în voie fire de iarbă naltă, și-n mijlocu-i c-un iaz, ale cărui maluri erau sălbătăcite de fel de fel de buruiene. Brusturi mari, lumînărele, sulcină și măzărichea, care-și țese păturile ei de flori asupra întregei vegetații, pe care o zugrumă cu încîlciturele ramurilor. Un cerdac lung, umbrit și multicolor răspunde c-o scară, ce dă-n curte. Bătrînul deschide ușa tinzii și se face nevăzut înăuntrul clădirei.

În zidul lung și nalt al mănăstirei, privit din grădină, se văd ferești cu gratii negre, ca ferestrele de chilii părăsite, numai una e toată-ntrețesută cu iederă, și în dosul acelei mreje de frunze-ntunecoase se văd în oale roze albe, ce par a căuta soarele cu capetele lor. Acea fereastă dedea într-o chilie, pe păreții cărei erau aruncate cu creionul fel de fel de schițe ciudate — ici un sfînt, colo un cățel zvîrcolindu-se în iarbă, colo icoana foarte bine executată a unei rudaște, flori, tufe, capete de femei, bonete, papuci, în fine, o carte de schițe, risipită pe părete. Un dulap cu cărți bisericești, un scaun cu spata naltă, haine călugărești, spînzurate într-un cui, o ladă zugrăvită cu fel de fel de flori, un pat simplu, de sub care se vedea o păreche de papuci și un motan negru, iată toată îmbrăcămintea. Prin mreaja vie și tremurătoare a fereștii pătrundeau razele soarelui și împleau semiîntunericul chiliei cu dungi de lumină, în cari se vedeau mii de firicele mișcătoare, cari toate jucau în imperiul unei raze și dispar din vedere deodată cu ea.

Pe scaun șade un călugăr tînăr. El se află în acele momente de trîndăvie plăcută, pe cari le are un dulău, cînd și-ntinde toți mușchii în soare, leneș, somnoros, fără dorințe. O frunte naltă și egal de largă asupra căreia

părul formează un cadru luciu și negru stă așezată deasupra unor ochi adînciți în boltele lor și deasupra nasului fin. O gură cu buze subțiri, o bărbie rotunzită, ochii mulțămiți, cum am zice, de ei înșii privesc c-un fel de conștiință de sine, care-ar putè deveni cutezare — expresia lor e un ciudat amestec de vis și rațiune rece.

S-apropie de fereastă și se uită în grădină jos la iarba moale, crescută-n umbra virgină a copacilor, la portocale, ce luceau prin frunze, apoi luă creionul și desemnă pe părete o portocală. Luă un papuc, îl puse pe masă și se uită la el — apoi deschise-o carte bisericească și pe-un colț de pagină zugrăvi papucul. Și ce profanație a cărțelor bisericești ! Toate marginele erau profile de femei, popi, cavaleri, cerșitori, comedianți... în sfîrșit, viața în realitatea ei, mîzgălită în fiecare colț disponibil.

Deodată intră bătrînul.

— Binecuvintează, părinte !

— Domnul.

— Ei, Ieronime, zise bătrînul vesel și-ntr-o ureche, ce mai lucrezi, ștrengariule ?

— Eu ? Dar cînd am mai lucrat eu ceva ? Această presupunere jignește caracterul meu, părinte... Eu nu lucrez nimica ; mă joc desemnînd cai verzi pe păreți ; dar să lucrez... ? Sunt mai înțelept de cum arăt.

— Faci rău că nu-nveți pictura.

— Eu nu fac nici rău, nici bine, căci nu fac nimic. Mă joc.

— Îngropi talantul, fiule, îngropi talantul.

— Îngrop pe dracul, părinte.

— *Apage Satana !* zise bătrînul, sărind într-un picior și aruncîndu-i-se-n brațe.

Ieronim începu să rîdă.

— Dumnezeu știe, tată, de unde iei atîta veselie. Eu am momente cînd sunt trist, tu... nu cred.

— Eu trist, Ieronime ? Să mă ia dracul, fătul meu, dac-am fost trist vreodată. Tristețea fuge de mine, ca

cumătru-meu de tămîie. Dar lasă asta... hai în oraş cu mine. Azi, intrînd la stareţul tău, am făcut o faţă cătrănită şi turcească... am spus că-mi trebuieşti tu pentr-o comîndare, am minţit ca totdeauna — în sfîrşit îţi concede societatea mea serioasă de ciocli. Noi, Ieronim, ne-om duce în oraş... ştiu într-un loc vin bun, ştii colea, phiu! om juca cărţi cu alţi frăţiori, om fuma din lulele lungi cît ziua de azi şi ne-om uita pe fereşti la duduci! Se-nţelege că fără...

— Se-nţelege.

— Mă mir cine dracul te-a călugărit pe tine, blestematule Ieronime?

— Mă mir cine dracul te-a călugărit pe tine, părinte?

— Cine? Dracul.

S-ar înşela cineva crezînd că toate uşurinţele călugărilor aveau vro însămnătate. Aşa-numitele lor blăstămăţii erau nişte copilării, cu toată libertatea vorbelor cu care le-mbrăcau. Un păhar de vin, un joc de cărţi, o lulea de tutun, din cînd în cînd o privire repezită asupra profilului unei copile zîmbitoare — astea erau în faptă şi întotdeauna toate renumitele lor desfrînări. Tot farmecul consista în misterul cu care îmbrăcau faţarnic micile lor pasuri lumeşti.

Ieronim îşi aruncă rasa pe el, tăie o faţă sinistră, mucalitul bătrîn tăie una smintită de tot, spre a face efect asupra spărietului portar şi amîndoi ieşiră repede din mănăstire, spre a-şi stîmpăra graba mersului abia în drumul mare, ce ducea la oraş.

II

— Contesă, voi face pe părintele d-tale să te silească ca să fii a mea.

— Cine se-ndoieşte c-o poţi face aceasta, cine, că eşti în stare s-o faci. Tatăl meu îţi datoreşte bani şi d-ta

vrei fata lui. Nimic mai natural. Vă veţi învoi amîndoi asupra preţului, ca doi oameni de onoare ce sunteţi... dar pînă nu-ţi sunt femeie, am dreptul de a te ruga să mă scuteşti... Vei avè destul timp să mă chinuieşti, cînd îţi voi fi femeie.

Frumoasa contesă îi întoarse spatele şi se uită din fereastă pe uliţă. Ea începu să rîdă, căci văzu pe-un bătrîn mucalit silindu-se a tăiè mutre evlavioase, pentru a impune trecătorilor. Ieronim şi Onufrei steteau în uliţă; Onufrei, numărînd metaniile, ce le ţinea în mînile unite pe pîntece, Ieronim c-o faţă de-o adîncă şi nobilă seriozitate.

Marchizul Castelmare se uită lung şi sălbatec asupra acelei copile, ce-i dispreţuia amorul, apoi ieşi iute, trîntind uşa după sine.

— Ce frumos Adonis, în *Venus şi Adonis*, zise picbind. Şi ce mucalit bătrîn... Pare un *paiazzo* într-o rolă de intrigant. Ce nobile trăsături are tînărul... pare un demon... frumos, serios, nepăsători. Tot îi trebuie lui Francesco un model pentru demonul lui în *Căderea îngerilor*..., dac-am putè pune mîna pe călugăr...

— Maiestre! strigă ea tare, apropiind două scaune de fereastă.

Intră un bătrîn c-o bluză de catifea, cu faţa naltă şi senină, c-o barbă sură, s-apropie de copilă c-o întrebare pe buze.

— Vino lîngă mine... Şezi ici... Ia te uită la acel călugăr tînăr! Ce frumos demon în *Căderea îngerilor!* nu-i aşa?

— Ce frumos Adonis, în *Venus şi Adonis*, zise pictorul surîzînd, d-ta Venus, el Adonis.

— Eei! Asta-i prea tare.

Francesco-i apucă mîna într-a sa şi apropie gura de fruntea ei frumoasă.

— Eşti copilă, zise el încet, şi de ce nu? Tu vrei să iubeşti... toată fibra inimei tale tremură la această vorbă...

Vrei dar ca un bărbat pe care nu-l iubeşti, acel Castelmare, să te ia de soţie ? Ştii că sunt bogat... ştii că te iubesc ca pe fiica mea... ştii că tatăl tău te-ar vinde, dacă i s-ar plăti preţul ce-l cere, căci e sărac, desfrînat, jucător... şi că nu-i o altă cale, ca să scapi de nenorocire, decît fugind de această casă. Vrei un părinte ?... Iată-mă... Vrei o casă ? A mea îţi stă deschisă ! Vrei un amant, Cezara... iată-l. Şi eu am iubit... cunosc din tinereţă, această dulce turbare... Tu eşti însetată după ea... şi cu toate astea ai fi în stare să scapi din mînă cel mai frumos model de pictură... un înger de geniu, căci demonii sunt îngeri de geniu... ceilalţi cari au rămas în cer sunt cam prostuţi.

— Dar bine, tată, n-o s-alerg eu după el, zise ea, roşie ca focul.

— Vrei s-alerg eu după el ?

— Ei, nu...

— Ei, da... Complimentele mele, domnişoară, zise Francesco, repezindu-se spre uşă.

L-ar fi oprit... nu-i venea la socoteală... să nu-l oprească... nu se cădea. Ea nu făcu nimica, ceea ce era mai cuminte în cazul de faţă. Pictorul ieşi zîmbind cu răutate, dar cu deosebire încîntat de mutrele ce le tăia Cezara... contrazicătoare, turburi, desperate...

Ea rămase-ntr-o confuzie. Privea la Ieronim. Ce frumos era... Inima tremura-n ea... l-ar fi omorît dacă ar fi fost al ei... Era nebună.

Dar ce frumoasă, ce plină, ce amabilă era ea ! Faţa ei era de-o albeaţă chilimbarie, întunecată numai de-o viorie umbră, transparițiunea acelui fin sistem venos, ce concentrează idealele artei în boltită frunte şi-n acei ochi de-un albastru întuneric, cari sclipesc în umbra genelor lungi şi devin prin asta mai dulci, mai întunecoşi, mai demonici. Părul ei blond pare-o brumă aurită, gura dulce cu buza dedesupt puţin mai plină părea că cere sărutări, nasul fin şi bărbia rotundă şi dulce ca la

femeile lui Giacomo Palma. Atît de nobilă, atît de frumoasă, capul ei se ridica c-un fel de copilăroasă mîndrie, astfel cum şi-i ridică caii de rasă arabă, ş-atunci gîtul nalt lua acea energie marmoree şi doritoare totodată ca gîtul lui Antinous.

Ea-şi culcă capul într-o mînă şi privi la acel tînăr călugăr cu o indefinibilă, resignată dorinţă. Toate vorbele lui Francesco ea nu le lua decît de glumă, a cărei realitate, ce-i drept, i-ar fi şi plăcut. Ce întunecoase bucurii simţea inima ei în acea privire... cum ar fi dorit... ce ar fi dorit... ? Ah ! cine o spune, cine-o poate spune, şi care limbă e-ndestul de bogată, ca să poată exprima acea nemărginire de simţiri, cari se grămădesc nu în amor însuşi, ci în setea de amor. Ea visează-n fereasră... să viseze numai... n-ar fi un păcat analiza simţirilor ei ?...

III

Onufrei şi Ieronim, trecînd pe strade, nu vedeau că erau urmăriţi de-un om. Era pictorul. Ieronim avea să caute la poştă, unde şi află o scrisoare de la un unchi al lui, un bătrîn sihastru. Iată ce scria :

„Iubite în Cristos nepoate,

Este o frumuseţă de zi acum cînd îţi scriu şi sunt atît de plin de dulceaţa cea proaspătă a zilei, de mirosul cîmpiilor, de gurele înmiite ale naturei, încît pare că-mi vine să spun şi eu naturei ceea ce gîndesc, ce simt, ce trăieşte în mine. Lumea mea este o vale, încunjurată din toate părţile de stînci nepătrunse, cari stau ca un zid dinspre mare, astfel încît suflet de om nu poate şti acest rai pămîntesc, unde trăiesc eu. Un singur loc de intrare este — o stîncă mişcătoare ce acopere maestru gura unei peştere, care duce pîn-înlăuntrul insulei. Altfel, cine nu pătrunde prin acea peşteră crede că această

insulă este o gramadă de stînci sterpe înălțate în mare, fără vegetație și fără viață. Dar cum este inima? De jur împrejur stau stîncile uriesești de granit ca niște păzitori negri, pe cînd valea insulei, adîncă și desigur sub oglinda mărei, e acoperită de snopuri de flori, de vițe sălbatice, de ierburi nalte și mirositoare, în care coasa n-a intrat niciodată. Și deasupra păturei afînate de lume vegetală se mișcă o lume întreagă de animale. Mii de albine cutremură florile lipindu-se de gura lor, bondarii îmbracați în catifea, fluturii albaștri împlu o regiune anumită de aer deasupra căreia vezi tremurînd lumina soarelui. Stîncele nalte fac ca orizontul meu să fie îngust. O bucată de cer am numai, dar ce bucată! Un azur întunecos, limpede, transparent, și numai din cînd în cînd cîte un nourel alb, ca și cînd s-ar fi vărsat lapte pe cer. În mijlocul văii e un lac, în care curg patru izvoare cari ropotesc, se sfădesc, murmură, răstoarnă pietricele toată ziua și toată noaptea. E o muzică eternă în tăcerea văratică a văiei și prin depărtare, prin iarbă verde, pe costișe de prund, le vezi mișcîndu-se și șerpuind cu argintul lor fluid, transparent și viu, aruncîndu-se în brațele bulboanelor, în care se-nvîrtesc nebune, apoi repezindu-se mai departe, pînă ce, suspinînd de satisfacere, s-adîncesc în lac. În mijlocul acestui lac, care apare negru de oglindirea stufului, ierbăriei și răchitelor din jurul lui, este o nouă insulă mică cu o dumbravă de portocale. În acea dumbravă este peștera, ce am prefăcut-o-n casă, și prisaca mea. Toată această insulă-n insulă este o florărie sădită de mine anume pentru albine. Lucrez toată ziua cîte ceva. Știi că-n tinerețea mea am fost la un sculptor. De aceea, după ce-am netezit granitul peșterii mele, am implut suprafața păreților cu ornamente și basreliefuri, cum le împli tu cu schițe. Deosebirea-i că sculptura e goală, prin urmare chipurile ce le sculptez eu, asemenea. Pe un părete e Adam și Eva... Am cercat a prinde în aceste forme inocența primitivă... Nici unul din ei nu știe încă ce-nsemnează iubirea... ei se iubesc fără s-o știe... formele sunt virgine și necoapte... în expresia feței am pus duioșie și nu pasiune, este un idil liniștit și candid între doi oameni ce n-au conștiința frumuseței, nici a goliciunei lor. Ei îmblă-mbrățișați sub umbra unui șir de arbori, dinaintea lor o turmă de miei.

Cu totul altfel e Venus și Adonis. Venus e numai amor. Ea-și pleacă capul ei îmbătat de pasiune pe umărul acelui tînăr femeiește-frumos, timid și înamorat în sine, și el se uită furiș la formele perfecte ale zeiței ce-l fericește, căci i-e rușine să se uite de-a dreptul. El joacă rolul unei fete naive, pe care amantul ar fi descoperit-o.

În genere îmi place a reprezenta pe femeia agresivă: Bărbatul e firește agresiv, va să zică natura se repetă în fiece exemplar în astă privință și excepțiile ei sunt tocmai femeile agresive. Este o nespusă gentilețâ în modul cum o femeie ce iubește și care e totodată inocentă, timidă, trebuie să se apropie de un bărbat sau ursuz, cine știe prin ce, sau și mai pudic și mai copil decît ea. Cum vezi, nu vorbesc de curtizane, de femei a căror experiență este călăuza amorului, ci tocmai de agresiunea inocenței femeiești. De-aceea, sculptez acum, tocmai pe păretele cel mai alb, pe Aurora și Orion. Știi că tînăra Aurora răpește pe Orion, de care se-namorase însăși cruda și vergina Diana, și-l dusese în insula Delos. În fața lui Orion exprim acel fond de întuneric și mîndrie, care-l vezi mai în fața tuturor tinerilor, în Aurora acea veselie nestingibilă a fetelor tinere; a sculpta agresiunea în o asemenea față este greu... Un lucru-mi pare ciudat. După orele care în amor se numesc păstorești, rămîne în om o profundă descuragiare și tristeță, ba susțin chiar că în acele momente omul e mai capabil de sinucidere, ba mai nepăsător față cu moartea decît orișicînd. Găsesc, pe de altă parte, că un tînăr nesedus e mai

greu de a seduce, decît o fată și că biata Venus trebuie să-și fi avut chinul ei cu Adonis. Este un mister în această aversiune înainte, în tristeță după plăcere. Dar eu nu-l pricep.

Îmblu la școală. Știi la cine: la albinele mele. Am părerea cum că toate ideile ce plutesc pe suprafața vieței oamenilor sunt crețîi ce aruncă o manta pe un corp ce se mișcă. Ele sunt altceva decît mișcarea corpului însăși, deși atîrnă de la ea. Mai întîi statul albinelor. Ce ordine, măiestrie, armonie în lucrare! De ar avè cărți, jurnale, universități, ai vedè pe literați făcînd combinații geniale asupra acestei ordine ș-ar gîndi că-i făptura inteligenței, pe cînd vezi că nu inteligența, ci ceva mai adînc arangează totul cu o simțire sigură, fără greș. Apoi coloniile. În toată vara vedem cîte două sau trei generații colonizîndu-se din statul matern, și ceea ce ne bucură este lipsa de fraze și rezonamente cu care la oameni se-mbracă această emigrare a superfluenței locuitorilor. Apoi revoluțiile. În tot anul o revoluțiune contra aristocrației, a curtizanilor reginei — minus contractul sočial, orațiunile parlamentelor, argumente pentru dreptul divin și dreptul natural. Cinis et umbra sumus.

Dar, vei răspunde, părinte, duci idei și cugetări în natură după analogia împrejurărilor omenești, judeci așadară organizațiunile de stat ale animalelor numai întrucît le vezi asemănătoare cu cele omenești și încifrezi lumea noastră în lumea lor. Nu. Oamenii înșii duc o viață instinctivă. De obiceiuri și instituțiuni, crescute pe temeiul naturei, se lipesc religiuni subiective, fapte rele și mizerabile, însă foarte cu scop și tocmai acomodate cu strîmtoarea de minte a celor mai mulți oameni. Asta merge multă vreme astfel. Te naști, te-nsori, faci copii, mori, tocmai așa ca la animale, numai că-n loc de ulița satului, unde paradează donjuanii patrupezi, există la oameni sala de bal, jocul, muzica, unde vezi asemenea junele maimuțe cu monoclu mirosînd femelele. Și astfel trec multe bucăți de vreme, crezi ori nu crezi ceea, cu ce ți se argumentează excelența acestei lumi, și mori apoi, fără ca cineva să mai întrebe după acea muscă, care ca învățat a produs maculatură științifică, ori, după împrejurări, a predicat, a agitat republican ș.a.m.d. Și poate că, din cînd în cînd, îți vin momente de luciditate, în care privești ca trezit din somn și vezi deodată cu mirare c-ai trăit într-o ordine de lucruri strict organizată, fără ca s-o știi sau s-o vrei aceasta. Și această minte, care în turbarea și pustia împingere și luptă a istoriei oamenilor, a istoriei unui ce elementar, are din cînd în cînd cîte o fulgurațiune de luciditate, această lecuță de nonsens să vorbească și ea? să aibă vo influință, să însemneze ceva, să încifreze ceva în natură, ea, care nu-i decît o încifrațiune a aceleiași naturi? Nici vorbă măcar.

Astfel vedem în marile migrațiuni ale popoarelor, unde fiii minoreni ieșeau din țară, pe cînd stupul matern sta locului, o analogie cu roiurile albinelor. Nu explicările ce se dau faptelor, ci faptele înșile sunt adevărul.

Doctrinele pozitive, fie religioase, filozofice, de drept ori de stat, nu sunt decît tot atîtea pleduarii ingenioase ale minții, al acestui advocatus diaboli *care e silit de voință ca să argumenteze toate celea. Acest mizerabil advocat e silit să puie toate într-o lumină strălucită și, fiindcă existența este în sine mizerabilă, el e nevoit să împodobească cu flori și c-o aparență de profundă înțelepciune mizeria existenței, pentru a înșela în școală și în biserică pe tucanii cei mici, cari intră abia în scenă. asupra valorii vieței reale. Pentru lucrătorii statului — onoarea, pentru soldați — gloria, pentru principi — strălucirea, pentru învățați — renumele, pentru proști — cerul, și astfel o generațiune înșală pe cealaltă prin acest* advocatus diaboli *moștenit, prin acest sclav silit la șireție și sofisme, care aicea se vaieră ca popă, colo face mutre*

serioase ca profesor, colo parlamentează ca advocat, dincolo taie fețe mizerabile ca cerșitor. Acest din urmă o face pentr-un păhar de vin ce-l are in petto, altul pentr-un titlu, altul pentru bani, altul pentru o coroană, dar la toți, în esență, este aceeași, un moment de beție.

Iată ce învăț eu de la dascălii mei, de la albine. În școală la ele văd că suntem umbre fără voință, automați care facem ceea ce trebuie să facem, și că, pentru ca jucăria să nu ne dezgusteze, avem această mînă de creieri, care ar vrè să ne dovedească că într-adevăr facem ce voim, că putem face un lucru sau nu... Aceasta-i o înșelare de sine, în care mulțimea de probabilități e confundată cu ceea ce sûntem siliți a face.

Viața internă a istoriei e instinctivă ; viața exterioară, regii, popii, învățații, sunt lustru și frază, și cum de pe haina de mătasă pusă pe un cadavru nu poți cunoaște în ce stare se află, astfel de pe aceste vestminte mincinoase nu poți cunoaște cum stă cu istoria însăși.

Eu, mulțămită naturei, m-am dezbrăcat de haina deșertăciunei. Știu că tu ești pîn-acum frate laic. Nu te călugări, copilul meu... nu te preface în rasă și comanac din ceea ce ești, un băiet cuminte. Am fost săhastru, nu călugăr. Aș vrea ca cineva să-mi iee locul în această săhăstrie, căci sunt bătrîn și poate curînd să-mi bată ora mîntuirei. Vină tu, dar numai după ce voi muri... pe cît trăiesc, scutește-mă și tu. Am trebuință de singurătate. Bătrîneța este o moarte înceată, ce încet bate inima mea acum, ce iute bătea înainte de 60 de ani... Lume, lume ! Și într-o zi va bate din ce în ce mai încet, apoi va înceta, căci s-a sfîrșit undelemnul candelei. Știu că n-am să simt c-am să mor. Va fi o trecere molcomă și firească, de care nu mă tem. Voi adormi... de nu m-aș trezi numai iar... Îți sărut fruntea, φίλε καλέ.

Euthanasius."

IV

Pe cînd Ieronim ieșea cu Onufrei dintr-o veche zidire, îi văzu Francesco și intră în vorbă cu cel dentîi, ca să-i steie model pentr-un tablou al său. Acesta, văzînd că n-avea ce găsi de împrotivit bătrînului maiestro, se-nvoi și plecară tustrei spre locuința lui. În drum, părintele Onufrei, dînd ca din întîmplare de mîna pictorului, care conținea vro cîteva piese de aur, crezu că ce-i găsit îi bun găsit și, strîngînd cu multă amiciție și intenție luătoare mîna acestuia, gîndi că are multă cauză de-a se depărta, mai ales că tablele de la crîșmă-l invitau cu dragoste — deci pretextă ce pretextă și se duse.

În vremea asta, Cezara, curioasă și neastîmpărată, cotrobăia prin odaia pictorului. Ea s-apropie de tabloul, acoperit c-o pînză, o ridică și se uită întru cît înaintase lucrarea *Căderei îngerilor*. Cu fața de o senină seriozitate întindea arhanghelul Mihail spada sa de foc în aer. Pletele lui blonde fluturau împrejurul capului său alb ca marmura și a frunții boltite și ochii lui albaștri străluceau pare că de putere și energie. Brațu-i se întindea spre haos... aripele lungi și albe păreau a se ajunge într-o elipsă deasupra umerilor lui și deasupra frunții se-ncovoia un cerc de stele albastre. Fondalul era haos, în sus străbătut pe ici, pe colea de cîte-o stea murind, jos — întunecos și rece. Dar în dreptul spadei îngerului era lăsată o dungă cenușie de loc gol pentru figura demonului urmărit.

Ea auzi pași în tindă. Un paravan ascundea patul artistului... ea s-ascunse după el... șezu pe pat... și se uită... Intră Francesco cu tînărul călugăr. Inima-i bătea în păreții pieptului de credea că voiește să i se spargă. Artistul îi arătă lui Ieronim tabloul și locul ce are să-l ocupe chipul său pe acea pînză ; apoi intrară amîndoi într-un cabinet. Cezara nu se mișca din loc... tăcea ca peștele.

Francesco reveni, își căută paleta, pinsulele, lăsă peste fereastă o perdea de mătasă albastră, încît camera se împlu de un aer vioriu... așeză la un loc potrivit un piedestal negru de lemn, ușa cabinetului se deschise... și... Cezara era să răcnească... dar își astupă gura c-o mînuță și cu alta ochii. Să vorbim încet... cel puțin lectorii mei închipuiască-și că li vorbesc la ureche... ia să vedem rămas-a mîna Cezarei tot la ochi? Sînii îi crescuse într-atîta de bătăile inimei, încît sărise un bumb de la pieptarașul cam îngust de catifea neagră... de ce-l și încheiase? dar cine știa că inima ei o să aibă asemenea turburări? Ea-și dezbumbă pieptariul, sînii ei albi ca zăpada se eliberară din închisoarea lor de catifea și ea răsuflă adînc, deși încet. Apoi își puse iute mîna la ochi iar, pînă ce i se răcori sufletul... apoi ridică un degețel... cel mic, deasupra ochilor și se uită printre degete... Văzu un cap frumos pe niște umeri largi și albi, pe un bust, ce părea lucrat în marmură... Acum era să-i plesnească colanul... ea-l descheie din sponci și, răsuflînd din ce în ce mai liniștit, începu să privească întregul acel model frumos, din a cărui mușchi și forme respira mîndria și nobleța... Mînele ei îi căzură-n jos, căci era obosită de emoțiune, dar nu sătulă de-a privi. Tremura cu toate astea ca varga și i-ai fi auzit clănțănirea dinților, dacă n-ar fi ținut gura strîns încleștată.

Penelul pictorului zbura pe spațiul gol ce și-l lăsase pe pînză și sub mînă-i se născură formele lui Ieronim, din sus în jos, formă cu formă, pînă la umeri, pe cari pictorul schiță două lungi și strălucite aripi negre... Ședința era lungă. În vremea aceea Ieronim stetea pe piedestal drept, nemișcat, mîndru ca un antic Apoll, în semiîntunericul vînăt al odăii, pe care pictorul îl făcuse anume, pentru a nimeri tonul fundamental al figurei.

— Ieronim! întrerupse Francesco tăcerea ce domina în sală.

Cezara se spărie la aceste sunete. Îi veni ideea ciudată că pictorul are de gînd să deie paravanul într-o parte... atunci ea era descoperită... cu toaleta ei dezorganizată, cu părul vîlvoi, cu ochii aprinși în cap și cu fața roșie ca sîngele... Dar nu era asta.

Pictorul zise:

— Am ajuns la cap. Trebuie să te fi îndoit vreodată în viața ta de ceva. Reamintește-ți acea situație, ca să văd ce expresie va lua fața ta.

Ieronim își rechemă în minte scrisoarea bătrînului Euthanasius și o zîmbire rece, sceptică îi disclestă puțin buzele. O, de ar fi înmărmurit astfel! Era o durere mîndră în fața lui, și bietei Cezare îi ieși o lacrimă în ochi.

— Da, da! asta-i expresia! zise Francesco inspirat.

Ochii lui se entuziasmară și penelul său schiță în fugă acele trăsături de-o dureroasă amărăciune în fața întunecatului său geniu infernal.

„Ce nenorocit trebuie să fi fost, cînd reamintirea îi schimbă astfel fața!" gîndi Cezara și o duioșie dulce și liniștită îi împlu sufletul... Ea nu mai era aceeași. Din tremurătoare deveni lină — acuma-l iubea. În acea frumoasă statuă de marmură albă, în acel Adonis încremenit, ea presupunea un suflet... Îi venea să plîngă acum... buzele ei se discleștară c-o dulce expresie de durere și de amor, ea-și înclină capul în perini și-și închise ochii. Simțea că plînge fără să vreie.

— Mi-ar trebui încă cîteva ședințe, zise Francesco.

Cezara-și deschise ochii, dar... Francesco trăsese perdeaua și ea-l văzu din nou pe Adonis al ei în lumina cea plină a soarelui. Își astupă iar ochii și auzi cum pictorul și Ieronim se depărtaseră în cabinetul alăturat. Ea sări repede, tiptil, încet, se repezi pe uș-afară în buduarul ei, s-aruncă pe pat, ș-ascunse fața în perini și boțea tot ce încăpea în mîni. Cînd Francesco intră în odaia ei, ea s-aruncă în gîtul lui, îl strînse spasmotic, îl desmierdă, îl sărută...

— Ce-i, copila mea ?
— Nimic.
— Îţi place ?
Ea şopti ceva neînţeles, cu ochii plini de lacrimi şi dorinţă.

V

Cezara către Ieronim

„Iartă dac-o femeie îţi spune că te iubeşte. O femeie frumoasă şi tînără, căci ştiu că sunt frumoasă. Dar ştiu eu... tu eşti atît de mîndru, ştii a privi atît de rece... Ah ! cum aş topi gheaţa ochilor tăi cu gura mea — iubite ! De ce să mai îmbrac amorul cu vălul ruşinei... cînd te iubesc, cînd aş primi să fiu servitoarea ta, numai să mă suferi într-un colţ al casei în care vei locui tu, să suferi ca să sărut perina pe care va dormi capul tău. Vezi tu ce copil supus, umilit, este amorul. Tu vezi că sunt o neruşinată, o rea, o femeie de defaimat ; dară cugetă un lucru, că aş fi un miel, că n-aş vorbi un cuvînt, că aş tăcè privindu-te dacă m-ai iubi şi tu pe mine. Ştiu eu cum e inima ta ? Pot eu şti ? Vin de-mi spune cum este... ce se petrece în acea cămăruţă unde-aş vrea să locuiesc eu... numai eu. Şi ştii tu cum mă cheamă ?

Cezara“

. . . .

Ieronim către Cezara

„Că eşti frumoasă, cred ; că mă iubeşti, îţi mulţămesc ; că-mi oferi tot ceea ce tu crezi că m-ar face fericit, mă face să fiu în stare de a-mi jărtfi viaţa pentru tine. Îţi sărut mîna pentru voinţa ce ai de-a mă face fericit, deşi te-nşeli cînd crezi că amorul tău de femeie m-ar putè face. Amorul este o nenorocire şi fericirea, ce mi-o oferi, venin. Că n-o ştii aceasta este împrejurarea care te face adorabilă. Dac-ai avè pentr-un moment ochii mei, ce altfel ţi s-ar arăta aceasta lume, în care tu cauţi şi speri a găsi ce nu-i în ea — fericirea. Tu zici să te iubesc. Dacă te-aş putè iubi ca pe-o stea din cer... da ! Dar dacă suspin, dacă doresc... n-aud eu din toate părţile aceleaşi suspine ordinare, aceleaşi doruri... ordinare ; căci care-i scopul lor ? Plăcerea dobitocească, reproducerea în muşinoiul pămîntului de viermi noi cu aceleaşi murdare dorinţe în piept, pe cari le îmbracă cu lumina lunei şi cu strălucirea lacurilor, aceleaşi sărutări greţoase, pe cari le asamănă cu zuzurul zefirilor şi cu aiurirea frunzelor de fag. Este aşa sau nu ?

Priveşte-ţi-i acei tineri, cu zîmbiri banale, cu simţiri muieratice, cu şoapte echivoace, vezi acele femei, cari li răspund prin ochiri voluptuoase şi mişcîndu-şi buzele, vezi ! împrejurul acestui instinct se-nvîrteşte viaţa omenirei... Mîncare şi reproducere, reproducere şi mîncare !... Şi eu să cad în rolul lor ?... Să cerşesc o sărutare ? să fiu sclavul papucului tău, să tremur cînd îţi vei descoperi sînul... sînul, care mîni va fi un cadavru şi care, după fiinţa sa, este şi astăzi ? Să mă frizez, ca să-ţi plac, să-ţi spun minciuni, ca să petrec mintea ta uşoară ; să mă fac o păpuşă pentru... cine o şi mai spune pentru ce ? Nu ! nu mă voi face comediantul acelui rău, care stăpîneşte lumea ; mi-e milă de tine, de mine, mi-e milă de lumea-ntreagă. Mai bine mi-aş stoarce tot focul din inimă, ca să se risipească în scîntei, decît să animez cu el o simţire, pe care-o cred nu numai culpabilă, ci ordinară... Lasă-i să se mîngîie în simţirile lor, lasă-i să se iubească, lasă-i să moară cum au trăit ; eu voi trece nepăsător prin această viaţă, ca un exilat, ca un paria, ca un nebun !... numai nu ca ci. Sîmburele vieţei este egoismul şi haina lui, minciuna. Nu sunt nici egoist, nici mincinos. Adesea, cînd mă sui pe o piatră naltă, îmi pare că în creţii mantalei, aruncate peste umăr, am încremenit şi am devenit o statuă de

bronz, pe lîngă care trece o lume, ce ştie că acest bronz nu are nici o simţire comună cu ea... Lasă-mă în mîndria şi răceala mea. Dacă lumea ar trebui să piară şi eu aş putè s-o scap printr-o minciună, eu n-aş spune-o, ci aş lăsa lumea să piară. De ce vrei tu să mă cobor de pe piedestal şi să mă amestec cu mulţimea ? Eu mă uit în sus, asemenea statuiei lui Apoll... fii steaua cea din cer, rece şi luminoasă ! ş-atunci ochii mei s-or uita etern la tine !

I."

* * *

Ieronim părăsise monăstirea după sfatul lui Euthanasius şi trăia izolat într-o chiliuţă din oraş, pe care şi-o împodobise cu flori şi cu schiţe zugrăvite de el. În această săhăstrie primea adesea vizitele lui Francesco. Într-o zi el îi arăta acestuia scrisoarea Cezarei.

— Ei, ai de gînd să zici ba ?

— Iată ce zic, răspunse arătînd pe a sa.

— Fă ce vrei, dar astăzi vino-n atelierul meu, căci tabloul mi-e gata.

Plecară şi veniră... la Cezara acasă.

— Domnişoara Cezara, recomandă Francesco cînd intrară.

— Cezara ? murmură Ieronim uimit şi se uita lung, serios în faţa ruşinoasă şi roşie a bietei fete. Ieronim se aşeza în colţul unui divan şi părea rău dispus... Francesco ieşi, iar Cezara... s-aruncă la picioarele tînărului cu mînile unite, tremurînd şi aproape plîngînd.

— O ! zise ea încet, ca şi cînd s-ar fi temut de ceea ce zicea, şi apucîndu-i o mînă o duse la buzele ei — poţi suferi amorul meu ? să-l suferi numai... căci nu pretind să mă iubeşti ; dar să te laşi iubit... ca un copil... Am auzit că eşti urîtor de femei, singuratic, şi am desperat iubindu-te....

El îi cuprinse talia, o ridică încetinel de la pămînt, o aşeză lîngă el, apoi îi puse mîna după cap şi se uită drept şi lung în ochii ei... Îi era ciudat... nu-i venea să creadă ceea ce vedea cu ochii.

— Drept vorbeşti ? întreabă el.

Ea-şi pleca fruntea-n jos. Văzuse zîmbetul lui şi văzuse destul pentru a nu spera nimic. „Ah ! gîndi în sine, ce plăcere poate găsi un om ca el într-o păpuşă uşoară, în această mască de ceară a mea ? Se înţelege... Alt bărbat s-ar simţi măgulit, el... nici măgulit nu-i... Ştie că i se cuvine amor şi mă-ntreabă numai, precum un dascăl pe eleva lui, amicabil, însă destul de rece : „Adevărat vorbeşti ?".

O altă femeie, mai mîndră de frumuseţa ei, ar fi ieşit vînătă de mînie şi jignită de moarte din casă. Nu se oferă o femeie spre a fi refuzată. Ea ? era tristă. Ar fi plîns... ar fi plîns de-ar fi murit, dar nu putea fi supărată pe el.

Şi el, cu cît o privea mai mult, cu atîta o găsea mai frumoasă. Avea milă de ea, deşi nu voia să-i inspire speranţe deşerte, precum ar fi făcut orice bărbat în locu-i.

— Nu că nu eşti frumoasă, Cezara. Să vorbim încet... te voi numi tu, căci îmi eşti scumpă, deşi nu te iubesc în feliul în care aş dori eu însumi. Ascultă. Eu n-am iubit niciodată şi poate că nici sunt în stare. Dar *un* lucru crede ! Nu iubesc pe nimeni, dar dacă aş iubi, sigur că tu ai trebui să fii amanta mea. Simt o adorare în inima mea pentru tine, care poate ar deveni amor... dacă... ei bine, dacă nu m-ai iubi tu pe mine. Eu singur nu ştiu cum să-ţi descriu simţirea ciudată care-mi răceşte inima, adică nu mi-o răceşte atîta, cît mi-o face somnolentă. Nu am dorinţe şi tu m-ai învăţat de a le avè... Îţi pare ciudat asta... dar şi mie. Pare-că te-aş săruta... dacă nu m-aş teme că mi-ai da sărutarea înapoi ; parcă te-aş iubi... atunci cînd ai fi supărată pe mine...

— Nu pot fi... nu mă pot preface... în nimic, zise ea. E trist, adaose liniştită şi cu glasul puţin mai adînc, căci de la amorul tău atîrna fericirea vieţei mele întregi... Acuma Castelmare are jocul liber... nu am cauze de-a mă opune căsătoriei cu el, căci tu nu vrei să ştii nimica de mine. Nu mai voi să fug de la tatăl-meu, căci trebuie să caut a-mi uita nenorocirea, de se poate, prin o altă nenorocire... Sunt femeie... am crezut că sunt frumoasă... n-o mai pot crede... am crezut că am dreptul de-a despreţui amorul unui om ce mă iubeşte... mi s-a răsplătit cumplit acest dispreţ cu aceeaşi măsură.

— Cezara, zise el încet şi înduioşat... mă laşi tu să cuget asupra acestui lucru ? Am o inimă şi o minte ciudată. Nimic nu pătrunde în ele nemijlocit. O idee rămîne la mine zile întregi pe suprafaţa minţii, nici mă atinge, nici mă interesează. Abia după multe zile. ea pătrunde-n fundul capului, ş-atunci devine, prin altele, ce le-a fi găsind acolo, adîncă şi înrădăcinată. Cezara... simţirile mele sunt tot astfel. Pot vedè un om căzînd mort pe uliţă şi momentul întîi nu-mi face nici o impresie... abia după ore reapare imaginea lui şi încep a plînge... plîng mult şi urma rămîne neştearsă în inima mea. Tu spui să am milă de tine ? Eu îţi zic : ai milă de mine... căci, dacă vreodată iubirea ar pătrunde în inimă-mi, aş muri de amor. Tu nu mă-nţelegi, numai simt că amorul şi moartea mea vor fi foarte aproape una de alta. Ceea ce am nemijlocit este simpatia... aceasta o ai întreagă. Iubeşte-mă, de voieşti, dacă — lasă să-ţi spun acest dulce cuvînt — dacă ai îndurarea s-o voieşti. Tu gîndeşti că eu nu te-aş putè iubi ? Te înşeli... Lasă-mi numai timp... ca icoana ta să pătrundă adînc în inimă, să mă familiarizez cu această idee, eu, care n-am fost iubit, nici am iubit pe nimenea... şi gîndesc cum că tot aş putè nebuni iubindu-te.

El o sărută pe frunte şi ieşi... Ea surîse. Luă un joc de cărţi şi le meni, ca să vadă dac-a veni mîni, şi zise lin, înşirînd cărţile :

— Dac-a veni mîni, l-oi iubi ; dacă n-a veni, atunci... atunci asemenea l-oi iubi.

. . . .

Ieronim către Euthanasius

„Desmierd un chip de copilă în felul meu... adică împlu un album cu diferitele expresii ale unui singur cap. E ciudat că ochii mei atît de clari, pot să zic, de-o cerească claritate, nu pot cuprinde nimic deodată. Mîzgălesc păreţii. Am intrat la o copilă înamorată de mine, pe care însă n-o iubesc... Am văzut-o roşie, sfioasă, tulburată... Am zugrăvit în cartea mea această expresie. A-ngenuncheat lîngă mine... m-a rugat să-i sufăr iubirea... nu-ţi pot descrie expresia de nevinovăţie, candoare şi amor din faţa ei... dar am schiţat-o... E de sărutat schiţa mea. Poate că e una din cele mai nimerite din cîte-am zugrăvit. Am pus-o lîngă mine. Deconcertare şi o dulce resignaţie. Un profil îngeresc ! I-am spus cuvinte bune. O rază de speranţă în acea amabilă mîhnire a feţei. O adorabilă schiţă ! Dar simt că din ce în ce schiţele se familiarizază cu inima. N-o iubesc. Nu. Adio, părinte.“

. . . .

„O iubeşti, fătul meu, fără s-o ştii. Cinis et umbra sumus.

Euthanasius.“

VI

Sunt oameni, pe cari spirite de observaţie şi femeile îi descoasă dintr-o singură apucătură — oameni cu puţin spirit, dar de-un caracter tare, expres, consecvent. Astfel era Castelmare. Dacă o femeie l-ar fi auzit trăgînd clopoţelul — ar fi ştiut îndată cu ce faţă să-l primească : dacă un actor bun i-ar fi auzit paşii severi, apăsaţi şi de-o

aspră regularitate, răsunînd prin galeriile și coridoarele palatului Bianchi, ar fi știut prin o acțiune reconstructivă, fără să-l vadă, să-și imagineze aproape caracterul omului în cestiune : o natură comună, consecventă și puternică.

Puindu-și odată-n minte de-a lua pe Cezara vrînd-nevrînd, lui îi erau toate mijloacele binevenite, deși nu dispunea de multe, căci nu avea destul spirit pentru aceasta. Dar, întru cît îl servea inteligența, el cerca a descoperi dacă nu cumva șireata copilă ar avè vreun amor.

Deși Ieronim nu știa ce fel e simțirea lui pentru Cezara, îi plăcea să asculte de ea, ca un copil de soră-sa mai mare și, drept vorbind, ea abuza într-un mod neiertat de această putere ce-o avea asupra lui. El simțea în prezența ei un fel de duioșie în inimă, un fel de fior fără de înțeles, al cărui suvenire îl urmărea zile întregi. Nu se poate zice că era amor, căci, deși-i plăcè prezența ei, totuși îi plăcea și mai mult ca, departe de ea, să cugete la dînsa. În asemenea resuveniri, în cari el se juca cu imaginea-i, prezența ei aievea îi era chiar supărătoare. Simțea, pare-că, un ghimp în inimă, cînd ea era față — nu mai avea acea libertate de vis, care era esența vieței sale și singura fericire a unui caracter mulțămit, fără amor și fără ură. „Dacă mi-ar da pace, gîndi el în sine, totuși ar fi cum ar fi. Atunci aș ține-o de mîna ei mică și ne-am uita în lună — în virgina lună — atunci o privesc ca pe o statuă de marmură sau ca pe-un tablou zugrăvit pe un fond luminos, într-o carte cu icoane... Pare-că părul ei e o spumă de aur, atît de moale-i... Și fața ei se poliește într-un mod ciudat. Dar nu-mi dă cît lumea pace... mereu mă gîtuie... mă sărută — și zice c-o iubesc. Ba pe dracul ! Altfel... e chiar frumoasă — să spun dreptul. Bărbia se rotunzește ca un măr galben... gurița cîteodată parcă-i o cireașă... și ochii, ah ! ochii ! Numai de nu i-ar apropia de-ai mei... îmi atinge genele și mă-nfioară pîn-în tălpi. Atunci nu mai văd ce frumoasă e... o negură îmi întunecă ochii... atunci

aș omorî-o... Asta nu-i trai, asta-i chin ! Dar biata copilă... să fiu drept... ce știe ea că mă chinuie."

Și azi îmbla prin grădina palatului Bianchi. Asemenea unor aripi de vultur sălbatic, cuprindea, ca un privăz, părul negru și uscat, acea frumoasă și ostenită față de marmură de Paros. Pleoapele pe jumătate lasate-n jos trădau mărimea ochilor lui de-un întunecos și demonic albastru și cu toate acestea dezgustați ; buzele-ntredeschise arătau o energică durere, și numai gîtul se-ndoia cu mîndrie, ca și cînd nu și-ar fi pierdut-o sub greutatea vieții. Noaptea era lucie, aerul părea nins de razele lunei, cari se furișau prin întunecoasa verdeață a copacilor. El șezu pe o bancă, cu mînile unite și lăsate preste genunchi, cu fruntea plecată și părul risipit preste ea, gîndea lucruri de cari nu-și da sama și numai luna lunicînd pintre nouri împlea noaptea de vis. S-auzi un foșnet ușor care-l trezi... Era ea. Cum se schimbase acum ? Fața ei nu mai era trasă, ci se rotunzea vădit, sînii ei erau mai plini, numai roșața din obraz dispăruse, făcînd loc unei palori, care-i da un aer de nespusă blîndeță. Ochii nu mai aveau acea sălbatică și noptoasă strălucire, în adîncimea cărora fulgera întunecosul amor și întunecoasa dorință... ci limpeziți, nespus de adînci, te-ai fi uitat zile întregi în ei. Liniște și o melancolică pace era în adîncimea lor... Și în acea față atît de palidă, plină, dar tristă, surîdea suferitor oarecum gura de purpură... o roză a Ierihonului, a cărei frumuseță nu se trece. Ea s-apropia încet prin aleele străbătute de seninul nopții, pe cărările albe zugrăvite cu umbrele mrejelor de frunze. Ea-l văzu, dar nu-și iuți pasul. Îi ghicise ea caracterul ? Poate. El stetea locului și se uita lung la ea, cum s-apropia încet, asemenea unei lunatice, ca-n somn.

El... rezămîndu-și cotul pe spata bancei, își lăsă bărbia pe mînă, mișcîndu-și încet degetele, și se uita uimit cu ochii strălucitori la strălucitorul ei chip, ce s-apropia. Ea șăzu alături cu el, dar drept în lună. Nu-i atinse

mîna — nimic. Luna o polia frumos și ea era îndestul de vicleană spre a se lăsa muiată-n întreg de această dulce și voluptoasă lumină. El o privea mereu. Apoi își întinse el mai întîi mîna și apucă încet mînuța ei fină și rece. „Ah ! gîndi, și un ce nemaisimțit îi trecu prin inimă, ah ! cum îmi place acum." Acum se lipi cu-ncetul de chipul ei mlădios și ușor și, aplecîndu-și gura la urechea ei, îi șopti lin — deși cu glasul plin de înfocare :

— Privește la lună, luna mieze-nopții, frumoasă ca un copil de patrusprezece zile și rece... Nu simți tu c-a încetat toată durerea vieței, orice dorință, orice aspirare în privirea acestui mîndru tablou din care faci și tu parte... Acum ești în capul meu înger, frumoasă cum nu te-am văzut niciodată... dulce... Nu știi tu că eu te iubesc... ?

Ea se-nfioră, dar tăcu.

— Și apoi, privește asupra orașului întreg, pe acest amestec strălucit de palate și domuri, vezi cum, ajunse de lună, strălucesc asupra maselor întunecoase vîrfurile turnurilor și pînzele de la corăbii pe rîu. Și cu toate acestea centrul acestui tablou ești tu ! tu ! tu !... Nu s-aude nimic... decît departe-n vro grădină privighitoarea și s-aude vuind încet o roată pe apă. Și tu privești tăcută și nevinovată asupra acestei lumi... Trandafirii înfloresc pe fața ta... Tu, regină a sufletelor — nu ești curată ca izvorul ? mlădioasă ca chiparosul ? dulce ca filomela ? tînără ca luna plină, copilăroasă ca un canari, iubită ca o dumnezeire ? Privește, zise el și mai încet, strada aceea strîmtă și întunecoasă ; numai într-un singur colț îi taie umbra o dungă de lumină, dar în acel loc pare c-a nins... Vino cu mine... vino cu mine acasă... Voi da-ntr-o parte perdeaua din fereasta odăii mele și vom privi toată noaptea la cer... Ah ! te iubesc !... țipă el apăsat... te iubesc !... o văd prea bine că te iubesc !

El o strînse cu atîta putere, încît se-ncleștase amîndoi într-o îmbrățoșare lungă și nervoasă. Apoi el recăzu obosit de-o simțire nemaicunoscută pe spata bancei,

își închise ochii și-și lăsă capul pe acea spată. Luna-l bătea drept în față. Cezara veni drept înainte-i, se-nclina asupră-i, se ținu cu amîndouă mînile de spata bancei și-l săruta, cu ochii pe jumătate închiși, de nenumărate ori. El nu simțea nimic... asemenea unui copil amețit de somn, pe care mama îl desmiardă.

S-auzi o foșnire în frunzele unui tufari.

„D-zeul meu ! gîndi ea speriată, dacă m-ar fi văzut cineva ? Poate Castelmare. Sărmanul copil ! Cum se va întoarce el acasă ? Acest om poate să-l pîndească."

Ea-l lăsă un moment să se trezească din această beție... apoi îl întrebă lin, ca și cînd n-ar fi vrut să-i întrerumpă decît încet gîndirile lui, somnul lui ce-l avea.

— Știi să mînuiești sabia ?

— Da ! zise el.

— Să-ți aduc o sabie — nu-i așa ?

— Da...

— Și mi-i da o sărutare pentru ea ?

— Da.

Ea se urcă repede în palat și peste două minute veni c-o spadă, pe care i-o încinse, folosindu-se de ocazie de a-l strînge de mijloc.

— Dulcele meu sloi de gheață ! Tu, marmură ! tu, piatră, tu !

— Dă-mi pace, Cezara. Îmi vine să mor.

— Nu ! nu ! Îngerul meu... mergi acasă... Să nu ți se întîmple nimica pe drum... gîndește la Cezara ta... mărgăritariule !

Nu se putu opri de a-i lua capul între mîni și de-a-l mai săruta o dată... tare și cu zgomot.

— Acum mergi, mergi ! Te rog.

— De ce mă rogi ?

— Pentru că te-aș ucide de-ai mai rămînè.

— Cum ?

— Știu eu cum, zise ea, vicleană ca un copil.

Ea-l duse pîn la un hăţiş şi-l împinse afară din grădină. Apoi se întoarse şi, îmbrăţoşînd un trunchi, zise încet şi c-un fel de ciudă :

— Ieronim, te muşc !

Ea bătu cu pumnii în trunchiul de copac ; apoi se duse-n odaia ei şi, rupîndu-şi cu furie pieptarul de catifea, încîlcindu-şi părul atît de blond, ea se uita în oglindă cu ochii înecaţi de lacrimi şi cu buzele tremurătoare. Apoi se arunca în pat şi şoptea încet, foarte încet şi înecată de suspinuri, cuvinte dulci, nepomenit de dulci şi desmierdătoare, pintre cari străbătea numai un nume pronunţat mai tare : „Ieronim".

Nu-i merse însă tot astfel lui Ieronim. El s-apropia de strada strîmtă, aerul lin al nopţii îl trezise şi, de o natură mult mai puţin senzuală decît porumbiţa lui, el rămăsese numai cu convingerea teoretică cum că o iubeşte. El trecu prin strada întunecoasă cu pasul lui uşor, la care se cunoştea, ca să zic, elastica greutate, precum se simte la pasul unui cal de rasă ; cînd auzi în urmă-i un pas sever, regulat ca al unui soldat, şi recunoscu că-i al lui Castelmare. El se opri şi se-ntoarse spre partea dinspre care venea sunetul... Castelmare sosi... Tăcere. Ieronim plesni cu vîrful sabiei într-un zid de granit şi la scăpărare se recunoscură ambii rivali. În acelaşi moment, fără să se fi schimbat vro vorbă măcar, săbiile începură a se crucişa, apoi s-auzi un gemet... o cădere grea pe pavagiul dur al stradei ; una din cele două umbre dispăru într-o casă apropiată... cealaltă rămase mută.

VII

Ieronim se-ntinsese pe patu-i şi dedese-ntr-o parte perdeaua de la fereastă, spre a se uita cum luna apunea în rîu, făcînd pare-că din suprafaţa lui un drum moale

şi luminos, cînd auzi bătînd încet în uşă. El se sculă şi deschise. Era pictorul.

— Tinere, zise el, trebuie să fugi cît mai în grabă din oraş.

— De ce ?

— Ai omorît pe Castelmare.

— Ştiu.

— Ştii. Dar ceea ce nu ştii, poate, e că el e nepotul şi moştenitorul lui *podesta* din acest oraş, că duelele sunt oprite şi că poţi ajunge la spînzurătoare.

— Ei şi ?

— Ei şi ? De unde-ai învăţat acest limbagiu ? Ieronim, adaose bătrînul molcom, copilul meu, mi-ar părè rău de capul tău atît de frumos. Afară de-aceea mai ai o consideraţie... Iat-o.

El îi dete o hîrtie mîzgălită în linii strîmbe. Acesta o deschise.

Cezara către Ieronim

„Fugi, te rog. Nu l-ai ucis pe Castelmare. Înăbuşit de sînge, au zis oamenilor să-l aducă la noi. A povestit tot, cui îi datoreşte rana sa. Fugi... te rog ! Pot să te urmărească încă-n astă-noapte. Ce-i şi mai trist : contele voieşte să se logodească cu mine în starea în care se află şi nu am nici o putere de-a rezista !... Dar te iubesc. Crede că nu voi supravieţui nenorocirea mea.[2] *Rămîind aici, nu m-ai scăpa, ci m-ai face numai să mor de îngrijire... paserea mea ! Fugi, şi poate că... ah ! unde-i o speranţă, de care să mă ţin ?... nu vezi că nu ştiu ce să-ţi zic... Ţi-aş zice : vino la mine, şi nu pot. Spune-mi : să te pierd, pentru a te mai vedè odată ? Nu ! Fugi, Ieronim ; poate că vro întîmplare neprevăzută să mă păstreze pentru tine... poate contele să moară... Îi doresc moartea... te iubesc ! Nu, nu ! nu crede că te iubesc într-atît, încît să-ţi zic să rămîi... Adio, drăguţul meu !*

Cezara"

Ieronim ș-aruncă mantia pe umeri și ei merseră pe țărmul rîului, unde Francesco îi dădu barca lui. El îmbrățoșă pe bătrînul amic, desprinse barca de țărm, se sui și pluti în josul rîului, pînă ce, ajungînd pe luciul înalt al mării, el aruncă cîrmă și lopeți în apă, se culcă în barcă, sub cerul ce-și ridica înstelata sa măreție, și astfel — un grăunte plutitor pe aria nemărginită a apelor — adormi adînc.

A doua zi soarele era sus, cînd își deschise ochii... El văzu că barca lui se-nțepenise între niște stînci de piatră... Soarele stăpînea cerul și implea sînul mării cu lumină. La malul continental el văzu răsărind, din stînci pădurene, o monăstire veche, prin ale cărei colonade de piatră sură, în cerdac, îmblau cu pas regulat și încet călugărițe. O grădină unită cu murii monastirei se-ntindea pînă jos la poalele mării, care se mișca urcîndu-și apele pînă lîngă un boschet de chiparos și roze, tăinuit în ponorîrea unei stînci, ca un azil de scăldătoare.

El se desculță și, sărind de pe-o piatră pe alta, cercetă stîncosul său imperiu. El dădu de un izvor de apă vie și dulce, care se repezea cu mult zgomot din fundul unei peșteri. Intră în peșteră... o răcoreală binefăcătoare îl cuprinse pe el, pe care soarele-l arsese în somnu-i... merse mereu înainte... peștera se lungea din ce în ce și devenea tot mai întunecoasă. Deodată văzu ca o zare de senin, dar îi păru că-i scapără. Văzînd însă că ea nu perea, el s-apropie și văzu o bortă cît ai băga mîna, care corespundea undeva... se uită pe ea... văzu tufișuri mari și-i veni un miros adormitor de iarbă. El cercă să mărească borta cu puterea mînilor, dar era un granit, greu de înlăturat ; numai un bolovan mare păru că se mișcă. El îl urni — bolovanul se întoarse ca-n țîțini și lăsă o mică intrare, pe care o putea trece tîrîndu-se. El intră repede, împinse bolovanul la loc, acoperi chiar zarea cea mică cu pietre și pămînt, și cînd își întoarse privirea

ca să vadă unde intrase, rămase încremenit de frumusețea priveliștei.

Stînci urieșești și cenușii erau zidite de jur împrejur, una peste alta pîn-în ceriuri și-n mijlocul lor se adîncea o vale, o grădină de vale cu izvoare, în mijloc c-un lac și-n mijlocul lacului o insulă, pe care steteau în șiruri lungi stupii unei prisăci mari.

„E insula lui Euthanasius“, gîndi el uimit și pășea încet, minunîndu-se la fiecare pas. Pînă și insectele erau îmblînzite în acest rai. Fluturii curioși, albaștri, auriți, roșii îi acoperiră părul lui lung și negru, încît capul lui părea presărat cu flori. Aerul acestei insule era plin de sărbători murmuitoare ale albinelor, bondarilor, fluturilor ; iarba îi ajungea pînă la piept, măzărichea punea lațuri înflorite picioarelor... o căldură, un miros voluptos pătrundea raiul. El s-apropie de lac și, trecîndu-l pe unde era vad, veni în insulă. Albinele înconjurară bîzîind pe noul și tînărul împărat al raiului. S-apropie de peștera ce știa că trebuie să fie pe această insulă ; o găsi într-adevăr sculptată-n piatră, găsi dalta și uneltele de sculptură, patul, un ulcior cu apă ; dar bătrînul lipsea. Pe o mescioară era o foaie scrisă.

„Simt că măduva mea devine pămînt, că sîngele meu e înghețat și fără cuprins ca apa, că ochii mei abia mai reflectează lumea-n care trăiesc. Mă sting. Și nu rămîne decît urciorul de lut, în care au ars lumina unei vieți bogate. Mă voi așeza sub cascada unui pîrîu ; liane și flori de apă să încunjure cu vegetația lor corpul meu și să-mi strățese părul și barba cu firele lor... și-n palmele-mi întoarse spre izvorul etern al vieței, «soarele», viespii să-și zidească fagurii, cetatea lor de ceară. Rîul curgînd în veci proaspăt să mă dizolve și să mă unească cu întregul naturei, dar să mă ferească de putrejune. Astfel cadavrul meu va sta ani întregi sub torentul curgă-

tor, ca un bătrîn rege din basme, adormit pe sute de ani într-o insulă fermecată.“

Ieronim privi păreţii sculptaţi cu scene de amor, văzu cărţi vechi şi scrieri multe pe poliţele unui dulap rezimat de-un părete şi, mirosind apa din ulcior, văzînd că ea-i răsuflată şi băhnită, presupuse că bătrînul trebuia să fi murit. Astfel el, moştenitorul firesc al acestui locaş de pace, a acestei grădini închise ca o odaie, răscoli cărţile, cari erau toate alese şi-i promiteau multă petrecere ; scrierile moşneagului, în cari fiecare cugetare era un monogram al acestui cap adînc şi fericit şi a căror rezonanţă era atît de mare, încît fiecare construcţie trezea o lume de cugetări şi analogii în capul tînărului. Într-adevăr se familiariză în curînd cu micul lui imperiu, era ca acasă, îngrijea de straturile grădinei şi de stupi, îmbla ca o căprioară sălbatică prin tufăriile şi ierburile insulei. Adesea în nopţile calde se culca gol pe malurile lacului, acoperit numai c-o pînză de in, ş-atunci natura întreagă, murmurul izvoarelor albe, vuirea mării, măreţia nopţii, îl adînceau într-un somn atît de tare şi fericit, în care trăia doar ca o plantă, fără durere, fără vis, fără dorinţă.

VIII

În ziua-n care era să se serbeze cununia Cezarei cu Castelmare, tatăl ei, marchizul Bianchi, muri de apoplexie în mijlocul păharelor şi a commesenilor săi. Cînd ea-l văzu întins pe pat, genele încă deschise peste ochii sticloşi, gura plină de spume, ea se răzimă de bolta unei fereşti şi privi dezgustată asupra acelui cadavru, care nu-şi trăise decît şie şi care, spre a-şi împlini patime, cari aveau să aibă acest sfîrşit, era s-o vîndă şi pe ea, chipul de madonă, omului pe care-l ura mai mult în lume.

Cînd Castelmare se prezintă, începu s-o mîngîie.

— Contesă, zise el, părintele d-tale a murit şi ai rămas fără alt sprijin în lume decît mine, viitorul d-tale bărbat.

— Ba şi fără acesta, zise ea, căci d-ta ai încetat de-a fi viitoriul meu bărbat — sau cel puţin anul meu de doliu au depărtat această fericită perspectivă. Vei bate iar la uşa mea după un an.

Castelmare ieşi nemulţămit, aruncîndu-i o ultimă privire de ură neîmpăcată. Francesco o sfătui de-a părăsi oraşul, unde era expusă urmăririlor crudului ei adorator, şi să se retragă la o monăstire de călugăriţe, în apropiere de cîteva ore — unde ea se şi duse după înmormîntarea tatălui ei.

Ea slăbise de grijă, sărmana copilă... despre Ieronim nu mai auzise nimica, numai cît că barca lui Francesco, în care el se pornise pe mare, se găsise sfărîmată la ţărmuri, astfel încît ea-l crezu înecat, mort de mult.

În murii liniştiţi ai monastirei ea se regăsi pe sine însăşi. Chilia, ce i se dedese, era cu fereasta-nspre grădină şi mare ; şi adesea, trăgînd zăvorul la uşa-i ca să nu fie supărată de intrarea nimănui, ea privea oare întregi la înmiirea undelor depărtate, ce se perdeau în orizon, la prăvălatica grădină, frumoasă şi sălbătăcită, care-şi înrădăcinase hăţişurile şi arborii pînă lîngă ţărm — sau alte dăţi, pierzîndu-se pintre aleele umbroase, ea plivea firele de iarbă de pe cărare sau se ascundea într-un boschet aproape de ţărm, în care şedea ore întregi, adîncită în dorul ei fără de speranţă.

În zile calde, ea se dezbraca şi, lăsîndu-şi hainele-n boschet, se cobora la mare. Chip minunat, arătare de zăpadă în care tînăra delicateţă, dulcea moliciune a copilăriei era întrunită cu frumuseţa nobilă, coaptă, suavă, pronunţată a femeiei. Prin transparenţa generală a unei peliţi netede se vedeau parcă vinele viorii şi, cînd piciorul ei atingea marea, cînd simte apele muindu-i corpul, surîsul său devine iar nervos şi sălbatec ca toată copilăria ei ; în luptă cu oceanul bătrîn, ea se simte reîntinerind, ea

surîde cu gura încleştată de energie şi se lăsă îmbrăţoşărei zgomotoase ale oceanului tăind din cînd în cînd cu braţele albe undele albastre, înotînd cînd pe o coastă, cînd pe spate, tologindu-se voluptos pe patul de valuri.

Începuse a însera şi ea iar se lăsă amorului ei cu marea, iar surîdea în faţa valurilor cu acea intensivă şi dulce voluptate, îşi golise gîtul ei de ninsoare, îşi despletise părul pe umerii rotunzi şi pe sînii crescuţi în sete de amor, pînă rămase goală şi frumoasă ca o statuă antică, avînd înaintea acestei din urmă avantagiul vieţei, acea peliţă caldă, dulce, netedă, care lasa urme dac-o atingeai. S-aruncă în mare şi începu să-noate, puindu-şi drept ţel de ajuns nişte stînci, ce le vedea un sfert de ceas departe de ţărm.

Undele liniştite o duceau şi în curînd ajunse la stîncile din mare. Ea merse-ncetinel de-a lungul lor, rezămîndu-şi mînile de păreţii de piatră, ajunse la o peşteră, din care curgea sfîşiat şi strălucind un izvor, intră mergînd de-a lungul pîrîului, şi deodată o panoramă cerească se deschise ochilor ei...

„D-zeule ! ce rai ! gîndi ea, voi sta aici puţin." Ea merse-nainte prin iarbă, care caldă şi mirositoare îi gîdila corpul, s-aruncă în lacul limpede ca lacrima, a cărui apă o făcea mai să adoarmă, fugea apoi prin dumbrava de portocale, gonită de fluturi şi albine... Era nebună, ca un copil, rătăcit într-o grădină fermecată de basme. În urmă, văzînd că soarele se-nclinase, ea se întoarse pe calea pe care venise, dar care fu spaima ei, cînd nu văzu nici o ieşire ?

Ce să facă ? Cu gîndul că s-a rătăcit, îşi mai primblă ochii de jur împrejur... nicăiri o ieşire...

„Ah, gîndi, şi ce-ar şi fi, de aş petrece o noapte în acest rai fărmăcat ? Cine mă vede şi cine mă ştie ?"

Se făcuse noaptea. Stelele mari şi albe tremurau pe cer şi argintul lunei trecea sfîşiind valurile transparente de nouri, ce se-ncreţeau în drumu-i. Noaptea era caldă, îmbătată de mirosul snopurilor de flori ; dealurile străluceau sub o pînză de neguri — apa molcomă a lacului, ce-nconjura dumbrava, era poleită şi tremurînd îşi arunca din cînd în cînd undele sclipitoare spre ţărmii adormiţi. Şi-n mijlocul acestei feerii a nopţii, lăsate asupra unui rai înconjurat de mare, trecea Cezara, ca o-nchipuire de zapadă, cu părul ei lung de aur, ce-i ajungea la călcîie... Ea mergea încet... Toate visele, toată încîntarea unei aromate nopţi de vară îi cuprinsese sufletul ei virgin... ar fi plîns ! Îşi aducea aminte de amantul ei şi-i părea că-i Eva-n paradis, singură cu durerea ei. Ea veni lîngă lac şi văzu cărare de prund pe sub apă. Începu să treacă şi apa fugea rotind împrejurul glesnelor ei... Ea se uita l-acea dumbravă încîntată... o dorinţă de fericire îi cuprinse sînul... era atît de însetată de amor, ca copilul cel tînăr şi fraged, buzele ei erau uscate de dorinţa unei sărutări, cugetarea ei era împătimită, ca un strat cu florile pe jumătate vestezite de arşiţă. Cînd ajunse în dumbravă, umbra mirositoare a arborilor nalţi arunca un reflect albastru asupra peliţei ei, încît părea o statură de marmură, în lumină viorie... Deodată ea văzu prin arbori o figură de om... gîndea că-i o închipuire a ei, proiectată pe mrejele de frunze... şi acel chip luă din ce în ce conture mai clare... era *el*.

„Ah ! gîndi ea zîmbind, ce nebună sunt... pretutindenea el, în frumuseţa nopţii, în tăcerea dumbravelor !"... El s-apropie... El credea asemenea că are-o-nchipuire aievea înaintea lui... O privi lung, se priviră lung.

Cînd îi luă mîna... ea ţipă.

— Cezara ! strigă el, cuprinzînd-o-n braţele lui... Cezara ! eşti o închipuire, un vis, o umbră a nopţii zugrăvită cu zapada luminei de lună ? sau eşti tu ? tu ?

Ea plîngea... nu putea răspunde. Se credea nebună, credea că-i vis, ş-ar fi vrut numai ca vecinic să ţie acel vis.

— Tu eşti ? *chiar tu ?* întrebă ea cu glasul înecat, căci toată cugetarea ei se-mprospătase, toate visele ei reveneau splendide şi doritoare de viaţă... Ea nu se mai sătura privindu-l... şi uitase starea în care era.

. . . .

(Curierul de Iaşi,
6, 11, 13, 15 şi 18 august 1876.)

ION LUCA CARAGIALE

(1852—1912)

Născut la 30 ianuarie 1852, în comuna Haimanale — azi Caragiale — din ţinutul Prahova. Fiul lui Luca Caragiale, originar din Constantinopol, şi al Ecaterinei Caragiale, născută Alexovici, fiică de negustor din Braşov. După prima învăţătură primită de la institutorul Bazile Drăgoşescu, urmează patru clase gimnaziale la Liceul Sfinţii Petru şi Pavel din Ploieşti. Între 1868—1870 urmează cursurile Conservatorului din Bucureşti, clasa de declamaţiune a unchiului său, Costache Caragiale. Pentru scurt timp este copist la tribunalul din Ploieşti, pentru ca în 1871 să fie angajat de Mihail Pascaly sufleur la Teatrul Naţional din Bucureşti. În 1873 începe a publica în *Ghimpele* cronici şi versuri umoristice avînd în atenţie, de multe ori, pe Al. Macedonski. Mai mulţi ani lucrează în diferite redacţii, colaborează la diverse reviste umoristice, între care *Claponul*, şi face traduceri din D. Parodi — a cărui *Rome vaincue (Roma învinsă)* este reprezentată de Teatrul Naţional în 1877 —, din Paul Déroulède şi din E. Scribe. Tot din 1877 datează activitatea de cronicar teatral în *România liberă*. Chemat de Eminescu, lucrează în redacţia *Timpului*. Tot prin Eminescu cunoaşte pe T. Maiorescu şi intră în cercul Junimii. Aflîndu-se la Iaşi în 1878, la cea de a XV-a aniversare a Junimii, citeşte *O noapte furtunoasă sau Numărul 9*, care în ianuarie 1879 este jucată pe scena

Teatrului Național din București, pentru ca peste puțin timp să fie scoasă de pe afiș. Retrăgîndu-se de la *Timpul* în 1881, funcționează ca revizor școlar în județele Neamț și Suceava, apoi în județele Argeș și Vîlcea. În 1884 se reprezintă *O scrisoare pierdută*, cu deosebit succes, iar în 1885 *D'ale carnavalului*, vehement fluierată la premieră. Într-o stare materială precară, în această perioadă este obscur funcționar la Regie, apoi dă lecții particulare. În 1888 este numit director general al teatrelor. În 1889, la Socec apare volumul *Teatru*, avînd drept prefață articolul *Comediile d-lui Caragiale* de T. Maiorescu, scris în 1885. În 1890 se joacă și apare în volum *Năpasta*. În același an este respins de la premiul Academiei, datorită referatului nefavorabil prezentat de B. P. Hasdeu și acuzațiilor cu privire la tendințele morale din teatrul său, formulate de D. A. Sturza. În 1892 ține o conferință în care atacă Junimea și publică articolul *Două note*, unde Maiorescu este pe nedrept acuzat că ar fi schimbat uneori textul poeziilor lui Eminescu. În același an scoate două volume de proză (*Note și schițe* și *Păcat, O făclie de Paște, Om cu noroc*). Împreună cu Toni Bacalbașa, scoate prima serie din *Moftul român* (1893). Alăturîndu-se lui Slavici și Coșbuc, scoate *Vatra* (1894). Colaborează la *Ziua* și la *Epoca*, ziarele lui G. Panu, și conduce *Epoca literară*. Este proprietarul unei berării de pe strada Gabroveni (1883) și, împreună cu C. Dobrogeanu-Gherea, concesionar al restaurantului din gara Ploiești (1895), apoi proprietar al restaurantului „Gambrinus" din București (1901). În 1901 apare a doua serie din *Moftul român*, apoi *Calendarul „Moftului român"* (1902). În 1901 apare volumul *Momente*. Tot acum se desfășoară procesul împotriva lui Caion (Const. A. Ionescu) pentru acuza de plagiat în *Năpasta*, avocat pledant fiind B. Șt. Delavrancea. Moștenind o parte din averea mătușii sale dinspre mamă, Ecaterina Momolo Cardini în 1904 se stabilește, cu familia, la Berlin. Urmează anii de prietenie cu Paul Zarifopol, primul său editor. Ecoul răscoalelor țărănești din 1907 îl zguduie profund, ceea ce se reflectă în pamfletul *1907, din primăvară pînă-n toamnă*, apărut întîi în ziarul vienez *Die Zeit*, apoi în volum, la Editura Adevărul. Colaborează la *Convorbiri critice*, cu fabule mai ales, iar în *Viața românească* (1909) publică *Kir Ianulea*. În 1911 ia parte la comemorarea semicentenarului „Astrei" la Blaj și asistă la unul din zborurile lui Aurel Vlaicu. În 1912 refuză să participe la sărbătoarea organizată la București cu prilejul împlinirii vîrstei de 60 de ani. După o scurtă vizită în țară, moare subit la Berlin în noaptea de 8 spre 9 iunie, în timp ce citea *Macbeth*.

De consultat : 1. *Opere*, vol. II, E.S.P.L.A., 1960, vol. III, idem, 1962, ediție îngrijită de Al. Rosetti, Șerban Cioculescu și Liviu Călin ; *Momente, Schițe, Notițe critice*, Editura Minerva, 1974, col. „Patrimoniu" ; *Nuvele, povestiri, amintiri, Varia*, idem, 1975 (tot aici v. și reperele istorico-literare). 2. G. Ibrăileanu, *I. L. Caragiale — „Schiță nouă"*, în *Scriitori români și străini*, vol. I, E.P.L., 1968 ; Paul Zarifopol, *Introducere la* I. L. Caragiale, *Opere*, vol. I, *Introducere la* I. L. Caragiale, *Opere*, vol. II, în vol. *Pentru arta literară*, I, Editura Minerva, 1971 ; Pompiliu Constantinescu, *I. L. Caragiale și duhul balcanic, Satanismul lui I. L. Caragiale*, în *Scrieri*, vol. II, E.P.L., 1967 ; Perpessicius, *Note despre arta prozei la Caragiale*, în *Viața românească* nr. 6, 1962 ; Șerban Cioculescu, *Ironia în opera lui Caragiale*, în *Caragialiana*, Editura Eminescu, 1977 ; Șt. Cazimir, *Caragiale-Universul comic* (capitolele despre proză), E.P.L., 1967, Silvian Iosifescu, *Dimensiuni caragialiene* (capitolele despre proză), Editura Eminescu, 1972 ; Aurel Martin, *Semnul geniului*, în *Orizont* nr. 7, 15 iunie 1972 ; Mihai Ungheanu, *Indeciziile prozei fantastice românești*, în *Arhipelag de semne*, Editura Cartea Românească, 1975 ; Al. Călinescu, *Caragiale sau vîrsta modernă a literaturii*, Editura Albatros, 1976 ; Valeriu Cristea *Satiră și viziune*, în vol. *Alianțe literare*, Editura Cartea Românească, 1977.

LA HANUL LUI MÎNJOALĂ

Un sfert de ceas pînă la hanul lui Mînjoală... de-acolea, pînă-n Popeștii-de-sus, o poștie : în buiestru potrivit, un ceas și jumătate... Buiestrașu-i bun... dacă-i dau gră-

unțe la han și-l odihnesc trei sferturi de ceas... merge. Care va să zică, un sfert și cu trei, un ceas, și pînă-n Popești unul și jumătate, fac două și jumătate... Acu sunt șapte trecute : ăl mai tîrziu pînă la zece, sunt la pocovnicu Iordache... Am cam întîrziat... trebuia să plec mai devreme... dar în sfîrșit !... de așteptat, mă așteaptă...

Așa socotind în gînd, am și văzut de departe, cam la o bătaie bună de pușcă, lumină multă la hanul lui Mînjoală, adică, așa-i rămăsese numele ; acuma era hanul Mînjoloaii — omul murise de vreo cinci ani... Zdravănă femeie ! ce a făcut, ce a dres, de unde era cît p-aci să le vînză hanul cînd trăia bărbatul-său, acuma s-a plătit de datorii, a dres acaretul, a mai ridicat un grajd de piatră, și încă spun toți că trebuie să aibă și parale bune. Unii o bănuiesc că o fi găsit vreo comoară... alții, că umblă cu farmece. Odată au vrut s-o calce tîlharii... S-au apucat să-i spargă ușa. Unul dintre ei, ăl mai voinic, un om cît un taur, a ridicat toporul și cînd a tras cu sete, a picat jos. L-au ridicat repede ! era mort... Frate-său a dat să vorbească, dar n-a putut — amuțise. Erau patru inși. L-au pus pe mort în spinarea lui frate-său, și ceilalți doi l-au apucat de picioare, să-l îngroape undeva departe. Cînd să iasă din curtea hanului, Mînjoloaia începe să strige pe fereastră : hoții ! și-n fața-le, iacă zapciul cu mai mulți inși și cu patru dorobanți călări. Strigă pomojnicul : „Cine-i ?“ Hoții cei doi, fugi care-ncotro ! rămîne mutul cu frate-său mort în cîrcă. Acu, ce te faci la cercetare ! Toată lumea știa că mutul vorbește : cui putea să-i treacă prin cap că mutul nu se preface ? L-au bătut pînă l-au smintit, ca să-i vie glasul la loc — degeaba. De atunci li s-a tăiat pofta flăcăilor să mai calce hanul...

Pînă să-mi treacă toate astea prin minte, am sosit. O sumă de cară poposesc în curtea hanului ; unele duc la vale cherestea, altele porumb la deal. E o seară aspră de toamnă. Chirigii se-ncălzesc pe lîngă focuri... de aceea se vedea atîta lumină de departe. Un argat îmi ia calul

în primire să-i dea grăunțe la grajd. Intru în cîrciumă, unde fac refenea oameni mulți, pe cînd doi țigani somnoroși, unul cu lăuta și altul cu cobza, țîrlîie într-un colț oltenește. Mi-e foame și frig — m-a răzbit umezeala.

— Unde-i cucoana ? întreb pe băiatul de la tarabă.

— La cuptor.

— Trebuie să-i fie mai cald acolo, zic eu și trec, printr-o săliță, din cîrciumă în bucătărie...

Foarte curat în bucătărie... și abur, nu ca în cîrciumă, de cojoace, de cizme și de opinci jilave — abur de pîne caldă. Mînjoloaia priveghia cuptorul...

— Bine v-am găsit, cocoană Marghioalo.

— Bine-ați venit, cucoane Fănică.

— Mai s-o fi găsind ceva de mîncare ?

— Pentru oameni de omenie ca dumneata, și la miezul nopții.

Și repede coana Marghioala dă poruncă unei cotoroanțe să puie de masă-n odaie, și pe urmă s-apropie de cotlon la vatră, și zice :

— Uite, alege-ți.

Cocoana Marghioala era frumoasă, voinică și ochioasă, știam. Niciodată însă de cînd o cunoșteam — ș-o cunoșteam de mult ; trecusem pe la hanul lui Mînjoală de atîtea ori, încă de copil, pe cînd trăia răposatul taică-meu, că pe acolo n-era drumul la tîrg — niciodată nu mi se păruse mai plăcută... Eram tînăr, curățel și obraznic, mai mult obraznic decît curățel. M-am apropiat pe la stînga ei, cum era aplecată spre vatră, și am apucat-o peste mijloc ; ajungînd cu mîna de brațul ei drept, tare ca piatra, m-a-mpins dracul s-o ciupesc.

— N-ai de lucru ? zise femeia și s-a uitat la mine chiorîș...

Dar eu, ca s-o dreg, zic :

— Strașnici ochi ai, coană Marghioalo !

— Ia nu mă-ncînta ; mai bine spune ce să-ți dau.

— Să-mi dai... să-mi dai... Dă-mi ce ai dumneata...

— Zău...
Și eu, oftînd :
— Fie, că strașnici ochi ai, coană Marghioalo !
— Da dacă te-aude socru-tău ?
— Care socru ?... de unde știi ?
— Dumneata gîndești că, dacă te-ascunzi sub căciulă, nu te mai vede nimini ce faci... Nu te duci la pocovnicu Iordache să te logodești cu fata a mai mare ?... Aide, nu te mai uita așa la mine ; treci în odaie la masă.
Multe odăi curate și odihnite am văzut în viața mea, dar ca odaia aceea... Ce pat ! Ce perdeluțe ! ce pereți ! ce tavan ! toate albe ca laptele. Și abajurul și toate cele lucrate cu iglița în fel de fel de fețe... și cald ca subt o aripă de cloșcă... și un miros de mere și de gutui...
Am vrut să m-așez la masă și, după obiceiul apucat din copilărie, m-am întors să văz încotro e răsăritul, să mă-nchin. M-am uitat cu băgare de seamă de jur împrejur pe toți pereții — nici o icoană. Zice cocoana Marghioala :
— Ce te uiți ?
Zic :
— Icoanele... Unde le ții ?
Zice :
— Dă-le focului de icoane ! d-abia prăsesc cari și păduchi de lemn...
Femeie curată !... M-am așezat la masă făcîndu-mi cruce după datină, cînd deodată, un răcnet : călcasem, se vede, cu potcoava cizmii, pe un cotoi bătrîn, care era sub masă. Cocoana Marghioala sare repede și deschide ușa, de perete ; cotoiul supărat dă năvală afară, pe cînd aerul rece năpădește-năuntru și stinge lampa. Caută chibriturile pe bîjbăite ; caut eu încolo, caută cocoana-ncoace — ne-am întîlnit piept în piept pe-ntunerec... Eu, obraznic, o iau bine-n brațe și-ncep s-o pup... Cocoana mai nu prea vrea, mai se lăsa ; îi ardea obrajii, gura-i era rece și i se zbîrlise pe lîngă urechi puful piersicii... În sfîrșit iacă

jupîneasa aduce tava cu demîncare și cu o lumînare. Pesemne om fi căutat mult chibriturile, că țilindrul lămpii se răcise de tot. Am aprins-o iar...
Bună mîncare ! pîne caldă, rață friptă pe varză, cîrnați de purcel prăjiți, și niște vin ! și cafea turcească ! și rîs și vorbă... halal să-i fie cocoanii Marghioalii ! După cafea, zice cotoroanții :
— Spune să scoată o jumătate de tămîioasă...
Grozavă tămîioasă !... Mă apucase un fel de amorțeală pe la încheieturi ; m-am dat așa-ntr-o parte pe pat, să trag o țigară cu ale din urmă picături chihlimbarii din pahar, și mă uitam pîn fumul tutunului la cocoana Marghioaia, care-mi sta pe scaun în față și-mi făcea țigări. Zic :
— Fie, cocoană Marghioalo, strașnici ochi ai !... Știi ce ?
— Ce ?
— Dacă nu te superi, să-mi mai facă o cafea ; da... nu așa dulce...
Și rîzi !... Cînd vine jupîneasa cu cafeaua, zice :
— Cocoană, dumneavoastră stați de vorbă aici... nu știți ce-i afară...
— Ce e ?
— S-a pornit un vînt de sus... vine prăpăd.
Am sărit drept în picioare și m-am uitat la ceas : zece și aproape trei sferturi. În loc de o jumătate de ceas, stătusem la han două ceașuri și jumătate ! Vezi ce e cînd te-ncurci la vorbă ?
— Să-mi scoață calul !
— Cine ?... Argații s-au culcat.
— Mă duc eu la grajd...
— Ți-a pus ulcica la pocovnicu ! zice cocoana pufnind de rîs și ținîndu-mi calea la ușe.
Am dat-o binișor la o parte și am ieșit pe prispă. În adevăr, era o vreme vajnică... Focurile chirigiilor se stinseseră ; oameni și vite dormeau pe coceni, vîrîndu-se

cuminți unii-ntr-alții jos la pămînt, pe cînd pe sus prin văzduh urla vîntul nebun.

— E vifor mare, zice cocoana Marghioala, înfiorată și apucîndu-mă strîns de mînă ; ești prost ? să pleci pe vremea asta ! Mîi de noapte aici ; pleci mîne pe lumină.

— Nu se poate...

Mi-am tras mîna cu putere ; am mers la grajd cu mare greutate am deșteptat un argat și mi-am găsit calul ; l-am închingat, l-am tras la scară și m-am suit în odaie să-mi iau noapte bună de la gazdă. Femeia, dusă pe gînduri, ședea pe pat cu căciula mea în mînă, o tot învîrtea ș-o răsucea.

— Cît am de plată ? am întrebat.

— Îmi plătești cînd treci înapoi, răspunse gazda, uitîndu-se adînc în fundul căciulii.

Și pe urmă se ridică în picioare și mi-o întinse. Mi-am luat căciula ș-am pus-o în cap, așa cam la o parte. Zic, privind pe femeie drept în lumini, care-i sticleau grozav de ciudat :

— Sărut ochii, cocoană Marghioalo !

— Umblă sănătos !

M-am aruncat pe șea ; jupîneasa bătrînă mi-a deschis poarta, și am ieșit. Rezemat cu palma stîngă pe coapsa calului, mi-am întors înapoi capul : peste zaplazul înalt se vedea ușa odăii deschisă, și în deschizătură, umbra albă a femeii adumbrindu-și cu mîna arcurile sprîncenelor. Am ținut la pas încetinel, fluierînd un cîntec de lume ca pentru mine singur, pînă cînd, cotind după zaplaz să-mi apuc drumul, mi s-a ascuns vederea cadrii. Am zis : hi ! la drum ! și mi-am făcut cruce ; atunci, am auzit bine ușa bufnind și un vaiet de cotoi. Gazda mea știa că nu o mai văz, intrase degrab în căldură și apucase pe cotoi cu ușa, desigur. Afurisit cotoi ! se tot vîră printre picioarele oamenilor.

Să fi mers o bucată bună de drum. Viforul creștea scuturîndu-mă de pe șea. În înalt, nori după nori zburau opăciți ca de spaima unei pedepse de mai sus, unii la vale pe dedesubt, alții pe deasupra la deal, perdeluind în clipe largi, cînd mai gros, cînd mai subțire, lumina ostenită a sfertului din urmă. Frigul ud mă pătrundea ; simțeam că-mi îngheață pulpele și brațele. Mergînd cu capul plecat ca să nu mă-nece vîntul, începui să simț durere la cerbice, la frunte și la tîmple fierbințeală și bubuituri în urechi. Am băut prea mult ! m-am gîndit, eu, dîndu-mi căciula mai pe ceafă și ridicîndu-mi fruntea spre cer. Dar vîrtejul norilor mă amețea ; mă ardea sub coastele din stînga. Am sorbit din adînc vîntul rece, dar un junghi m-a fulgerat pîn tot coșul pieptului de colo pînă colo. Am aplecat iar bărbia. Căciula parcă mă strîngea de cap ca o menghinea ; am scos-o și am pus-o pe oblînc... Mi-era rău... N-am făcut bine să plec ! La pocovnicu Iordache trebuie să doarmă toată lumea ; m-or fi așteptat ; pe vremea asta, or fi crezut oamenii, firește, că n-am fost prost să plec... Am îndemnat calul care se-mpletecea, parcă băuse și el...

Dar vîntul s-a mai potolit ; s-a luminat a ploaie ; lumină cețoasă ; începe să cearnă mărunt și-nțepos... Îmi pun iar căciula... Deodată sîngele începe iar să-mi arză pereții capului. Calul a obosit de tot ; gîfîie de-necul vîntului. Îl strîng în călcîie, îi dau o lovitură de biciușcă ; dobitocul face cîțiva pași pripiți, pe urmă sforăie și se oprește pe loc, ca și cum ar vedea în față o piedică neașteptată. Mă uit... În adevăr, la cîțiva pași înaintea calului zăresc o mogîndeață mică sărind și țopăind... Un dobitoc !.. Ce să fie ?... Fiară ?... E prea mică... Pun mîna pe revolver ; atunci auz tare un glas de căpriță... Îndemn calul cît pot ; el se-ntoarce-n loc și pornește-napoi. Cîțiva pași... și iar stă sforăind... Iar căprița... Îl opresc, îl întorc, îi dau cîteva lovituri, strîngîndu-l din zăbală. Pornește... Cîțiva pași... Iar căprița... Norii s-au subțiat de tot ; acuma văz cît se poate de bine. E o căpriță mică neagră ; aci

merge, aci se-ntoarce, aruncă din copite; pe urmă se ridică-n două picioare, se repede cu bărbiţa în piept şi cu fruntea înainte să-mpungă, şi face sărituri de necrezut şi mehăie, şi fel de fel de nebunii. Mă dau jos de pe cal, care nu mai vrea să meargă în ruptul capului, şi-l apuc scurt de căpăstru; mă aplec pe vine-n jos: „Ţa-ţa!" şi chem căpriţa cu mîna parcă aş vrea să-i dau tărîţe. Căpriţa se apropie zburdînd mereu. Calul sforăie nebun, dă să se smucească; mă pune în genunchi, dar îl ţiu bine. Căpriţa s-a apropiat de mîna mea; e un ied negru foarte drăguţ, care se lasă blînd să-l ridic de jos. L-am pus în desaga din dreapta peste nişte haine. În vremea asta, calul se cutremură şi dîrdîie din toate încheieturile ca de frigurile morţii.

Am încălecat... Calul a pornit năuc.

De mult acum, mergea ca praştia sărind peste gropi, peste moşoroaie, peste buşteni, fără să-l mai pot opri, fără să cunosc locurile şi fără să ştiu unde mă ducea. În goana asta, cînd la fiece clipă îmi puteam frînge gîtul, cu trupul îngheţat şi capul ca-n foc, mă gîndeam la culcuşul bun pe care-l părăsisem prosteşte... De ce?... Coconna Marghioala mi-ar fi dat mie odaia ei, aminteri nu mă poftea... Iedul se mişca în desagă să se aşeze mai bine; mi-am întors privirea spre el; cuminte, cu capul deştept scos afară din desagă, se uita şi el la mine. Mi-am adus aminte de alţi ochi... Ce prost am fost!... Calul se poticneşte: îl opresc în silă; vrea să pornească iar, dar cade zdrobit în genunchi. Deodată, printr-o spărtură de nor se arată felia din urmă aplecat pe o rînă. Arătarea ei m-a ameţit ca o lovitură de măciucă la mir. Mi-era în faţă... Atunci sunt două luni pe cer! eu merg la deal: luna trebuie să-mi fie-n spate! Şi mi-am întors repede capul, s-o văz pe cea adevărată... Am greşit drumul! merg la vale... Unde sunt? Mă uit înainte; porumbişte cu cocenii netăiaţi; la spate, cîmp larg. Îmi fac cruce, strîngînd de necaz calul cu pulpele amorţite, ca să se ridice — atunci, simţ o zvîcneală puternică lîngă piciorul drept... Un ţipăt!... Am strivit iedul! Pun mîna iute la desagă: desaga goală — am pierdut iedul pe drum! Calul se scoală scuturîndu-şi capul ca de buimăceală; se ridică în două picioare, se smuceşte-ntr-o parte şi mă trînteşte-n partea ailaltă; pe urmă o ia la goană pe cîmp ca de streche şi piere-n întunerec. Pe cînd mă ridic zdruncinat, auz foşneală pîntre coceni şi un glas de om din apropiere, tare:

— Tiu! Ţa-ţa! Pftiu! Ucigă-te toaca, duce-te-ai pe pustii!

— Care-i acolo? strig eu.

— Om bun!

— Care?

— Gheorghe!

— Care Gheorghe?

— Nătruţ... Gheorghe Nătruţ, care păzeşte la coceni.

— Da nu vii încoace?

— Ba, iaca viu.

Şi, dintre coceni se arată umbra omului.

— Mă rog, frate Gheorghe, unde suntem noi aicea?... am rătăcit cu viforul ăsta drumul.

— Da unde vrei dumneata să mergi?

— La Popeştii-de-sus.

— Ehei! la pocovnicu Iordache.

— Ei, da.

— Apoi, n-ai rătăcit drumul... da mai ai de furcă pînă-n Popeşti. Aicea eşti d-abia în Hăculeşti.

— În Hăculeşti? am zis cu bucurie. Atunci, sunt aproape de hanul lui Mînjoală...

— Uite-l colea; sîntem la spatele grajdului.

— Hai de-mi arată drumul, să nu-mi rup gîtul tocm-acuma.

Rătăcisem vreo patru ceasuri.

În cîţiva paşi am ajuns la poartă. La odaia cocoanii Marghioalii lumină, şi umbre mişcă pe perdea... A avut

parte cine știe ce alt drumeț mai înțelept de patul cel curat! Eu oi fi rămas să capăt vreo laviță lîngă cuptor. Dar noroc! cum am ciocănit, m-a și auzit. Jupîneasa bătrînă a alergat să-mi deschiză... Cînd să intru, mă-m-piedic pe prag de ceva moale — iedul... tot ăla! era iedul gazdii mele! A intrat și el în odaie și a mers să se culce cuminte sub pat.

Ce să spui? Știa femeia că mă-ntorc?... ori se sculase de dimineață?... Patul era nedesfăcut.

— Cocoană Marghioalo! atît am putut să zic, și vrînd să mulțumesc lui Dumnezeu că m-a scăpat cu viață, am dat să ridic dreapta spre frunte.

Cocoana mi-a apucat repede mîna și, dîndu-mi-o în jos, m-a luat cu toată puterea în brațe.

Parcă văz încă odaia ceea.

Ce pat!... ce perdeluțe!... ce pereți!... ce tavan!... toate albe ca laptele. Și abajurul și toate cele lucrate cu iglița în fel de fel de fețe... și cald ca subt o aripă de cloșcă... și un miros de mere și de gutui...

Aș fi stat mult la hanul Mînjoloaii, dacă nu venea socru-meu, pocovnicu Iordache, Dumnezeu să-l ierte, să mă scoată cu tărăboi de acolo. De trei ori am fugit de la el înainte de logodnă și m-am întors la han, pînă cînd, bătrînul, care vrea zor-nevoie să mă ginerească, a pus oameni de m-au prins și m-au dus legat cobză la schit în munte; patruzeci de zile, post, mătănii și molitve. Am ieșit de-acolo pocăit; m-am logodit și m-am însurat.

Tocma-într-un tîrziu, într-o noapte limpede de iarnă, pe cînd ședeam cu socru-meu la lafuri, după obiceiul de la țară, dinaintea unui borcan de vin, aflarăm de la un isprăvnicel, care sosea cu cumpărături din oraș, că despre ziuă stătuse să fie foc mare la Hăculești: arsese pînă-n pămînt hanul lui Mînjoală îngropînd pe biata cocoana

Marghioala, acu hîrbuită, subt un morman uriaș de jăratic.

— A băgat-o în sfîrșit la jăratic pe matracuca! a zis socru-meu rîzînd.

Și m-a pus să-i povestesc iar istoria de mai sus pentru a nu știu cîta oară. Pocovnicul o ținea într-una că în fundul căciulii îmi pusese cocoana farmece și că iedul și cotoiul erau totuna...

— Ei aș! am zis eu.

— Era dracul, ascultă-mă pe mine.

— O fi fost — am răspuns eu — dar dacă e așa, pocovnice, atunci dracul te duce, se vede, și la bune...

— Întîi te dă la bune, ca să te spurce, și pe urmă știe el unde te duce...

— Da dumneata de unde știi?

— Asta nu-i treaba ta, a răspuns bătrînul; asta-i altă căciulă!

(Gazeta săteanului, 5 februarie 1898; vol. Momente, 1901.)

DOUĂ LOTURI

— Asta e culmea!... culmea!... strigă d. Lefter, ștergîndu-și fruntea de sudoare, pe cînd madam Popescu, consoarta sa, caută fără preget în toate părțile... Nu e și nu e!...

— Femeie, trebuie să fie-n casă... Dracu n-a venit să le ia!...

Dar ce au pierdut? ce caută?

Caută două bilete de loterie, cu cari d. Lefter Popescu a cîștigat.

Însă oricine mă poate întreba:

Bine, dacă a pierdut biletele, de unde știe d. Lefter de cîștig ?

E lucru simplu. Biletele le-a fost cumpărat cu bani împrumutați, ca de càbulă, de la d. căpitan Pandele, fiindcă-i spuseseră mulți, cînd se tot plîngea că n-are noroc la joc, să-ncerce a juca cu bani de-mprumut... Și a făcut învoială, pe onoare, față de martori, să dea din cîștig, dacă s-o-ntîmpla, zece la sută căpitanului.

— Ți-ai găsit ! eu și noroc !

Dar d. căpitan Pandele, mai optimist :

— De unde știi dumneata norocul meu ?

Ș-a pus pe d. Lefter să-i însemneze în carnet numerele biletelor.

A trecut mult de la aceasta. Lotăriile, amînate de atîtea ori, s-au tras în sfîrșit amîndouă în aceeași zi. La prima (Lotăria „Societății pentru fundarea unei Universități Române în Dobrogea, la Constanța") lotul cel mare de 50.000 lei l-a cîștigat numărul *076.384* ; iar la a doua (Lotăria „Asociațiunii pentru fundarea și înzestrarea unui Observatoriu Astronomic la București") lotul cel mare tot de 50.000 lei l-a cîștigat numărul *109.520*.

D. Lefter, pînă adineaori, habar n-avea că se trăseseră ieri amîndouă loteriile. Era seară ; omul ședea la masă cu consoarta sa în sălița de intrare, vorbind în ticnă despre cum se scumpește viața din zi în zi, cînd aude o birjă oprindu-se-n poartă, apoi pași apăsați în curticică și pe urmă bătînd cineva tare grăbit la geamlîcul d-afară. D. Lefter sare să deschidă, bănuind în gînd : „Hait ! iar ne cheamă deseară la serviciu extraordinar turbatul (turbatul e șeful), să ne canonească pînă la miezul nopții, ca să se recomande ministrului că e grozav !" — iar madam Popescu se repede în odaie, fiindcă era în *négligé*. D. căpitan Pandele intră ca o furtună și, vorbind din ce în ce mai tare, ca și cum d. Lefter ar fi surd :

— Bine, nene, păcatele mele ! de ce n-ai venit la berărie ?... se poate să fii așa de indiferent ?... te caut ca un nebun de atîtea ceasuri !

— Ne-a ținut pînă adineaori turbatul la canțilerie... De ce ?

— Leftere !... nu știi nimica ?

— Ce ?

— Ieri s-a tras lotăriile noastre !

— Ei ?

— Am cîștigat !

— Nu mă-nnebuni !... Cît ?

— La amîndouă am cîștigat loturile mari ! ale mari de tot !

Și căpitanul puse pe masă listele oficiale și alături carnetul său. În adevăr, carnetul sună tocmai ca-n liste : *076.384 Universitate-Constanța, 109.520 București-Astronomie.*

Cititorul a înțeles acuma ce caută de trei zile pe brînci soții Popescu.

D. Lefter a trimes turbatului o scrisoare, cerînd, cu tot respectul, un congediu de două-trei zile, pe motiv că nu se simte deloc bine. Așa și e ; e bolnav.

După o muncă zadarnică de atîta vreme, după ce toată casa a fost răsturnată de zece ori, cînd așa, cînd aminterea, d. Lefter a căzut pe o canapea sfărîmat de oboseală ; a simțit că i se taie încheieturile și așa, un fel de slăbiciune la lingurea, parcă-l lua o apă ; o moțăit de cîteva ori ș-a adormit. Femeia a șezut și ea pe un scaun, că nu mai putea de picioare și de mijloc — se-nțelege, de atîta alergătură și de-atîtea ridicături. Să fi ațipit d. Lefter ca vreun sfert de ceas și, deodată, se scoală drept, cu fața luminată de raza adevărului...

— Știu unde sunt ! acuma știu !... uf !... le-am găsit !

— Unde ?

— În jacheta mea a cenușie de vară... Cu ea eram la berărie cînd le-am cumpărat. Țiu minte bine ; le-am pus

în buzunarul de la piept înăuntru... Acolo sunt !... sigur !... Adu-mi jacheta !

Pe cît își aducea mai limpede aminte, domnul Lefter, pe atît madam Popescu se turbura, se roșea, se-ngălbenea.

— Care jachetă ? întrebă ea aiurită, ca de pe altă lume.

— A cenușie.

— Leftere ! zice femeia punînd mîna la sînul stîng, ca și cum ar fi simțit un junghi grozav.

— Ce ?

— Am... dat-o.

— Ce ai dat ?

— Jacheta !

— Care jachetă ?

— A cenușie !

— Cui ?

— N-ai spus tu că n-o mai porți ?

— Cui ? cui ai dat-o, nenorocito !

— La o chivuță !

— Pentru ce ?

— Pe farfurii.

— Cînd ?

— Alaltăieri...

— Alaltăieri !... fără s-o cauți pîn buzunare !

— Am căutat-o, răspunde femeia îngrozită de vina ei ; nu era nimic.

— Taci ! strigă crunt d. Lefter... Pe cîte farfurii ai dat-o ?

— Pe zece... Destul m-am tocmit : n-a vrut să-mi dea o duzină întreagă, răspunde ea fără să mai știe ce spune.

— Unde sunt farfuriile ?... Voi să văz farfuriile ! Adu farfuriile ! poruncește strașnic d. Lefter.

Consoarta sa, fără să mai zică o vorbă, se supune ; i le aduce și le pune pe masă. Frumoase farfurii ! cu chenar dublu, unul conabiu lat pe muche, și altul pembé îngust pe buză. Domnul Lefter ia una ș-o sună — porțălan.

— Bravo ! bun gust ai ! zice rînjind sardonic.

Și, pac ! trîntește una jos... țăndări ! și pe urmă paf ! alta asemenea.

— Leftere !

— Așa sunt eu, galant, cocoană ! cînd am chef, sparg ; sparg, cocoană, cînd am chef, farfurii de cîte zece mii de franci una ! sparg, mă-nțelegi, sparg al dracului !

Și iar pac ! paf ! pînă la a din urmă, pe cînd cocoana se scutură la fiecare, parcă ar arde-o cu un bici de foc. După ce le isprăvește pe toate, d. Popescu își scoate batista, își șterge sudoarea frunții și se așază grav pe scaun, apoi, cu tonul sever, dar calm, al judecătorului neînduplecat către criminalul care-i stă de fața-n picioare :

— La care chivuță ? o știi ?

— La Țîca, aia tînără frumoasă, care vine totdeauna, pe aici, răspunde vinovata, plîngînd cu inima frîntă de tîrzie căință.

— Știi unde se află această chivuță ?

— Zice că stă tocmai la margine, în mahalaua Farfurigiilor.

— Destul, nenorocito !

Peste un ceas, pe-nserate, o birje trece în goana mare prin strada Emancipării din Farfurigii : pe capră, alături cu birjarul, un sergent ; în fund, d. Lefter, și d. căpitan Pandele ; iar, dinainte, încă un sergent și d. comisar al secției respective, Turtureanu, deja cointeresat cu cinci la sută asupra cîștigului — se-nțelege, cîștig, dacă se vor găsi cele două bilete. Comisarul știe unde stă chivuța Țîca.

Birja, trecînd din greu prin noroi, se oprește în sfîrșit în apropierea unei cocioabe de pămînt, care șade singuratică într-un peș pe un maidan. Comisarul postează pe sergenți, pitulați, în dosul cocioabei, după regula strategică consacrată de călcări de viziuni ; le face semnul clasic al lui Harpocrates, ș-apoi trece, urmat de d. căpitan și de d. Popescu, să bată la ușe... O fetiță zdrențuită

vine să deschidă. În sălița luminată de pălpăiala a cîțiva tăciuni de pe vatră, miroase strașnic a carne cu prune ; o țigancă bătrînă pregătește de cină. Toți trei vizitatorii se dau înapoi pe prispă punîndu-și mîna la nas.

— Unde-i mă-ta, fa ? întreabă d. comisar.

— Trebuie să vie acuma, zice copila uitîndu-se sperios cu ochii ei mari la cei trei domni.

— Apride-un muc de lumînare și hai de ne du în odaie, s-o așteptăm.

Fata stă la-ndoială.

— Haide ! se răstește d. Turtureanu... și toți trei intră, împingînd pe fată-nainte.

— Da ce e ? întreabă bătrîna, ridicîndu-se de la vatră, unde sta stîrcită.

— Avem treabă cu fie-ta, cu Țîca...

— Lipsește ceva dintr-o casă... știe ea ce lipsește, adaogă d. Lefter.

— Vai de mine ! boiarule, zice bătrîna... N-are Țîca obiceiul... La toate casele boierești o cunoaște pe Țîca... la toate cocoanele mari o știe pe Țîca...

— Haide ! nu mai lungi vorba, comandă d. căpitan Pandele, ș-aprinde ! cît vrei să mă ții în picioare ?

— Iac-aprinz... Da nu se poate Țîca, boiarule ! să fească Dumnezeu ! eu, pîntru Țîca, poci să-mi pui mîna-n foc pîntru Țîca... Poate, altă chivuță...

Și zicînd acestea, baba a aprins o lumînare de seu ș-a trecut în odaie, urmată de boieri. Odaia are două paturi, o masă, o laviță, un scaun și o sobiță de tuci. Pe amîndouă paturile, stau grămezi de haine, încălțăminte, pălării, șaluri purtate, pe sub paturi și pe laviță fel de fel de mărfuri de farfurărie și sticlărie...

La vederea mormanelor de vechituri, d. Lefter tresare ; se repede și-ncepe să scotocească, luînd și examinînd pe rînd bucățică cu bucățică, fir cu fir. Cîte reflexiuni ironice, picante, sentimentale, se pot face asupra

unei așa grămezi pestrițe de vechituri, cu privire la zădărnicia lumii trecătoare prin care au trecut și ele o clipă, nouă, neveștejite ! Dar d. Lefter n-are vreme să filozofeze... el caută... caută mereu... Fatalitate ! jacheta cenușie nu se află. Cînd gînduri peste gînduri îi clocotesc în cap, iacătă și Țîca, d-abia ducîndu-și coșul plin de vechituri nouă, foarte obosită de alergătura zilii-ntregi și flămîndă : de departe i s-au umflat nările ca răspuns la chemarea generosului miros de pe vatră.

Cum intră, o înconjură toți trei musafirii ; d. Lefter o ia de piept :

— Unde mi-e jacheta ?

— Care jachetă ?

— Jacheta a cenușie...

— Care jachetă cenușie ?...

— Jacheta cu biletele...

— Care belete, boiarule ?

— Te faci că nu știi, gașperiță !

— Să mă trăsnească Dumnezeu ! sa hie al dracului !

— Mai bine, spune drept, zice d. Turtureanu.

— Dacă spui, ai bacșiș bun, adaogă d. căpitan Pandele.

— Ce sa spuie, boiarule ! zice bătrîna apilpisită : ce sa spuie ? vai de pacatele noastre, daca nu știe... auzi colo ! ce sa spuie ?

— Taci tu ! zbiară d. Turtureanu și-i dă brînci babei cît colo în săliță.

Baba își face cruce, iar copila tremură ca varga lîngă vatră, unde prunele sfîrîie tare-n cratiță.

— Sa n-aibă parte ! dă să zică Țîca.

— N-ai fost tu — o-ntrerupse d. Lefter — în strada Pacienții numărul 13, la madam Popescu, madam Lefter Popescu, o damă naltă, subțirică, frumoasă, oacheșe, casele ale verzi cu geamlîc, care are o aluniță cu păr deasupra sprîncenii din stînga și se poartă legată la cap cu roșu ?

— Ba, am fost.

— Atunci, de ce minți ?
— Ba, nu minț, boiarule ; am fost. Ei ?
— Nu ți-a dat pe zece farfurii, că n-ai vrut să dai o duzină-ntreagă, cu chenar conabiu lat pe muche și altul pembè îngust pe buză, o jachetă cenușie ?
— Ba, mi-a dat ?
— Atunci, de ce minți !
— Nu minte, boiarule ! zice bătrîna din săliță.
— Taci tu !... Unde e jacheta ?
— E pa mine... o port pe dedesubt.
— Ca să nu te prinz !
— Ba, să hie al dracului care n-o poartă de frig... Sunt borțoasă, boiarule... alerg toată ziulica pîn zloată — bogdaproste, îmi ține cald la pîntece și la șale.
— Dezbracă-te ! poruncește d. Lefter.
— Iaca...
Și Țîca începe a-și lepăda toate de pe ea. Tocmai dedesubt de tot, peste cămașe, se vede jacheta cenușie. D. Lefter repede o caută-n buzunarul de la piept ; chivuța se strîmbă, că se gîdilă la sîn. În buzunar, nimic ; dar în fund are o descusătură... desigur o fi căzut în căptușeală. Țîca scoate jacheta și o dă d-lui Lefter, care o descoase cu briceagul din toate tighelurile... În căptușeală, nimic și iar nimic.
— Ce mi-ai făcut biletele ? răcnește îngrozitor cu pumnii-ncleștați d. Lefter, pe cînd ceilalți doi o strîng de-aproape într-un colț.
— Care belete ? zbiară și chivuța ca o nebună ș-apoi, schimbînd tonul, strigă tare către baba din săliță în țigănește : „Săi, că se sfarojesc prunele de tot !"
— Ce ai spus țigănește ? urlă d. Lefter.
— Haoleu ! încep să se bocească baba și copila, ce năpaste a fost să cază pe noi !
— Să-mi scoți biletele ! scrîșnește d. Lefter ; să-mi scoți biletele, hoațo ! că te omor, mă-nțelegi ? te omor !

Și-i trage Țîchii o palmă, s-o năucească. Atunci toate femeile se pornesc pe răgete, să crezi că s-a aprins o cușcă cu pantere. D. Turtureanu dă-ntr-o parte pe d. Lefter și cu gravitate :
— Las-o, mă rog... Las' că spun dumnealor la secție.
Apoi iese-n ușă, dă un țignal ; sergenții răsar ca din pămînt, și haide ! le-au pornit pe nemîncate...

Toată arta d-lui Turtureanu a rămas înfructuoasă... Femeile nu știau nimic despre bilete... Cu tot zelul său, nu putuse depăși limitele prudenții ; de aceea, el spunea seara la berărie d-lui Lefter și căpitanului :
— Cu baba și cu fata, de ! merge să le mursici mai zdravăn ; dar cu Țîca, nu prea, fiindcă, e, pardon, în poziție ; dacă se-ntîmplă la secret vreun avort... Nu știi dumneata ? Astăzi nu mai poți conta pe inferiori... și nici pe superiori ! S-aude... Gazetele atît așteaptă ca să ne persecute... Dar îți spun eu că nu e... Biletele n-au fost în jachetă, pot face prinsoare... pe ce poftești... Să vezi, cînd ți-o mai trece nițel asta... cum zic ? amorul propriu — așa e omul la-nceput cînd îi vine o surpriză de așa un cîștig — să vezi, ai să dai peste ele acasă.
D. Lefter susține că Țîca i-a furat biletele — chivuțele și jidanii nu sunt proști : cînd cumpără haine vechi, le purică pîn toate-ndoiturile.
— Ia, dă-mi-le, mă-nțelegi, la discreție, să stau eu cu dumnealor în *tête-à-tête* la secret... Să vezi cum scot biletele.
Și zicînd aceasta, se uită cruciș fioros și scrîșnește din dinți.
D. Turtureanu răspunde făcînd teorii asupra instrucțiunii criminale pe temeiul îndelungei d-sale experiențe în serviciul siguranței publice. Așa, femeile rabdă mai mult, sunt mai piloase decît bărbații. Dintre bărbați,

bulgarii întrec pe toţi la răbdare ; mai puţin ca toţi rabdă ţiganii, şi ţigancele mai puţin decît toate : cum le strîngi puţin în corset, „stai, ca spui, mînca-te-aş !"

De aceea, le slăbise pe chivuţe, lăsîndu-le însă tot la secret nemîncate, să se mai gîndească — poate !... dar nu-i vîne să crează.

Pe cînd vorbeşte d. Turtureanu, d. căpitan Pandele citeşte gazeta de seară, iar d. Lefter ascultă dus pe gînduri. La un moment, d. Popescu se face palid : un domn a intrat în berărie şi trece pe lîngă masa lor către fund. Este şeful său de la minister, un tip foarte posomorît şi din cale-afară aspru. D. Lefter se scoală şi salută ; şeful d-abia moţăie din cap şi se aşează la o masă puţin mai departe.

— Uite, zice d. căpitan şi arată celorlalţi gazeta, care scrie :

„Precum se ştie, cele două mari lotării s-au tras zilele trecute. Numerele cari au cîştigat loturile cele mari, de cîte 50.000 lei sunt : la Constanţa—Universitate, 076.384 ; *— la Bucureşti—Astronomie,* 109.520.

Un lucru curios însă ; pînă acuma, fericiţii posesori ai numerelor cîştigătoare nu s-au prezentat să-şi reclame dreptul. Pentru numeroşii noştri cititori şi gentilele noastre cititoare, în rîndurile cărora am dori din suflet să se afle cîştigătorii, amintim că, după şase luni de la trageri, nu se mai poate sub nici un cuvînt reclama vreun cîştig. Sumele nereclamate pînă la termenul fatal trec de drept la fondurile societăţilor respective."

Cu tot respectul ce i-l insufla d-lui Lefter şeful său, care-l ochia pe sub sprîncene din cînd în cînd cu privirea plină de mustrare — adică : „Dumneata ne tragi pe sfoară; scrii că eşti bolnav, ca să-mi lipseşti de la datorie, şi pe urmă-mi baţi berăriile... Bravo !" — cu tot respectul acela foarte legitim, d. Popescu nu se putu stăpîni la propoziţia

finală din notiţa gazetei, şi izbucni într-un hohot de rîs, un rîs vînăt :

— Hahaha ! să ştii, nene Turturene, că le găsim tocmai a doua zi după termen... Îmi cunosc eu norocul !... Hahaha !

Rîsul şi vorbele acestea au făcut pe d. căpitan Pandele să sară din loc. El, care pînă aci păstrase o atitudine calmă, mai presus de orice laudă, a trebuit în sfîrşit şi el să izbucnească... Imputări amare de neglijenţă, de indiferenţă, de imprudenţă ! Cînd are cineva hîrtii de valoare aşa de mare, nu le lasă să se tîrîie astfel de colo pînă colo... Trebuie să fie cineva prea sec ! Aşa trebuie să paţi cînd faci afaceri de o sută de mii de franci cu un zevzec ! ş.c.l. ...Şi asupra acestora, d. căpitan pleacă, spunînd şi înjurînd ca un grad inferior. D. Lefter parcă n-a auzit nimic ; bate toba încetinel cu deştele pe marmura mesii.

Peste cîteva momente, domnul şef, care a plătit paharul său de bere, se scoală şi, trecînd spre uşe pe lîngă masă, zice :

— Domnule Popescu, dacă dumneata nu mai vrei să vii la serviciu, atunci te rog, cel puţin trimite mîne cheia sertarului, unde ai acte publice în întîrziere.

— Am fost bolnav, domnule şef.

— Mofturi !

— Parol, domnule şef ; mîne viu negreşit.

— Te rog ! zice scurt şi apăsat şeful şi pleacă fără să salute.

D. Turtureanu se uită la ceas... Tîrziu ! Trebuie să meargă la serviciul de noapte ; peste un ceas trece inspectorul pe la secţie. Pleacă ; d. Lefter pleacă după el. Se aruncă-ntr-o birje ; d. Lefter pleacă după el.

— Merg şi eu la secţie, nene Turturene, s-o mai văz pe hoaţa !

D. Turtureanu se-nvoieşte numai după ce amicul îşi dă cuvîntul solemn de onoare că n-are să mai fie violent, n-are să mai facă nimica femeilor arestate. Pe drum, d.

Popescu promite amicului său să-i ridice partea din cîştig de la cinci la zece la sută, dacă se găsesc biletele.

— Pe viitorul şi pe onoarea mea! nene Turturene!

Au sosit... Nenorocire!... Inspectorul trecuse pe la secţie adineaori; cercetase, la secret, notase ceva, foarte supărat, în portofel, şi liberase pe cele trei femei, îmbunîndu-le cu vorbe blînde.

— De mare belea mi se pare că m-ai dat, nene Popescule, cu ipohondriile dumitale! a zis d. comisar.

D. Lefter atunci a-nceput să se vaite.

— Prin urmare, care va să zică, dacă nici dv., poliţia, nu ne protejaţi contra banditilor, atunci, mă rog, ce mai rămîne? Am înţeles, care va să zică, cum merge chestia! Nu vă săturaţi nici cu zece la sută? Cît vreţi, cît poftiţi, domnule? şaptezeci? nouăzeci? sută la sută?

Şi apoi o cascadă, un torent de invective, la adresa autorităţii, care e compusă din pungaşi, din zbiri complici cu briganzii! exemplu: d. inspector, care s-a-nvoit cu ţigancele...

— Frumos! sublim! adaogă, după o pauză de resuflu, d. Popescu, cu un ton de acră ironie.

Ş-apoi, schimbînd tonul, cu glas tunător:

— Ruşine pentru acest început de secol! de trei ori ruşine!

Prudenţa şi amiciţia au oprit pe d. Turtureanu să nu-i dreseze cuvenitul proces-verbal pentru insultă adusă autorităţii în exerciţiul funcţiunii, şi poate că tot i l-ar fi dresat, dacă, asupra ultimelor cuvinte, d. Lefter n-ar fi ieşit în fuga mare ca un nebun, strigînd că se duce să reclame la parchet.

Era cam pe la rîndul al treilea al salipgiilor; mijea bine de ziuă, cînd d. Lefter, după ce rătăcise atîta vreme prin mahalale, ajunsese în sfîrşit în maidanul din strada Emancipării, în faţa cocioabei, de unde ridicaseră aseară pe cele trei chivuţe...

Poate... poate că rugămintea să biruie ce n-a putut birui violenţa... şi d. Popescu bate cu sfială la uşa sîrmanei locuinţe... Nici un răspuns... Mai bate o dată, tot aşa de discret... Acelaşi rezultat... Să bată mai cu inimă!... Dar mai multă inimă n-are... Se apropie în vîrful galoşilor de ferestruică şi ascultă ce să fie înăuntru... În tăcerea dimineţii umede şi neguroase, se aud bine horcăieli... Femeile, zdrobite de împrejurările prin care trecuseră, dormeau duse.

D. Lefter şezu pe marginea de lemn a prispii şi aprinse o ţigaretă... Şezu cît şezu aşa, meditînd un discurs bine simţit pentru a convinge pe chivuţe că nişte femei muncitoare pot cîştiga o avere într-un chip onorabil, fără să caute a ruina pe un om, de la casa căruia au cîştigat totdeauna o bucată de pîne... Ar fi păcat! şi mai la urmă, el a dat de ştire: biletele sunt anulate; dar zece, cincisprezece la sută, da! o avere necalculabilă, care le pică din cer: bogate, independente şi... oneste ş.c.l.

Deodată, se aude zgomot uşor în casă... În sfîrşit, s-au deşteptat... Musafirul se scoală-n picioare, tuşeşte şi pune mîna pe bordul pălăriei. În acelaşi moment, uşa se deschide şi se arată-n prag chipul neţesălat al fetii:

— Haoleu, mamă! săriţi c-a venit hăla iar!

Femeile sar degrab:

— Iar ai venit, nebunule! ţipă Ţica.

— Ai venit iar la belete, ai? urlă bătrîna.

Şi, pînă să n-apuce d. Popescu să salute măcar, se pomeneşte fleaşc drept în ochi, o strachină cu prune sleite:

— Na belete!

— Sa pui să ne omoare, nevinovate, la poliţie, ai! oţule!

Şi după ce i-au luat văzul, trage-i, pumni, palme, şi pe urmă care cu ce apuca, baba cu o cratiţă, fata cu o scurtătură de lemn, şi femeia cu un tîrn, şi dă-l tava pîn noroi:

— Na belete ! na belete ! na belete ! ! !

Cînd au ostenit bine chivuțele, a plecat și d. Lefter, destul de ostenit și dumnealui, dar repede, și cu capul gol, de degrab ce-i era — și chivuțele după el :

— Ho ! ho ! nu mai vrei belete ? sa mai vii la belete ! ho ! oarrba ! !

Pe la șapte jumătate d. Popescu era acasă. Consoarta sa nu dormise toată noaptea de grije. Cocoana, văzînd halul omului, s-a pornit pe plîns... De cu seara, venise un prieten de la minister și lăsase o scrisoare...

O citește :

„Dragă Lefter,

Astăzi, cînd am plecat de la canțilerie, d. Georgescu, șeful, mi-a zis să te anunț că, dacă mîne nu vii la serviciu, poți să nu mai vii deloc, căci face raport de destituire și pune să spargă broasca sertarului tău, unde ai încuiat dosarul cu afacerea Goldstein. Au venit astăzi trei deputați și au făcut gură că se tărăgănează lucrările. De mîne, începem, pe cît o ține Camera, canțileria la 8 dim. Te rog, în interesul tău, vino negreșit. Șeful e turbat rău.

Al tău fidel amic,
Mitică“

La opt și cinci, d. Lefter, spălat și premenit, suie treptele ministerului. Întreabă pe aprod :

— Șeful a venit ?

— Acușica, răspunde aprodul. A ordonat să mergeți imediat la dumnealui.

D. Popescu grăbește și intră foarte umilit. Șeful, care se plimbă de colo pînă colo, cu mînile în buzunar, cum îl vede, se oprește :

— Ai venit, domnule ?

— Da, domnule Georgescu...

— Aici nu sunt domnul Georgescu, domnule ! aici sunt domnul șef... Să-mi aduci la moment dosarul afacerii Goldstein... și altădată, să știi că te dau afară ! Statul nu plătește impiegații ca să facă beții noaptea și ziua să zacă — uite ce prăpădit ești ! — în loc să vie la datorie... M-ai auzit ?... Mergi de-mi adu dosarul !

Impiegatul iese împleticindu-se. Se duce la masa lui de lucru, descuie sertarul și apucă nervos un vraf de hîrtii. Cînd dă să pună vraful pe masă, scapă pîntre degete jos o hîrtiuță mică îndoită. S-apleacă — o ridică — o privește lung — dă un țipăt...

Toți zeii ! toți au murit ! toți mor ! numai Norocul trăiește și va trăi alături cu Vremea, nemuritoare ca și el !... Sunt aci !... aci, biletele !... aci era soarele strălucitor căutat atîta timp orbește pe-ntunerec !

D. Lefter e liniștit — aceea liniște a mării, care, înțelenită în fine, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan : fața ei este senină fără creț, pe cînd în fundu-i zac atîtea sfărămături de corăbii înghițite pe de-a pururi înainte de a fi putut ajunge la liman !

El ascunde-n sîn, între flanelă și piele, într-un plic de pînză, cele două bucățele de hîrtie tipărite conabiu, ca muchea unor farfurii pierdute pe veci. Surîzînd de această reminiscență vizuală, se încheie la jiletcă fără pripă, se așează bine în jilțul său de mușama și așterne cu mîna sigură, pe o coală de hîrtie ministerială, următoarea compoziție, care, sub forma-i laconică, ascunde atîta bogată ironie :

„Domnule Ministru,

Sănătatea mea prea delicată nu-mi permite să mai suport asprimile de tot felul ale serviciului.

Vă rog dar respectuos să binevoiți a-mi primi demisia din postul ce ocup la acest onor. minister.

Binevoiți, etc.

Eleutheriu Poppescu“

Ia apoi dosarul și demisia și intră hotărît la șeful, care lucrează cu nasul vîrît în hîrtii :

— Domnule șef, iată dosarul Goldstein.

— Bine, răspunde superiorul, fără să ridice capul. Lasă-l aici.

— Și mai iată, „domnule Georgescu“, vă rog foarte mult, și demisia mea.

— Bine... las-o aci.

— Vă salut.

— Bine... du-te.

După zece minute, omul care a scuturat în fine jugul nesuferitei robii intră la bancherul unde au fost depuse biletele *en gros*.

— Mă rog, unde se-ncasează cîștigurile de la lotăriile cari s-au tras alaltăieri ?

— Fondul e depus la Casa de depuneri, dar poate cineva să le-ncaseze și prin noi. Aveți vreun bilet cîștigător ?

— Am... două cîștigătoare, răspunde fără afectare d. Popescu, și arată de departe biletele, ținîndu-le grațios între două degete.

— Sunt cîștiguri mari ?

— Măricele... Am amîndouă cîștigurile mari !

Bancherul deschide niște ochi plini de admirație și zice, dînd să ia biletele :

— Dați-mi voie, vă rog.

Dar d. Lefter retrage încetinel mîna, dezdoiește biletele și întreabă :

— N-aveți listele oficiale ?

— Ba da. Iată-le.

— Mă rog — zice d. Lefter cu vorbă răspicată — avem o dată : zero-șapte-zeci-și-șase-de-mii-trei-sute-opt-zeci și-patru — Universitate—Constanța.

— Nu, răspunde bancherul : una-sută-și-nouă-mii-cinci-sute-douăzeci.

— Dă-mi voie, nu mă-ncurca : una-sută-și-nouă-mii-cinci-sute-douăzeci — București-Astronomie.

— Ba, pardon, zice bancherul... București-Astronomie-zero-șapte-zeci-și-șase-de-mii-trei-sute-opt-zeci-și-patru.

D. Lefter nu-și dă seama bine de ce, dar simte o sfîrșeală și cade, alb ca porțălanul, pe un scaun lîngă contor, întinzînd machinal mîna cu biletele. Bancherul le ia : se uită bine la liste, la bilete, la posesorul lor, și zîmbind și el fără afectare, zice d-lui Lefter, care ascultă stupid :

— Uite, ce e, stimabile : v-ați înșelat...: și iacă de unde provine... Dumneata ai... Ciudat lucru, ce-i drept... Cum s-a-ntîmplat !... Al dracului !... Dumneata ai la una tocmai numărul care a cîștigat la cealaltă și...

— Și... ce ?

— ... și viceversa.

Cum aude cuvîntul viceversa, d. Lefter se face vînăt ca ficatul și se ridică izbucnind cu o volubilitate supremă :

— Viceversa ! Nu se poate, domnule ! peste poate ! Viceversa ! Asta-i șarlatenie, mă-nțelegi ! Vă-nvăț eu minte pe dv. să umblați d-acu-ncolo cu infamii, și să vă bateți joc de oameni, fiindcă este o exploatare și nu vă mai săturați ca vampirii, pierzînd toată sudoarea fiecare om onest, deoarece se-ncrede orbește-n mofturile dv. și cu tripotajuri ovreiești de bursă, care suntem și noi proști și nu ne-nvățăm odată minte ca să venim, mă-nțelegi, și să ne revoltăm... da ! să ne revoltăm ! Așa să știți : proști ! proști ! proști !

Ș-a-nceput să se jelească, să se bată cu palmele peste ochi și cu pumnii în cap și să tropăie din picioare, făcînd

așa' un tărăboi, încît a trebuit bancherul să ceară ajutorul forței publice ca să scape de d. Lefter...

*

Dacă aș fi unul dintre acei autori cari se respectă și sunt foarte respectați, aș încheia povestirea mea astfel...

...Au trecut mulți ani la mijloc.

Într-un tîrziu, cine vizita mănăstirea Țigănești putea vedea acolo o maică bătrînă, oacheșe, înaltă și uscată ca o sfîntă, cu o aluniță mare păroasă dasupra sprîncenei din stînga și cu privirea extatică. Ea nu scotea un cuvînt, nu voia să răspunză la nici o întrebare ; nu făcea nici un rău, era dimpotrivă foarte blîndă. O singură apucătură denunța oarecum că, sub fruntea ei senină, clipea o minte cu reazimul dezrădăcinat : toată ziulica, maica Elefteria culegea, te miri pe unde le mai găsea, cioburi de strachini, pe cari le ascundea cu scumpătate în scunda ei chiliuță.

Tot într-un timp, colo departe, în haosul zgomotos al Bucureștilor, trecătorii puteau vedea un moșneag micuț, intrat la apă și scofîlcit, plimbîndu-se liniștit, cu acea liniște a mării, care, potolită în sfîrșit, vrea să se odihnească după zbuciumul unui năprasnic uragan. Bătrînelul se plimba, regulat — dimineața, de colo pînă colo de dinaintea Universității — seara, cum răsăreau astrii, de jur împrejurul Observatorului pompierilor de la bifurcarea bulevardului Pake — șoptind mereu, cu un glas blajin, același cuvînt : „Vice-versa !... da, viceversa !...“ — cuvînt vag ca și vagul vastei mări, care, sub fața-i fără creț, ascunde-n tainicele-i adîncuri stîncoase cine știe cîte corăbii, zdrobite înainte de a fi ajuns la liman, de-a pururi pierdute !

Dar... fiindcă nu sunt dintre acei autori, prefer să vă spun drept : după scandalul de la bancher, nu știu ce s-a mai întîmplat cu eroul meu și cu madam Popescu.

(*Gazeta săteanului*, an. XV, 1898—1899 ; vol. *Momente*, 1901.)

PROCES-VERBAL

Astădi Miercuri 27 Oct. anul una mie nouă sute orele 1 p.m.

Noi comisarul secției 55 după reclamația părților și anume domnișoara Matilda Popescu de profesiune particulară menajeră împreună cu mama sa d-na Ghioala Popescu idem, domnișoara Lucreția Ionescu de profesiune rentieră împreună cu mătușa sa d-na Anica Ionescu de profesiune văduvă pensionară viageră și d. Stavrache Stavrescu de profesiune proprietar, după ce l-am eliberat adi dimineață de la secție, deoarece la prima cercetare ce am făcut-o aseară la fața locului pentru scandalul provenit, s-a pronunțat cu vociferări la adresa guvernului, care este un obiceiu al său cunoscut de toți concetățenii din această suburbie și în contra noastră chiar în eserciciul foncțiunii, transportîndu-ne în strada Grațiilor No. 13 bis unde se află imobilul în cestiune al susmencionatului proprietar Stavrache Stavrescu, închiriat domnișoarii Matilda Popescu cu mama sa pe șase luni, de la sf. Dumitru corent pînă la sf. Gheorghe următor și pe care nu-i permite a intra în posesiune numai cu arvuna fără a completa chiria, iar domnișoara Lucreția Ionescu cu mătușa sa trebuie să se mute și pretinde că nu vrea, deși propietarul susține că i-a rămas pe trecut datoare 22 de lei, lăsînd și soba stricată, care d-sa contestează și nu lasă nici o mobilă amanet, constatînd următoarele :

Avînd în vedere că d. Stavrache Stavrescu, propietarul imobilului din strada Grațiilor No. 13 bis, lipit în dreapta cu imobilul aceluiași propietar cu No. 13 simplu, iar în stînga un loc viran tot al aceluiași propietar neîngrădit depunîndu-se fel de fel de murdalîcuri de către vecini cum și de trecători, pentru care i s-a făcut în mai

multe rînduri proces de contravenţiune asupra salubrităţii publice, iar imobilul respectiv cu No. 13 bis fiind compus dintr-o cameră, o săliţă şi o bucătărie, toate de cărămidă şi o magadie de scînduri de lemne de foc, pe care l-a închiriat cu contract, în regulă încă de la sf. Gheorghe trecut domnişoarii Lucreţia Ionescu pe un an, iar acum sub felurite proteste refuză, nevoind să considere absolut nimic.

Considerînd că domnişoara Lucreţia Ionescu pretinde că este în dreptul său deoarece în virtutea contractului cu timbru în regulă, cînd se ştia că are domiciliu, neaşteptîndu-se nicidecum, căci nu a avut măcar cea mai mică somaţiune iar biletul de închiriat a fost pus ilegal şi de aceea nu i-a dat nici o importanţă, credînd că este numai o glumă fiindcă datoria de 22 de franci nu intră în socoteala chiriei pentru că este bani împrumutaţi din mînă, fiind prin urmare altă chestiune, şi soba nu se putea strica, fiindcă a fost vară, şi astfel nu voieşte a evacua deşi sus-disul propietar i-a dat mobilele afară oprindu-i amanet un şifonel cu oglindă şlifuită în valoare de una sută douăzeci de lei şi o lampă sistem cu două fitiluri de porţolan cu abajur pentru suma de 18 lei, contestînd patru care pretinde propietarul iar dînsul susţine.

Avînd în vedere că d-şoara Matilda Popescu reclamă să intre imediat în casă neputînd sta cu mobila d-sale expusă la intemperii, deoarece vremea ameninţă a se strica şi începînd să picure poate să i-o ude, şi se pătează fiind pluş de coloare delicată, şi deoarece a părăsit orice alt domiciliu ştiind că a dat arvună de cincideci de lei şi că poate conta cu siguranţă iar propietarul a încuiat imobilul şi a luat cheia, prin urmare nu cedează să lase a intra măcar un lucru cît de mic pînă ce nu i se achită tot restul chiriei în valoare de alţi 50 de lei în plus peste arvună, ca să nu mai paţă şi cu domnişoara Matilda

Popescu, căci s-a săturat, iar aceasta promite pe onoare cel mult peste cinci dile, adică la 1 Noiembrie.

Considerînd că din cercetarea ce-am făcut-o aseară, cînd am fi putut pentru ca să facem proces-verbal de ultragiu adus guvernului şi nouă ca agenţi ai forţei publice de către susnumitul propietar, dar am credut de cuviinţă a nu mai continua nici un scandal, deoarece ne-am mărginit a duce la secţie pe provocator pînă i va trece momentele de primă furie fiindcă pretindea că pînă la sosirea noastră ambele chirieşe împreună cu mama şi mătuşa lor l-ar fi insultat şi chiar l-ar fi lovit, încît d-abia a scăpat spre a veni să reclame, care noi n-am constatat fiind dus la o altă chestiune de aceeaşi natură în strada Pacienţii.

Avînd în vedere că după cum redultă din declaraţiile părţilor, aseară ar fi venit domnişoara Matilda Popescu în birjă singură fără mobilă numai cu mama sa d-na Ghioala Popescu ca să vadă cînd începe să se mute domnişoara Lucreţia Ionescu şi cu mătuşa sa d-na Anica Ionescu, iar acestea au început să rîdă spunînd că parol, dumneavoastră aţi luat casa! iar la întrebarea domnişoarii Matildii Popescu că de ce rîde, vechile chiriaşe au răspuns că dînsele o au casa pînă la Sf. Gheorghe, atunci a început nouele chiriaşe să rîdă, iar la întrebarea d-şoarei Lucreţii Ionescu că de ce rîde noile chiriaşe au răspuns că dînsele au dat arvună în regulă, şi atunci au început să caute pe propietar căci era ascuns în casa de alături.

Considerînd că la pretenţiunile chiriaşelor susnumitul propietar a ameninţat cu dare afară din casă pe d-şoara Lucreţia Ionescu şi pe mătuşa sa d-na Anica Ionescu, căci nu le mai dă casa, neplătind regulat chiria şi avînd chiar pe trecut o datorie de 22 de lei şi soba stricată, d-na Anica Ionescu exasperată a strigat să-i crape ochii cui minte, dacă datoria e de la chirie şi soba nu era aşa, pe cîtă vreme

d-șoara Matilda Popescu a dis că dacă se știe cu casa încurcată pentru ce face escrocherie și o mai dă și la alții! iar propietarul i-a răspuns că cu dumneata nici nu vorbesc pînă nu văz toată chiria că n-am poftă și de alt bucluc, și atunci pretinde dînsul că toate chiriașele au sărit asupră-i caudîndu-i lediuni.

Avînd în vedere că după intervenția noastră pentru a împăca pe părți, am luat în cercetare și actele constatînd că în chitanța dată de susnumitul propietar că a primit arvuna de 50 de lei pentru imobilul pe care l-a închiriat domnișoarei Matilda Popescu nu se specifica numărul 13 bis ci dice numai 13 simplu iar amîndouă imobilele sunt la fel de identice cu deosebire că amîndouă au fața pusă altfel cătră răsărit și cătră apus lipite spate-n spate, pentru ocadie ca să poată sparge didul de la mijloc și să facă un singur corp dacă s-ar ivi un amator, cu famelie pentru o încăpere mai mare.

Considerînd că toate chiriașele promit că în cel mai scurt termen să achite resturile de datorii, iar chiriașele vechi să plătească și chiria pe semestrul următor, care propietarul se-nvoiește, iar domnișoara Matilda dice că sametegal ori la No. 13 bis, ori la 13 simplu, căci a luat casa providoriu pînă la Sf. Gheorghe, iar propietarul, care e becher poate să se mute în alt imobil mai mic pe care-l are în aceeași stradă la No. 12, vidavi, unde a rămas nenchiriat pretindînd amatorii că strada de curînd construită nu are canal și tramvaiu.

Avînd în vedere că în fine s-a convins propietarul că e mai bine cu o bună maneră pentru ca să rămîie prin urmare domnișoara Lucreția Ionescu cu mătușa sa d-na Aneta Ionescu la No. 13 bis, iar d-ra Matilda Popescu cu mama sa d-na Ghioala Popescu să se stabilede la No. 13 simplu, și nu rămîne nici cu imobilul de la No. 12 neînchiriat nemaiavînd speranță după Sf. Dumitru, deoarece fiind pe sedon de iarnă lumea s-a grăbit și a rămas foarte multe imobile goale, care se vede în fiecare stradă chiar mai la centru peste tot de închiriat.

Drept aceea am încheiat predentul proces-verbal spre a servi la trebuință părților.

Comisar secției 55
Mitică Popescu

(Universul, 29 oct. 1899, vol. *Momente*, 1901.)

ALEXANDRU MACEDONSKI

(1854—1920)

Născut la 14 martie 1854, în Craiova (după Tudor Vianu) sau în București (după Vladimir Streinu și Adrian Marino). Fiu al generalului Alexandru D. Macedonski, figură cunoscută a vieții publice și politice — remarcîndu-se în chip deosebit ca sprijinitor al lui Alexandru Ioan Cuza, cu prilejul memorabilului eveniment de la 24 ianuarie 1859 — și al Mariei Macedonski, născută Fisența, descendentă dintr-o veche familie boierească din Oltenia. Copilăria, în cea mai mare parte, o petrece la moșiile părinților de la Pometești și Adîncata. Se pare că prima învățătură o primește de la un profesor particular, continuînd, probabil, la o școală primară din Craiova. Tot aici urmează cursurile liceului, pe care însă nu-l termină și în 1870 întreprinde o lungă călătorie în Austria, apoi în Elveția (se pare că în 1871 urmează cursurile liceale la Geneva), pentru ca după aceea să se afle în Italia, urmînd cursuri universitare la Pisa și Florența. Publică prima poezie în *Telegraful român* din Sibiu, la 26 noiembrie 1870. Din această perioadă și din anii anteriori datează poeziile ce alcătuiesc volumul *Prima Verba* (1872). După o nouă călătorie în Italia, scoate revista *Oltul*, de orientare liberală (14 noiembrie 1873—iulie 1875), unde desfășoară o febrilă activitate literară și publicistică. Din cauza atitudinii antidinastice, în 1875 este închis trei luni de zile la Văcărești. Pentru scurtă vreme, în 1876, este prefect de Bolgrad. În 1877 scoate ziarul *Vestea*. Scrie poezii inspirate de războiul pentru independență. Anii 1878—1879 îi petrece în Dobrogea ca administrator al Gurilor Dunării, experiență ce își lasă amprenta nu numai în poezia sa, ci și în romanul *Thalassa*. În 1880 apare prima serie a *Literatorului*, care, va cunoaște zece serii. În 1881 apare volumul *Poezii*. Polemica sa antijunimistă culminează cu apariția nefericitei epigrame din 1883 împotriva lui Eminescu, ceea ce îi atrage o ostilitate aproape generală. Urmează autoexilul de la Paris (1884—1885), unde scrie în limba franceză, iar prezența în paginile revistei *Walonie* îi oferă prilejul de a „face parte din primele echipe ale simbolismului" (T. Vianu). În 1886 apar marile nuvele *Zile de august, Din carnetul unui dezertor, Între cotețe, Dramă banală* ș.a. Sînt și anii unor noi, complicate și, în genere, nenorocoase tribulații politice, al căror reflex se vădește în publicații precum *Stindardul țărei, Streaja țărei, Românul, Lumina, Liga ortodoxă* etc. În *Literatorul* din 15 iulie 1892 publică importantul articol *Poezia viitorului*, amintind în multe privințe de *Traité du verbe* de René Ghil. Apare volumul de poezii *Excelsior* (1895), urmat de *Bronzes* (1897) și *Cartea de aur* (1902), în care este cuprinsă aproape întreaga sa nuvelistică. Urmează o altă epocă de eforturi tenace spre a se impune pe scena vieții literare franceze (*Le Calvaire de Feu*, Paris, 1906). Trimite la Institutul Franței un memoriu prin care susține teza potrivit căreia lumina nu străbate vidul și face demersul de a i se reprezenta la Teatrul Sarah Bernard *Le Fou*, în care, după opinia lui T. Vianu, „conflictele rezultînd din psihopatologia personalității" anticipează viziunea lui Pirandello din *Henric IV*. Primul critic important al poetului este Mihail Dragomirescu care analizează *Noaptea de decembrie* în caietul *Convorbirilor critice* din decembrie 1910. În 1912 apare culegerea antologică *Flori sacre* ce se bucură de o largă apreciere. Aflat, cum zice T. Vianu, și acum „într-un adevărat *bellum contra omnes*", în timpul primului război mondial se arată favorabil Puterilor Centrale. În aceeași perioadă elaborează *Poema rondelurilor*, drama *Moartea lui Dante* și dă versiunea românească a volumului *Le Calvaire de Feu (Thalassa)*. Se stinge în ziua de 24 noiembrie 1920.

De consultat: 1. *Opere*, III, ediție critică de Tudor Vianu, Fundația Regală pentru literatură și artă, 1944; *Opere*, vol. VI, ediție îngrijită de Elisabeta Brâncuși și Adrian Marino, Editura Minerva, 1973. 2. Tudor Vianu, *Proza lui Al. Macedonski*, în vol. *Studii de literatură română*, Editura didactică și pedagogică, 1965; Adrian Marino, *Opera lui Alexandru Macedonski*, cap. *Proza*, E.P.L., 1967.

ÎNTRE COTEȚE

Casa lui Pandele Vergea nu era despărțită de inima orașului decît printr-un sfert de ceas de umblet. Cu toate acestea, ea era lăsată în afară de orice zgomot prin lăturalnicele uliți ce se duceau tăcute spre adîncimea unei văi, în ale cărei funduri case de mahala se răsfirau ici-colo. Ulița, ce-i trecea prin fața porții, cobora și dînsa, însă se ducea de-a-berbeleaca în nămeții de verdeață prăfuiți ai Cișmegiului.

Clădire veche, cu pridvor de scînduri pe stîlpi, cu coperiș de șindrilă sub a cărei strașină se adăposteau sute de cuiburi de rîndunele, ea-și da ușile de perete înainte de a se crăpa de ziuă.

Curtea — cîmpie în mijlocul orașului — începea atunci, ca la un semnal așteptat, să cutcurezeze, măcănea, gîrîia, lua auzul, însuflețea, într-un cuvînt, împrejurimea, cu sute de glasuri. Pandele, sculat cu noaptea în cap, urma după puțin, și, de pe scaunul pe care se așeza în pridvor, găurea negura, potopită, încă asupra curții cu ochiul roșu al țigării, sorbea cu privirile și cu toată făptura lui liniștea nehotărîtă ce, revărsîndu-se, spălăcea un petec de cer.

Ca și cum ar fi voit să grăbească sosirea zilei, cocoșii turcești întovărășeau ieșirea afară a lui Pandele cu bătăi din aripi. Răpciugoasele lor trîmbițări spărgeau aerul. Erau fanfarele de biruitoare bucurie ce vesteau răsărirea pe curînd a soarelui, și în care se amestecau cîrcîiri de găini gîlcevitoare, cloncănituri de cloști amorțite de o prea lungă ședere pe ouă îndărătnice. Dar Vergea nu apuca să bea cafeaua, ce i se aducea de Marghioala, dădaca pe ale cărei mîini crescuse de se făcuse om de 35 de ani, că petecul de cer abia înălbit se schimba în brazdă gălbuie, iar întinderea văzduhului dinspre părțile răsăritului se însăila cu trandafiriu și se îmbrăca cu toate resfrîngerile zorilor.

Înnecat încă de întunerec, orașul își lăbărța sub deal deșirările lui de uliți, urca spre înălțimile Pieței Teatrului, se cocoța pe Dealul Spirei, pe urcușurile Mitropoliei, și curgea, de la apus la răsărit, cu aceeași năvală uriașă. Casă cu casă, și uliță cu uliță, Bucureștii păreau că se îmbrîncesc pentru a-și face loc să intre mai iute în lumina zilei. Clădirile, cu unghiurile șterse, cu coperișurile vălmășite, luau înfățișări ciudate, și se îndreptau spre depărtări ca niște mari talazuri de beznă. Teatrul, într-o parte, și Spitalul Militar într-alta, pluteau deasupra lor ca niște mari și negre vapoare. Unul după altul, felinarele se stingeau și, apropiind nălucă de nălucă, le amesteca într-un singur morman de negură pe care îl culcau peste Bucureștii mistuiți din fața pămîntului.

Dimineața lua însă în stăpînire marginea de capitală ce i se afla în drum, și albicioasa ei pîclă, străpunsă pe alocuri de turnuri și clopotnițe, se împingea deasupra întunericului rărit. Desimea aburilor zmulși pămîntului de apropierea ivirii soarelui se subția, lucrurile începeau să-și hotărască formele, și în cer pornea să curgă o Dunăre albă și nețărmurită; tot ce fusese întunerec se schimba în lumină; însuflețirea răsăritului se lăsa peste tot, tivea norii cu vișiniu, îi vărga cu dungi roșii, și, înflăcărînd adîncurile eclipticei soarelui, îi sufla cu aur.

Către fundurile curţii, rămăşiţa de spoegială înnecăcioasă ce apăsa învelişurile unui lung şir de coteţe, se zdruncina şi, coborînd tot mai jos, se agăţa de ghimpii scaieţilor sau se înghesuia de-a lungul gardului. Măturată, la urmă, de pe oriunde, ea era sorbită de proaspătul aer al dimineţii, ce-şi cîştiga albastra limpezime. Dintre geamurile casei, cele care priveau spre răsărit se sîngerau. Cerul într-acolo lua foc; dintre nori, izbucneau vîltori galbene şi roşii. Cei a căror înfăţişare se schimbă de la o clipă la alta, se tigheleau cu pembe. Dar cei care urcau către culmile cerului şi se lăsau apoi în jos se subţiau pînă a nu mai fi decît nişte uşoare reţele albe ce se încreţeau pe nemărginirile văzduhului.

În mijlocul coteţelor sale, semănate în curte cam la întîmplare, fără a mai număra pe cele care se rezemau de garduri, Pandele se arăta spelb şi slab, cu picioarele lungi, înalt şi cocîrjat, şi cu gîtul împins înainte.

Întîrziat în acea zi de somn, manifestările zgomotoase cu care păsărimea domestică îl primi, înconjurîndu-l cu alaiul ei, umplură inima lui Vergea de o adevărată bucurie. Nu se simţise niciodată mai fericit... Puici albe, pestriţe, galbene, porumbace, îi dau ocoale. Găini moţate, între care cîteva negre ca pana corbului, dar cu creste roşii, cîrciiau împrejurul lui. Cocoşii de rînd, şi cocoşii turceşti, aceştia încălţaţi în galoşi; gîştele lăţoase, cu ciocul ca faţa morcovului, cu pene cîrlionţate; curcile negre-verzui şi curcile pistruiate ori albe; curcanii cu răşeli în guşe, mînioşi pe roşul ce da foc cerului; claponii păunaţi cu verde închis, cu auriu, ca faţa schimbăcioasă a guşei de porumbiel; raţele de casă şi raţele leşeşti — se năpusteau de toate părţile, se înghesuiau. Sîsîirile şi cutcurezările, măcăirile, cotcodăcirile găinilor, sculate de pe cuibare, turburară liniştea vecinătăţii. Vergea, înconjurat de curcani şi de cocoşi, general în mijlocul statului său major, sub înviorarea adierilor, simţea, cu o nespusă mulţumire, fericirea din viaţa lui.

Dar păsările nu-şi domoleau glasurile. Între ele se iveau certuri şi îmbrînceli ca să ajungă, care de care mai întîi, lîngă Vergea. Asaltaţi de găini, de gîşte şi de raţe, curcanii şi cocoşii dau înapoi. Înlocuiţi treptat, împrejurul stăpînului lor de stratele mai de jos ale păsărimii, ei îşi înfoiau degeaba cozile... Luat la mijloc de năvala fără seamăn, şi nemaiputînd s-o prididească, Pandele se bălăbănea, printre gîştele ce-l apucau de pantaloni sau printre puicele ce i se agăţau de haine şi cu care se pomenea, cînd în cîrcă şi cînd pe umeri.

Însă, urmată de cloşti cu pui abia ieşiţi din ghioace, dichisită şi cu bariş conabiu pe cap, Marghioala aducea păsărilor tainul obişnuit. Boabele portocalii ale porumbului, şi auriile grăunţe ale meiului îi umpleau şorţul. Azvîrlite din belşug, ele răpăiau şi ţîrîiau căzînd împrejur ca o ploaie cu soare.

Nins de fulgii ce i se aşterneau pe haină, Pandele da însă poruncă Marghioalei să nu se încurce cu legumeala, ci să aducă porumbul şi meiul cu baniţa, ca să-şi îndestuleze el, după cum se cuvenea, drăguţele lui de păsări. Vreo patru ferdele, aduse astfel pe rînd, îngălbeniră sub boabe bătătura. Dar să te ţii bătaie pe oare. Răţoielile curcanilor şi sîsîirile gîştelor nu mai încetau. Ca păsări mai mari ce erau, fireşte că lor mare le era lăcomia şi, în pofida îndestulării, ele se apropiau de merticul celorlalte. Ieşite din coteţ, tocmai la o umbră, bibilicele umpleau zadarnic curtea, cu strigătele lor de păcat-păcat-păcat... Ele nu mai găseau nimic. Puii, pirpirii şi golaşi, călcaţi în picioare, scăpau cum puteau. Cloncănirile desnădăjduite ale cloştelor răsunau de luau auzul...

Sus, de partea răsăritului, cerul nu mai era decît o baltă de aur. Îngălbenite, coperişurile de tinichea ale caselor îşi trimeteau, unele altora, licăriri vesele. Pulberi diamantate se prăfuiau peste verdeaţa Cişmegiului şi peste o parte a Bucureştilor. Crucile de pe biserici fulgerau. Geamurile de la sute de ferestre păreau plăci

de topaz. Pe zidurile mai apropiate de curte și de casa lui Vergea, umbra tremurătoare a pomilor îndulcea albeața proaspătă a varului sau jigăreala zidurilor gălbuie. Din poartă, ulița înviată se da de vale printre destrăbălările gardurilor. Spre dreapta, cele două-trei circiumi zidite în paiente și cam într-un peș, își dau obloanele de pereți.

Cu părul stuf și cu ochii păienjenați, băieții se întindeau în pragurile lor; reîncingîndu-și șorțurile verzi, ei clăteau ocalele și litrele coclite, gîlgîiau cîte o cinzeacă de rachiu, și se apucau de treabă, meremetisiți.

Dar un trăsnet de lumină izbi coperișul unei clopotnițe vecine. El o înfășură cu o încolăcire veselă și alunecînd spre vale, aprinse geamurile ferestrelor și felinarelor mai depărtate cu o spuză de scînteieri.

În curte, păsările sfîrșiseră să-și mănînce merticurile. Parte din ele, grase, se tolăneau sub cei cîțiva duzi de pe lîngă coteţe, pe cînd o altă parte, cei care n-apucase să se sature tot dînd tîrcoale, urma să-și arate nemulțumirea. Curtea, ce e drept, nici nu le mai încăpea. Se simțeau într-însa la strîmtul lor, își ziceau că sînt acolo întemnițate. Adunate la un loc, într-un așa de mare număr și de atîtea neamuri felurite, cele mai alese dintre ele — protipendarii curcani, păunii și capitolinele gîște, superfainii claponi, cît și o mulțime de alți coconi și cocoane de viță bună, se revoltau, de altminteri, pe drept, de umilirea în care îi azvîrlise Pandele, silindu-le să-și dea cotul cu mojici și mojice, cu găini de rînd și cocoși de sate, mitocani și mitocance sau nagode și pocituri care le făceau zile fripte și care se înmulțeau împrejurul lor, azi cu una, mîine cu zece.

De! De! Să gîndească ce-o pofti alde Vergea, dar lucrul n-are să mai meargă mult. Nu e vorbă: s-o fi așteptat dumnealui și la recunoștință pentru cele cîteva boabe de porumb ce le azvîrlea — însă ce să-i faci? slobod, voia la dumnealui... Și *gîr* și *clonc, cutcut* și *cîr-cîr* așa cugeta sau i se părea lui Vergea că cugeta

naltele straturi ale înaripatei sale domesticități. De întristat, el se întrista, dar totdeodată le da și dreptate. Cu toate acestea, întrucît era el de vină? Nu se rugase de Nichiforescu, prietenul și advocatul lui, încă de o săptămînă, să-i mai găsească ceva bani? În sfîrșit, ce este și mai mult, nu se hotărîse el să-și vîndă pînă și petecul de moșie ce-i mai rămăsese? Și, odată moșia vîndută, nu-și pusese în gînd să cumpere locul din vale al lui Năstăsache circiumarul — un ticălos ce se apucase de politică! și să-și lărgească cu el curtea? Ho! Ho!... ce sumă de coteţe mai avea să-și mai trîntească? Și cît de în larg și de mulțumite îi vor fi păsăruicele — drăguțele lui de gîsculițe și drăguții lui de păunași? Ho!... Ho!... Dar cocoșeii? Găinușele și puiculițele? Bibilicile și curcănașii? Toți și toate — că vezi! așa era el — la adică știa să facă jertfe, dar să păzea să se adune cu dezmeticii! Să ferească Dumnezeu de una ca asta! Auzi! Oameni care-și toacă averea la jocul de cărți, cu birjele, cu chefurile, cu năzdrăvăniile din fundul pasagiului de la Puțul-Spătarului? Nu, zău, cuminte se născuse, și cuminte avea să moară! în casa lui, și în patul lui, între gîștele și puicele lui, ca un om cinstit, ca un om cumsecade, de ispravă pînă la sfîrșit.

Soarele, ce se tot urcase, domnea acum în creștetul cerului.

Musculițe muiate în veselul aer al primăverii dau ocol unui dud. Era o horă întinsă printre firele de beteală ale soarelui. Aripi străvezii și aurii se amestecau cu altele mai întunecoase. Căptușeala zburătoarelor împărțea licăriri. Ochii musculițelor, gămălii de ac tencuite cu cărămiziu, urmărindu-se, se înfocau. Zbîrnîirile și zizîirile aci se domoleau, aci se ascuțeau.

Vergea care prînzise de amiazi, își isprăvise mămăliga și feluritele zarzavaturi cu care se hrănea și încredințîndu-se că prietenul său Nichiforescu n-are să se ivească, se hotărîse să iasă de acasă, doar de-o da în tîrg de dînsul.

îi chiorăia pîntecele, dar carne n-ar fi mîncat să-l tai. Cu ouă și cu lapte se hrănise cîtăva vreme, cînd — într-o zi — pricepuse că laptele e trebuincios viţeilor. Cît despre ouă — atîtea găini pierdute cîte ouă mîncate.

Vergea plecă de acasă îngrijat, aproape posomorît. Se îngroșase gluma ! Nu cumva era să-și lase el păsările să-i moară de foame ? Și cu pasuri largi scurta drumul dintre Schitul Măgureanului și Piața Teatrului. Din nenorocire, cu cît înainta, cu atîta apărea și mulțimea. Fie că era duminică și zi de primăvară, fie că era altceva, chipuri ce se văd rar pe podul Mogoșoaiei, mitocănime, femei, bărbați — țărani chiar — mișunau.

Cînd fu să apuce în Lipscani, nu mai putu să înainteze. Pantaloni creți, cefi groase, brațe reteveiate îl împingeau înainte, îl dau înapoi, îl făcea să piseze apa pe loc. Apucat între piepturi, răsuflarea i se scurta — gîfîia — își pierdea capul. Izbit de vijelia populară, cu obrazul văpăiat de dogoreli, se lăsa în voia împrejurărilor și se ducea aici la dreapta, aici la stînga, fără să știe ce face.

Deodată, atît dintr-un capăt cît și din celălalt al uliței, se auziră strigătele de : „armata", „armata" ; iar, jobenat cum se afla, Pandele se pomeni c-o ia la fugă în mijlocul mulțimii ce se risipea sub săbiile jandarmilor călări. Poporul suveran umplu pivnițele și podurile caselor, și Vergea se pomeni, împreună cu alții, într-o curte, în care se piti după poartă și de unde nu ieși decît spre seară. Cînd se întoarse spre casă, îl pîndi piaza-bună și-l făcu să dea cu ochii de Nichiforescu. Advocatul îi spusese că se pregătea tocmai să vie la el, așa că Vergea se hotărî să nu scape prilejul... E și drept că trei mii de galbeni pentru patru sute de pogoane în Ilfov nu i se părură lui Pandele bani puțini și cînd, peste o săptămînă, se întoarse de la tribunal cu treaba ticluită gata și cu vînzarea scrisă și răscrisă în peste opt condice ; cînd lefter și de cea de pe urmă moșioară părintească, dar cu trei miișoare de galbeni împărătești la tecșilă, își zăvori ușa, își prinse

în ace perdelele de cît de la ferestre și își numără zgripțorii kesaro-crăiești, bucuria lui nu mai avu margini. Ho ! Ho !... va putea în sfîrșit să cumpere locul lui Năstăsache, să-și înmulțească cotețele după plac, să se tăvălească în puful fulgilor, să nu mai lase să se piardă ou neclocit și să nu-și mai prăpădească vremea cu alergări după bani.

Ho ! Ho ! Și nu va mai fi ieșire de pui din ghioacă să scape nevăzute de el. Un singur lucru îl mîhnea... Cocoș, de ce nu-l făcuse Dumnezeu cocoș ?

Ar fi dat naștere la încrucișeri de neamuri, la noi feluri de viețuitoare.

Ho ! Ho ! Și nu va mai fi încoțopenire de puică, screamăt de găină pe ouare, ieșire de pui din ghioacă, să scape nevăzute de el. Un singur lucru îl mîhnea... Cocoș, de ce nu-l făcuse Dumnezeu cocoș ? Că n-ar mai fi rămas puică nici găină necălcată.

Ba chiar, lărgindu-și cadrul teoriei, nu s-ar fi sfiit să meargă cît de departe... Găinele și puicile, în ori ce număr, nu l-ar fi îndestulat ; gîștele, curcile, rațele, cîțele, l-ar fi ispitit deopotrivă. Ar fi dat naștere la încrucișări de neamuri, la noi feluri de viețuitoare. Catîrii — sunt ei altceva decît roadele împerecherilor nefirești dintre armăsari și măgărițe ?

Ho ! Ho ! — Și Vergea își alegea, din gînd, ochi rotunji, rubine în cercuri de chilimbar galben, creastă sîngerie, coadă cu pene albe și roșii, se încălța cu fulgi cenușii, se pregătea să facă experiență.

S-ar fi dat, mai cu seamă, pe lîngă curca moțată sau pe lîngă gîsca lățoasă, albă peste tot și cîrlionțată de ți-era dragă lumea... Dar fiindcă le știa slăbuțe pe amîndouă, teama să nu le nemerească sterpe îl oprea. Vorba era să brodească cîteva, trei-patru, care să-i ouă ; la urmă, lasă ce-o ieși. Cine știe, n-ar fi tocmai de mirare că zgripțuroii de pe galbenii la care se uită acum să fi fost odinioară păsări adevărate ; păsări care să fi trăit și să fi uimit lumea cu ciudățenia și frumusețea lor. Adică de

ce nu ? De ce acești zgripțoroi să fi ieșit numai din închipuire, să nu fi fost și ei odată din carne și din oase, — ființe vii ? Faptul că au două capete nu dovedește nimic.

Care lucru îi este neputincios lui Dumnezeu ? Dacă n-a făcut și oameni cu două capete este că și cel pe care îl au le atîrnă greu. Cît despre zișii zgripțori, dacă astăzi li s-a pierdut ruda, este poate că de sus ce vor fi zburat se vor fi rătăcit în cer, și vor fi rămas acolo. Tot așa se mai știa, în vechime, și despre alte păsări cărora li se ziceau *phenixi*. Penele lor străluceau ca fețele curcubeului, și fenixii aveau vieți de sute de ani, iar cînd li se apropia sfîrșitul ele se aruncau singure în flăcările vreunui altar, și renășteau mai frumoase din chiar cenușa lor. Închipuiri și basme să fi fost oare și vorbe ca acestea ? Vergea își zicea că nu se poate, fiindcă mintea omului nu e în stare să născocească nimic în afară din ce a fost sau din ce are să fie. Deci, cam ce fel de minune prea afară din cale ar fi ea, într-o bună dimineață, să se ivească iar unul sau doi *phenixi* ori altfel zis *zgripțori* — dintr-o curcire sau din alta ?

Iar tot numărînd și tot resfirîndu-și galbenii — Vergea, apucat de noapte, nu mai ieși din casă. Mai fericit ca de obicei, somnul îl fură repede. Însă cu cît înainta în cealaltă lume — în țara visurilor — aiurările minții îl făceau să i se pară că reîncepe viața ; că este dînsul, deși, dacă s-ar fi cercetat bine, nu s-ar mai fi aflat același. Simțea că i se întîmplă ceva nefiresc, pe care însă nu-l înțelegea. Tot ce știa era că hainele i se subțiază pe corp, că i se zdrențuiesc, că-l lasă gol, și că un fel de picoteli încep să-l înțepe.

Ho ! Ho ! — pricepea, în sfîrșit, ce se petrece. Răbda durerea, o binecuvîntă chiar. Erau fulgi, fulgi ce aveau moliciunea catifelei, fulgi galbeni și cenușii ce-i creșteau, ce se înmulțeau, ce-i acopereau picioarele, ce i se urcau pe piept, năvălindu-i spatele, brațele, gîtul, și sfîrșind prin a-i cuprinde obrazul, prin a-l cuceri întreg.

O cugetare îl neliniștea, cu toate acestea, și răsuflarea i se îngreuna. Se va face găină sau cocoș, curcă sau curcan ? erau întrebări la care nu putea să răspundă — cel puțin deocamdată.

Și fulgii i se scuturau, erau înlocuiți cu pene ce nu s-au mai văzut... Ochii i se rotunjeau... gura i se ascuțea, se schimba în cioc... pieptul și spatele său luau alte forme : se pomenea că dă din aripi, iar la urmă, tocmai cînd se deznădăjduia, sexul i se hotăra, și atribute cocoșești înlocuiau pe cele vechi.

Cocoș, se simțea cocoș din tălpi la creștet. Cocoș cu totul și cu totul de purpură și de aur, împintenat și încălțat, cu glas de trîmbiță, ocolit de puici, de găini, de bibilice, de curci și de gîște... Ho ! Ho ! — și toate i se supuneau, îl chemau, se uitau la el galeș și cu jind.

Suferința trupească pe care le-o pricinuia cu năprăsnicia lui, i-o răbdau. De la dînsul ar fi vrut să îndure de zece ori mai mult, s-ar fi supus să le sfîșie, să le rupă, să le facă să-și dea sufletul sub dragostea lui. Ho ! Ho ! — și el, luîndu-le la muștruluială, pe cîte una, una, le coperea pe toate cu aripile și, de dragoste prea multă, le ciocănea în capete pînă le sîngera, le făcea să-și piardă moțurile, se repezea apoi printre curci și gîște, siluia pe unele, ademenea pe altele cu șoșele cu momele și, cînd le încolțea, vedeau pe dracul, nu scăpau cu una cu două.

Puternice bătăi în ușă, întovărășite de vorbele Marghioalei, sunete îngînate ! — „Cu-coane ! Cu-coane ! ard chiliile bisericii“, scăpară pe o puică albă... Tocmai o înhățase și o prididea după zile de tîrcoale... Vergea trebuia să se deștepte. Dar, cînd se dezmetici, cînd se uită pe dînsul și văzu că nu e cocoș, cînd se încredință că Marghioala nu e puica cea albă, și cînd, luîndu-și scurteica în umeri ieși în pridvor, focul apucase să scufunde o parte din acoperișul unui patrulater de case.

Ele, de mai mult de un veac, luaseră la mijloc biserica de pe dealul vecin și, acum, în loc s-o ocrotească, o înfă-

şurau cu o pînză de flăcări. Focul la început domol, se mulţumise, cîtăva vreme, să lingă lemnăria. Uneori el se înneca în fum şi părea că se stinge. Aşa, la sosirea pompierilor, s-ar fi crezut că ei au venit degeaba. Însă, deşi Dîmboviţa curgea la vale, la o bătaie de puşcă, apa lipsea. Din susul şi din josul uliţei, sacalele se iveau goale.

Pompierii se puseră pe lucru. Ei sparseră uşile, se repeziră înăuntru şi ţîrăiseră, printre fum, puţina apă ce aveau la îndemînă. Tulumbuirea nu sluji la nimic. În curînd, aţîţate de vînt, flăcările bătură din aripi. Untdelemnul, lumînărăria de ceară măriră nenorocirea. Grătiile tavanului, grinzile, uşile, ferestrele ardeau. Duşumeaua se povîrni în pivniţă. Acoperişul, scrumit, jăruia. În urmă, într-o clipă, fu o surpare zgomotoasă, în mijlocul unui foc de artificii : stele albastre şi rachete stacojii ce se împrăştiau printre clipirile scînteilor ce se încrucişau sub întuneric ca nişte gîndaci de aur.

Biserica — atunci cînd nu era înăbuşită de fum — ieşea la iveală, neatinsă, din mijlocul mişcătoarelor flăcări. Crucea din vîrful triunghiului de zid sprijinit pe stîlpii de lemn ai intrării vîlvora, ca şi cum ar fi fost împietrită cu nestemate, de cîte ori focul îşi mişca resfrîngerile asupră-i. O întreagă spuzeală de pietre scumpe rîura în lungul şi în largul ei.

Copacii Cişmegiului, cît şi casele de pe uliţele din vale, spărgeau întunericul cu înfăţişarea lor, după cum bătea vîntul. Pompierii, care se agăţaseră multă vreme de creştetul zidurilor şovăitoare, le părăsiseră, coborîndu-se în curte, şi înconjuraseră biserica acoperind-o cu neîncetatele împroşcări ale furtunurilor. Apa începuse să sosească îmbelşugată şi liniştitoare. Strigătele sacagiilor, ale gardiştilor, poruncile date scurt, zgomotul mulţimii, al unor noi surpări ale coperişurilor, răsunau de la un mal al dealului la altul. Crezînd că se luminează de ziuă, găinăria lui Vergea se deşteptase ; cocoşii băteau din aripi, găinile picoteau, sau se piguleau, iar — care gîrîind, care cutcurezînd — închideau şi deschideau ochii.

Jos, în uliţă, capete se întorceau de acea parte. Dintre mulţime, unii îşi aduceau aminte de traiul de la ţară, de copilăria lor, de frumoasele idile cîmpeneşti ce rămîn neşterse din minte chiar după ani de orăşenire, chiar după ce s-au îndurat grozavele necazuri ale vieţii.

Biruit, focul murea între pereţii scrumiţi ai chiliilor. Pompierii îşi încheiaseră lupta şi cei mai mulţi se azvîrleau dintr-un salt pe furgoane.

Locaşul sfînt rămînea, astfel, în urma lor, însă fiecare ducea în amintirea lui, ochii de jeratec sclipitori ai ocolitorului şir de ferestre.

Uliţa se liniştea repede, ajungea iar pustie. Marghioala, care mulţumea lui Dumnezeu că biserica nu fusese atinsă, se hotărî să mai tragă un pui de somn, păsările ce recădeau în întunericul nopţii îşi urmau piroteala. Pentru a-şi ţine de urît, gardiştii reîncepeau să fluiere. Cîţiva derbedei, care de curînd părăsiseră şcoala şi găsiseră adăpost pe la gazetăria politică a vremii, crezîndu-se că sînt primejdii pentru guvern, îşi închipuiau că sînt urmăriţi de poliţie şi daţi în primire de fluierele gardiştilor.

Vergea se întoarse şi el în odaia lui, dar nu mai putuse să închidă ochii. Visurile ce-l tulburaseră, bucuria că detese de bani, se împreunau să-l arunce într-o nelinişte bolnăvicioasă.

Fără îndoială, nu întîia oară se lăsase el să fie tîrît către o ţintă mare. De copil iubise natura în toate manifestările ei vii, şi această dragoste el o traduse în fapt încă de la vîrsta de doisprezece ani. Dar pe atunci părinţii lui trăiau. Tatăl său băgase degeaba de seamă că fiului îi lipsea o doagă. Un dăscăliciu izbutise să-l scoată din minţi şi să-l facă să creadă că băiatul dă, dimpotrivă, semne că are să ajungă om cu totul deosebit, care să facă cinste neamului său şi ţării. Bietul om îl lăsă, prin urmare, stăpîn peste o odaie, spre a se îndeletnici acolo

cu aşa numitele *cercetări asupra naturii*. Fără să se tulbure cît de cît de neajunsuri, Pandele călca întîia oară pe calea cunoştinţelor înalte, prin creşterea şi înmulţirea furnicilor. Doi ani de-a rîndul, odaia lui nu mai fu decît un furnicar. Harnicile vieţuitoare, negre şi castanii, roşcate, şi uneori cu aripi, nu mai încăpeau înăuntru şi se răspîndeau prin curte. Grădina se umplu iute cu ele. Muşuroaie se ridicau pe unde nu gîndeai : în răzoarele cu zambile, lîngă puţ, în pragul uşii. Odăile încă fură de asemenea în stăpînirea lor şi zadarnic se turnau pe duşumele gaz şi apă fiartă.

Bătrînul Vergea nu ştia de unde i-a căzut această năpastă pe cap. Cînd află adevărul căzu jos de supărare şi, izbit de dambla, îşi dete în curînd duhul.

După moartea tatălui său, căit, Pandele jertfi furnicile memoriei lui şi se apucă să le stîrpească. În aceeaşi vreme însă încălecă pe un nou ducipal : se apucă să crească gîndaci de mătase, şi paturi de scînduri, puse unul peste altul, umplură pînă sus cîte cinci odăile. Nestîrpite însă bine, furnicile se întoarseră, şi viermii mureau pe capete. Puţini izbutiră să se urce pe tufe şi să se închidă în gogoşi. La douăzeci şi doi de ani, cînd mama sa îl lăsă la rîndul ei singur, Pandele îşi încheiase o mare parte din cercetările lui. Trecuse la broaşte, la şopîrle, la peşti, şi încă de pe atunci se pregătea să vîndă una din cele trei moşii părinteşti.

Fără să vrea şi neputînd să doarmă, el reurcă în acea noapte întregul şir al zilelor vieţii lui.

Această viaţă şi-o retrăi ceas cu ceas, şi cîteodată îşi mărturisea aproape că nu fusese un om în toată firea. Cu cartea cîtă învăţase, n-ar fi putut în adevăr să însemne şi el ceva în lume, să-şi facă un rost ca oricare ? — Flecărescu, desmeticul din gimnaz, odinioară într-o clasă cu dînsul — nota trei în cursul anului, iar la examen cea trecătoare de milă — n-ajunsese deputat ? Se mai vorbea prin gazete de altcineva decît de el ? Nu se spunea chiar că are să fie chemat la minister ?

Deputat ?... Ministru ?... Să se ţină de mofturi ? Astăzi cu unii, mîine cu alţii — poimîine împotriva şi a unor şi altora — şi apoi iar cu cei cu care îi va veni mai bine, ba cu Vodă, ba contra lui Vodă — nu zău, să-i fie de bine lui Flecărescu, dar lui, unuia, de alde astea nu i-ar fi plăcut. Toate bune — dar să se însoare cine l-ar fi oprit ? Şi-ar fi ales şi el o nevestică — ştii ! numai bună, — şi drept vorbind, pentru ce n-ar fi ajuns şi el om cu greutate şi „tată de familie". Căci, oricum, n-ar fi fost mai bine să prăsească copii decît găini ? Şi cum i-ar fi iubit, mititeii de ei ! N-ar fi fost jucărie pe care să nu le-o cumpere, prăjitură pe care să nu le-o aducă, catifea cu care să nu-i îmbrace. Dar el nu s-ar fi mulţumit cu unul cu doi... i-ar fi trebuit şase, zece, doisprezece, un batalion — curtea i s-ar fi bătătorit de dînşii ca în palmă, s-ar fi jucat de-a mama gaia, de-a ascunselea. Cîteodată, vara, le-ar fi făcut zmeuri..., Ei l-ar fi înconjurat : *tată, tată*, — i se părea că-l înconjoară chiar — că-i vede... oacheşi, plăviţi, mai mari, mai mici, patru — cinci, — opt, şi încă patru, şi încă doi — *tată, tată* — ieşind de prin odăi, de sub lilieci, de sub jigniţă. Ce te faci însă cînd se apropie iarna ? Trebuiesc haine, ghete, cărţi... Profesorii şi doctorii dau iureş casei — ici pedagogii, dincolo clistirele — cicăleli, strigăte, zăpăceală... Dădacele îşi luau lumea în cap, doica nu mai este de ţinut, copiii se hăinesc, unul la şcoală se adună cu băieţi stricaţi, se dă la deprinderi rele ; altul se bolnăveşte, greu — moare...

Nu zău ! ştia el ce e însurătoare, ce sînt copiii...

Dar noaptea trecea, şi cutcurezăriile cocoşilor vesteau întoarcerea zilei. Un fel de zare se arăta între perdelele de cit. Geamurile se spălăceau. Întunericul din odaie se rărea. Mintea lui Vergea urma să se răfuiască cu ea însăşi. Nu : de zece ori nu... Mai bine cu cocoşeii şi găinuşele lui... Pentru ce s-ar lepăda de pustnicie ?

Pentru necazurile și scîrba ce-i așteptă pe toți în viața obișnuită ? E adevărat că, pe această viață, el n-o cunoaște decît din auzite. Cu toate acestea, n-ar fi el un neghiob dacă nu s-ar folosi și de pățaniile altora ? Fluturi, strălucitori de o clipă, sînt destui care își ard aripile în flacăra ticăloșiilor pămîntești...

Afară, era ziuă albă. Voios, el se sculă, se îmbrăcă, și o lună în cap după asta, locul lui Năstăsache-cîrciumarul, cumpărat, înmulțea cotețele, lărgea curtea și o făcea să coboare dealul de partea apusului. Singuri zgipțorii împărătești, de pe galbenii ce-i rămăseseră, se împuținau. Întreținerea unor astfel de prăsile, ce-și sporeau numărul pe ceas pe ceas, nu puteau să aducă altceva. Casa, cuib al neamului său din vremuri de tot vechi, fu atunci de voe de nevoe, amanetată. Dar, spre sfîrșitul lui octomvrie, prăvălirea alunecă pe povîrnișul ce ducea la prăpastie.

Lucru cu lucru, și scaun cu scaun, Pandele, pentru a-și hrăni păsărimea, începu să-și vîndă de prin odăi tot ce avea. Marghioala care nu fusese lipsită niciodată de tainul ei de pîine, cînd se văzu silită să nu mănînce decît mămăligă, își ridică într-o duminică lada, de cu noaptea, o aruncă pe capra unei birji, și se duse. În aceea zi, Vergea își așteptă zadarnic cafeaua. Cercetări în bucătărie, în odăi, lipsa lăzei Marghioalei îl lămuriră asupra adevărului. Amărît, către ceasurile nouă, vîntură dinaintea pridvorului fundul unei banițe cu o rămășiță de boabe descoperită din întîmplare ; și reurcă treptele scării cu capul gol de gînduri. După el, ușile rămînînd deschise, casa luă înfățișarea unei locuințe în care cineva a murit curînd.

Dar în curtea ce, de astă dată, era ticsită de cîrdurile domestice de păsări, glăsuirile pîntecelor flămînde împrăștiau mînii. Ninsoarea, ce începuse de vreo jumătate

de ceas să cadă cu fulgi, amenința a viscol. De peste tot, oarele dau fuga spre coteţe. Frigul rebegea.

Găinele și gîștele își ascundeau în pene cînd un picior cînd celălalt. Păunii cobeau a sărăcie și a pustietate. Curcanii se răsteau, răzvrătiți, de la o ușă de coteț la alta. Înfoiați, și cu coadele rotunjite, ei se adunau, la urmă, între dînșii, păreau munciți de o hotărîre nestrămutată, se întocmeau ca niște batalioane. Cine ar putea să știe ce spuseseră ei cotețelor, căci ele cu încetul se goliseră iar, și găinile cu găinele, gîștele cu gîștele, țineau parcă între ele sfaturi. Dintre rîndurile pestrițe ale curcanilor, cîte unul, trupeș și moțat, se deslipea, alerga din tabără în tabără și trîmbița peste tot glasuri scurte și răgușite, ce păreau porunci și lozinci.

Această protipendadă păsărească, dîndu-și mîna cu cocoșii încălțați, cu bibilicile și cu păunii, cu gîștele, se înfrățeau pînă și cu rațele și cu rățoii, cu găinele și puicele. Răbdarea trecuse în adevăr peste margini, și consonantele asiatice ale comandanților se înmulțeau. Răzmerița nu mai putea să dăinuiască și, de fapt, pînă și puii, nescuturați încă de puf, se uneau în principiu : da, Vergea trebuie șters de pe fața pămîntului ; cel puțin se cuvenea ca el să fie scos din casă și dat afară pe poartă. Călduroase și încăpătoare, cinci odăi, plus o bucătărie și o cămară, trebuiau mai pe drept, să fie ale lor — o obște, mă rog — iar nu ale unui singur om. Afară de asta, dacă nu se știuse voinic să le hrănească, de ce le adunase, le prăsise și le învățase cu binele ?

Întocmită pe nesimțite, ordinea de bătaie fu cea care se obișnuiește în mișcările ofensivei. Grosul armatei, patru divizii de găini, întocmeau centrul. Cocoșii de țară fuseseră trecuți în cadrele cavaleriei ușoare și împrăștiați pe amîndouă flancurile.

Batalionul sacru, căruia i se dăruia gloria să pătrundă în cetate, era întocmit din gîște, din rațe și rățoi, ce

săreau și măcăneau de nerăbdare. Bibilicile se desfășurau în trăgători și trebuiau să înainteze pe tot frontul armatei ; curcanii, păunii, un număr oarecare de cocoși turcești, toți comandanți supremi, nu scoteau însă capul de după colț unde chibzuiau între dînșii, căpeteniile fiind datoare să stea la adăpost, de vreme ce izbînda sau pieirea atîrnă totdeauna de rămînerea în viață a celor mari. Rezerva : două brigăzi de cloști și patru regimente de claponi, ocolea acel colț cu poruncă să nu înainteze decît atunci cînd căpeteniile vor socoti de cuviință.

Noaptea se lăsa cețoasă. Șirurile de felinare se aprindeau. Ele se duceau spre București, mici flăcări galbene și roșii ce-l însăileau cu figuri geometrice. Sub întuneric și sub frig, zăpada de pe trotuare se albăstrea ; cea de pe mijlocul ulițelor se topea însă sub roțile trăsurilor și tîra printre casele capitalei dîra ei noroioasă.

Statul major, ce nu-și încetase chibzuirea, găsi cu cale să aștepte ca ulițele să intre în stăpînirea gardiștilor. Dar un curcan încă țanțoș, deși căzut de bătrînețe, îndemnă la o intrare în luptă, neîntîrziată. Știa că cu poliția nu e de glumit, că vara de la opt ceasuri seara, și iarna de la cinci, Bucureștii sînt ai gardiștilor. Despărțirile comisărești îi erau cunoscute încă din tinerețe cînd, abia scăpase ciont din mîna unui epistat care îl prinsese, afară din poarta curții, în flagrant delict de ultragiu al moravurilor cu o curcă din vecinătate.

Stăruința invalidului muncii birui opozițiunea ce i se făcea de minoritatea consiliului de război.

Răpciugos, deși răsunător, glasul cocoșului turcesc ce urma să dea semnalul, cucurează : odată, de două ori, de trei.

Bibilicile ce acopereau armata cu rînduiala lor, înaintaseră la cea dintîi fanfară. Una, cea care ocupa centrul jumătății de cerc, dete buzna pînă la treptele de scînduri

ale pridvorului. Gîștele gîrîiră și ele și dînd din aripi trecură peste bibilice, pe cînd cea mai grasă și lățoasă dintre ele se crăcăni vitejește de la o treaptă la alta a scării în mijlocul liniștei amenințătoare ce înfășura casa.

Faptul eroic, îndeplinit sub ochii batalionului sacru, puse pe rățoi în mișcare. Flancat de cavalerie, grosul armatei se zbuciumă la moment, iar la cincizeci de pași de pridvor, se așeză în coloane de asalt. Dintre ofițerii marelui stat-major, care din cînd în cînd scotea capul de după coteț, cei mai mulți ar fi vrut să domolească avîntul. După judecata lor, entuziasmul se cuvenea să fie păstrat pentru mai tîrziu. Cu toate acestea, însuflețirea fiind prea mare, ea tîrî pe toți.

Companiile din frunte, apucate între zidurile casei, și ostășimea ce le sosea din spate, căzură. Piuirile rupeau inima. Neorînduiala se făcea obștească. Marele stat-major, neputînd să-și dea seama despre ce se întîmplase, credea că dușmanul a operat o ieșire și, îngrozit, cucureza semnalul de retragere. Ghietele însă începeau să-l strîngă rău pe acest mare stat-major. Rezerva îl părăsise de la începutul luptei. Cu cîteva căprării de găinii, pe care cu multă greutate le mai putu strînge împrejuru-i, el dete în sfîrșit din aripi, mișcă din picioare, și o răzni la fugă val-vîrtejindu-se de vale.

Dinaintea pridvorului, jalea era dintre cele mai mari. Soldații nu-și mai recunoșteau căpeteniile. Cercau să scape din îmbulzeală și nu-și puteau croi drumul : găinele cădeau peste cocoși, rățoi peste gîște. Luptătorii, fără osebire de sex, se înhățau între ei. Fulgii penelor zburau. Neschiloți scăpară puțini, și mai mult de o viață ilustră se curmă acolo.

Cu toate aceste, un număr oarecare de gîște, de rățoi, și de găini, și jumătatea unui batalion de curci, cîteva plutoane de bibilici și cincizeci de cocoși străbătuseră în

pridvor și, de acolo, în casă. Ele se instăpîniseră întîi peste sala de intrare, peste odaia cea mare și peste sufragerie și nu străbătură decît la urmă în iatac. Adîncit în gînduri, Vergea sta cu capul în palme. Pămîntul se învîrtise sub el din chiar clipa cînd își dete seama că a fost părăsit pînă și de Marghioala. Moșiile i se duseseră toate, și casa îi era amanetată. Prăpastia îl înconjura, prin urmare, de orice parte. Dar în odaia umplută de bestii se petrecu, treptat, un lucru nemaipomenit. În mijlocul bibilicilor, al curcilor și al cocoșilor ce i se aruncau în cap, cu gîște ce-l trăgeau de pantaloni, și cu altele ce i se urcaseră pe umeri, izbit din față și din spate de năpraznica năvală a păsărilor turbate de nemîncare, Pandele, ce bîjbăia prin întuneric, încerca zadarnic să iasă din odaie. Cu obrajii șiruitori de sînge, mînia și instinctul vieții îi redeteră putere. Vedea roș și era cutremurat de rîs. Împrejurul său puici troncăneau repezite de scînduri. El se apăra, și gîște și curci erau date cu capul de pereți pînă ce li se sleiau creierii. Striviți de cisme, rățoii și bibilicile, care morți, care cu cotoaiele rupte, se înșirau de la pat la ușă. Bătălia părea pierdută pentru păsărime. De Pandele nu se mai încleșta decît un mic număr de curci. Un cocoș turcesc și neobișnuit de mare, proclet ce nu luase încă parte la luptă, i se năpusti însă la obraz, și un urlet de durere sfîșie noaptea.

Coperindu-și cu o mînă ochiul, pe care cocoșul i-l crăpase dintr-o lovitură de cioc, apărîndu-se cu cealaltă cum putea, Vergea ieși în pridvor, iar, de acolo, izbit de mulțimea ce se desmeticise, coborî pe poartă și o tuli afară, petrecut în uliță de alaiul curcilor, de sîsîitul gîștelor, și de năpraznicile cutcurezări ale cocoșilor.

— Cocoș ! m-am făcut cocoș ! răspundea el a doua zi vecinilor care îl găsea lungit pe una din lavițele cîrciumii în mijlocul întristării iernei ce înmormînta Bucureștii sub zăpadă și noroi.

Iar, pînă ce prietenul său Nichiforescu, care primise sarcina ce i se detese de tribunal să-i fie epitrop, găsi un mușteriu pentru casă, dînsa fu, cu înțelegere deplină, stăpînită de bunele păsări, de gîște și de curci, de rățoii din batalionul sacru, de bibilice și de claponi, de găini, și mai ales, de cocoșul roșu din această poveste.

(*Stindardul țărei*, nr. 2—6, 1888 ; vol. *Cartea de aur*, 1902.)

BARBU ȘTEFĂNESCU-DELAVRANCEA

(1858—1918)

Născut în București (mahalaua Delea Noua) la 11 aprilie 1858. Fiul lui Ștefan Tudorică Albu, numit și George Ștefănescu (v. studiul monografic al lui Al. Săndulescu), „staroste“ al căruțașilor de cereale, originar din zona Vrancei, și al Eanei — sau Ana —, din părțile Ilfovului (Postăvaru). Urmează cursurile primare la diferite școli din București (epocă evocată în narațiuni precum *Domnul Vucea, Doctor în cele patru clase primare*), după care se înscrie la Liceul Sfîntul Sava, al cărui bursier este între 1870—1877. Urmează anii studenției, la Facultatea de drept (1877—1882). Pleacă apoi la Paris spre a-și trece doctoratul ; ceea ce nu se întîmplă, fiind acaparat de viața literar-artistică de aici, dominată de marile confruntări ale epocii în care „școala naturalistă“ atinge apogeul. Trăsătura fundamentală a personalității artistice a lui Delavrancea va rezulta tocmai din grefarea acestor orientări pe o structură temperamentală fugos-romantică, liricizantă. Ziarist și orator de mare clasă, intră în viața politică încă din tinerețe, impunîndu-se ca una din marile personalități ale epocii. Este, rînd pe rînd, deputat de Ploiești, Putna, Mehedinți și Vaslui, primar al capitalei, vicepreședinte al Camerei, ministru al Lucrărilor Publice.

După placheta de versuri *Amintiri de la Poiana-Lungă* (1878), fără valoare literară, paralel cu intensa activitate de ziarist (la : *România liberă, Lupta, Democrația, Voința națională* ș.a.), publică volumele de proză *Sultănica* (1885), *Trubadurul* (1887), *Paraziții* (1892), ***Intre vis și viață*** (1893), ***Hagi Tudose*** (1903), ***Stăpînea odată...*** (1911), *Norocul dracului* (1916). Opera dramatică este elaborată la sfîrșitul primului deceniu al veacului nostru, fiind publicată după cum urmează : *Apus de Soare* (1909), *Viforul* (1910), *Luceafărul* (idem). Dramatizează nuvelele *Irinel* (1912) și *Hagi-Tudose* (1913). Din bogata și valoroasa activitate oratorică, de reținut mai ales ***Din estetica poeziei populare*** (1913).

Refugiat la Iași, se stinge la 2 aprilie 1918.

De consultat : 1. *Opere*, prefață de Aurel Martin, E.S.P.L.A., 1954 ; *Scrieri alese*, studiu introductiv de Al. Săndulescu, E.S.P.L.A., 1958 ; *Opere*, vol. I—II, ediție și studiu introductiv de Emilia Șt. Milicescu, E.P.L., 1965. 2. Tudor Vianu, *Delavrancea*, în *Studii de literatură română*, Editura didactică și pedagogică, 1965 ; Al. Săndulescu, *Delavrancea*, E.P.L., 1964, și Editura Albatros, 1970.

HAGI-TUDOSE

Dincolo de Crucea de piatră, d-a stînga șoselei Vitanului, se ridică biserica Sfînta Troiță. Mîndrețe de biserică. Ce zugrăveli, pe dinăuntru și pe dinafară, cum arar se mai pomenesc numai la bisericile din vechime. Dar de asculți la troițeni, mai cu seamă la cei bătrîni, te apucă amețelile cînd încep ei să-și ridice biserica în slava cerului. Mă rog, nu au atîtea degete, la amîndouă mînele, cîte minuni se află în sfîntul locaș. Și cînd se încurcă se fac foc bătrînii troițeni ; ba își mușcă degetele la numărătoare, căci iată cum au apucat ei să numere minunile ; ridică amîndouă mînele în dreptul ochilor, ți le vîră sub nas cu degetele răsfirate, apoi la fiece laudă zice „una la mînă“ și moaie cîte un deget în gură. La înfierbințeală, uită că degetele sînt ale lor și le mușcă, și vorba se preface

în supărare, supărarea în ceartă, și cearta în gîlceavă. Cum să cază ei la învoială ?... Fiecare vrea să laude și să numere numai cum vrea el, iar nu cum laudă și numără ceilalți.

De cumva nu ești din partea locului, trei-patru bătrîni — cari de obicei ascultă, cu gurile căscate și cu șepcile pe ceafă, la cîntecele copiilor din școala vestitului dascăl Nicuță — cum te-or zări, te simt ca niște copoi că ești străin, că n-ai mai văzut biserica lor. Își freacă mînile ; tușesc ; își dreg glasul ; apoi, rara, rara, cu niște pași lungi și semeți, îți ies înainte, îți caută prilej de vorbă, toți cu aceleași cuvinte, cu aceeași tărăgănare de glas și cu capul dat pe spate :

„Ei, flăcăule, de pe unde ?... Ce vînturi ?... Pe la noi ai ?... Și de ce ?... Ce zici de biserica noastră ?... Nu, mă rog, ce crezi d-ta, că n-o să-ți tăiem capul..."

De te împinge păcatul să spui ceva de sfinții uscați și drepți — unii cu sulițe, alții cu paloșe, unii călări, alții pe jos, și cu mînele așa de încrucișate pe piept, că palmele le ies afară din trup, — pe loc bătrînii își ridică pulpanele giubelelor în cingătoarea de plisă roșie și-ți suflă cuvîntul din vîrful limbii.

— Ei, puișorule, mai sînt zugravi, grozavi de tot... Am văzut și noi... am prea văzut cum o dau în păgînește, și-ți toarnă la sfinți cu ochi de om, cu mîni și picioare ca și ale noastre... Da de, vezi d-ta, sfinții ăștia, așa cum i-am apucat noi, de cînd am deschis ochii, sînt adevărat sfinți. Voi, tinerii de astăzi, la legi umblați cu șoalda, la scris cu șoalda și la sfinți tot cu șoalda...

II

Așa m-au judecat și pe mine, și n-oi mai uita, mai ales ochii mici și vărgați ai ctitorului care-mi tălmăcea zugrăvelile, înfigînd degetul arătător asupra sfinților și

oftînd parcă ar fi voit să plîngă vremile apuse și credințele de odinioară.

Erau patru. Trei cu giubele lungi, cu șepci cu cozoroace de lac, crăpate și șterse de lustru. Jupîn Hagiul purta pe umeri o scurteică de lastic, galbenă, spălăcită, pătată de untdelemn și picată cu ceară.

Ctitorul vorbea mereu, iar ceilalți trei îmi rîdeau în obraz, ca și cum mi-ar fi spus :

„Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul nostru, c-a văzut multe ș-a pățit și mai multe".

— Uite — îmi zicea ctitorul — ce poftești ? Nu-ți place sfîntul Gheorghe ? Ce vitejește stă pe cal ! Și cum omoară balaurul spurcat, parcă ar ucide un vierme, nici nu se sinchisește. Iacă și mucenicul Mina cum își bate joc de necuratul. Dar capul arhiereului Nicolae... ce mîndrețe, ce curățel și frumos bătrîn ! Ei, nenișorule, o să trăiți și cu d-alde astea n-o să vă mai întîlniți ! În ziua de astăzi ?... Vardie națională, cu cozi de cocoș muiate în băcan... și barabance... și triu-liu-liu-triu-triu... la dreapta... la stînga... dreeeepți ! Iar sfintele locașuri... rușine !

Ctitorul abia răsufla, roșu ca para focului. Mă hotărîsem să tac. În ușa amvonului : draci cu gheare de trei ori mai lungi ca degetele, oameni cu părul vulvoi, îngeri slabi și lungi, și, mai presus de toți, bunul Dumnezeu, pe nori cenușii, rotocolit ca un curcubeu.

Ctitorul nu se mai putu stăpîni. Ridică mînele. Mînecile i s-adunară în umeri și începu, ascuțindu-și glasul :

— Nu vezi cum s-agață dimonii de talerul drepților; dar ei tot mai sus, tot mai sus la cîntar, căci o faptă bună ridică de la pămînt doi draci și mai bine.... Nu vezi că ăștia — și apasă degetul pe un șir de oameni dezbrăcați și albi ca varul cari o porniseră spre rai — au fost buni, milostivi, și n-au rîvnit la ale altuia, și n-au zavistiit, și n-au furat și n-au luat numele Domnului în deșert, și n-au avut nouă băieri la pungă ca în ziua de azi ? !...

Hagiul plecă capul în jos, strîngîndu-şi poalele scurteicii.

Doi din bătrîni iar zîmbiră, şi iar înţeleseră cu zîmbetul lor şiret :

„Bine mai vorbeşte ctitorul ! Dă-te prins, dă-te bătut, nu te pune cu ctitorul, că te face puzderie !"

— Iacă — urmă ctitorul — iacă şi bogaţii nemilostivi cum se duc în focul Ghenii cu sacii în spinare, deşelaţi de aur şi de argint !

Hagiul tuşi, trase cozorocul şepcii pe ochi şi întoarse spatele „judecăţii d-apoi".

— Strîngeţi-vă vouă comori în ceruri !... strigă ctitorul, ameninţînd cu pumnul pe bogaţii nemilostivi, cari să duceau liniştiţi în iad. Strîngeţi-vă vouă comori în ceruri, căci mai lesne va trece funia corăbiii prin urechile acului, decît bogatul în împărăţia cerurilor !

Ctitorul rămăsese cu pumnul încleştat asupra zidului ; ceilalţi doi îşi descoperiră capul, îşi făcură cruce, îngînînd : „Doamne, Doamne, mare şi milostiv eşti, Doamne !"

Jupîn Hagiul o şterse, binişor, binişor, şi se făcu nevăzut.

— Fugi Hagiul... fugi... Nu-i vine la socoteală, începu iar ctitorul. Nu dă un sfanţ la cutia bisericii (ctitorul ţinea mult la cutia bisericii) şi acasă nomol de galbeni bătuţi şi ferecaţi. Îngroapă mereu cazanele, şi n-are decît o nepoată, pripăşită pe lîngă dînsul de cînd a plecat la agialîc, ca să-i păzească coştoroaba. Şi nu mărită fată mare, nu sleieşte un puţ, nu dăruieşte un crîmpei de salbă iconostasului unde se miruieşte, caiafa de el !

Şi vorba se încinse ca focul.

— Să dea Hagiul ! ?... Hagiul să dea ?...

— Da nu l-aţi văzut cum mişună prin cîrciumi şi băcănii ? zise ctitorul. Intră într-una, ia binişor o măslină, o duce la gură ş-o strecoară printre gingii. Fol, fol, fol, o mestecă... „E ! cum dai măslinele, dragă cutare ?..." — „Atît..." — „Scump, scump de tot la aşa vremuri. Vremuri grele !" Şi pleacă ... Intră peste drum. Şterpeleşte icrele de cosac. Rupe o bucăţică, îi face vînt. Pleasc, pleasc... „Cum petreceţi icrele ?..." — „Atît..." — „Scump. Scump. Vremuri grele !" Şi pleacă... Se duce la pastramagiul din colţ. „Ia să vedem, vericule, cum ţi-e marfa, că nu mai dau pe la cutare..." Ia o feliuţă, îi face de petrecanie. „Cum o daţi ? — „Pe parale şi atît". — „Aş, v-aţi scumpit de tot. S-au dus vremurile alea... Vremuri grele !" Şi pleacă. Îi e sete. Intră într-o bragagirie. „Ei . să gust... ce başibuzuc aveţi" Suge un fund de tinichea. Ghiorţ, ghiorţ, ghiorţ. „Zeamă de aguridă. Cin' s-o bea ? Cin' s-o plătească ? Vremuri..." Şi pleacă. Aşa mănîncă şi se răcoreşte, şi pe el îl dau banii afară din casă.

Şi bătrînii, hi-hi, ho-ho, hi-hi... Rîd cu lacrămi, năpustindu-se în vorbă, care mai de care mai şiret la cuvînt şi mai subţire la coada ochilor, răsucindu-şi stropii de mustăţi, întorşi ca nişte colţi albi împotriva nasului.

— Carîmbii cizmelor ?... De cînd era flăcău...

— I' se scîlcie tocurile ?... Le bate singur cîteva flecuri...

— Pe mine, de cîte ori mă vede : „Dă-mi o pustie de ţigare că-mi uitai păpuşa acasă".

— Aş ! Ce-a uitat acasă ?... Bea pelinişă. O adună vara, o usucă, o freacă în mîni ş-o aşează în lacră. Bea toată iarna şi tuşeşte să-şi dea sufletul.

— Da v-aţi uitat pe sub scurteica Hagiului ? zise ctitorul, rîzînd şi ciupindu-şi mustăţile. Nu ?... Bine... Să vă spui eu... Într-o zi, după slujbă, stam de vorbă mai mulţi inşi şi cîteva cocoane. Hagiul se uitase într-un jeţ... Pîndea o prescură. Paracliserul, un drac şi jumătate, îi arată, jos, înaintea noastră, o firfirică de paisprece şi-i zise : „Jupîn Hagiule, mi se pare că dumitale ţi-a căzut, la miruială". Hagiul sări în capul oaselor. Se apropie de firfirică. O ţintui cu ochii, că să-i fi dat cu piciorul n-ai fi mutat-o din loc. Întinse mîna... Cînd se apleacă de jumătate, pe noi, din spatele lui, bărbaţi şi cocoane, ne

bufni un rîs straşnic, şi rîzi, şi rîzi... Hagiul îşi uitase acasă turul pantalonilor... De rîsul nostru, neîndrăznind să se aplece pînă la firfirică, se uită lung la dînsa, şi cu lacrămile în ochi, ieşi din biserică, mormăind : „A mea era !... Era a mea !"

Paracliserul ştia, de la nepoata Hagiului, că Hagiul de zece ani taie din turul pantalonilor ca să-i cîrpească pe unde se cosesc. Scurteica fusese încă p-atît de lungă, dar o scurtase mereu din poale ca să încăputeze mînecile.

III

Fum pe coşul Hagiului nu s-a pomenit. Ridice viscolul nămeţii pînă la streşini. Apele să îngheţe tun. Treaba lor. Hagiul nu vrea să ştie de crapă pietrile la gerul Bobotezii, nici dacă în iulie turbează cînii de căldură. Iarna tremură, vara gîfîie.

Toată viaţa lui de cîte ori nepoată-sa — trăind aciolată pe lîngă dînsul — îi pomenea, la Crăciun, să taie şi ei un porc, ca tot creştinul, bătrînul răspundea :

— Îmi face rău, nepoată, s-aud guiţînd... Îmi face rău... c-aşa sînt eu... milos...

— Cumpără-l, nene, tăiat gata.

Dacă aşa îl aducea din cuvînt, Leana, înghiţind în sec, cu gîndul la şorici, bătrînul răspundea liniştit...

— Un porc... carne multă... Se strică... Două guri sîntem...

Venea Paştele.

— Nene, să înroşim şi noi ouă...

— Ce prostie !... Ouă roşii ?... Nu e mai bine să le mănînci proaspete ?... Ouă roşii, ouă stătute...

— Să roşim puţintele.

— De roşim puţintele, ardem focul degeaba, cumpărăm d-a surda băcanul... Cheltuială zadarnică... Vremuri grele!...

— Da... o ciozvîrtă de miel...

— Miel ?... Ce fel de miel ?... Cum miel ?... Miroase a oaie... Paştele prea e în vară...

— Ce pustia de vară, nene Tudose, nu vezi că plouă şi fulguieşte ?

— Ei, fulguieşte, fulguieşte... tu nu vezi că nu ţine ? Unde ţine ? Cum cade, se topeşte... Eu mor de căldură... Uf !... uf !...

— Şi eu mor de frig...

— Mori de frig... crăpi !... Aşa te-am pomenit... lacomă... nemulţumitoare !

Leana tace şi înghite în sec. E săracă. N-are pe nimeni. Tace, că bătrînul, de se mînie, strigă, trînteşte uşile, apoi se aruncă în pat şi se vaietă pînă la miezul nopţii, uitînd să-i dea şi de pîne.

De mic copil, Hagiul fusese copil cuminte şi aşezat. Nu-şi hărtănea rochiţa. Pe ce punea, mîna, punea bine.

Ajuns calfă la găitănărie, vorbea frumos şi cu patimă în mijlocul tovarăşilor săi.

— De cînd, eram d-o şchioapă pricepusem lumea, le zicea el. Înţelesesem bine de tot că o cîrpă din gunoi este o muncă de om pe care te faci stăpîn dacă o pui deoparte. Şi dacă mama îmi dădea un ban de trei, ca să-mi iau un simit, eu mă uitam în ghiozdan : de aveam felia de pîne, sănătate bună, aveam ce mînca. Nu te saturi cu pîne ? Ce-ţi trebuie simiţi ? Şi puneam banul bine. Şi un ban peste altul fac doi, peste doi dacă pui altul, fac trei... Rîdeţi voi... rîdeţi... Da vînturaţi banii în mîni şi cînd vă e frig. E destul să te gîndeşti ce poţi face cu banii, ca să şi guşti bucuria lucrului pe care nu l-ai cumpărat. Ai simţit bucuria ?... De ce să-l mai cumperi ? Rîdeţi voi, rîdeţi... Ce lucru poate fi mai luminat ca un jeratic de galbeni... întinşi pe o masă ?... Voi rîdeţi... rîdeţi cu hohote... Nişte risipitori... În viaţa voastră n-o să gustaţi adevărata bucurie.

Într-o zi, o calfă văzîndu-l cum tremură şi cum i s-aprind ochii cînd vorbeşte de bani, i-a zis în glumă :

— Strîngi tu, băiete, strîngi, și într-o zi... fiul... fiul... p-aci l-e drumul... și ia-i de unde nu-s...

Tudose, la așa nelegiuire, s-a ridicat în vîrful picioarelor, a încleștat pumnii, i-a dus la gură și a strigat, închizînd ochii :

— Numai de veți vîrî tot pămîntul în buzunar... numai atunci veți fura și banii mei !... Așa să știți !... Așa !... Că n-am bani... N-am chioară lăscaie... P-așa vremuri nu poți să ai...

În sfîrșit, Tudose muncea : strîngea ; nu bea ; nu ochea prin mahala : mînca pîne cu bragă. După zece ani, ajuns la parte, după alți cinci, tovarăș pe din două cu stăpînul său.

În primii ani de tovărășie slăbise, îngălbenise, îmbătrînise la 30 de ani. De frică și de griji, bolea pe picioare. Fostul său stăpîn îl luă la masă la el ca să-l mai îndrepte. Și ce frumos mînca ! Oscior peste oscior și nimic pe oscior.

Se mai întremase. Erau cu toții pe iarbă verde, sărbătorind și udînd cu pelin ziua de întîi mai. Jupînul i-aduse vorba :

— Tudose, nu vrei tu să-ți găsesc o fată bună, de treabă, cu ceva zestre ? Ei, și știi, un copil, doi, ai pentru ce trăi.

— Nu se poate, jupîne, nu se poate ! Femeia, copiii cer de mîncare... vesminte, învățătură... și n-am de unde. Ce bruma am sînt în negoț, și banul din negoț este al orcui ar voi să te înșele.

— Tudose, băiete, nu vorbi cu păcat, să nu vorbești într-un ceas rău.

Ceas rău ? își strînse fermeneaua la piept, apoi mormăi pe gînduri :

— Nu se poate, jupîne... copiii cer pîne, îmbrăcăminte, învățătură, și femeia... rochii,.. plimbare... scurteică de tibet .. fuste în gherghef.. Nu se poate, jupîne... să mă crezi că nu !

IV

Oh ! ce fericire pe Hagiu cînd rămase singur stăpîn în prăvălie ! În prima zi l-apucă căldurile. Obrajii îi ardeau ; capul i se încinsese ; ochii îl usturau. La ceas, la ceas, ieșea din prăvălie s-o privească pe dinafară. Îi da tîrcoale. Îi cerceta încăperile și zidurile cu d-amăruntul. Se ridica în vîrful picioarelor ca să-și arunce privirile pînă peste acoperișul ei. Prăvălia ?... Era copilașul rumen și frumos. El ? Părintele fericit că are pe cine mîngîia. Prăvălia ? Femeia fermecătoare. El ? El, nebunul, care-i da în genunchi, cu ochii închiși și cu inima speriată.

I s-a izbîndit visul, singurul vis pe lume ! A rămas singur. Ale lui sînt sculurile, jurbițele și ghemurile de găietane ; ale lui războaiele, rodanele și maldările de lînă : numai el singur deschide tejgheaua ; numai el singur tocmește, face prețul și primește, numai în mîna lui, banii frumoși și rotunzi.

În prima seară, zăvorînd ușile și obloanele, ochii îi jucară în toate părțile, mustrînd pe ucenici la fiece mișcare.

— Încet, încet, încetinel, că ușile nu sunt de fier !

— Ia seama, trîndavule, să nu spargi geamurile, că nu sînt de fier !

— Nu trînti obloanele, ponivosule, că nu sînt de fier.

— Încet, încet, cu lacătele, mototolule, că nu sînt... și dacă sînt ?... Au broască, au meșteșug, costă parale !

De zece ori se întoarse din drum ca să mai privească o dată, încă o dată prăvălia. La urmă o privi lung, îi surîse, i se umplu ochii de lacrimi și plecă, mormăind :

— Mititica... tristă și ea... cu obloanele în jos, cu ușa închisă... ca un om care a închis ochii ! Se crapă de ziuă ?... Face ochii mari, cît geamurile ei, și parcă vorbește, momind pe trecători să intre, să-i dea o bună-ziua și să-i tîrguiască cîte ceva... Lingușitoarea...

Cu capul în jos, ciulind mustățile, ștergîndu-și sudoarea de pe frunte, iuțind și muind pașii, mestecînd și tușind, se duce acasă. Vorbește. Se vede în luptă cu ceilalți : cu ucenicii, cu calfele, cu meșterii mărunți și cu toptangiii. La unii surîde, unora le strînge mîna, cu alții se ceartă, la urmă se împacă cu toți, îi atrage, îi momește, îi înșală.

Obosit, ajunge acasă.

La răspîntia din care se desface drumul înspre calea Vergului, se pitulește căsuța Hagiului, în mijlocul unei grădini stufoase.

Deschide ușa tinzii ; o încuie grabnic ; intră într-o odaie mică și întunecoasă ; aprinde o lumînare de seu ; se așează pe pat ; își ia capul în mîni și-și razemă coatele de genunchi.

Păreții sînt cojiți și galbeni ; grinzile tavanului, negre și prăfuite ; icoanele, cu sfinți șterși ; patul de scînduri acoperit cu o pătură lățoasă, vărgată cu alb și vișiniu. Două perne de paie la perete și una de lînă îmbrăcată într-o față soioasă. Pe jos pardoseala de cărămizi reci. Odaie tristă, întunecoasă, un mormînt pe ai cărui ochi de geam, ca un sfert de hîrtie, ți-ar fi frică să privești, de frică să nu vezi morții odihnindu-se cu fețele în sus.

Hagiul tresări și suflă în lumînare.

— Costă parale. Mă gîndesc eu și pe întuneric. Oh ! Doamne, doamne, ce bun ești, ce înțelept ești ! De n-ar fi soare, cîte lumînări mi-ar trebui să arz ziua în prăvălie !... Ce cheltuială !...

Abia se lungi în pat și gîndurile începură, întîi blînde, prietenoase, ș-apoi îndoielnice, posomorîte.

Bine că a rămas singur stăpîn în prăvălie ! Jupînul era bun, era cinstit, da de... două chei la o tejghea... două mîni în parale... Douăzeci de degete în firfirici... patru buzunare și două socoteli... Cine știe !... Din greșală !... Banii sînt mici... ușor îți scapă printre degete... ba, în buzunar... în pungă... în căptușeala hainei... Stăpînu-său era bun, era cinstit, dar ierta de multe ori pe calfe, pe simbriași, pe ucenici, cînd rupeau și spărgeau prin prăvălie. Venea un cerșetor, doi, douăzeci : „Să le dăm, că avem copii". Da, dar el n-avea copii. Da, dar jumătate din acei bani aruncați era munca lui, erau banii lui, erau mîngîierea și fericirea lui. Unde pui hainele pe care i le cumpăra cu d-a sila, lumînările de Paște, discurile, miruiala, căci îl ducea de guler la biserică... dar cutia bisericii de care îi era spaimă... Socoteală limpede : masa, creditul și numele stăpînului său produceau mai puțin ca mila stăpînului, hainele pentru masa stăpînului, evlavia stăpînului și nepriceperea stăpînului la vînzarea găitanului.

Hagiul se rostogolește în pat. Prea e fericit. Nu poate dormi. Rîde și oftează. E deștept și visează. Ce vis ! De nu s-ar sfîrși ! Dacă, aci, în zăduf și întuneric, ar sta în picioare, și banii ar crește, ca o revărsare de apă, de la tălpi în sus pînă peste creștetul capului... Oh ! ce fericit ar fi Hagiul ! Înainte să-și dea sufletul, ar vedea fața și vecinicia lui Dumnezeu. Moartea să aibă coasă de aur, el și-ar înfige amîndouă mînele în tăișul ei.

Picături de ploaie bat în geamurile Hagiului. Hagiul tresare. Nimeni. Se șterge pe frunte de nădușeală. Răsuflă greu, ca pe-un suiș de deal c-o povară în spinare. Îi bate inima ; visul unei morți fericite i s-a prefăcut într-o viață de spaimă. Picăturile grele izbesc în geamuri. Gîndul că ar putea să-l jefuiască cineva îl face să sară din pat. Părul, nepieptănat și lung, i-atîrnă în vițioane pe ceafă și pe frunte. Se uită la icoane. Se închină. Și-aduce aminte de Dumnezeu. Firește că se gîndește la el ! Se gîndește că suferă pe pămînt din cauza leneșilor și a tîlharilor. Lui nu i-ar fura o bășică cu zece mii de galbeni, îngropați sub cărămizile de su'pat, ci l-ar fura de zece mii de ori, i-ar fura sufletul turnat în fitece galben. El niciodată n-a priceput ce este zece, o sută, o mie. Astea sînt vorbe, sînt numere pe răboj ori pe hîrtie. În zece galbeni este inima lui de zece ori ; într-o sută, inima lui de o sută de ori ;

într-o mie, inima lui de o mie de ori. În zece mii, el nu vede un purcoi de galbeni, ci zece mii de copii ai lui, fiecare cu chipul și cu viața lui. Încă de ce se gîndește la Dumnezeu.

— S-aprind candela, deși Milostivul ar trebui să vază și pe întuneric ! zise Hagiul, și se ridică, tremurînd, în dreptul icoanelor.

Scoase binișor paharul din candelă ; îl puse pe pat ; stoarse și îndreptă firul de iască ; turnă în păhărelul murdar untdelemn dintr-un urcior ; măsură cu ochii roata untdelemnului...

— Un deșt de untdelemn !... Un deșt !... E prea mult .. risipă... se răvarsă de ziuă... Cum o să mai vază Atotțiitorul o limbuliță gălbuie cînd soarele o potopi lumea cu lumina lui ?

Puse paharul pe un taler de pămînt și turnă apă. Untdelemnul se scurse în taler, rămîind în pahar un rotocol d-o muchie de cuțit.

Se vîrî în pătură. Candela sfîrîi și trosni. Hagiul, amețit, mormăi în mustăți :

— De ce-o fi trosnind ? Semn rău ! Am turnat dăstul undelemn... De ce-o fi trosnind ?... De nu mi-ar arde prăvălia !...

V

Așa petrecu viața Hagiul pînă la bătrînețe. Un șir necurmat de chinuri fericite, nebăgînd nimic în el, nepunînd nimic pe el. Fără foc ; fără fiertură ; neiubind pe nimeni ; tresărind cînd umbra i se încurca în picioare ; închizîndu-se ziua cu zăvorul în casă, robotind nopțile în odaie cu o lumînare de seu în mînă, ca o stafie uscată.

La bătrînețe găitanăria nu mai mergea. Desfăcu prăvălia. Vîndu tot.

— M-am ales și eu c-o pîne, dupe o muncă cîinească de la opt pînă la șaizeci de ani.

Dar în acest bătrîn, pentru care prietenii, copiii și nevasta erau banii agonisiți, și ascunși, un singur gînd, mai presus de orice, îi turbura fericirea :

— Dumnezeu vede toate... plătește toate. Vede toate!... Cum vede ?... N-am furat pe nimeni... N-am luat banul nimănui !

„Vede toate, plătește toate". Icoanele și vorbele din biserică i se deșteptau în minte. Ce strică bogatul nemilostiv, dacă nu fură și nu bate pe nimeni ? Dacă bogații ar da în fiece zi, la săraci, săracii s-ar îmbogăți și bogații ar sărăci. În ce ar fi d-zeu mai cîștigat ? Trupul lui n-a vroit femeie, buzele lui n-au avut copil de sărutat ; pîntecele lui n-au poftit la mîncări grase, și o vecinicie toată să nu vază fața luminoasă a idolului său ?

Într-o zi, bătrînul, nemaiputînd răbda aceste gînduri, s-a hotărît :

— Da, da, am să mă iau bine cu Dum... Să văd locurile sfinte ? Ce jertfă ar putea întrece jertfa mea ?

Locurile sfinte... lemn sfînt... cei cari nu se duc... se poate vinde lemnul sfînt... p-acolo toate pădurile trebuie să fie sfinte...

Și bătrînul s-a dus la hagialîc, și s-a întors „aghios", „hagiu" — sfînt, dar mai soios de cum plecase.

Și tuturor, de cîte ori îl întrebau cum e p-acolo, strecura vorba de minunile lemnului sfînt. Văzuse el, cu ochii lui, leproși vindecați cu lemn sfînt. Le atingea rănile cu o bucățică mică-mititică, de lemn, și rănile se închideau și pielea se netezea pe unde fusese carne vie. Un pusnic a trăit zece ani fără să bage nimic în gura lui, mirosind lemn sfînt. Unui nebun i-a venit mințile la loc cum l-a atins cu lemn sfînt pe frunte.

Povestind așa minunile și închinîndu-se, Hagiul a vîndut lemn sfînt bătrînilor, babelor și văduvelor.

De multe ori Hagiul, vesel că s-a pus bine cu Dumnezeu şi fericit că şi-a întors paralele cheltuite cu hagialîcul — ba a mai şi cîştigat — bombănea, uitîndu-se în toate părţile :

— Ce negoţ, ce daraveri, ce bănet s-ar face ! Lemnul sfînt merge găitan ! Acum patruzeci de ani o prăvălie cu lemn sfînt ar fi fost un potop de aur. Astăzi lumea începe să fie rea... credinţă puţină... Doamne ! Doamne !

Şi Hagiul îşi făcu cruce că lumea să ducea la peire.

Pustiile de bătrîneţi sînt grele. Tusea îl apucă mai des şi-l ţine mai mult ; sîngele nu mai rabdă gerul ; aducerea-aminte se împuţinează. Deseori se ceartă, el cu el :

— Ba sînt opt mii...

— Ba sînt zece !

— Ce fel zece ?

— Atunci, dincolo, sînt opt !

— Aş, nu se poate, aseară i-am numărat.

Şi auzul îl cam lasă. De vorbeşte mai tare, se aude, se sperie şi se uită în toate părţile.

— Na, Hagiule, cap sec, strigi cît te ia gura, parcă cine ştie ce-ai fi avînd ! Iaca n-ai, n-ai, n-ai, eşti sărac lipit !

Iar în mintea lui : „Am, am ceva, dar e mai bine să zic că n-am chioară para".

VI

Pînă la optzeci de ani nu i s-a întîmplat nimic serios Hagiului. Nu l-a durut un dinte măcar. I-au căzut toţi de bătrîneţe, pierzîndu-i pe unii în coaje, pe alţii în miez de pîne.

Tocmai în ăst an se puse o iarnă grea. Trosneau pomii în grădină. Pe geamurile Hagiului înflorise gheaţa cu frunze mari şi groase. Degeaba se încerca nepoată-sa să facă ochiuri în geam. Rotunjea, biata fată, gura, sufla din toată inima ; se croia cîte un rotocol, dar se prindea la loc.

— Suflă mai cu inimă, Leano ! strigă Hagiul, cocoloşit într-un colţ al patului.

— Suflu, nene Hagiule, suflu, dar mă taie frigul şi mi-a îngheţat răsuflarea, răspunse nepoată-sa, tremurînd c-o cergă în spinare. Ar trebui să-mi dai de lemne, că înlemnim pînă mîne.

— Cum ?... Lemne acum ?... Pe frigul ăsta ? P-aşa frig o cioaclă de lemne costă un galben... un galben !

Leana plecă bombănind în odaia d-alături. Hagiul rămase singur. Trist, întuneric, şi frig. Vîntul se repede pe coş, rece ca gheaţa, şi nu găseşte în vatră nici cărbuni, nici cenuşe. Hagiul tremură şi morfoleşte o bucăţică de pîne. Fiori reci îi trec prin şira spinării. Nu-şi mai simte picioarele din tălpi pînă la genunchi.

Zăpada se ridică pînă la geamuri. În toată mahalaua nu s-aude nici om, nici cîne.

Hagiul adoarme, mîhnit că dacă iarna va ţine tot aşa n-o mai duce fără lemne. Şi ce scumpe trebuie să fie lemnele ! Aşa e, o să iasă din iarnă sărac lipit. A adormit. Se mişcă. Se învîrteşte. Toată noaptea visează că se prigoneşte la un foc mare.

A doua zi, nepoată-sa îl găsi pe jumătate îngheţat. Abia putu să zică : „Leano, foc, că mor !" şi îi întinse un bănuţ de aur, închizînd ochii. Îi fu ruşine ca să nu-l vază acel ochi de aur cu cîtă uşurinţă îl aruncă în mînile nemiloase ale lumii. Oftă dureros.

—

Focul pîlpîie în vatră. Mormanul de jeratic dogoreşte şi aruncă un polei, cald şi rumen, pe peretele din faţă. Tavanul trosneşte şi zidurile asudează. Leana, cu picioarele goale pînă la genunchi, se părpăleşte în gura sobei. Bătrînul a ieşit din pătură şi i-e cald, şi îl ia cu fiori. Picioarele îi tremură. E lihnit. Îi cere inima o ciorbă, ca niciodată în viaţa lui.

— Ce pui atîtea lemne ? Prea multe lemne ! Leano, n-auzi ? Şi tot mi-e frig... Prea multe lemne !... Mi-e foame... O să dai foc casei !... Ah ! pînea nu mă mai satură... picioarele nu mă mai ţin !

— Oi fi bolnav, răspunse Leana. Să chem pe cineva. Lîngă spiţărie e un doftor...

— Să nu calce nimeni în casa mea ! strigă Hagiul. Cît scrie doftorul pe hîrtie nu plăteşti cu viaţa toată ! Sînt sănătos, voinic, mai bine ca oricînd !...

Dar voind să umble, căzu pe pat, zicînd : „Oh ! da, niciodată n-am fost mai bine !“

După trei zile de friguri, Hagiul se sculă din pat, uscat şi galben, cu ochii duşi în fundul capului, cu părul lung şi ciufulit. Leana îl întrebă încetişor dacă n-ar vrea ceva.

— Aş vrea — răspunse trist Hagiul — aş vrea o ciorbă de găină... cu niţică lămîie... lămîia e scumpă... Cîteva boabe de sare de lămîie... Şi vezi, găina să nu fie prea mare... mică şi grea.

Pe seară, Leana întinse în mijlocul patului un ştergar. Pe ştergar o strachină cu ciorbă caldă. Aburii se ridică din strachină. O aripă galbenă iese din zeama presărată cu steluţe de grăsime. Pe buzele străchinii o lingură de cositor. Alături, clondirul cu două degete de vin, cu dop de hîrtie. Hagiul privi cu lăcomie, se şterse pe frunte şi zise cu o nespusă părere de rău :

— Ce poftă de copil !...

Se văzu topind, el cu mîna lui, bulgări de aur, turnîndu-i în strachină şi sorbindu-i cu lingura.

Se apropie de pat. Începu să mănînce. Plescăi ; îşi supse gropile din obraji ; se încruntă ; şi-acoperi ochii cu sprincenele ; se resti la Leana, aruncînd lingura :

— Una de lemn... asta e coclită !...

Leana, rîvnind la ciorbă şi înghiţind în sec, ieşi afară şi-i aduse una de lemn.

Hagiul începu iarăşi a sorbi zgomotos. Se scutură şi scuipă de mai multe ori.

— Ia ciorba d-aci ! M-am săturat... Simţ pe gît o coclează acră... sărată... un miros nesuferit... Ia-o... fugi cu ea... nu vezi ?... Îmi sorb viaţa !

Leana luă strachina şi ieşi.

Hagiul îşi trînti capul pe o pernă de paie. Trupul lui, o flacără. Ce friguri ! Sub el se deschisese ca o mare fără fund. Şi se ducea adînc, adînc, tot mai adînc. Şi pe gît gustul aurului, sîngele viu al aurului ! Nefericit părinte, gustase din carnea copiilor lui. Ciorba îi mirosise a aur !

Cînd Leana intră în odaie, el se ridică în coate şi-i strigă :

— Stinge focul !... Să dai cărbunii şi cenuşa înapoi !... Aruncă ciorba... şi să dai fulgii şi bucăţelele înapoi !... Vreau banii pe jumătate, dacă nu toţi !

Şi începu să plîngă cu hohote.

— Ucigaş !... nebun !... nelegiuit !... în veci n-o să te saturi.

Leana, înmărmurită, se uită la el. Tocmai atunci s-auzi, miorlăind la uşe, cotoiul, tovarăşul ei de foame şi de tremurat, singura fiinţă care o mîngîie şi pe care o mîngîie.

Leana crăpă uşa. Hagiul se uită speriat, şi văzînd cotoiul strecurîndu-se pe uşe, se resti :

— Să-i tai coada !... Să-i tai coada !... O coadă d-un stînjen !... Pînă să intre se răceşte odaia !... Să cheltuiesc şi pentru el ?... Unde e toporul ?... Am să i-o tai eu !

Se ridică în picioare. Picioarele tremurară, se îndoiră, trosniră din încheieturi. Hagiul se curmă de mijloc ; deschise ochii, mari şi roşii ; căscă gura şi căzu pe spate.

Leana, speriată, fugi afară, închinîndu-se.

S-a înnoptat. Ea pîndeşte la uşe. Tremură şi inima i se bate. Ar vrea să intre şi spaima că e mort or nebun o îngheaţă. Vîntul fluieră în straşina casei. Zăpada le-a troienit uşa pe dinafară. În tindă e frig şi întuneric.

Pe la miezul nopții i se păru că în odaia Hagiului se tîrăște cineva d-a bușile. Ascultă. Auzi deslușit un sunet de bani.

— El e. N-a murit — șopti Leana — banii îi prelungesc viața. Săracu nenea Hagiu !

Liniștită puțin, dibui pe întuneric clanța de la odăița ei, deschise ușa binișor și se duse să se culce, tînguind încet pe nen'său Hagiu :

— Săracu, ce bogat este !

A doua zi, de dimineață, Leana, intrînd în odaia Hagiului, îl găsi numai în cămașe, în cămașa sa petec de petec, trîntit cu fața în jos, pe aur, îngropat în galbeni, cu fruntea pe-un purcoi de lire, cu ochii închiși.

Cum îl văzu, începu să plîngă.

Dar, ca prin minune, trupul Hagiului se cutremură. Banii sunară d-a lungul, de la picioare pînă la frunte. Săltă capul ; deschise ochii stinși și-i îndreptă, ca niște sticle reci, asupra Leanii ; bolborosi cîteva cuvinte nedeslușite ; mușcă în vînt cu gingiile albe și izbuti să slomnească :

— Nu te uita... închide ochii... ochii fură... închide ochii !

Căscă gura ; limba i se mototoli în gît ; capul îi căzu într-o parte ; picioarele i se lungiră ; mînele i se înfipseră în bani... și adormi de veci, cu ochii deschiși și țintă asupra Leanii.

Cînd l-au scăldat, pe genunchi, pe piept și pe frunte se vedeau rotocoale de bani. Și i-au rupt pleoapele de sus și ochii lui spăimîntați nu s-au închis.

Leana l-a îngropat cu alai mare. Zece popi, arhiereu, oranist, colivă, steagul bisericii Troița, flori, lumînări, zăbranice.

Lumea, privind, zicea :

— Ce frumusețe ! Bine de el !

La capul lui mergea Leana ; după ea, cîțiva bătrîni, cu ctitorul în mijloc.

Unul din bătrîni întrebă pe ctitor :

— Ce bani a lăsat ?

— Un milion, răspunse ctitorul.

— Cît face un milion ?

— Un milion ? De zece ori cîte o sută de mii.

— Săracu Hagiu !

— Dacă ar vedea el cum se cheltuiește cu înmormîntarea lui...

— Ar muri ! răspunse unul din bătrîni.

Și oranistul, cletănîndu-și ceaprazurile de fir, intră în curtea bisericii. Mai multe glasuri s-auziră în depărtare : „Vecinica lui pomenire, vecinica lui pomenire..."

(*România liberă* an. XII, 3, 5, 6, 9, 10 ianuarie, 1888 ; vol. *Hagi-Tudose*, 1903.)

ALEXANDRU VLAHUȚĂ

(1858—1919)

Născut la 5 septembrie 1858, în comuna Pleșești din fostul județ Tutova, în apropierea Bîrladului. Fiu al unor mici proprietari rurali. Urmează școala primară și liceul la Bîrlad. Trecîndu-și bacalaureatul în 1879 la București, se înscrie la Facultatea de drept. După un an însă îl aflăm învățător și apoi profesor suplinitor la Tîrgoviște, unde rămîne pînă în 1884. Aici colaborează la gazeta locală *Armonia*, cu poezii, articole și schițe satirice. După un scurt stagiu de avocat la Galați, se stabilește la București, unde pentru o bucată de vreme funcționează ca profesor la diferite licee. Conduce *Gazeta săteanului*, iar din 1901 pînă la sfîrșitul vieții este referendar la Casa Școalelor. Frecventînd la începutul carierei sale literare cercul Junimii, în curînd devine unul dintre adversarii acesteia, în special al lui T. Maiorescu. Arată în schimb o mare simpatie pentru Gherea, deși în paginile revistei *Vieața* (scoasă împreună cu dr. Alceu Urechia între 1893—1896) desfășoară cunoscuta campanie antisocialistă. Animator al vieții literar-artistice, dăruit cu o deosebită vocație a prieteniei (marii săi prieteni : I. L. Caragiale, Delavrancea, Coșbuc și N. Grigorescu). Se afirmă în poezie (*Poezii*, 1887, *Iubire*, 1895), în proză (*Nuvele*, 1886, *Din goana vieții*, 1892, *Dan*, 1893, *Icoane șterse*, 1895, *În viltoare*, 1896, *Clipe de liniște*, 1899, *Din durerile lumii*, 1908, *File rupte*, 1909, *La gura sobei*, 1911, *Dreptate*, 1914, *Predare*, 1916), în publicistică și oratorie (*Un an de luptă*, 1895), în literatura de călătorie și de evocare a istoriei (*România pitorească*, 1901, respectiv, *Din trecutul nostru*, 1908, fiind în același timp primul interpret al picturii lui Nicolae Grigorescu (*Pictorul N. I. Grigorescu. Viața și opera*, 1910). Împreună cu G. Coșbuc, în 1901, conduce revista *Sămănătorul*. După ce în anii războiului desfășoară o susținută activitate publicistică cu caracter democratic și patriotic în gazetele *România*, *Drum drept*, *Neamul românesc*, *Dacia*, moare la 19 noiembrie 1919.

De consultat : 1. *Opere alese*, cu o prefață de Pompiliu Marcea, E.S.P.L.A., 1958 ; *Scrieri alese*, vol. II, ediție îngrijită și studiu introductiv de Valeriu Râpeanu, E.P.L., 1963. 2. Tudor Vianu, *Alexandru Vlahuță*, în vol. *Studii de literatură română*, Editura didactică și pedagogică, 1965 ; Virgiliu Ene, *Al. Vlahuță*, Editura Albatros, 1976.

MOGÎLDEA

Am învățat cu el în școala primară. Nu mi-era drag, pentru c-avea o figură răutăcioasă și pentru că, de cîte ori se uita la mine, se strîmba : ceea ce a făcut într-o zi să-mi pară grozav de bine cînd am văzut pe d-nu Udrea c-odată mi-l înșfacă de urechi și-l toarnă „la bancă". Turnatul la bancă era teribil. Micul vinovat era așternut cu pieptul pe capătul băncii, un monitor îl ținea bine de grumaz, altul de picioare și *domnu* îi trăgea cu varga la... spate, ca să gonească mintea la cap. Uneori *domnu* se înfuria strașnic de țipetele nenorocitului copil, ș-atunci vergile se rupeau una după alta, și asta-l necăjea și mai rău... pe *domnu*, vezi bine.

— Cambur! Să-mi aduci mîni douăzeci de *nuiele bune*; să nu te mai văd cu paie de astea, că-ţi rup urechile!

— Am înţeles!

Ş-a doua zi băiatul butunarului de la Podu-Verde — Camburachi *gogoloş* — venea cu maldărul la spinare.

Ce ochi de drac împieliţat avea Mogîldea; şi ca o viezure îşi răsucea capul — o clipă n-avea astîmpăr. Băieţii îi ziceau „Michiduţă". Nu puteam pricepe unde dispărea el în timpul recreaţiei; întotdeauna o zbughea pe poartă cu cîţiva tovarăşi, şi cînd se întorceau, aveau şi ei un aer misterios şi viclean... Ştiam că „tata" lui Mogîldea e legător de cărţi, şi că şade peste drum de şcoală. Mai auzisem că „Michiduţă are dugheană în gîrliciul unei pivniţi" dar fiindcă eu apucasem din capul locului să mă uit la el cu sfială, ceea ce neapărat îl făcu să mă privească de sus, se stabilise de la sine între noi amîndoi un fel de mică duşmănie, care ne îndîrjea şi ne strîngea pumnii pe sub bancă, în aşteptarea surdă a unei definitive încercări de forţe pe dealul Ţuguietei. Nu ştiu de ce mi-era frică de el, deşi era mai mic decît mine. Îmi intrase în cap c-are să mă umilească. Dar într-o zi am repurtat o victorie de care şi astăzi, cînd mi-aduc aminte, parcă mă umple un sentiment de mîndrie. D-nu Udrea ne *explicase* „prinderea lui Isus în grădina de la Getsemani".

— Care ştie s-o spuie şi el aşa?

Un moment de profundă tăcere. Era primăvară; băieţii se uitau la un zarzăr bătrîn, care înflorise devreme.

— Eu...

Şi mă scol, ridicînd două degete; dar ce tare-mi bătea inima!

— Spune!

Domnu îşi lăsă plictisit capul pe mînă; monitorul de la banca întîi îmi aruncă o căutătură infernală. Îmi dresei glasul şi-ncepui.

Frumos trebuie s-o fi depănat eu, căci domnul Udrea îşi ridică o dată capul şi-mi spuse un „bravo, piciule!", care-mi aduse tot sîngele-n obraz.

— Spune-o şi tu, Tăbîrcă!

Modestia la o parte... n-avea de-a face.

— Ieşi afară, măgarule! Ia-ţi şi catrafusele de-acolo, spurcăciune! Treci, piciule, în locul lui!... Aşa! Şi poartă-te frumos.

Iată-mă-s monitor pe banca a VII-a! Multe bucurii am avut de-atuncea, multe emoţiuni mari şi fericite am apucat în fuga vieţii, dar fericit şi mîndru ca-n ziua aceea nu m-am simţit niciodată. După ce-mi aşezi cărţile şi caietele în bancă, înaintai binişor capul şi-mi numărai supuşii; erau opt. Mă mai uitai o dată bine: da, în celălalt capăt al băncii, care se chema *coadă*... pricepeţi de ce, era chiar *el* — smolitul şi micul Mogîldea. De astă dată nu se mai strîmba la mine.

Mi se păru un an pînă s-aud clopoţelul.

Aşadar, Michiduţă era „în şădă" la mine: dimineaţa şi demiaza *eu* îl ascultam, eu îi privigheam caietele, eu îi puneam note la învăţătură şi la purtare, în catalogul meu, scris de „moş Petrachi" cu cele mai frumoase litere gotice ce am putut să văd vrodată. Să fii student în clasa II-a primară, şi să ai — pe lîngă această onoare — şi opt băieţi în şădă, mi se pare că e de ce să te fuduleşti. Vă puteţi închipui cît de adînc ofensat m-am simţit cînd un ticălos de alviţar mi-a strigat într-o zi, de la spate: „Hei, mă băieţaş, îţi pică batista!" M-am întors, fireşte, să văd ce e: îmi atîrna ceva, dar nu era batista. Alviţarul pufni în rîs. Ce dobitoc... Să-şi bată joc de-un *monitor!* Dar şi mama, zău, pesemne că nu mai ştia altă croială de pantaloni!

*

— Hai, nu vrei să vii cu noi?

— Unde?

— La mine... la dugheană...

Ce limpede mi s-arat-acum în minte... sînt douăzeci și șase de ani... toate se dau la o parte... văd căsuța lui Mogîldea, o babă stă la fereastră și se uită cu drag la noi, o bură de ploaie ne lustruiește ghiozdanele de glanț, aud clanța de la portiță și pe Michiduță răstindu-se — era la el acasă :

— Da' haide, intrați, ce dracu !

Și mergem cu toții în fundul ogrăzii, o rață leșască fuge-naintea noastră, măcăind, speriată... Michiduță scoate-o cheie din buzunar, descuie lacătul și dă ușa la o parte. O, ce minune ! Cine l-ar fi crezut așa de bogat ?... Pe poliți albe de brad, de o parte și de alta, în gîrliciul pivniții, toate bunătățile pămîntului... și cu ce rînduială sînt așezate ! În cutioare de carton : rahat, smochine, roșcove, halva, migdale, cofeturi... Ochii lui Michiduță sticlesc ca ochii de pisică. Ne-așezăm jos pe treptele gîrliciului.

— Dă-mi de șase parale cofeturi de cele galbene.

Pe tăviți de mucava micul negustor își servește mușteriii cu o îndemînare care mă uimește ; el cîntărește tot ce dă.

— Da' *tu*... ce vrei ? spune.

Eu mă uit țintă, c-o poftă de care mi-e rușine, la un bețișor de icre negre, cît o nucă, așezat frumos pe-o frunză de viță. Mă gîndesc că n-am nici un gologan : și-mi lasă gura apă.

— Te cred, drăguță, dar sînt cam scumpe !... Ai parale ?

De unde-a știut Michiduță că eu poftesc la icre ?... Ș-apoi, de ce mi-o fi vorbind așa peste picior ? Recunosc că el e cel mai bogat și mai fericit copil din lume, și simt pentru el o admirație pe care-mi dau toată osteneala s-o ascund, dar și eu sînt *monitor*... și mîine *eu* îl ascult, *eu* îi pui notă...

O, nelegiuit corumpător de suflete, ispită infernală !

Cu vîrful briceagului, trei frimituri cît grăuntele de popușoi, numai frimituri... uscate, pline de colb... N-am mîncat icre așa bune de cînd sînt !... Nenorocitule, îți mănînci conștiința și gloria ta de *monitor !*

*

— Banca a șaptea !... Cum a mers Mogîldea ?

— Bine, domnule !

— Ce notă i-ai pus la geografie ?

— Prima.

— Ce spui, frate ? Ia ieși, Mogîldea, la hartă, să văd și eu minunea asta ?

În clasă s-a făcut întuneric... și n-am mai știut nimic. Cînd m-am deșteptat, eram în genunchi la tablă, urechile îmi ardeau ca focul. Michiduță se strîmba la mine, iar eu aveam sentimentul că mor.

(*Vieața*, nr., 4 19 decembrie 1898 ; vol. *Clipe de liniște*, 1899.)

ÎN VÎLTOARE

I

Soarele asfințea. Era o seară frumoasă, de pe la începutul lui iuliu. Venise tata de la arie, și ne pregăteam să ne-așezăm la masă, cînd o trăsură elegantă cu patru cai înaintași se opri la poartă.

— Banta !

Și mă repezii să-l întîmpin, nebun de bucurie. Ai mei nu-l văzuseră niciodată, dar îl cunoșteau din cîte le spusesem.

Alfred Banta, cel mai iubit camarad de școală, prietenul la care am petrecut așa de bine vacanța de-acum un an, băiatul cel mai frumos, cel mai deștept, cel mai bogat și

cel mai bun din lume, Alfred, care ajunsese un personaj mitic, o legendă în casă la noi, de mult ce vorbeam despre el, iată-l acum aici, cu feciorul lui, care-i dezbracă mantaua plină de praf, în pragul căsuţii noastre... Şi mama, şi tata, şi fraţii mei se uită la el bucuroşi, extaziaţi. Ce mîndru mă simt, şi cum îl admir prin ochii lor! E nalt, e rumăn la faţă, cu ochii mari, albaştri, de-abia-i mijesc tuleiele unei mustăcioare blonde; şi-i blînd, şi-i ruşinos ca o fată mare. Mă uit la el, rîd, şi nu ştiu ce să-i spun, şi parcă nu mă-cred că-l văd.

— Am venit să vi-l iau... Că şi nouă ni-i drag...

— Da' o să mai staţi cîteva zile la noi...

— O zi numai, să odihnim caii.

La masă, ca să nu vorbesc eu de el, Alfred povesteşte isprăvile mele din liceu, mă ridică-n slăvi, spune cît sînt eu de grozav la limba latină şi la compoziţii, şi ce cuminte sînt, şi cum mă iubesc profesorii.

Mama-l ascultă cu nesaţ, se uită şi la mine, şi i se umplu ochii de lăcrimi.

Eu plutesc într-o fericire curată, ca din basme, cum numai visul şi copilăria pot s-o dea.

A treia zi plecăm. O, cum mă impresionau toate în dimineaţa aceea! Mirosul cîmpului, sunetul trăsurii, zuruitul cadenţat al zurgălăilor, pledul care ne-nvălea picioarele, goana cailor, aerul proaspăt, răcoros, toate mă făceau fericit, în toate era un farmec neobicinuit: satul, copacii, dealurile se mişcau într-o lumină fantastică.

— Spune ceva, ce-ai căzut pe gînduri?

— Sînt fericit, Alfred.

Aveam două zile de drum pînă la moşia lui Banta. Acum mi se zugrăveau din ce în ce mai desluşit în minte vechiul castel, ascuns după o perdea de plopi uriaşi, şi parcul imens din spatele castelului, şi volbura furioasă pe care-o făcea apa plumburie a Siretului, zugrumată între două maluri înalte la marginea dreaptă a parcului, şi cînii de vînătoare, şi caii de călărie... De ce era oare atîta

tristeţă în interiorul sever al acelui castel cu odăi spaţioase şi bogat mobilate? De ce nu rîdea nimeni în casa aceea, şi pentru ce mai ales în timpul mesei erau toţi aşa de posomorîţi?... Bătrîna, bunica lui Alfred, era aşa de bună... Cu ce dragoste m-a sărutat cînd m-a văzut întîi, şi cu ce glas duios şi emoţionat mi-a spus: „Cum trebuie să te iubească mama d-tale!“ Dar de ce i-a venit să plîng-atunci, şi, ducîndu-şi batista la ochi, a plecat de lînă mine?

Nici ea nu spunea o vorbă la masă. Conu Sandu, tatăl lui Alfred, era aşa de trist, că-mi făcea milă. Numai Clara, sora lui Alfred, părea ceva mai veselă, avea vecinic un zîmbet luminos în ochii ei albaştri, cei mai blînzi şi mai frumoşi ochi pe cari i-am văzut vrodată; dar şi ea, la masă, sta serioasă ca o sfîntă. Era un doliu în casă? Mama lor murise de curînd? Alfred nu mi-a spus niciodată nimic. Şi eu m-am sfiit să-ntreb.

Tot drumul am făcut planuri — eram acum „absolvenţi de liceu“ — am cucerit lumea, cum o cuceresc toţi la vîrsta de 18 ani, ş-am cîntat, ş-am rîs, ş-am spus prostii, până ne-am trezit la poarta castelului. Soarele asfinţea. Un vînt uşor legăna crengile plopilor; freamătul frunzelor, şuietul Siretului îmi reaminteau muzica somnoroasă a serilor din vara trecută.

II

Odaia mea are ferestrele spre parc. Sînt singur şi, deşi ostenit de drum, nu pot să dorm. Sonia, vara lui Alfred, pare-a fi adus o notă de veselie în casă; ce frumos cîntă! Dar cum a slăbit de tare conu Sandu! Şi Clara parc-a mai slăbit... De ce s-a uitat aşa de ciudat la mine cînd i-am spus că, de cîte ori mă gîndeam la parc, îmi urla-n urechi „Vîltoarea Siretului“? Pentru prima oară am văzut o privire aspră în ochii ei frumoşi... a putut da un înţeles greşit vorbelor mele nevinovate? Cum fîşie frun-

zele ; s-a stîrnit vînt... Oare nu-s stafii în casa asta așa mare și veche ? Portretele din părete încep să se miște. Suflu-n lumînare și-mi trag plapoma peste cap. Într-un tîrziu am adormit cu gîndul la soarta fericită a lui Alfred.

A doua zi de dimineață geamurile erau asudate : plouase peste noapte. Cerul era de un albastru umed. La fereastra mea, un stol de vrăbii ciripeau în bătaia primelor raze de soare. Și nu știu de ce, în ceasul acela toate mi se înfățișau ca-ntr-o lume vrăjită, ca-n vis.

Acum, cînd mi-aduc aminte de locurile acelea frumoase, de oamenii pe care i-am cunoscut acolo, de petrecerile și de impresiile mele de-atunci, mi se pare că acelea au fost cele mai fericite zile din viața mea.

Toată ziua hoinăream călări pe la conacele moșiei. Seara veneam osteniți acasă. Cînd ploua, ne strîngeam cu toții în salon. Eu citeam poezii. Sonia cînta — știa toate cîntecele populare din Ucraina, unde-și petrecuse cei dintăi ani ai copilăriei. Uneori mama ei se așeza la piano și ne cînta de joc. Cu mare greutate învățasem și eu cadrilul, afară de figura a șasea, la care, din pricina neîndemînării mele, trebuia întotdeauna să trec d-rei Clara rolul meu de cavaler. Conu Sandu nu sta niciodată la petrecerile noastre. Pe el nu-l vedeam decît la dejun și la prînz, ș-atunci ne strica dispoziția la toți cu tăcerea și vecinica lui melancolie.

Ciudată făptură, doamne, mai era și Clara ! Odată, după dejun, ne primblam prin parc. Alfred era cu Sonia înainte. Cînd am ajuns la vîltoare, eu m-am oprit, involuntar, și-am dat să mă uit în jos, sub malul mîncat de apă.

— Ce vrei să vezi ? îmi strigă ea, smucindu-mă de braț.

Am rămas înlemnit. Era atîta autoritate, ș-atîta asprime în glasul ei alterat, în privirea ei întunecată de-o neexplicabilă mînie, c-am crezut-o un moment nebună.

— Iartă-mă, d-șoară, nu vreau nimic...

Ș-am plecat, cu frică, de-acolo. O jumătate de ceas a mers ținîndu-se de brațul meu, fără să spună un cuvînt.

Pe urm-a vorbit lucruri indiferente, m-a întrebat dac-o să poată trece frate-său bacalaureatul la septembre... Eu eram distras.

— De ce v-ați speriat așa, adineaorea ?...

— Nu fi indiscret !

Tonul răstit, aproape disprețuitor, cu care-mi aruncă acest răspuns, îmi ridică sîngele-n obraz... Cîteva minute am fost zăpăcit. Cînd mi-am venit în simțire, eram singur în grădină, ș-am început să plîng.

III

„Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita ?
Te-aș cere doar pe tine, dar nu mai ești a ta..."

Și fiindcă-mi tremura glasul, mă oprii, ca și cum aș fi uitat versurile următoare.

Era o noapte caldă și senină de pe la sfîrșitul lui august. Luna plină poleia nisipul de pe alee. Clara mă ținea de braț ; ca-mi șopti rugător :

— Mă supăr dacă nu mi-o spui...

Ce limpede mi se înfățișează acum toată scena aceea înfiorătoare, stranie, pe care niciodată n-am s-o uit !

I-am recitat, aproape șoptind, *Despărțirea* lui Eminescu. Cînd am sfîrșit, a ridicat capul și m-a privit în ochi lung. Apoi m-a întrebat liniștit, cu un aer distras, ca și cum ar fi vorbit prin somn :

— Te-ai arunca în „Vîltoare" dacă ți-aș zice eu să te-arunci ?

M-așteptam așa de puțin la o astfel de-ntrebare, că deși, în starea sufletească în care mă găseam atunci, i-aș fi dovedit bucuros că nu fac nici un caz de viața mea, totuși avui un moment de ezitare înainte de a-i răspunde, foarte serios, da !

— Ce copil ești !

În glasul ei era o tînguire ș-o dojană dulce, de o profundă, misterioasă melancolie. Și deodată, ca și cum s-ar fi deșteptat dintr-o reverie, mă luă de mînă și, cu o hotărîre care, nu știu de ce, mă înfiora, îmi spuse tare :

— Vino, vino de vezi cît îi de adînc și de... îngrozitor !

Nu, nu tremuram. Rezemați de rampă, priveam amîndoi în jos — un clocot asurzitor de valuri, prăbușite ca-ntr-o cascadă, ne dădea impresia că malul se mișcă sub noi. Acolo-n fund era întuneric. Mai departe, luna tăia o muche de argint pe apa potolită a Siretului.

— Vezi ce prăpastie ?... Aici s-a aruncat mama. Săraca mama !... Alfred... nu ți-a spus ?

— Nu.

— Haidem, de-aici, că-mi face rău... O, e o nenorocire grozavă în familia noastră... Ș-un mister mare, care mă tulbură de ani, și nu știu, nu știu ce să cred... N-ai auzit-o niciodată țipînd ?

— Pe cine ?

— Pe soră-mea... Nu știai ? Noi avem o soră mai mare, care-i nebună, și stă închisă singură, într-o odaie unde noi n-avem voie să intrăm... Uite, colo sus, în capăt... vezi lumina ceea ?... Acolo-i sora noastră. E curios cum n-ai auzit-o țipînd... s-aude uneori,... cînd se deschide ușa... și ce țipet sinistru... O, e o istorie grozavă, da' să nu cumva să spui lui Alfred că ți-am spus. Iaca, sînt patru ani acum. Mi-aduc aminte, era o seară urîtă și bătea un vînt de zgîlțîia ferestrele. Ședeam la masă. Bunica nu era aici. Eu stam lîngă tata, în fața noastră era mama, cu Alfred. Ce frumoasă era mama, și să fi auzit glasul ei... nu mai era glas omenesc — da' niciodată nu cînta cînd era tata acasă. Noi în vara asta am aflat că mama noastră a fost artistă ș-a cîntat pe scenă. Ea nu ne-a spus niciodată, și nu știam de ce plîngea uneori cînd rămînea numai cu noi... Tîrziu am înțeles că tatii nu-i plăcea s-o audă cîntînd, și că sora noastră era un vecinic subiect de mustrări și de

tortură pentru biata mama. Tîrziu am aflat că mama trăia ca o prizonieră în casa asta afurisită, din care n-avea voie să facă un pas, nicăiri. Și desigur că și cu sora asta a noastră e o taină grozavă, pe care numai tata o știe... Dumneata ai avut vreodată presimțiri ?... Cum îți explici asta, că eu în sara aceea parcă simțeam c-are să se-ntîmple o nenorocire... Știu eu ? Poate și vîntul mă enerva... urla așa de sinistru... Eram tocmai la sfîrșitul mesei ; adusese cafeaua, cînd deodată se auzi țipetul acela groaznic din odaia soră-mei, dar așa de tare și de sfîșietor, c-am tresărit cu toții. Mama se făcu albă ca șervetul și, nu știu de ce, se uită îngrijată la mine. „Ai auzit ?" întrebă tata misterios, ridicînd degetul spre locul de unde venea țipetul. Atunci s-a petrecut ceva îngrozitor. Și de multe ori mi s-a repetat în vis exact scena aceea, pe care n-o mai pot uita... Eu și Alfred am înlemnit. Mama s-a sculat repede, și, palidă, s-a uitat țintă la tata, cu o privire înfiorătoare...

„De ce nu m-ai omorît și pe mine ?..." „Ești nebună ?" „Hm ! aș avea dreptate să fiu" — și după ce clatină de cîteva ori din cap, se îndreaptă spre ușă. „Știi unde mă duc..." „Știu, du-te, du-te". Tata părea liniștit ; făcea buburuzi de pîne și-i înșira regulat lîngă ceașcă. Mama s-a întors din ușă, a sărutat întîi pe Alfred, pe urmă pe mine, ne-a zis „bonsoir" ș-a plecat. Noi, fără să știm de ce, am început să plîngem. „Da unde se duce mama ?" a întrebat Alfred cu spaimă. Tata n-a auzit ; și-a strîns binișor șervetul, a mai sorbit o dată din cafea și ne-a spus blînd, uitîndu-se aiurit la noi : „Hai, copii, duceți-vă și voi la culcare..."

Intrasem în umbra castelului. Clara se opri un moment, atentă. Ceilalți ne ajungeau din urmă.

— Noi n-am văzut cînd a adus-o moartă pe biata mama... Și știi ?... cînd a ieșit a doua zi tata din odaie... era alb de tot. Ia ! nici acu n-ai auzit ?

— Da, am auzit.

Era țipetul nebunei. Îl auzisem adesea, dar eram încredințat că e un păun care face-așa.

— Asta-i cobea casei, zise Clara încet, să vezi că toți o să ne prăpădim curînd, curînd.

N-am închis ochii toată noaptea. A doua zi am plecat.

(Vieața, nr. 6, 19 martie, 1895 ; vol. În viitoare, 1896.)

DUILIU ZAMFIRESCU

(1858—1922)

Născut la 30 octombrie 1858, în comuna Dumbrăveni (fostă Plainești), aproape de Rîmnicu-Sărat. Fiul lui Lascăr Zamfirescu, care, după declarațiile insuficient argumentate ale scriitorului, pe linie maternă, ar descinde din Ioan al IV-lea Laskaris, ultimul împărat al Niceei, și al Sultanei Zamfirescu, născută Mincu, de origine macedoneană. Urmează școala primară și gimnaziul la Focșani, din 1873 continuîndu-și studiile la Liceul Matei Basarab din București. Se înscrie la Facultatea de drept (1876), urmînd, totodată, ca auditor, cursurile la Litere și Filosofie. Anul 1877 se reflectă adînc în conștiința sa, așa cum o va dovedi nu numai romanul *În război*, ci și unele dintre cele mai bune nuvele, inclusiv *Locotenentul Sterie*. După ce își ia licența în drept (1880) este supleant de ocol la Hîrșova, apoi procuror la Tîrgoviște. Atașat de legație clasa I la Ministerul Afacerilor Externe din 1885, trei ani mai tîrziu este numit secretar de legație la Roma unde, cu excepția a doi ani (1892—1894), cînd e transferat la Bruxelles și Atena, rămîne pînă în 1906. Este perioada maturizării personalității sale, inclusiv a celei literare. Întors în țară, e numit secretar general în Ministerul Afacerilor Externe și apoi reprezentantul României în Comisia Europeană a Dunării (1909), funcție din care este destituit

în 1913 de Titu Maiorescu, la acea dată prim-ministru, cauza constituind-o și ideile susținute în discursul de recepție la Academie, *Poporanismul în literatură*, care îi atrage nedreapta acuzație de antipatriotism. În timpul războiului se află în refugiu la Odesa apoi la Iași. Face parte din partidul generalului Averescu, deținînd funcția de ministru al afacerilor externe și pe aceea de președinte al Camerei Deputaților. După cîteva poezii publicate în *Ghimpele* (1877), adevăratul debut se produce în *Literatorul* (1880), cu exotic-romanticul poem *Levante și Calavryta*, întîmpinat de Al. Macedonski cu un entuziasm nereținut. Redactor la ziarul *România liberă* (1882), sub pseudonimul Don Padil, publică articole, cronici, reportaje la rubrica *De las palabras* și apoi *Palabras*. Părăsind *Literatorul*, în 1883 începe colaborarea la *Convorbiri literare*, dintre ale cărei roade deosebite se detașează și volumul *Novele* din 1888, prin titluri ca : *Noapte bună, Locotenentul Sterie, Conu Aleou Zăgănescu, Subprefectul*. Activitatea literară e relativ vastă și diversă : I. Poezie, în care domină tonalitățile romantic-parnasiene ; II. Romane, din seria cărora se detașează, ca operă clasică, ciclul Comăneștenilor : *Viața la țară* (1898). *În război* (1902). *Tănase Scatiu* (1907), *Îndreptări* (1908), *Anna sau ceea ce nu se poate* (1911) ; III. Teatru, domeniu în care nu dovedește prea multă înzestrare ; IV. Corespondență, impunîndu-se ca un mare maestru al genului ; V. Nuvele și schițe — în afară de partea a doua din *Fără titlu* (1883) și de vol. *Novele*, 1888, a mai scos volumele *Novele romane. Frica* (1895), *Furfanțo. Trei novele* (1911), *O muză* (1922), gen la a cărui dezvoltare aduce o remarcabilă contribuție. Se stinge din viață la 3 iunie 1922.

De consultat : 1. *Opere*, vol. III *(Nuvele)*, ediție îngrijită, prefață, note, glosar de Mihai Gafița. 2. Mihai Gafița, *Duiliu Zamfirescu*, E.P.L., 1969 ; Nicolae Manolescu, *Nuvelele lui Duiliu Zamfirescu*, E.P.L., 1966 ; Al. Săndulescu, *Duiliu Zamfirescu*, în *Lecturi infidele*, E.P.L., 1966 ; Al. Săndulescu, *Duiliu Zamfirescu*, Editura Tineretului, 1969 ; Valeriu Cristea, *Spre romanul „total"*, în vol. *Alianțe literare*, Editura Cartea Românească, 1977.

LOCOTENENTUL STERIE

I

Venise toamna, cu aerul ei de soră a unor orfani, blajină, caldă, și voitoare de bine lumii. În straturile albastrei bolte se cufundau dungi unghiulare de cucoare, atît de sus și de subțiri, că păreau ca niște desenuri arabe, încrustate într-o imensă piatră de lazulită. Un fel de pace în aer, senină și făr' de nici o adiere de vînt, înlesnea parcă din greutatea ce ne stă pe piept din chiar propriul nostru trai. Lumea umbla pe ulițe, ușoară, cu o smerenie, neprefăcută îndreptîndu-se spre biserica S-tul Ion.

Niciodată tîrgul Focșani nu văzuse atîta lume mergînd să se roage. Din toate părțile soseau trăsuri, și negustori, și țărani, și săraci, fiecare cu cîte o lumînărică în mînă, spre a fi față la parastasul ce se făcea celor morți în război.

Cu cincisprezece zile înainte, se dăduse asaltul de la Grivița, în care putnenii muriseră cu duiumul. Primăria hotărîse parastasul, și lumea venea să se roage, care pentru zilele unui copil, care pentru ale unui frate, care pentru ale prietenilor, și chiar cei ce nu aveau pe nimeni la război veneau, aduși de o putere nepricepută, mai mare și mai poruncitoare decît a intereselor, puterea primejdiei. Simțea tot omul că zilele acelea nu se asemănau cu toate celelalte ale vieții sale : moartea arunca pe ele un fel de agheasmă cu adevărat sfîntă. Toate frunțile erau deopotrivă cuprinse de gînduri. În afară de dorul fiecăruia pentru ai săi, se desprindea din toate sufletele o grijă comună, care, cu cît creștea mai mult, cu atîta se subtiliza. În unghiul înalt și nevăzut în care se întîlneau toate aceste preocupații, o singură vorbă părea că leagă totul : țara. Nimeni n-o rostea, dar întreaga suflare românească părea că o înțelege, și, astfel înțeleasă, ea nu mai avea nimic din

banalitatea și adeseori chiar ridicolul ce o însoțesc. Cei rămași acasă nu mai trăiau decît prin cei duși peste Dunăre. Toate coardele amuțiseră și de una singură se prindeau degetele nerăbdătoare : războiul. Se citea, se lucra, se trăia palpitînd. Un fapt întîmplat era istorisit în mii de feluri. Un obuz turcesc, văzut de la Focșani, lua proporțiile unei nenorociri naționale. Un soldat căzut în asalt făcea să plîngă o mulțime de lume străină lui, și devenea numaidecît erou.

Pe drept sau pe nedrept, tot ce venea de la război era văzut întreit de mare.

Biserica era prin urmare plină de poporani. Fel de fel de oameni se înghesuiau, dînd năvală unii peste alții, spre a se apropia mai mult de prefect, lîngă care stau cei doi, trei militari ce mai rămăseseră în oraș. De-abia îți puteai trage sufletul. Atîta era înghesuiala de mare, că preotul, ieșind cu darurile, nu se putea învîrti de la o ușă la alta a altarului.

Și în această învălmășeală se videa — lucru de mirare ! — în strana din stînga, dîndu-se lumea cu sfială la o parte și lăsînd locul liber împrejurul a cîtorva persoane, care stau grămădite una lîngă alta, parcă ar fi fost străine sau le-ar fi fost frică de cineva. Erau : cîteva fete îmbrăcate în negru, o doamnă care ședea jos în strană, de asemenea în negru, și un locotenent de artilerie, în genunchi, cu amîndouă mîinile și cu capul rezemate de garda săbiei.

Nu se poate spune cît de atingători erau acești oameni, a căror durere părea cercuită în roata ce o făcea între dînșii, de frică parcă să nu se mai împărtășească și la alții ; acea femeie care își ridica ochii cu desperare spre colțul ce încheia catapeteasma în care Isus era zugrăvit ridicîndu-se la cer ; ofițerul care își ascundea capul în mîini spre a nu i se videa ochii plînși ; cele trei fete care își ștergeau lacrimile pe furiș și se plecau spre mama lor, rugînd-o încet :

— Mamă, te rugăm : nu mai plînge !... te rog, mamă !...

Mai la spatele lor, un bătrîn, cu gulerul cămășii în negru, învîrtea în mînă o pălăriuță veche, tremurînd din tot trupul și încercînd din cînd în cînd să zică și el :

— Smarando, da' nu mai plînge, bre... fii femeie...

Toți acești creștini laolaltă alcătuiau familia d-lui Sterie.

Cine nu știe în cîte feluri deosebite se joacă drama vieții prin unghiurile acestei lumi și cum adeseori întîlnești, în curgerea întîmplărilor, oameni pe lîngă care treci nepăsător, fără măcar să bănuiești că cu dînșii umblă pe uliță o lume întreagă de necazuri și suferințe.

Familia d-lui Sterie era una dintr-acele nenumărate adunări de suflete nevinovate, care trăiesc prin provinciele noastre, cu rușine de oameni, teamă de Dumnezeu, credință în bine ; care luptă cu desperare contra neaverii, năzuind totdeauna către o stare mai înfloritoare ; care n-are alt ideal decît de a-și putea ține băieții la învățătură sau a aduna, după puteri, zestrea fetelor ; în sfîrșit, o familie ca aceea din care am ieșit noi cu toții, cei ce nu ne coborîm din cruciați sau din cavalerii de Malta.

D. Sterie avea doi băieți și trei fete.

Era o adevărată epopee istorisirea luptelor lui pentru a-și putea ține băieții la Iași sau la București ca să învețe. Dintr-o viișoară ce o avea la Odobești și alte două-trei negustorii ce mai învîrtea într-un mod onorabil, el trebuia să trimită bani băieților, să ție fetele în pension, să ducă toată rînduiala casei deopotrivă cu lumea, iar pentru dînsul, Dumnezeu știe dacă avea întotdeauna palton la vreme, dacă nu mînca mai mult pe drumuri decît acasă, dacă era mai mult stăpîn pe ceasurile lui de odihnă decît un cal de poștă. Atîta noroc avea, că băieții ieșeau buni. Unul intrase în școala militară de la Iași, altul trecuse bacalaureatul și intrase în cea de la București, și cînd,

la Paște ori la Crăciun, îi videa pe amîndoi acasă, unul cu vipușca roșie, iar celalt cu vipușca galbenă la haine, unul încă copil, iar celalt deja om, stînd în jurul mesei, modești și veseli, lui îi creștea inima și, cu glasul cam înecat de emoțiune, zicea lung :

— Ah !... dacă ar vrea Dumnezeu să trăiesc... numai pînă ce vă voi videa și pe voi ofițeri !...

Trăi bătrînul pînă să-i vadă ofițeri, ba trăi chiar mai mult decît atît.

Cel mare, Dumitru, era o fire de om stîngace, puțin vorbăreț, cam timid și pentru aceasta nu tocmai potrivit cu milităria, dar foarte răbdător și foarte bun. Celalt era ceva mai vioi, cam ștrengar chiar, învățînd tocmai atît cît să nu fie dat afară din bursă și gîndindu-se cu o voluptate nespusă la ziua în care se va face ofițer.

Dumitru ieșise din școala militară printre cei dintîi și avu astfel dreptul să-și aleagă arma. El alegerea și-o făcuse de mult. Pompierii, fiind organizați ca artileriști, dînsul se gîndise cu bucurie să vie ofițer la pompierii din Focșani, ca, cu mijlocul acesta, să nu părăsească nici arma care-i plăcea și nici să se lase de ideea pe care o mîngîia de mult : de a sta la un loc cu părinții. Astfel și făcu.

Frate-său, care ieși ofițer cu vreo trei ani în urmă, stăpînit și el de aceleași gînduri, ceru să fie trecut în regimentul al X-lea de dorobanți — astfel că, în 1877, cînd se declară războiul, îi erau amîndoi în Focșani, unul locotenent, celălalt sublocotenent, împărțindu-și și unul și altul leafa cu cei de acasă și trăind aproape feriçiți, fără altă ambiție decît a-și vedea de treabă și a aduce înlesnire familiei, care, în schimb, îi îngrijea și-i alinta ca pe niște feți-frumoși.

Ba, pentru Dumitru, începuseră ai lui, partea femeiască mai cu seamă, cu toate tușele și mătușele, să se gîndească cu dinadinsul la însurătoare. El mergea adesea în casa fostului prefect, Costin, ale cărui două fete erau de mă-

ritat. Cea mai mare, cu firea ei dulce și cu chipul cald și tînăr, se părea că atrage cu deosebire pe locotenent. Părinții ei, deși aveau oarecari năzuințe de boieri mari, erau foarte dispuși a se lăsa să fie înduplecați de rugăciunile Stereștilor și treaba era pe jumătate la cale, cînd tocmai izbucni războiul.

De îndată ce rușii trecură în Basarabia, toate proiectele și toată liniștea acestor două familii se duse.

Cel mic dintre frați fu numaidecît chemat în concentrare. Mama lui, de atunci, nu mai avu un ceas liniștit.

În cele cîteva luni ce urmară declanșării războiului, întîmplările curseră cu o repeziciune rară pentru toată lumea. Pentru cei interesați însă, ele se urmau ca niște adevărate trăsnete, unele mai teribile decît altele ; înfrîngerea de la început, vorbele cari se auzeau de retragerea oastei noastre spre munți, trecerea Dunării, întîiele încăierări ale românilor cu turcii și, în cele din urmă, evenimentul cel groaznic, care făcu să treacă ca un fior rece prin toate inimele : uciderea primului soldat român.

Cînd se dete asaltul Griviței, la 30 august, sufletele la noi erau deja sus. Față cu fiecare om sta acum o idee, mare, albă, înfricoșată, care părea a-l aținti și a-l strînge în sforile sale diafane și în veci nesfărîmate : moartea. Era ceva curios și mîndru de observat, cum nivelul simțirilor se ridicase ; cum milostenia începuse să cuprindă chiar unele inimi cu totul reci și nepăsătoare ; cum glumele se făceau mai puține și mai cu măsură. Părea că apasă ceva pe aerul ce-l respirăm, pe credințele noastre, pe fericirea ce o aveam dintr-o altă cauză. Totul trăia cu o țintă comună și, dacă ai fi îndrăznit să rîzi mai mult sau să-ți lungești prînzul mai peste obicei, îndată se găsea cineva care să-ți zică :

— Noi petrecem, și ăia colo mor !...

Și, la această vorbă, toată lumea devenea deodată gravă sau se scula de la masă pe tăcutele.

Și, cu toate astea, cînd veni știrea de numărul și mai cu seamă de numele morților, trecu ca un vînt de nenorocire prin mințile tuturor. Mai ales cei ce aveau cîte un copil sau cîte o rudă peste Dunăre tremurau de groază, numai la ideea că ar putea să-i citească numele printre al morților sau răniților.

Cînd sosi vestea că sublocotenentul Sterie a căzut în primele rînduri, nu se mai pomenea despre alta în Focșani decît despre asta. Familia lui află numaidecît, fiindcă gazetele, cu acea brutalitate a cioclilor cari-și caută hrana în moarte, dau numele militarilor uciși fără nici o pază, ba, la trebuință, inventau chiar unele spre a face ziarul mai interesant.

Mama și surorile lui erau, se-nțelege, cele mai nenorocite. Ele plîngeau de dimineața pînă seara, căutînd să se ascundă una de alta ; bătrînul fu lovit parcă cu o bîrnă peste suflet, căci de unde era încă tare și putea alerga pînă aci, se muie deodată, ca și cum un resort s-ar fi rupt într-însul. Fetele îl luară de mînă și-l duseră înaintea oglinzii, spre a-i potrivi gulerul negru la gît. El le lăsa să-l învîrtească cum vreau ele, trecîndu-și din vreme în vreme o batistă mare peste frunte și peste ochi.

Cel rămas însă cu desăvîrșire mut de durere, în fața morții sublocotenentului, fu fratele său.

Această fire cam stîngace și cam rece după cum părea, păstra într-însa o comoară nesecată de bunătate și de milă. Neputînd lesne să se emoționeze sau să reverse în afară prin lacrimi truda sufletului, durerea i se strecura pînă în cele mai dinlăuntru straturi ale firii.

Crescut cu frate-său din leagăn și deosebit, prin natura lui gravă, de a celuilalt, veselă și vioaie, și acum în urmă, învățați a trăi amîndoi, a gîndi împreună, a judeca lumea și faptele ei cu aceeași măsură, care era totdeauna a celui mare și la care cel mic se supunea numai, luînd-o adesea în rîs, Dumitru avea pentru frate-său o dragoste de

adevărat părinte. Toate nebuniile și istorisirile galante ale celui mic cel mare le drămuia și le analiza cu bunătatea unui duhovnic. Cînd sublocotenentul se prea aprindea pentru vreo cîntăreață, locotenentul îl lua numaidecît la socoteli, cu acea rară delicatețe pe care în general numai femeile o au, căutînd să nu-l rănească întru nimic, dar dărîmîndu-i unul cîte unul toate proiectele absurde ce el făcea, suflînd în toate iluziile lui, ca în niște petale de flori, strînse de o mînă neghibace spre a alcătui o floare neadevărată, mustrîndu-l fără răutate, povățuindu-l fără să se laude sau să se dea pe dînsul drept pildă, știind, în sfîrșit, să fie un bun prieten, un părinte.

Iacă cine era și de ce plîngea acest neam de oameni, împrejurul căruia lumea din biserică se da într-o parte cu respect.

II

În noi se ascunde, afund, un fel de conștiință a zădărniciei lumii acestia, pe care în viața de toate zilele o înăbușesc nimicurile cu care ne înșelăm, dar care se deșteaptă cînd moartea s-apropie, fiindcă, reducînd lumea la adevărata ei valoare, simțurile noastre, cînd acestea sînt aproape de sfîrșit, din chiar ele rezultă prevestirea că se va stinge o lume : acea a individului ce sufere.

Și, lărgind cercul de judecată, avem încă această noțiune atunci cînd murim prin alții, cînd, cu alte cuvinte, încetează de a vibra în noi o întreagă serie de impresiuni primite de la un cineva care singur avea darul de a ni le produce.

Dumitru, prin moartea fratelui său, se dezlipise de lume cu o parte însemnată dintr-însul. Lacrimile și suferința familiei sale începuseră a-i face rău cu tot dinadinsul. Și ceea ce-l atingea și mai mult era faptul că mama lui băgase de seamă lucrul acesta și, de cîte ori îl videa,

căuta să-şi ascundă durerea. Îi părea şi rău şi bine în acelaşi timp. Cîteodată însă judeca purtarea ei ca un fel de lipsă de considerare faţă de dînsul.

— Da' plîngi şi cu mine!... parcă-i venea să-i zică. Ce, eu n-am inimă ? nu simt şi eu ca şi voi ?

Ceea ce era mai ciudat însă, era faptul că începuse să se cam dezgusteze de cazarmă. Entuziasmul vremurilor trecute se dusese. Mergea la slujbă ca orice cinovnic de rînd, fără să puie nici cea mai mică tragere de inimă. Cine ar mai fi recunoscut, în militarul care-şi trăgea paşii cu greu după dînsul, pe tînărul artilerist de altădată, mîndru şi sigur de calea pe care se ducea ? O silă nebiruită îl stăpînea în ceea ce trebuia să facă. Era mult mai bucuros cînd putea să nu facă nimic. Încotro apuca se mira de golul ce însoţea scenele cele altădată atît de populate ale vieţei. I se părea că o lumină nouă s-a ivit în creierul lui, cu ajutorul căreia videa lumea în adevărata ei valoare, goală şi indiferentă sufletului, aşa precum este.

De s-ar fi dus acasă, da peste durerea mută şi răbdătoare a mamei sale, care-i sfîşia inima ; de mergea la slujbă, întîlnea figurile pompierilor săi şi pe a urîtului ; la cafenea auzea aceleaşi istorisiri din război, mărite şi falsificate şi se simţea prilejul aceleiaşi atenţii, plină de o milă revoltătoare, din partea publicului şi a prietenilor. Se gîndea să ceară a fi trimis peste Dunăre. Şi acest lucru l-ar fi făcut fără mult entuziasm, dar cel puţin printr-însul scăpa de urîtul care-l apucase cu atîta putere la Focşani. Cînd însă îşi aducea aminte de mamă-sa, îi era milă numai cît se gîndea că să-i spuie vorba aceasta.

Astfel trecură vreo trei săptămîni după parastasul de care se vorbeşte la începutul acestei istorisiri. Lumea plecase mai toată pe la vii şi nu mai rămăseseră în tîrg decît negustoraşii şi parte din funcţionari.

Familia d-lui Sterie, din cauza nenorocirii ce i se întîmplase, nu se duse, în toamna aceea la cules.

Dumitru, într-o zi, zise să-i puie şaua pe cal şi plecă spre vii, singur.

Natura, care, în nestrămutata ei indiferenţă faţă cu simţămintele noastre, rămîne totdeauna aceeaşi, se impune adeseori sufletului omenesc tocmai pentru că ea stă mai presus şi mai senină decît patimele noastre zilnice. Ce-i pasă codrului de o suferinţă ! Seva harnică a pămîntului i se urcă în ramuri şi-l împodobeşte cu frunze, supuindu-se unei legi de armonie universală, pentru care răsunetul unei dureri singuratice nu poate fi decît un acord mai mult.

Fără să se gîndească, locotenentul simţi ceva aşa parcă i s-ar fi făcut dimineaţă în suflet, o dimineaţă polară, care urmează după şase luni de noapte. Se simţea furat de raza caldă a soarelui ce alerga înainte-i pe faţa bronzată a cîmpiei, şi un oftat uşor îi umplu pieptul. Mergînd, parcă se mai uşura de povara ce o ducea cu dînsul.

Mai departe drumul începu a se pierde printre ogrăzi de vii, cu garduri nalte şi copaci roditori. Prunele, îmbrumate de toamnă, trăgeau la pămînt pomii ; viţa se întindea coardă pe haragi, înfăţişînd soarelui strugurii cei plini ; pe la unele ogrăzi mai mici începuse chiar culesul, şi lumea umbla veselă şi harnică după un ciubăr. Toată această privelişte, indiferentă pentru un ochi obosit, dar plăcută şi atrăgătoare pentru unul tînăr, lăsa o vie impresie asupra locotenentului.

Cum mergea astfel, la pas, zări de departe trăsura d-lui Costin, care venea spre oraş. În trăsură era numai Ana singură. Vizitiul se opri, ca după obicei cînd se-ntîlnea cu cineva, şi locotenentul veni la trăsură, după ce lăsă calul în paza unui om.

Ne întîlnim pentru întîia oară în faţă cu Ana ; dar despre dînsa nu se poate spune mai nimic deosebit. Era ceea ce sînt multe femei : o fată bună, blîndă, care putea să devină o mumă şi mai bună, una din acele tulpini a unui neam de oameni oneşti, căreia nici învăţătura nici

bunele exemple nu-i lipseau. Avea pentru locotenent un soi de admirație tăcută, caldă, care-o făcea să i se umple ochii de o ceață neînțeleasă și, mai ales de cînd îl simțea atît de nenorocit, ea era cu totul mișcată, vorbindu-i.

Locotenentului, văzînd-o, i se păru acum pentru întîiași dată frumoasă. Rezemat de aripa trăsurei, îi păstră mîna într-ale lui cîtva timp, uitîndu-se în ochii ei cu induioșarea celui nenorocit, care găsește un prieten.

Pe nesimțite, omul acesta, atît de nepăsător de el, începea să simță nevoia de a avea un punct în lume pe care să-și rezeme gîndurile și dorurile. De cînd frate-său murise, nehotărîrea în sentimentele inimei lui devenise mai mare și acum, cînd se-ntîlni cu Ana, parcă s-ar fi întîlnit cu ceea ce hotăra despre dînsul : acesta era punctul de reazăm !

În convorbirea lor, ea îi spuse că, fiind la vie, n-a mai auzit de mult vorbindu-se de război, dar că, trecînd prin Odobești, a cumpărat, o *Românie liberă*.

— Iat-o, zise ea ; într-însa se zice că se va face o nouă chemare a artileriei teritoriale.

Și-i întinse gazeta, arătîndu-i și locul unde sta scris lucrul acesta. Dumitru apucă gazeta răpede și ceti. Era exact. După ce ceti i-o-ntinse-napoi, dar mișcarea cu care i-o da avea ceva din încetineala și stîngăcia omului preocupat. Ea băgă de seamă, și-i zise :

— Cred că ar fi drept ca dumneata să rămîi în Focșani... mai sînt și alți ofițeri, nu ?

— Știu și eu, zise el cam încet.

Și după cîtva timp se despărțiră.

El, mergînd în sus, gîndi încă la Ana, și, prin acea ciudată legătură de idei pe care ne-o aduce legătura de cuvinte, de la Ana, gîndul îi alunecă la gazetă și de acolo la concentrare și la război.

A !... era prea de tot ! E dator un om țării sale sacrificii, dar nu pînă a muri toți frații dintr-un neam. Dar

iarăși, își zicea el, poate să nu mor : la artilerie mor foarte puțini... ș-apoi poate nu mă concentrează pe mine...

Cu aceste gînduri ajunse la vie.

Aici lucrurile erau triste. O destrăbălare strașnică împărățea în curtea lor, cea altădată socotită și îngrijită. Chelarul făcea ce vrea. Vinul cules, mai mult îl turna în el și-n rudele lui decît în poloboace. Clădăriile atîrnau de coardă, dezmățate și amestecate cu tot felul de struguri. Îți era mai mare jalea să vezi gospodăria întreagă, lăsată pe mîna unor zănatici.

Lui i se făcu scîrbă nespusă. De-abia așteptă să i se odihnească calul puțin, și plecă înapoi.

Cum ajunse acasă, vroi să se ducă numaidecît la cazarmă. N-apucă însă să intre bine în odaie, că mamă-sa se înfățișă lui, ținînd în mînă o hîrtie. Era galbenă și, îmbrăcată în negru cum se afla, părea încă și mai galbenă. El i-o luă din mînă fără să zică nimic și o ceti. Era ordinul de chemare : a doua zi trebuia să plece cu bateria. Așeză hîrtia la loc și, fără să se gîndească ce face, își rezemă capul de mîni și, cu totul, de masă. Trecură cîteva minute astfel. Cînd se ridică, mamă-sa era tot înaintea lui, fără să îndrăznească a zice un singur cuvînt măcar : lacrimile numai îi curgeau în două șiroaie mari, cari i se înnodau în barbă. El ieși din odaie și bătrîna ieși după dînsul. În sală ea de-abia putu să îngîne această întrebare :

— Vrei să te duci și tu, dragul mamei ?

— Da' ce vrei să fac ? zise el cam răstit.

Tocmai atunci intra și soră-sa cea mai mare.

— Să-ți dai dimisia, răspunse ea cu siguranță. Ce, nu ne-ajunge cît am făcut pentru țară ?

— Vorbești și tu ca copiii. Se poate una ca asta ? răspunse Dumitru.

— Va să zică vrei să te duci, îl întrebă mama lui din nou. Atunci mie nu-mi mai rămîne decît să pun mînile pe piept și să mă culc.

El, ca să scape de ele, trecu în altă odaie. Soră-sa veni după dînsul.

— Crede-mă, nene, am vorbit cu toată lumea. A întrebat tata pe toţi şi i-a spus că poţi să-ţi dai dimisia, dacă vrea să vă ducă pe amîndoi să muriţi. Tot oraşul e indignat şi-ţi dă dreptate. Asta nu s-a mai auzit : doi fraţi de la o casă !...

Şi se atîrna fata de braţul lui, rugîndu-se cu acea şiretenie dulce a copilului care se ştie iubit...

— A fost şi Ana pe aici, adăogă ea, ca un advocat care-şi păstrează argumentul cel mai puternic la urmă, a fost şi a zis că trebuie să-ţi dai dimisia neapărat. Cine-a mai văzut una ca asta : doi fraţi !... Şi biata mamă, dragă nene ! ! !...

El se desfăcu de braţul ei şi voi să iasă. În poartă se întîlni piept în piept cu Costin, care, îndată ce-l văzu, îl luă de braţ şi-l întoarse înapoi. Părea că conspirau cu toţii. Acesta, intrat cu el singur în odaie, se puse să-i arate situaţia aşa cum se înfăţişa. Dacă, ferească Dumnezeu, ar fi fost omorît în război, cine era să mai îngrijească de familia lui ? Şi chiar dacă n-ar muri, credea el că mă-sa putea să trăiască, aşa slabă cum era şi purtîndu-i mereu grija ? Şi de ce se temea el ? Onoarea militară ? Dar, orcui ar fi îndrăznit să-i zică o singură vorbă măcar, putea să-i răspundă, cu fruntea senină, că familia lui şi-a plătit birul de sînge, iar că el, personal, între onoarea militară şi onoarea omenească, care nu-i da voie să lase pe drumuri doi bătrîni neputincioşi şi trei fete, el a ales pe cea din urmă. Rugă, stărui, făgădui Costin atît de bine şi de mult, încît îi fură un *da* scurt şi fricos. Atunci, fără a-i mai lăsa timp să se gîndească, îi prezentă o hîrtie pe care locotenentul îşi scrise dimisia. După aceea se urcară amîndoi în trăsură şi porniră la comandamanetul pieţii spre a i-o da. Aci se opriră la poartă şi locotenentul se duse singur înlăuntru. Se urcă pe scară ca un hoţ care merge să omoare, tremurînd şi galben. Cînd ajunse la uşa comandantului, i se bătea inima în piept cu atîta putere, că la un moment i se păru că nu mai are aer să respire. Voi să ridice braţul spre a bate la uşă, dar nu putu. Atunci îl apucă o frică groaznică că s-a paralizat şi o porni la fugă înapoi. Nu se opri decît tocmai la trăsura lui Costin, unde văzu că braţele tot i se mişcau.

— Ei, ai dat-o ? îl întrebă acesta mulţumit.

— N-am dat-o... Mi-a fost ruşine...

— E !... ce copil eşti ! Hai cu mine înapoi !

Îl apucă de braţ şi porniră amîndoi pe acelaşi drum, ajungînd de astă dată pînă la comandantul pieţei şi dîndu-i dimisia...

III

Trecuse de la acest fapt vreo lună şi jumătate.

Familia d-lui Stere trăia acum oarecum liniştită. Fostul locotenent se îmbrăcase în haine civile şi petrecea foarte retras. Îngrijea de treburile părinteşti, cari, erau acum toate pe mîna lui şi, ca şi mai nainte, vorbea rar şi simplu. Costin voia să se ţie de cuvînt şi să-i dea pe Ana. El însă pretexta doliul familiei şi ruga să se lase pe mai tîrziu nunta. Vedea pe fată des şi părea totdeauna mulţumit c-o vede. Lumea toată se-ntîlnea cu dînsul şi-l saluta, îi vorbea fără cel mai mic semn de dispreţ, ba, din contra, cu respect. Cei de-acasă însă simţeau că e ceva, în firea lui adîncă care-l roade zi cu zi. Mamă-sa mai cu seamă, care-şi avea odaia zid în zid cu a fostului locotenent, istorisea fetelor în fiecare dimineaţă că a auzit pe Mitică plimbîndu-se mai toată noaptea prin casă, că el stă mai mult cu lampa aprinsă, şi nu ştiu ce tot scrie, că în cutare noapte a tuşit de cu seara pînă dimineaţa.

Ele îl observau cîteșipatru, și, fără să bage el de seamă, îl ținea seara pînă la 1 sau 2 după miezul nopții, spre a-l osteni și a-i scurta din veghere. Într-o zi, mamă-sa, văzîndu-l atît de trist și de singur în mijlocul lor, îi zise rugîndu-se de el :

— Doamne, mamă, de ce nu mai ieși și tu la cafenea ; mai întîlnești doi oameni ; mai schimbi o vorbă... Ia, cît îți pare, tot te mai iei.

— Bine zici, zău — adaose el. Să ies !

Era un fapt pozitiv, că nu mai avea voință. Făcea tot ce-i ziceau surorile sau mamă-sa, fără să discute.

Ieși, în adevăr. Se duse la cafenea unde avea obicei să meargă și mai înainte.

Aci era o grămadă de lume care istorisea și judeca mereu cele din război. Unul, care se credea mai pehlivan, plîngea soarta bieților soldați cari sufereau din pricina neroziilor administrației și a vitregiei guvernului ; un altul trîntea zarul de table răcnind într-o limbă neînțeleasă :

— Una-patru ; dușes ; să nu dai dubla că m-ai mîncat fript ; epiec, bravo, nene Iancule !...

Un al treilea citea *Războiul* în gura mare, comentînd fiece frază după cum îl tăia capul și uitîndu-se pe deasupra ochelarilor spre a videa efectul ce-l producea.

Sterie se strecură pe lîngă toți și se duse în odaia unde era biliardul. Aici, un ofițer de intendanță și cu grefierul tribunalului jucau chegle.

Ofițerul era unul din acei oameni fără număr în lumea aceasta, care hămăiesc toată ziua și verzi și uscate, fără nici o seamă de ce spun. Cum văzu pe Sterie :

— Ehe !... bună vremea, neică !...

— Bună ziua, îi răspunse acesta.

— Da', bine, nene, ne dăduși cinstea pe ocară, bat-o Dumnezeu de treabă !

— Cum ?... întrebă Sterie încruntat.

— Ei, asta-i acuma : mai faci pe afurisitul. Turcii ne omoară, și d-ta cu dimisia proțap la divizie. Bravo treabă!...

Primprejurul biliardului mai erau cîțiva gură cască, care începură a rîde cu hohot. Ofițerul văzînd că are succes urmă :

— Zi... cît era pace, treburile mergeau bine : leafa, leafă ; sabia hodoronca tronca pe ulițe, și cît veni pustiul de război, la demisie, nene Sterie !...

Fostul locotenent sta ca de stîncă. După cîteva minute după ce tăcuse ofițerul, el se mișcă din loc, rostind încet și lung :

— Așa-i... și ieși.

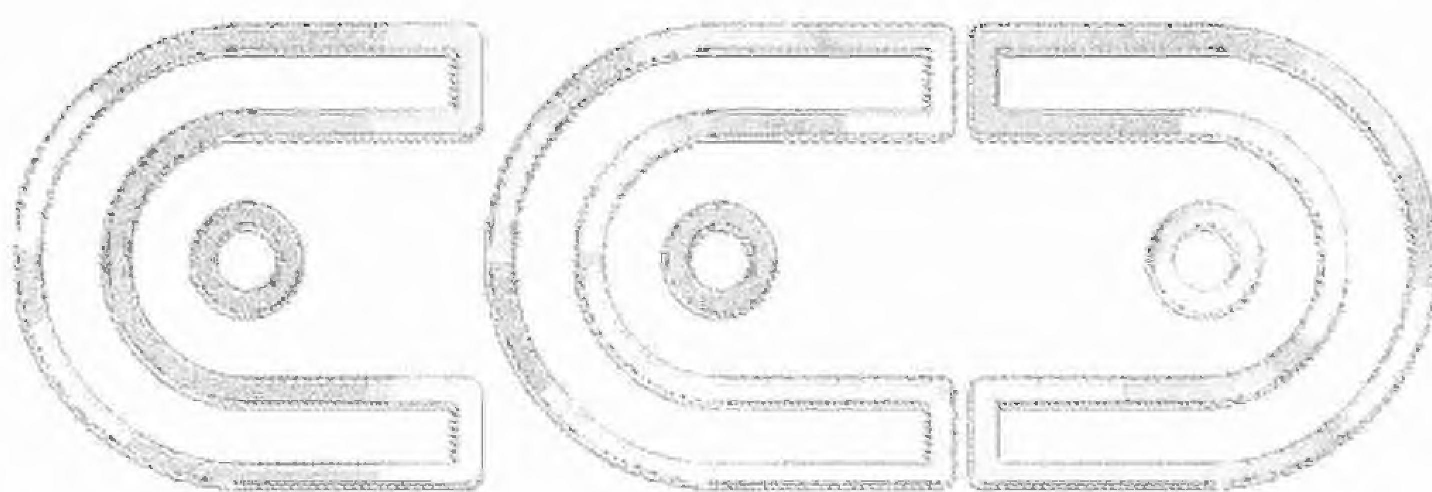
A doua zi cînd intră femeia să-i facă focul, fostul locotenent era căzut în mijlocul odăii, într-un lac de sînge.

Se împușcase.

(*Convorbiri literare*, an. XX, nr. 1, aprilie, 1886 ; vol. *Novele*, 1888.)

SUMAR

Scanare și prelucrare digitală

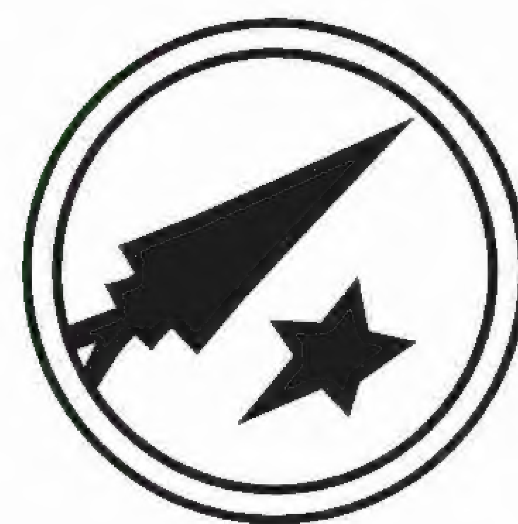
de

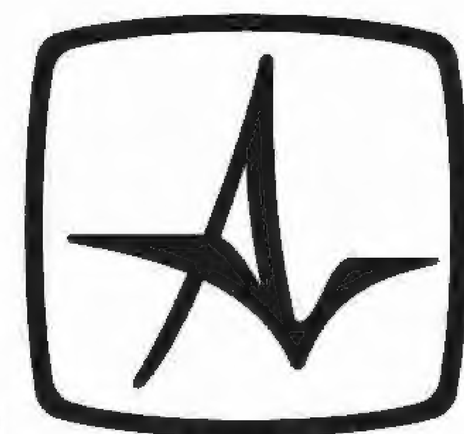

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2024

